

GRAD-GYENGE ANIKÓ

EGY MODERN
SZERZŐI JOG

Egy modern szerzői jog

44.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente: 2012–2019

Nyakas Levente – Szadai Károly: 2020–

Grad-Gyenge Anikó

Egy modern szerzői jog

Médiatudományi Intézet

2022

A kutatást támogatta:

Minden jog fenntartva.

© Grad-Gyenge Anikó, 2022

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2022

Tartalom

Előszó	9
1. A szerzői jogról általában	
1.1. A szerzői jog helye a mai magyar magánjogban	11
1.2. A szerzői jog helye a személyi és a vagyoni viszonyok polgári jogi védelme körében és a szellemi alkotások jogában a magyar jogrendszerben	12
1.3. A szerzői jog és a szellemi alkotások joga illetve a szellemi tulajdonjog más területeinek kapcsolata	13
1.4. A szerzői joggal összefüggő egyéb, a szellemi alkotások jogán kívüli jogterületek	15
1.5. A szerzői jogi szabályok alapvető forrásai	17
1.6. A szerzői jog alapjogi háttere	22
1.7. A magyar szerzői jog története	25
2. A szerzői mű	
2.1. A szerzői mű általában.....	33
2.2. A szerzői mű fogalma.....	33
2.3. A szerzői jogi védelemből kizárt alkotások.....	36
2.4. A kapcsolódó jogi oltalom alatt álló teljesítmények.....	38
3. A szerzői és a kapcsolódó jog alanya: a szerző és a kapcsolódó jogi jogosult	
3.1. A technológia hatása a szerzői jog jogosultjának személyére	43
3.2. A szerző fogalma	43
3.3. A kapcsolódó jogi jogosultak	47
4. A szerzői jog tartalma	
4.1. A szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai	51
4.2. A szerzői jog forgalomképessége	51
4.3. Az alakszerűtlenség elve	52
5. A szerző személyhez fűződő jogai	
5.1. A szerzői személyhez fűződő jogokról általában	
5.2. A személyhez fűződő jogok gyakorlása	56
5.3. A mű nyilvánosságra hozatala.....	57
5.4. A mű (nyilvánosságra hozatalára adott hozzájárulás) visszavonása	58
5.5. A névfeltüntetés joga	60
5.6. A mű egységének védelme	62
6. A szerző vagyoni jogai	
6.1. A vagyoni jogok általában.....	65
6.2. A szerző egyes nevesített vagyoni jogai.....	67

7. A szerzői joghoz kapcsolódó jogok

7.1. Általános megjegyzések.....	91
7.2. Előadóművészi jogok.....	91
7.3. Hangfelvétel-előállítói jogok	93
7.4. A rádió- és a televízió-szervezetek jogai.....	93
7.5. Filmelőállítói jogok.....	94
7.6. A sajtókiadványokon fennálló jogok	95
7.7. A szomszédos jogok védelmi ideje	95
7.8. Az adatbázis <i>sui generis</i> oltalmának tartalma.....	96

8. A felhasználási szerződés

8.1. A felhasználási szerződésről általában	101
8.2. A felhasználási szerződés elemei: az alanyok, az engedély és a díj.....	101
8.3. A felhasználási engedély terjedelme	102
8.4. A felhasználási szerződés értelmezésének általános elvei	103
8.5. A felhasználási szerződés értelmezésének speciális elvei	
8.6. Érvénytelen szerződési kikötések.....	105
8.7. A felhasználási szerződés alapján fennálló tájékoztatási kötelezettség.....	106
8.8. A felhasználási szerződés bírósági módosítása.....	106
8.9. A felhasználási szerződés felmondása.....	107
8.10. A felhasználási szerződés megszűnése	108
8.11. A tartalommegosztó szolgáltató által megvalósított felhasználás engedélyezése	108
8.12. A felhasználási szerződések szabályainak alkalmazása más szerződések esetében ...	110
8.13. Új engedélyezési modellek	112

9. Közös jogkezelés

9.1. A közös jogkezelés általában	115
9.2. A közös jogkezelés általános szabályai.....	115
9.3. A közös jogkezelő szervezetek díjszabásai	118
9.4. A beszedett díjak felosztása.....	119
9.5. A közös jogkezelés gyakorlása határon átnyúló szolgáltatások esetén	120
9.6. Az árva művek felhasználásának hatósági engedélyezése.....	121

10. A szerzői jog korlátai

10.1. A korlátok célja általában	125
10.2. A szabad felhasználások.....	125
10.3. Az árvamű-felhasználások körében engedett szabad felhasználás	134
10.4. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művekre vonatkozó szabad felhasználás és azok jogkezelés útján való engedélyezése	135

11. Jogérvényesítés

11.1. A jogsértés fogalma, jelentősége és a jogérvényesítés jogi eszközei	137
11.2. Polgári jogi igények	139
11.3. Büntetőjogi eszközök	146
11.4. Az „alternatív vitarendezés” lehetőségei.....	154

11.5. A Szerzői Jogi Szakértő Testület	156
11.6. A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület tevékenysége	157

Előszó

Az *Egy modern szerzői jog* című kötet 2020-ban jelent meg, sokéves előkészítő munka eredményeként. Bár az írása folyamatos volt, nem lehetett annyira gyors, hogy lépést tudjon tartani azzal a sebességgel, amellyel az előző évtizedben a szerzői jogi szabályozás hazai, uniós és nemzetközi folyamatai zajlottak. A kötet kéziratának lezárására a 2019/789/EU irányelv („DSM irányelv”) átültetését megelőzően került sor olyan módon, hogy a kötet egyes részein már előre jeleztem a várható változások irányát.

A DSM irányelv az Európai Unió szerzői jogi reformcsomagjának – mind ez ideig – legfontosabb aktusa. A szerzői anyagi jogba számos ponton avatkozik be

- egyes közérdeket szolgáló kivételek kötelező bevezetésével (pl. a távoktatás vagy az archivációs célú digitalizálás, a kutatási célú adatbányászat);
- az ún. *value gap* felszámolására bevezetett *sui generis* rezsim létrehozatalával (a tartalommegosztó platform szolgáltatók felhasználóvá minősítése, az esetlegesen jogsértő felhasználásokért való felelősség sajátos szabályai, ehhez képest egyes véleménynyilvánítást segítő szabad felhasználások kötelező bevezetése);
- a kereskedelmi forgalomban már nem elérhető művek közgyűjteményeken keresztül való egyszerűbb elérhetővé tételével;
- a szerzők és az előadóművészek szerződési pozícióinak megerősítésével elsősorban az új típusú felhasználókkal kötendő megállapodások során.

Mindez várhatóan érdemi változásokat indít el az európai – és közvetve az Európán kívüli, de az európaival szoros kapcsolatban álló – kulturális piacok működésében.

A DSM irányelv mellett elfogadott eszközök is nagy hatást gyakorolnak a szerzői jogi piacokra. A modern szerzői jog bemutatása során számot kell adni az árva művek könnyebb hozzáférhetőségét biztosító új szabályokról, a hordozhatósági rendelet megoldásairól, valamint a közvetlen betáplálással elérhetővé tett tartalmakkal, kiegészítő médiaszolgáltatások engedélyezésével kapcsolatos új megoldásokról. Az új szabályozási megoldások itt is a piacok átrendeződését hozhatják magukkal, és ideális esetben a műélvező közönség számára nyitnak új lehetőségeket egy gazdagabb kulturális kínálatához.

Mindezek a regionális szinten végbement – és nemzeti szinten már teljes körben átültetett – változások igényelték azt, hogy a kötet eredeti szövegét felülvizsgáljam. Enélkül a modern szerzői jog hamar jogtörténetté nemesült volna. Az átdolgozott változat az uniós jogalkotási folyamatok értékelésén túlmenően a magyar és az uniós bírói gyakorlatot, a Szerzői Jogi Szakértő Testület kiemelkedő jelentőségű döntéseit is bővebben tárgyalja. A fejezetek végén található, a megértést segítő kérdések frissítése is megtörtént, valamint a fejezetekben tárgyalt témák továbbolvasásához készült irodalomjegyzék is bővült a legfrissebb írásokkal.

Köszönettel tartozom Faludi Gábornak az újabb változat ismételt lektorálásáért és Mezei Péternek az előző kiadásról írt recenziójáért. Mindkettőjük nyitottsága a kötet alapján folytatott szakmai diskurzusra jelentős mértékben hozzájárult a tartalom pontosításához, még sokszínűbbé tételéhez.

Tolle, lege!

Budapest, 2022. március 1.

Grad-Gyenge Anikó

1. A szerzői jogról általában

1.1. A szerzői jog helye a mai magyar magánjogban

A szerzői jogi szabályozás a hatályos magyar jogrendszerben – hasonlóan a világ számos szerzői jogi szabályozásához – a magánjog jogágában, a polgári jogban, annak viszonylag elkülönült területként helyezkedik el. Elmondható, hogy a szerzői jogi védelem maga klasszikus értelemben vett magánjogi tartalmú, de a védelem hatékonysága biztosításának igénye megköveteli a más jogágbeli eszközök alkalmazhatóságát is. A szerzői jognak a magánjog körében való elhelyezését az indokolja, hogy az általa szabályozott jogviszonyok túlnyomórészt magánjogi jellegűek, vagyis egymáshoz képest mellérendelt, egyenrangú jogalanyok vagyoni és személyi viszonyait szabályozza.

A jogviszonyok rendszerint *bipolárisak*, az érdekeik szerint szembenálló felek között állnak fenn, akiknek a jogai és kötelezettségei kiegyensúlyozzák egymást. Ezek közül abszolút szerkezetű jogviszony maga a szerzői kizárólagos jog, amelyben a jogosult (a szerző vagy jogutódja) van meghatározva, és mindenki más e jog tiszteletben tartására, tűrésére, zavarásától való tartózkodásra köteles, vagy a szabad felhasználások, amelyben viszont éppen a szerző a tűrésre kötelezett fél a szabad felhasználás kedvezményezettjével szemben. Relatív szerkezetű jogviszonyokat keletkeztet például a felhasználási szerződés, amelyben a jogosult és a felhasználó állnak szemben egymással, és a szerzői jog megsértése is, ahol a jogosult és a jogsértő a jogviszonyban lévő felek. Közjogi jellegű, hierarchikus jogviszonyok is találhatóak a szerzői jogban, ilyenek a közös jogkezelő szervezetekkel kapcsolatos hatósági nyilvántartással összefüggő, vagy felügyeleti tartalmú, jellemzően közigazgatási eljárási jogviszonyok, a szerzői jog büntetőjogi védelméből fakadó jogviszonyok, vagy az árva művek egyes felhasználásai engedélyezésére irányuló hatósági eljárásokban létrejövő, a hatóság és a kérelmező közti jogviszonyok.

A szerzői jog polgári jogon belüli elhelyezése megnyilvánul abban is, hogy a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) a szerzői jogot a Második könyv („Az ember mint jogalany”) Negyedik részeként, a „Szerzői jog és iparjogvédelem” cím alatt helyezi el, vagyis alapvetően az embert mint jogalanyt illető, személyi viszonyokhoz kapcsolja. A szerzői jogi védelem érdemi jogi tartalmát ezzel együtt sem elsősorban a Ptk. határozza meg, mivel olyan nagy a szerzői jogi normák száma, hogy ezek beépítése a Ptk.-ba szétfeszítené annak kereteit. Ezért a szerzői jogi jogviszonyok törvényi szintű szabályozást igénylő elemei hagyományosan önálló, kódexjellegű jogszabályba, a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvénybe (a továbbiakban: Szjt.) kerültek.

A szerzői jog magánjogi jellegét erősíti az információs technológiák fejlődése: a szerző és a felhasználó viszonyai mellett megnövekszik a műélvező közönséghez kapcsolódó jogi viszonyok jelentősége is – részben azért, hogy a közönség tagja felhasználóvá válik (például nyilvánossághoz közvetít), részben azért, hogy az egyre jelentősebbé váló szabad felhasználások kedvezményezettjeként kerül mind gyakrabban kapcsolatba a szerzővel vagy a felhasználóval. E gyakran fogyasztói sajátosságokkal is bíró személyek aktív bekapcsolódása a szerzői jogi jogviszonyokba megerősíti, hogy ezek egyenrangúságra, mellérendeltségre épülő

jogviszonyok, még ha azoknak sajátos tulajdonságaik vannak is (ld. a 10. fejezetet a szerzői jog korlátairól).

A védelem alá eső művek felbecsülhetetlen számossága, a jogosultak beazonosításának nehézségei, a közönség kulturális értékekhez való szabad hozzáféréseinek igénye az utóbbi időben gyakran vetik fel azt a kérdést, hogy a szerzői jog válhatna-e valamilyen módon kontrollált, minőségi kritériumokon, esetleg bejelentésen alapuló, hatósági vizsgálatot követően megadott jogosultsággá. Ez végső soron a fennálló jogok jobb gyakorlásához, a felhasználók jogbiztonságának fokozásához és ezzel együtt a közkinccs szélesedéséhez vezethetne, de jelentős arányban hozna be a szerzői jogba közjogi szabályozási elemeket is. Azonban a nemzetközi jogforrásokban a szerzői jog emberi jogként való elismerése, valamint a szerzői jogi védelem alakisági feltételhez kötésének tilalma erős gátjai az ilyen irányú törekvéseknek.

1.2. A szerzői jog helye a személyi és a vagyoni viszonyok polgári jogi védelme körében és a szellemi alkotások jogában a magyar jogrendszerben

A magyar magánjogi jogfejlődésben elsőként az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 86–87. §-ai tartalmaztak a szellemi alkotások tekintetében átfogó rendelkezéseket (a Ptk. 1977-es novelláris módosításának eredményeként). Ekkor szükségesnek látszott a személyhez fűződő jogok védelmének megerősítése körében a szellemi teljesítmények oltalmának deklaratív elismerése is. A személyhez fűződő jogok körében való elhelyezésre amiatt került sor, mert az ide sorolt szellemi alkotások jellemzően olyan kreatív teljesítmények, amelyekben az alkotó személyisége egy sajátos (alkotó) aspektusból mutatkozik meg.

A régi Ptk. 86. § (2) bekezdése kimondta, hogy az egyes szellemi alkotástípusokra vonatkozó részletes szabályokat külön törvények határozzák meg, ugyanis az elfogadása idején már számos külön jogszabály rendelkezett ezen oltalmi formákról. A szerzői jogi jogszabályok mellett a régi Ptk. hivatkozott szövege kifejezetten említette a hangfelvétel-előállítókat védő jogszabályokat is mint külön jogszabályokat, aminek történeti oka az, hogy az ő védelmükre vonatkozó szabályok csak később jelentek meg, emiatt egy ideig nem volt része az Szjt.-nek a hangfelvétel-előállítói védelem. Azonban az említett, a szellemi alkotások elkülönült területeit tartalmazó Ptk.-beli lista a régi Ptk. hatályon kívül helyezését megelőzően is már igen hosszú ideje elavult volt. Addigra már a hangfelvétel-előállítókra vonatkozó szabályok is megjelentek a szerzői jogi ágazati jogszabályokban, ráadásul más jogosulti csoportokra vonatkozó szabályok is léteztek, amelyeket viszont a régi Ptk. nem említett. Továbbá ezzel együtt ekkor már számos más jogszabályban is voltak szerzői jogi normák (különösen ide tartozónak lehet tekinteni a különböző nemzetközi egyezményeket kihirdető normákat).

A régi Ptk. a szellemi alkotásokon fennálló jogok megsértésére abban a körben, amelyben a szerzői jogi törvény nem rendelkezett, a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó igények érvényesítését tette lehetővé. Ennek a szabálynak elsősorban a külön törvények által nem védett szellemi alkotásokon fennálló jogok megsértése esetén volt relevanciája, azonban a szerzői művekkel és a kapcsolódó jogi teljesítményekkel kapcsolatban régóta már csak biztonsági szelepként érvényesült, mivel a szerzői jogi törvény a szerzői műveken, illetve a kapcsolódó jogi teljesítményeken fennálló jogok megsértése esetére maga is biztosítja – kissé módosítva – a teljes polgári jogi jogérvényesítési eszköztárat. Az Szjt. XIII. fejezetében szereplő eszközök lényegében egy az egyben megfeleltethetők a régi (és a) Ptk.-beli személyhez fűződő jogi igényeknek, sőt, azt több esetben meg is haladják, így a konkrét szerzői jogi jogvitákban az igények megjelölése nem a Ptk., hanem az Szjt. vonatkozó szabályai alapján történik.

A Ptk.-ban a szerzői jog rendszerbeli elhelyezése érdemben nem változott. A „Szerzői jog és iparjogvédelem” című részben került elhelyezésre a 2:55. §, amely a „Kisegítő alkalmazás” címet viseli. Eszerint e törvényt kell alkalmazni a hatálya alá tartozó olyan kérdésekben, amelyeket a szerzői jogról és az iparjogvédelemről szóló törvények nem szabályoznak. Vagyis a Ptk. továbbra sem szabályozza részletesen a szerzői jogot, fenntartja annak elkülönültségét, így a formális kapcsolatot is. Ez a rendelkezés a Ptk. háttérjogszabály-funkcióját az alábbi speciális szabályok hiányában, önmagában is biztosítaná.

Egy visszaütalást megtalálhatunk a Ptk.-hoz fűződő viszonyra az Szjt.-ben is: a 3. § kimondja, hogy a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok átszállására, átruházására, megterhelésére, valamint az e törvény hatálya alá tartozó művekkel és egyéb teljesítményekkel (előadásokkal, hangfelvételekkel, filmekkel, rádió- és televízió-műsorokkal, adatbázisokkal) összefüggő egyéb személyi és vagyoni jogviszonyokban az e törvényben nem szabályozott kérdésekben a Ptk. rendelkezései az irányadók. Értelemszerű, hogy ahol az Szjt. speciális rendelkezést tartalmaz (pl. a szerzői jog átruházhatatlansága tekintetében), ott a Ptk. általános szabályait nem lehet alkalmazni. A Ptk.-ra való visszaütalás alapján többek között a polgári jog Ptk.-ban rögzített általános alapelvei, a szerző cselekvőképességére az általános cselekvőképességi szabályok, a felhasználási szerződések egyes részletkérdéseire az általános kötelmi jogi rendelkezések (ide értve a kötelmek általános és a szerződések szabályait is) vagy a nevesített szerződéstípusok, a szerző halálát követően a jogutódlásra pedig az öröklési jogi szabályok irányadók.

1.3. A szerzői jog és a szellemi alkotások joga illetve a szellemi tulajdonjog más területeinek kapcsolata

A magyar jogrendszerben a szellemi alkotások jogához, illetve a szellemi tulajdonjoghoz tartozó területeken általában érvényesül a párhuzamos oltalom elve, vagyis nem kizárt az, hogy egyetlen szellemi alkotás több oltalmi forma útján is védelmet élvezzen, így olyan kombináció is lehetséges, amelyben egy alkotás a szerzői jogi oltalom mellett más típusú szellemi tulajdonjogi védelmet is élvez. A szerzői jog mellett, azzal párhuzamosan fennállhatók oltalmak közül a legjellemzőbben előforduló oltalmi formák a védjegyoltalom és a formatervezési

mintaoltalom. Azonban az oltalmi formáknak való megfelelést mindig az adott oltalom feltételei szerint kell megítélni, ezek egymással nem felcserélhetők, helyettesíthetők. Az egyes oltalmi formák ráadásul eltérő célokat is szolgálnak: míg az iparjogvédelem területére eső oltalmi formák történetileg változatlan, alapvető célja a gazdasági ösztönzés, addig a szerzői jogi oltalomé a kreatív alkotótevékenység morális és anyagi elismerése, és csak az utóbbi időben kezd egyre hangsúlyosabbá válni emellett a gazdaságösztönző szerepe.

Míg a szerzői jog elsősorban a megfogalmazott gondolat egyéni-eredeti kifejezésére vonatkozik, addig az iparjogvédelem területén biztosított oltalmi formák elsősorban a tartalmat, a gondolatot, a megoldást állítják középpontba, és biztosítják számára a védelmet. Részben a gazdasági funkció előtérbe helyezésével függ össze a védelmi idő hossza, illetve annak különbségei is: míg az iparjogvédelem területén jellemzően jóval rövidebb védelmi időt biztosít a jogalkotó, és azt függetleníti a jogosult életben lététől, addig a szerzői jogi védelem jóval hosszabb, és tényleges hosszát a szerzőnek az alkotástól kezdődő élettartama határozza meg (amelyhez hozzáadódik a szerző halálát követő 70 év).

A szerzői jog és az iparjogvédelmi oltalmi formák közti további alapvető különbség, hogy a szerzői jog az alkotás aktusával, automatikusan jön létre, nem függ semmiféle bejelentéstől (az önkéntes szerzői adatbázisok és a műnyilvántartások nem keletkeztetik a védelmet), addig a legtöbb iparjogvédelmi forma vizsgált és regisztrált jog, azaz hatósági vizsgálat eredményeként történő nyilvántartásba vétel aktusa keletkezteti az oltalmat is. Végül míg a szerzői jog elvileg nem zárja ki azt, hogy egyszerre két, lényegében egyforma mű is oltalom alatt álljon (az csak egy jogvitában dőlhet el, hogy ezek ténylegesen egymástól függetlenül keletkeztek, illetve egymást megengedett, vagy nem megengedett módon másolták), addig az iparjogvédelmi oltalmak kizárják az azonos vagy nagymértékben hasonló, összetéveszthető alkotások védelmét. Az, hogy egy szerzői műre vonatkozóan a jogosult (vagy más) kíván-e iparjogvédelmi oltalmat is szerezni, rendszerint üzleti döntés eredménye, hiszen az iparjogvédelmi oltalmak csak ellenszolgáltatás fejében szerezhetők meg és tarthatók fenn.

A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.) 1. §-a alapján védjegyként bejegyezhetők azok a grafikai ábrázolható megjelölések, amelyek alkalmasak arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessenek más áruktól vagy szolgáltatásoktól. Ilyen megjelölés lehet különösen bármely szó, szóösszetétel, beleértve a személyneveket és a jelmondatokat; betű, szám; ábra, kép; sík- vagy térbeli alakzat, beleértve az áru vagy a csomagolás formáját; szín, színösszetétel, fényjel, hologram; hang; mozgást megjelenítő megjelölés; pozíciómegjelölés; multimédia-megjelölés; mintázat, valamint ezek összetétele. Ezek közül jó eséllyel állhat mindkét oltalom hatálya alatt egy szóösszetétel, jelmondat (pl. mű sajátos címeként, vagy grafikai műként az íráskép), esetleg egy ábra (pl. szintén grafikai műként, valamely sík- vagy térbeli alakzat képző- vagy iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotásként), egy hangjelzés (pl. zeneműként). A védjegyoltalom alapideje rövidebb, mint a szerzői jogé, mivel az oltalmat egyszerre tíz évre lehet megszerezni (a védjegylajstromba való bejegyzéssel), de ez korlátozás nélkül meghosszabbítható újabb és újabb tíz évre, amíg az oltalom feltételei fennállnak. Ha az érintett megjelölésen más javára áll fenn szerzői jogi védelem, ennek megsértése a védjegy lajstromozásának kizáró oka, azaz a megjelölés csak a szerzői jogosult megfelelő hozzájárulása esetén lesz lajstromozható. A szerzői jogi védelem lejártát követően ilyen engedély már nem szükséges a szerzői jogi jogosult részéről.

A formatervezési mintaoltalomról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) alapján formatervezési mintaként a világszinten új és egyéni jellegű termék egészének vagy

résének megjelenése állhat oltalom alatt, amelyet a terméknek, illetve a díszítésének a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve a felhasznált anyagok jellegzetességei – eredményeznek. Az Fmtv. alapján terméknek minősül bármely ipari vagy kézműipari árucikk, és a termékek közé tartoznak – egyebek mellett – a csomagolás, a kikészítés, a grafikai jelzések és a nyomdai betűformák, valamint azok a részek is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak. Akkor egyéni a termék, ha más védett formatervezési mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbnyomást tesz. (Az egyéniség kritériuma tehát nem azonos a szerzői jogi védelemnek a mű egyéniségére vonatkozó kritériumával.) Tipikusan szerzői jogi védelem mellett formatervezési mintaoltalom alatt állhatnak iparművészeti alkotások (pl. ékszerek, lakberendezési tárgyak). A formatervezési mintaoltalmat öt évre lehet megszerezni (a formatervezési mintaoltalmi lajstromba való bejegyzéssel), és legfeljebb négy alkalommal hosszabbítható meg további öt-öt évre (vagysis maximálisan 25 évig tarthat).

Egyes művek tekintetében – funkcionális jelentőségük miatt – felmerülhet az igény arra, hogy akár iparjogvédelmi oltalmat is élvezzenek. Ez különösen így van a számítógépi programalkotás (szoftver) esetében. Jelenleg azonban a szoftver önmagában kizárólag szerzői jogi védelmet élvezhet, iparjogvédelmi (elsősorban szabadalmi) oltalom a számítógéppel megvalósított találmányokra vonatkozhat, de ezekben az esetekben sem lehet tárgya az oltalomnak önmagában a szoftver.

1.4. A szerzői joggal összefüggő egyéb, a szellemi alkotások jogán kívüli jogterületek

Az áru külső csomagolása, megjelölése, elnevezése lehet egyéni, eredeti jellegű (pl. ékszerek, lapok, emblémák, elnevezések, játékok). A megjelenéssel kapcsolatos jogsértő magatartások ellen azonban a szerzői jogi oltalom mellett nem csak formatervezési mintaoltalom alapján lehet védelmet szerezni: más eszközzel is fel lehet lépni a jellegbitorló külsők ellen. A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 6. §-a alapján tilos valamely forgalomképes ingó dolgot (a továbbiakban: termék), szolgáltatást a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel – ideértve az eredetmegjelölést is – vagy elnevezéssel előállítani vagy forgalomba hozni, reklámozni, továbbá olyan nevet, árujelzőt vagy egyéb megjelölést használni, amelyről a versenytársat, illetve annak termékét, szolgáltatását szokták felismerni. Ennek egyetlen kritériuma, hogy a védelem alatt álló áru külső kialakítása, csomagolása, megjelölése vagy elnevezése jellegzetes legyen. Ez a típusú védelem azonban nem abszolút jellegű, mint az előző fejezetben említett párhuzamos oltalmi formák, hanem relatív: csak a jogsértő elleni fellépést teszi lehetővé a jogsértést követően, a felhasználás előzetes engedélyezésére ennek alapján nincs mód.

A szerzői jogvédelemmel kapcsolatos viszonylag új keletű probléma a védett művek doménnévként való használata. A doménnevek önmagukban nem állnak önálló, sajátos védelem alatt: a .hu kiterjesztésű doménhasználati jog a Magyarországi Internetszolgáltatók Tanácsa Domainregisztrációs szabályzatának megfelelő eljárásban, szerződési jogalapon osztható ki (delegálható) a doménnév használója számára, ilyenformán gyengébb védelmet élvező jog, mint a szellemi tulajdonjogok. A doménválasztás, illetve -használat során kifejezetten figyelemmel kell lenni arra, hogy a név ne sértsen – többek között – szellemi tulajdonjogokat.

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) általában rögzíti a polgári peres ügyekben alkalmazandó szabályokat, és ezek közé tartoznak a szerzői jogi jogviták is. A Pp. tartalmaz a szerzői jogi perekben alkalmazandó rendelkezéseket is (pl. a szerzői jogi ügyekben eljáró bíróságokat meghatározó rendelkezéseket). Egyes eljárásjogi szabályok azonban az Szjt.-ben kerültek elhelyezésre (pl. az ideiglenes intézkedés egyes feltételeit meghatározó rendelkezések). A törvény hatályba lépését (2018. január 1.) megelőző eljárásokban a bíróságok az 1952. évi III. törvényt, a régi Pp.-t alkalmazzák.

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény azokat a nemzetközi magánjogi normákat tartalmazza, amelyek a nemzetközi elemet tartalmazó szerzői jogi ügyekben akkor alkalmazandók, ha a vonatkozó nemzetközi egyezmények nem tartalmaznak megfelelő szabályokat. Az uniós nemzetközi elemet tartalmazó ügyekben egyébként a szerződéses kötelmi viszonyokban a Róma I.,¹ a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokban, így a szerzői jog megsértésével összefüggő ügyekben, ha vagyoni szankció alkalmazása (gazdagodási igény, kártérítés) az ügy tárgya, a Róma II.,² és a joghatósággal, határozatok elismerésével és végrehajtásával kapcsolatban a Brüsszel I.³ rendeletek megfelelő szabályai alkalmazandók. Figyelemmel a digitalizáció és az internet széles körű elterjedtségére és arra, hogy a művek technikailag igen könnyen eljuttathatók egyik országból a másikba, a szerzői jogi ügyekben nő a nemzetközi magánjogi szabályok jelentősége.

A legsúlyosabb szerzői jogsértések esetére lehetőség van a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) alapján büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazására is. A jogérvényesítési eszköztár záróköve a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabstv.), amely 2012 óta szintén tartalmaz a szerzői jog és a kapcsolódó jogok megsértésére vonatkozó tényállást. Mind a Btk., mind a Szabstv. esetében kerettényállások kerültek meghatározásra, emiatt tartalmukat sok tekintetben az Szjt. tölti ki (az egyes tényállásokról ld. részletesen a 11. fejezetet).

A szerzői jogok érvényesítése határon átnyúló viszonyokban akár vámeljárást is igényelhet, a vámhatóságok eljárásában pedig uniós és nemzeti jogszabályok is alkalmazandók. A szellemi tulajdonjogok vámhatósági érvényesítéséről és az 1383/2003/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2013. június 12-i 608/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: uniós rendelet) és az annak végrehajtására szolgáló bizottsági rendelet közvetlenül alkalmazandó. Az uniós rendeletek által nem szabályozott kérdésekben az egyes szellemi tulajdonjogokat sértő áruk elleni vámhatósági intézkedésekről szóló 556/2013. (XII. 31.) Korm. rendelet az irányadó, a vámhatóságok eljárásának általános háttérjogszabályát az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) adja. Az Európai Unióhoz (EU) való csatlakozásunk óta a vámeljáráások jelentősége szerzői jogi jogsértések vonatkozásában csökkenő tendenciát mutat, mivel Magyarországnak jelentősen lecsökkent az a határszakasza, amely nem más EU-s tagállammal közös.

1 Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.).

2 Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.).

3 A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel I.).

Ugyan a szerzői jogi jogviszonyok elsősorban magánjogi jellegűek, létezik néhány olyan részterület, amelyet a közigazgatási eljárásjog is érint. Az Ákr. rendelkezései alkalmazandók a területen hatáskörrel rendelkező Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának (SZTNH) következő eljárásaiban:

- az árva művek egyes felhasználásaira vonatkozó engedélyezési eljárásban (ld. részletesebben a 9. fejezetben);
- az önkéntes műnyilvántartásba való bejegyzésre vonatkozó eljárásban (ld. részletesebben a 3. fejezetben) és
- a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásba vételére vonatkozó és a felügyeleti eljárásokban (ld. részletesebben a 9. fejezetben).⁴

A szerzői művek közönséghez való eljutásának az elektronikus médiumok megjelenése, az utóbbi időben pedig az internet születése és fejlődése hatalmas lendületet adott, ami több olyan jogterülettel való kapcsolat kialakulását is eredményezte, amely korábban nem bírt jelentőséggel a szerzői jog szempontjából. Az interneten zajló jogszerű kereskedelem szabályait az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalom összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Ektv.) rendezi, ennek körében részletes szabályozás található a különböző szolgáltatók felelősségére vonatkozóan azon szerzői jogi jogsértések vonatkozásában is, amelyeket az általuk nyújtott szolgáltatás igénybevételével valósítanak meg (részletesen ld. a 11. fejezetben).

A szerzői jogok megsértése esetén a jogérvényesítés egyik elsődleges kérdése a jogsértő személyének beazonosítása, ami – természetes személy jogsértő esetén – a személyes adatokkal történhet. A személyes adatokhoz való hozzáférés, azok feldolgozása, kezelése csak az általános adatvédelmi rendelet szerint történhet⁵ (a jogérvényesítés eszközeinek az adatvédelmi rendelkezésekre tekintettel lévő alkalmazására vonatkozóan ld. a 11. fejezetet). Szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények gyakran kerülnek felhasználásra különböző médiaszolgáltatók műsorában (rádióban, televízióban, interneten). E felhasználások általános szabályai az Sztj.-ben találhatóak, de a közszolgálati médiaszolgáltatók műsorában történő felhasználásra sajátos rezsimit kell alkalmazni, amelynek egyes szerzői jogi szabályai a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) 100. §-ában találhatóak.

1.5. A szerzői jogi szabályok alapvető forrásai

Az Sztj. az alkotmányos védelem alatt álló tulajdonvédelemből levezetett jogot biztosít a szerző számára, ezért az Alaptörvény „Szabadság és felelősség” című fejezete I. cikk (3) bekezdése értelmében törvényi szinten történik az általános szabályozása. Ugyanakkor egyes részlet-szabályok szerepelhetnek alacsonyabb szintű normákban is – ezek kormányrendeletek és a

⁴ A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala részletes alkalmazási segédletet adott ki az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) alkalmazásáról a szellemi tulajdonnal összefüggő eljárásokban, https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/alkalmazasi_segedlet_akr_szt_2017_nov23_clean_v2.pdf.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: GDPR).

szerzői jog területén hatáskörrel rendelkező egyes miniszterek rendeletei is lehetnek. A szerzői jog rendszerében a legfontosabb jogszabály az Sztj., amely kódexjelleggel határozza meg a jogterület legfontosabb szabályait. A törvény meghatározza, hogy ki a szerző (a szerzői jogi jogviszony alanya), milyen jogai vannak (mi a szerzői jogi jogviszony közvetlen tárgya), mi minősül szerzői műnek (mi a szerzői jogi jogviszony közvetett tárgya), melyek a szerző jogai, ezeknek milyen korlátai vannak, milyen eszközök és intézményrendszer biztosítják a jogok gyakorlását, miként lehet e jogokat érvényesíteni, milyen más jogosult csoportok és azoknak milyen jogai léteznek.

A közös jogkezelésre vonatkozó szabályozás kezdettől a szerzői jog részét képezte, amelynek alapvető rendelkezései 1999-től egészen 2016-ig az Sztj.-ben voltak. A közös jogkezelési irányelv olyan mennyiségű és sok esetben nem magánjogi jellegű szabály átültetését igényelte,⁶ hogy indokoltá vált e szabályok leválasztása az Sztj.-ről, és egy külön törvényben, a Kjkt.-ben való elhelyezése.⁷ Ahogy fentebb már említettük, a Ptk. az Sztj. háttérzabálya, vagyis azokban az esetekben kell alkalmazni, ha az adott magánjogi kérdésben az Sztj. nem tartalmaz rendelkezést. Különös jelentősége van a Ptk. szabályainak például a felhasználási szerződések és az öröklési jog vonatkozásában, mivel a szerződések általános szabályai, valamint a szerzői jogok öröklése tekintetében az Sztj. lényegében nem tartalmaz eltérő rendelkezéseket. A szerzői jogi jogszabályok végrehajtási rendeletei a következők:

- 216/2016. (VII. 22.) Korm. rendelet a közös jogkezelő szervezetek és a független jogkezelő szervezetek működésének és a jogkezeléssel kapcsolatos eljárások részletes szabályairól;
- 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól (Árvaműr.);
- 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről;
- 307/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartására, felügyeletére, felügyeleti díjára, valamint e szervezetek nyilvántartásával, felügyeletével és díjszabásának jóváhagyásával kapcsolatos eljárásokban az elektronikus úton történő kapcsolattartásra vonatkozó részletes szabályokról;
- 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. § (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról;
- 158/2000. (IX. 13.) Korm. rendelet a reprográfiára szolgáló készülékek körének meghatározásáról;
- 26/2010. (XII. 28.) KIM rendelet a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által vezetett önkéntes műnyilvántartás részletes szabályairól;
- 37/2011. (XII. 23.) KIM rendelet a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásával kapcsolatos eljárásokért fizetendő igazgatási szolgáltatási díjra vonatkozó szabályokról;

6 Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről.

7 A szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény.

- 14/2011. (IV. 7.) NEFMI rendelet a nyilvános haszonkölcsönzésért a szerzőt megillető díj megállapításához és felosztásához szükséges adatokról, valamint az adatszolgáltatásra kötelezett nyilvános könyvtárakról.

Az állami szerzői jogi szabályozás területiális hatályú, vagyis az adott állam területén biztosít csak védelmet a szerzőnek: művei más országokban minden további nélkül szabadon felhasználhatók (lennének az ezt a helyzetet szabályozó nemzetközi szerződések nélkül). De a szerzői művek terjesztése soha nem állt meg az országhatárokon. Különösen igaz ez azokra a művekre, amelyek tekintetében nem állnak fenn nyelvi korlátok (pl. mert több országban is beszélnek az adott nyelvet, vagy nyelvtől függetlenül élvezhetők, ld. zeneművek, szobrászati alkotások). A területiális nemzeti szabályozás miatt azonban ahhoz, hogy egy alkotás külföldön is védelmet élvezzen, nemzetközi megállapodásokat kellett kötni, amelyekben a szerződő országok vállalták, hogy a saját országuk szerzőinek műveit megillető védelemhez hasonló tartalmú védelemben részesítik egymás szerzőinek műveit (nemzeti elbánás elve, illetve alaki viszonyosság, miszerint a saját szerzőknek biztosított jog annak részletszabályaitól függetlenül megilleti a külföldi jogosultakat is).

Annak érdekében, hogy az egyes országokban biztosított védelem szintje ne lehessen túl alacsony (hiszen így a nemzeti elbánás elve önmagában csak egy igen alacsony szintű oltalmat eredményezne), a nemzetközi szerződések előírják a tagok számára azt is, hogy attól függetlenül is biztosítsanak a többi szerződő ország jogosultjai számára bizonyos minimális jogokat, hogy azokat a saját alkotóik számára biztosítsák-e, vagy sem (minimumjogok elve). Azonban aligha fordulhat elő az, hogy egy ország úgy csatlakozik egy nemzetközi szerződéshez, és vállalja a minimumjogok biztosítását a külföldi jogosultak javára, hogy azokat a saját jogosultjai számára ne kívánná garantálni.

Az első multilaterális nemzetközi egyezmény a szerzői művek tekintetében az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE) volt, amely a fent bemutatott elvek mellett számos minimumjogot biztosított (jelenleg a Párizsban, 1971. július 24-én felülvizsgált szövege van hatályban – Magyarországon kihirdette a 1975. évi 4. törvényerejű rendelet). A BUE a szerződő országok szerzőinek biztosítja a nemzeti elbánást, egyes, a szerződő országok szerzőit a saját nemzeti szabályozásuktól függetlenül megillető minimumjogokat, továbbá meghatározza a minimumjogok korlátozásának maximális terjedelmét (a maximumkorlátozások elvét). A BUE-nek igen sokáig nem volt tagja az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió sem – mára az USA és a Szovjetunió utódállamai is csatlakoztak.

A szerzői jogi szabályozás kiterjed egyes szomszédos jogi jogosultak védelmére is. E jogosultak jogai közül többet biztosítanak nemzetközi egyezmények is. Közülük az egyik legfontosabb az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. október 26-án aláírt Római Egyezmény (Magyarországon kihirdette az 1998. évi XLIV. törvény). A szerzői jognak a globális kereskedelemben betöltött szerepének, illetve a többszörözési technológiák általános elterjedése és az abból fakadó gazdasági változások jelentőségének felismerése hívta életre a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusairól szóló, Marrakesh-ben, 1994. április 15-én aláírt egyezményt (a továbbiakban: TRIPS Egyezmény, Magyarországon kihirdette az 1998. évi IX. törvény). Ez nem kizárólag anyagi jogok bevezetésére való kötelezettségeket teremt a szerződő felek számára, hanem a jogérvényesítés egyes eszközeit is egységesíti nemzetközi szinten, és bevezeti a legnagyobb kedvezményes

elbánás elvét. Eszerint ha a szerződő ország egy másik szerződő ország számára valamilyen kedvezményt biztosít, akkor ugyanazt a kedvezményt köteles biztosítani valamennyi más szerződő ország számára is.

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése (a továbbiakban: WCT; Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény) a BUE-nek az online felhasználásokra való kiterjesztése céljával született. Először mint a BUE módosítása került napirendre, később önálló, speciális szerződésként fogadták el. Kiemelt jelentőségét az adja, hogy először ismerte el multilaterális szerződésként azt a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételt, amelynek eredményeként a közönség tagja a hívás idejét és helyét is maga választhatja meg. A WCT szabályozta először a hatásos műszaki intézkedések és a jogkezelési adatok védelmének minimumszintjét is. A Szellemi Tulajdon Világszervezetének az Előadásokról és hangfelvételekről szóló, 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerződése (WIPO Performances and Phonograms Treaty – a továbbiakban: WPPT; Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény) a WCT párjaként került elfogadásra; célja a zenei előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók szomszédos jogi védelmének online környezetben való elismerése, méghozzá a WCT-ben biztosítottakhoz hasonló eszközökkel.

A WIPO-nak a vakok, a látáskárosultak és más, olvasási képességükben korlátozott személyek nyilvánosságra hozott művekhez való hozzáférését könnyítő, 2013. június 27-én elfogadott Marrakesh-i Szerződése célja az, hogy a művek élvezetét biztosító felhasználások gyakorlását elsősorban szabad felhasználás útján, másodsorban a szabad felhasználás során előállított példányok más országokban szintén szabad felhasználás körében való felhasználását biztosítsa. Az EU már csatlakozott a Szerződéshez, amelynek rendelkezései egy rendelet és egy irányelv útján kerültek átültetésre az uniós jogba. A Szerződés a már ratifikált tagjai tekintetében 2016. szeptember 30. óta van hatályban, az említett irányelvet a magyar jogba az Sztj. ültette át.

Az 1996-os WPPT hatálya – legalábbis az internettel összefüggő felhasználások körében – a hangfelvételen rögzített előadások előadóművészei jogaira korlátozódott, az audiovizuális előadóművészeket illető jogoknak a multilaterális nemzetközi szerződési szinten való elismerését végül az audiovizuális előadások védelméről szóló, 2012. június 24-én elfogadott Pekingi Szerződés hozta el. A szerződéshez Magyarország és az EU is csatlakozott, ami 2020. április 28-án lépett hatályba, de az EU még nem ratifikálta, így kihirdetésére és szabályainak a belső jogba való átültetésére még nem került sor. Hazánk legfontosabb bilaterális szellemi tulajdonjogi egyezménye az USA-val 1993-ban kötött ilyen tartalmú megállapodás, amely jelenleg is hatályban van, még ha az előzőekben említett nemzetközi egyezmények tükrében számos elemét értelmezni indokolt is.

A szellemi alkotások joga területén számos uniós norma található, amelyeknek az átültetése nyomán az EU valamennyi tagállamában igen hasonló (vagy azonos) szabályozási megoldások kerültek bevezetésre. E szabályok elsősorban azt a célt szolgálják, hogy megközelítőleg azonos szintű védelem illesse a szerzői műveket minden EU-tagállamban (bár ezek egyelőre nem fogják át a szabályozott területek egészét, sőt azt lehet mondani, hogy az uniós szerzői jog igen töredezett képet mutat).

Az Sztj. jogharmonizációs záradéka (113. §) felsorolja azokat az uniós jogszabályokat, amelyek az Sztj. útján átültetésre kerültek a magyar jogba (ez valamennyi eddig hatályba lépett, átültetést igénylő uniós szerzői jogi aktus):

- az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (Szoftver irányelv);
- a Tanács 93/83/EGK irányelve (1993. szeptember 27.) a műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról; (műhold- és kábelirányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről (Adatbázis irányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról (InfoSoc irányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról (követő jogi irányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről (a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló irányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról (a bérleti és haszonkölcsönzési jogról szóló irányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről és az azt módosító 2011/77/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (a védelmi időről szóló irányelv);
- a Bizottság 2006/585/EK ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetővé tételéről, valamint a digitális megőrzésről 6. (a) és (c) alpontja; (digitalizációs ajánlás)
- az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve (2012. október 25.) az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól (árvaműirányelv);
- a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló (2014. február 26.) 2014/26/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (közös jogkezelési irányelv);
- a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló (2017. szeptember 13.) 2011/29/EK irányelv módosításáról;
- az Európai Parlament és a Tanács 2019/789/EU irányelve (2019. április 17.) a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról (Broadcasting irányelv);

- az Európai Parlament és a Tanács 2019/790/EU irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (DSM irányelv).

Indokolt itt megemlíteni az ún. hordozhatósági,⁸ valamint a VIP-rendeletet is,⁹ amelyek jogforrási formájukból kifolyólag közvetlenül hatályosulnak. Az egyes uniós aktusok tartalmáról és a folyamatban lévő jogalkotási kezdeményezésekről a kötet későbbi fejezeteiben, a harmonizált témaköröknél ejtünk szót részletesen.

1.6. A szerzői jog alapjogi háttere

A magánjogi keretek között értelmezett szerzői jog alkotmányjogi, illetve alapjogi háttere négy pillérre épül: a szerző vagyoni jogainak garantálását, a személyhez fűződő jogainak biztosítását, valamint a felhasználók üzleti érdekeinek támogatását, továbbá a közönség tagjai érdekeinek és az ezen érdekekkel nem fedett bizonyos közérdekek érvényre juttatását szolgáló alapjogokban kell keresni az alapjogi vázát. Az alkotmányos tulajdoni garancia nemcsak a szerző javára védi a művén fennálló tulajdonát és az ebből eredtetett vagyoni jogait, hanem biztosítékot jelent a felhasználók és a közönség vagyoni érdekeinek garantálására is. Hiszen a műpéldányok tulajdonjogának átruházása akár felhasználási joggal együtt, akár anélkül tulajdonjogot ad, ami adott esetben ütközhet a szerző szerzői jogából fakadó, a művön (és nem a konkrét műpéldányon) fennálló speciális vagyoni jogával, vagy még akár valamelyik személyhez (pl. az integritásvédelemhez) fűződő jogával is. Ez a sajátos helyzet a szellemi alkotások, a szellemi tulajdon kettősségére, osztotságára vezethető vissza: a szerzői művön fennálló vagyoni jogok a kontinentális szerzői jogi rendszerekben a szerző elidegeníthetetlen jogai, míg a műből készült műpéldányok az általános tulajdonjogi szabályok szerint ruházhatók át.

8 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1128 rendelete (2017. június 14.) az online tartalomszolgáltatásoknak a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról.

9 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1563 rendelete (2017. szeptember 13.) a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről.

A magyar Alkotmánybíróság az 1338/B/1992. számú határozatában mondta ki, hogy a szabadalmi jogok védelme a tulajdon alkotmányos védelméből eredeztethető, ugyanis a vagyoni jogok ilyen jellegű oltalma az Alkotmánynak a tulajdont oltalmazó rendelkezéseiből következik. Ez természetesen az Alaptörvény hatálya idején is érvényes megállapítás. Ezt kiterjesztően lehet úgy értelmezni, hogy az Alkotmánybíróság a szellemi alkotások jogának egész területére (így a szerzői jogra) is alkalmazhatóan ismerte el az alkotmányos tulajdonvédelmet.

Az Alkotmánybíróság a 26/2013. (X. 4.) AB határozatában (Indokolás, [161]) – hivatkozással a 64/1993. (XII. 22.) AB határozatra – a következőképpen foglalta össze a tulajdonhoz való alapjogra vonatkozó gyakorlatát: „az alkotmányos tulajdonvédelem köre és módja nem szükségképpen követi a polgári jogi fogalmakat, és nem azonosítható az absztrakt polgári jogi tulajdon védelmével. Az alapjogként védett tulajdonhoz való jog tartalmát a mindenkori közjogi és (alkotmányos) magánjogi korlátokkal együtt kell érteni. Az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme mindig konkrét; függ a tulajdon alanyától, tárgyától és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is. A másik oldalról nézve: ugyanezen szempontoktól függően az adott fajta közhatalmi beavatkozás alkotmányos lehetősége a tulajdonba más és más” (ABH 1993, 373., 380.).

A szerzői vagyoni jogok köre az általános tulajdonfogalomhoz képest olyan jelentős eltéréseket is mutat, amelyek nem feltétlenül támasztják alá a szerzői jog elsődleges tulajdoni determináltságát. Így például az általános szabály szerint a szerzőt megillető jogok – néhány kivételtől eltekintve – elidegeníthetetlenek, nem gyakorolhatók időben végtelenül, és a jogok gyakorlásának további korlátait is a törvény maga szabályozza, a kisajátításra vonatkozó rendelkezések pedig, a szerzői jogi tulajdon már említett osztottsága miatt, alkalmazhatatlanok ebben a körben. Az alkotmányos tulajdonjogi védelemben részesülő vagyoni jogokkal szemben a szerzői jogi törvényben garantált szerzői személyhez fűződő jogok, amelyeket az emberi méltóság alapvető jogából lehet levezetni, kizárólag a szerzőket és korlátozottabb formában egyes szomszédos jogi jogosultakat illethetnek, az érdekeltek egyéb köreinek (a műközvetítőknak és a felhasználóknak) a művel kapcsolatban semmilyen személyhez fűződő jogai nincsenek. (Ez alól igen ritka kivételek, pl. a portréképek fordulhatnak elő.)

Az emberi méltósághoz való alapjog ennél tágabb értelmezési lehetőségeket is kínál a szerzői jog alkotmányos háttere tekintetében. Az emberi méltóság ugyanis az egyetlen általános anyajog, amelyből minden további alapjog eredeztethető, így például a véleménynyilvánításhoz való jog is, amelynek megformált kifejeződése a szerzői jog által védett mű.

Az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen „anyajoga” többféle szabadságjognak, az ún. kommunikációs alapjogoknak. Ebből eredő külön nevesített jogok a szólás- és a sajtószabadság, és ez utóbbi felöleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információ megszerzésének szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, az irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. Vagyis az Alkotmánybíróság az emberi méltóság anyajogából levezetve több olyan jogot is elismer, amely a szerzői jog szélesebb megalapozottságát jelentheti. Ide tartozhat a véleménynyilvánítás, az alkotás, a művészet, a tudomány szabadsága is, de az információs szabadság is. A 14/2019. (IV. 17.) AB határozat a Szombathelyi Járásbíróság 59.Szk.1163/2017/6/I. számú végzése Alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről megerősíti, hogy a szerzői mű (az érintett ügyben egy *street art* alkotás) létrehozása – céljától függően – a véleményszabadság alkotmányos védelmében részesülhet, sőt akár az alkotás alapjául szolgáló tárgy (itt: a töredezett járdaszakasz) tulajdonosa jogát is meghaladó védelmet élvezhet.

A tudományos és művészeti szabadság nemcsak a szerzőket, de a műközvetítőket és a felhasználókat is megillető olyan általános alapjog, amely az érdekek kiegyensúlyozása mellett minden egyes, a kultúrában részesülni kívánó személyt megillet, így a szerzői jog alkotmányos alapjaként elismerendő garancia. Az alkotmányos szerzői jog a művészeti szabadság konkretizálásának tekinthető. A szerzői jognak a művészeti szabadság körében való értelmezése olyan átfogó alap, amely lehetővé teszi valamennyi érdekelt jogainak biztosítását és az ezen belüli egyensúly kialakítását, ugyanakkor csak a „klasszikus” szerzői jogi területeken (a művészeti alkotások – és legfeljebb analógia útján a tudományos művek – esetében) alkalmazható fogalom, hiszen a szintén szerzői jogi védelem alatt álló szoftvereken vagy szakirodalmi művön fennálló jogok művészeti szabadságból levezetése már túlzásnak hatna. Emiatt még a művészeti szabadság látszólag elég tág fogalma sem lehet minden további nélkül és kizárólag a szerzői jog alkotmányos eredője.

A kulturális jogokat az Egyesült Nemzetek Szervezete Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (a továbbiakban: EJENY) 27. cikke és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 15. cikke rögzíti – ezek az Alaptörvényben művelődési szabadságként (XI. cikk), illetve a művészeti élet szabadságaként (X. cikk) jelennek meg. Magyarország mindkét nemzetközi emberi jogi dokumentumot kötelezőnek ismerte el magára nézve, azok a magyar jogrendszer részét képezik. A kulturális jogok egyszerre jelentik a kultúrában való részvétel, a kultúra élvezetének, illetve az abban való részesülés jogát, továbbá a szerzői jogi védelemhez való jogot is. A kultúra egyszerre jelenti az emberiség eddig felhalmozott anyagi és szellemi örökségét, a tudományos és a művészeti alkotás folytatását és az egyik társadalmi csoportot a másiktól megkülönböztető anyagi és szellemi tevékenységek összességét is. Ebből következik, hogy a kultúrához való jog lehet az a kellően átfogó alapjog, amely az érdekek kiegyensúlyozására törekedve a szerző, a műközvetítők és a közönség jogainak garantálását is jelenti egyben.

Az információs társadalomban a szerzői jog és az információs jogok kapcsolatának szabályozása az egyik legnagyobb kihívás. Az információhoz való hozzájutás a tudásalapú társadalomban alapvető jelentőségű, ami felveti az „információk piaca felosztásának” kérdését is. Ám az, hogy az információban rejlő hatalom hogyan osztható fel a szerző és a közönség között igazságosan, egyelőre nem megoldott probléma, hiszen nem alakultak ki az erre vonatkozó biztos kritériumok. Mindenesetre az információhoz való hozzáférést gátló és kontrolláló eszközöknek már most kiterjedt tárháza létezik, amelyek korlátozhatják a felhasználókat az információhoz (a szerzői műhöz) való hozzáférésben.

A véleményszabadságból levezetett információhoz való hozzáférés jogát elismerik nemzetközi egyezmények (EJÉNY 19. cikk, Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya – a továbbiakban: PPJNE – 19. cikk 2. bekezdés, Európai Emberi Jogi Egyezmény 10. cikk) csakúgy, mint a magyar Alaptörvény. Bár az információs szabadság korábbi értelmezési gyakorlata nem foglalkozott a szerzői művekkel, az elmúlt időszakban, részben az európai uniós jogi terminológia hatására, már a szerzői művek információként való értelmezésének lehetősége sem maradt figyelmen kívül. Az információ feletti rendelkezés és az információhoz jutás igénye a szerzői jogi szabályozásban és az ítélkezési gyakorlatban is egyre inkább természetes módon merül fel érvényesítendő szempontként.

Érdekes fejleménynek mondható, hogy egyes országokban az internet-hozzáférés mint a véleménynyilvánítás szabadságának részjoga alapjogi védelmet élvez, amit az Európai Emberi Jogi Bíróság is megerősített a *Pirate Bay*-ítéletében,¹⁰ elismerve azonban azt is, hogy annak a szerzői jog komoly korlátokat állít. Ennek egy részlemét fedezhetjük fel az összekapcsolhatóság, összekapcsolódási képesség (*connectivity*) alapjogként való elismerésére irányuló törekvésekben, amelyek a jövőben szintén befolyásolhatják a szerzői jog alapjogi megítélését.

1.7. A magyar szerzői jog története

A szerzői jog fejlődésének első szakaszát 1884 előttre tesszük, amit az indokol, hogy ebben az évben született meg az első olyan magyar szerzői jogi törvény, az 1884. évi XVI. törvénycikk, amelynek tárgyi hatálya Magyarország területére terjedt ki (bár egészen 1918-ig a horvát–magyar kiegyezés alapján alkalmazandó volt a horvát területeken is). Az első, Magyarország területén érvényesülő, a mai értelemben vehető szerzői jogi szabályozás egy 1793-ban kiadott királyi rendelet volt, hatálya csak a Magyar Királyság területére terjedt ki, ebből a szempontból tehát a szerzői jogi szabályozás kezdettől önállónak lenne tekinthető. Ezt megelőzően a mai értelemben vett szerzői jogi ortalomról nem beszélhetünk: sem az ókorban, sem a hűbéri rendszerben nem biztosítottak az alkotók számára engedélyezési jogokat a műveikkel kapcsolatban. Az ortalom ilyen szintű biztosítására való igényt a műszaki és a technológiai fejlődés hozta el: a könyvnyomtatás feltalálása (Johannes Gutenberg, 1450), illetve a polgári forradalmaknak a tulajdonviszonyokra gyakorolt meghatározó hatása (elsősorban a tulajdonhoz való jog elismerése) hozta meg.

Az 1793-as királyi rendelet tartalmilag nem volt más, mint egy 1775-ös, az osztrák területen alkalmazott, lényegében azonos tartalmú rendelet javított verziója. A szabályozás megszületése jelentős részben annak volt köszönhető, hogy a korszak uralkodói, Mária Terézia,

10 A C-610/15. sz. Stichting Brein kontra Ziggo BV és XS4All Internet B ügyben 2017. június 14-én hozott ítélet.

majd II. József is komoly figyelmet fordítottak az oktatás és a kultúra fejlődésére, fejlesztésére. Ez a korai szabályozás elsősorban a belföldön nyomtatott könyvekre koncentrált, lényegében könyvpiaci, kalózellenes szabályozásként lehet rá tekinteni, és teljesen beleillett a korszak más európai, szerzői jogi jellegű normái közé. Az utánnomást szigorúan büntette, viszont a külföldön megjelent könyvekre nem terjedt ki, azokat bárki szabadon utánnomhatta. 1794-ben ezt egy másik királyi rendelet egészítette ki, amely megtiltotta az Ausztriában nyomtatott munkák magyarországi utánnomását, és fordítva. Az 1793-as rendelet tárgyi hatályát bővítette egy 1831-es rendelet, amely a rajzolatokra és a rézmetszetekre is védelmet biztosított.

A magyar nemzeti öntudatnak a 19. század első felében végbement fejlődése és ezzel kapcsolatban a kulturális élet megélénkülése hozta meg az első szerzői jogi jellegű vitákat is, illetve a védelem erősítését követelő szakirodalom megszületését. Az első olyan kezdeményezés, amely el kívánt szakadni az osztrák mintára alkalmazott, azt szolgálóan követő szabályozástól, Toldy Ferenc és Szemere Bertalan nevéhez fűződik. Az ő első javaslatuk az 1837-es porosz szerzői jogi törvényt vette alapul, és az 1848-as időszakot megelőző, reformkori szabályozási törekvések közé tartozott. A javaslatot megtárgyalta az országgyűlés, de a király nem szentesítette – a szabályozási kísérlet azért nem sikerült, mert I. Ferdinánd az újabb osztrák szerzői jogi szabályokat kívánta hatályba léptetni a magyar területeken is. (Ezek előképe egyébként a 1837-es porosz szabályozás volt, vagyis az osztrák és a magyar kezdeményezés kiindulópontja közös volt.)

A „Zum Schutze des literarischen und artistischen Eigentums gegen unbefugte Veröffentlichung, Nachdruck und Nachbildung” elnevezésű 1846-os páténs végül 1853-ban lépett hatályba Magyarországon is, egyes ügyekben viszont az osztrák polgári törvénykönyvet kellett alkalmazni. Ez védelemben részesítette az eredeti irodalmi termékeket és művészeti alkotásokat, amelyek a szerző tulajdonát képezték. A szerzői jog átruházható volt, tulajdonszerű jognak minősült. Itt fontos utalni arra, hogy ez az elidegeníthető tulajdon abban az időszakban, amikor az ingatlantulajdon elidegeníthetősége is újdonság volt, egészen más jelentéssel bírt, mint ma. Ugyan szokás ezt a helyzetet abban az összefüggésben értékelni, hogy ez a szabályozás a szellemi tulajdoni megközelítést vallotta, valójában itt egészen más jelentéstartalmat is fel kell fedezni, méghozzá azt, hogy ez a tulajdon eredendően a szerzőt illette meg, és arról a szerző szabadon rendelkezhetett.

A védelem lefedte az utánnomás tilalmát, és kiterjedt a többszörözésre és a megjelentetésre is, továbbá az irodalmi művekre, a zeneművekre és a kéziratokra, ezenkívül külön nevesített olyan alkotásokat, mint a térképek, a topográfiai leírások, a természettudományi, az építészeti és hasonló rajzolatok mint tudományos eredmények értelmezései. Kiterjedt a más szerző művéből származó kivonatokra, átdolgozásokra is. Szabad felhasználásnak tekintette az idézést, átvételt, és már ebben az időszakban is kifejezetten megengedett volt a sajtófigyelés, ami jól mutatja azt is, hogy a szólásszabadság megteremtésének már ebben a korban is voltak eszközei a szerzői jogban (bár kétségtelen, hogy ezt alapvetően a sajtójogi szabályozás biztosította). A más országban (és egyébként emiatt jellemzően más nyelven) kiadott művek fordítása és a fordítás további felhasználása szabad volt, vagyis ezek az eredeti művek nem élveztek védelmet Magyarországon. Ez alól csak az képezett kivételt, ha a szerző ezt kifejezetten megtiltotta, de ezt is csak egy évre tehette meg. A cím más műhöz való használatát is lehetővé tette, kivéve, ha a cím más művel összefüggésben való használata félrevezetőnek minősülhetett. Ez a szabály a gyökere a címekre vonatkozó mai – valójában még most is versenyjogias – védelemnek.

Figyelemre méltó, ahogy ebben a szabályozásban különböző a védelem szintje attól függően, hogy mi a felhasználás módja. A zeneműveket más tartalmú védelem illette akkor, ha kottában nyomtatták ki őket, és akkor, ha a szerző csak az előadását engedélyezte a daraboknak (de nem volt hozzáférhető a közönség számára kottában). Az előbbi esetben 30 év volt a védelem, az utóbbi esetben viszont csak tíz év a szerző halálát követően. Az egyes zenei témák felhasználása variációk, fantáziák, etűdök, *potpourrik*, *arrangement* céljára szabad volt, de a szerző – gyakorlatilag versenykorlátozási céllal – itt is kiköthette, hogy ez a megjelenéstől számított egy éven belül ne történhessen meg. Az egyes hasznosítások kizárása egy évre egyértelműen azt a célt szolgálta, hogy a szerző maga – a versenytársakkal való megküzdés terhe nélkül – ki tudja aknázni a műve sikerét. Az általános védelmi idő (*post mortem auctoris* – a szerző halálát követő) 30 évben került megállapításra, ami azonban kivételes esetben, privilégium formájában meghosszabbítható volt. Az állam által működtetett, illetve támogatott tudományos és művészeti intézményekben (amelyek ekkor még nem léteztek túl nagy számban) született művek az utánnyomás és a többszörözés ellen a mű keletkezésétől számított 50 évig élveztek védelmet.

A szankciórendszer alapvetően büntető jellegű volt, bár ismerte a kártérítés fogalmát is, amit az eredeti műpéldány vételára mértékében állapított meg. A külföldiek szerzői jogi védelme vonatkozásában a viszonyosság alapelve érvényesült, illetve azon nemzetközi szerződések hatálya, amelyeket Ausztria kötött, kiterjedt Magyarországra is (így pl. az Ausztria, valamint a pápai államok és Szardínia között 1840-ben létrejött egyezmény). A nemzetközi egyezmények legfontosabb hozadéka ebben az időszakban egyértelműen az volt, hogy az eredeti művek a szerződő országban is védettek lettek, és ezek fordítása is védett alkotásnak minősült. Bár a magyar szerzői jogi történetírás egy része – igazodva a magyar történetírás nemzeties vonulatához – „szomorkodva” emlékszik vissza az elbukott kezdeményezésre, azt kell mondani, hogy feltehetően az akkori bizonytalan politikai helyzet miatt nem volt lehetőség egy önálló törvény elfogadására. Azt szintén érdemes megjegyezni, hogy az átvett osztrák szabályozás a korábbihoz képest mindenképp nagy előrelépésnek tekinthető.

Ezeket a szabályokat 1861-ben a magyar területeken felváltotta az Ideiglenes törvénykezési szabályok (ITSZ) gyűjteménye, amely mindaddig hatályban maradt, amíg az irányadó részletes magyar rendelkezések meg nem születtek. Ez a szerzői jogi szabályozásban Magyarországon egyértelműen visszalépést jelentett, mivel az ITSZ-ben csak egy nagyon rövid vonatkozó rendelkezést lehet találni: „az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény ortalma alatt áll,” a bírói gyakorlat pedig e rendelkezés alapján jóval lassabban tudott fejlődni. A szabályozási hiányokat nem pótolta az 1875-ben elfogadott kereskedelmi törvény sem, mert az csak a kiadói jog vonatkozásában tartalmazott rendelkezéseket, ráadásul nem is szerzői jogi tárgyúakat, mivel a kiadói ügylet szabályozása elsősorban nem a szellemi alkotásra, hanem annak materiális megnyilvánulására, a könyvre vonatkozott.

A Kisfaludy Társaság több jogszabálytervezet előkészítését követően végül 1876-ban terjesztette be utolsó javaslatát, amelynek eredménye nyolc évnyi előkészítés után az első magyar szerzői jogi törvény lett. A javaslat szövegezője Arany László (Arany János fia), országgyűlési előadója pedig Apáthy István képviselő volt. A törvény nem a tulajdoni megközelítést vallotta, hanem az újabb német törvény mintájára a szerzőt helyezte a szabályozás középpontjába, vagyis a korábbi osztrák megoldással és az ITSZ megközelítésével egyaránt szakított. A védelem minden alkotástípusra kiterjedt, ugyanakkor személyhez fűződő jogokat kifejezetten csak igen korlátoosan biztosított. A védelmi időt a szerző életére kiterjedően és a szerző halá-

lától számított 50 évben határozta meg. Ezzel a törvénnyel kapcsolatban külön kiemelendő az, hogy osztrák viszonylatban az 1887-es kétoldalú nemzetközi megállapodás biztosította a kölcsönös védelmet.

Az 1884-es első magyar törvény az 1870-es porosz szabályozást vette alapul. Megoszlanak a vélemények a jelentőségéről és a minőségéről: van, aki szerint nem éppen a korszak legmodernebb törvénye volt, mások viszont úgy ítélik meg, hogy nem maradt el a többi európai szabályozástól. Abból a szempontból nem szakított a korábbi megoldásokkal, hogy a szerzői jog ebben is elidegeníthető volt, tulajdoni jellegű, ugyanakkor a szerző személyében keletkezett. Fontos azonban, hogy a személyhez fűződő jogok elismeréséről itt még szó sem volt, egyébként ilyeneket még a következő, 1921-es törvény sem tartalmazott. Itt jogalkotási szinten valójában lemaradt a magyar jog az osztráktól, még akkor is, ha aztán – elsősorban a 20. század első felében – gazdag bírói gyakorlat próbálta kiegyensúlyozni a védelem szintjét.

A magyar szerzői jog történetének második szakasza az 1884-es törvény elfogadását követő közel száz esztendő, egészen az EU-hoz való csatlakozásig. Ez annak köszönhető, hogy ebben az időszakban Magyarország tagjává vált a legfontosabb szerzői jogi nemzetközi egyezményeknek, amelyekben tag maradt a diktatúrák idején is. Az első és azóta is a legfontosabbnak tekinthető multilaterális nemzetközi szerződésbe, a Berni Unió Egyleménybe 1922-ben lépett be. (A szomszédos jogok területén eleve lassabban épült ki a nemzetközi védelmi háló, és a csatlakozás ehhez képest is nagyon elhúzódott: az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek szomszédos jogairól szóló 1969-es Római Egyezményhez Magyarország csak az EU-ba lépés küszöbén, annak egyik előfeltételeként, 1998-ban csatlakozott.) Magyarországon a védelmi idő 50 évre emelésére 1921-ben, az 1884-es törvény modernizációs módosításával sor került. Ez a magyar szabályozás még mindig átruházhatónak tekintette a szerzői jogot, és nem tartalmazott személyhez fűződő jogi rendelkezéseket, ezt azonban a bírói gyakorlat hatékonyan építette ki. Az 1884-es Sztj. hatálya 1918-ig kiterjedt a Horvát–Szlavón Királyság területére is.

A második világháború előtti időszakban sok szempontból kapcsolódott össze az osztrák és a magyar szerzői jogi élet, jóval az után is, hogy már rég nem volt közös a szabályozás. Az osztrák Anschluss közvetve sok magyar szerzőt is érintett. Mivel az Anschluss hatásaként a nürnbergi zsidótörvények Ausztriára is kiterjedtek, számos, itt gyakran játszott szerző (pl. Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Földes Imre) darabjait szinte azonnal le kellett venni a műsorról. Ráadásul a legfontosabb magyar zeneszerzők mind az osztrák AKM zenei közös jogkezelő szervezet tagjai voltak (pl. Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Kálmán Imre, Kodály Zoltán, Lehár Ferenc). Az Anschluss után a zsidó származású alkotókat kizárták az osztrák közös jogkezelő szervezetből, és megtiltották a műveik játszását. A többiek pedig választhattak, hogy belépnek-e a nagynémet STAGMA-ba (amely egyébként egy időre átvette az AKM szerepét is), vagy a magyar zeneszerzők szövetségébe kívánnak belépni. Ezzel párhuzamosan megnőtt az a politikai nyomás is, hogy a jogkezelő szervezet befolyásolja azt, hogy mely szerzők milyen műveit játsszák (a zsidótörvények hatása itt is látható, a kabarézene, a dzsessz háttérbe szorítandónak számított), illetve azt is megpróbálták politikai eszközökkel befolyásolni, hogy a befolyt jogdíjakat milyen arányok szerint osszák el.

A kommunista hatalomátvétel előbb csak a jogkezelő szervezetben történt meg: 1952-ben államosították, és létrehozták belőle a Szerzői Jogvédő Hivatalt. Így állami kézbe került a közös jogkezelés, majd később, 1969-ben megszületett az új szerzői jogi szabályozás is. A hatalom a klasszikus jogkezelési tevékenységen kívül kultúrpolitikai szerepet is telepíteni

kívánt a Szerzői Jogvédő Hivatalra, de ez a szerep számos állami szerv között oszlott meg. A szerzői jogi törvény szövegében ez kifejezetten nem látszott, de igen erős volt a cenzúra, ami számtalan módon érvényesülhetett, például a művek külföldi felhasználását engedélyező szerződés megkötéséhez devizahatósági engedély volt szükséges, ily módon a Magyarországon letiltott művek külföldi, formálisan egyébként Magyarországon is jogszerűnek minősülő megjelenésére sem volt sok esély.

Az 1969-es szerzői jogi törvény megszületése szorosan kapcsolódik az új gazdasági mechanizmushoz, amely a gazdaság irányításának és tervezésének átfogó reformja volt, Magyarországon az 1960-as évek közepén készítették elő, és 1968. január 1-jén vezettek be. A szerzői jogi védelem – ha az 1921-es törvény szabályaival vetjük össze – sok szempontból látszólag erősödött: a szerzői személyhez fűződő jogok első alkalommal kaptak törvényi elismerést, azonban ezek tényleges érvényesülését a cenzúra erősen korlátozta (különösen a nyilvánosságra hozatalhoz fűződő jogot és az integritás védelmét). A kizárólagos vagyoni jogok több esetben díjjigénnyel silányultak: a szerzőnek nem mindig maradt érdemi döntési lehetősége a felhasználással kapcsolatban, viszont mivel a felhasználók jelentős része állami szereplő volt, lényegében egy zárt rendszerben bizonyos mértékű jogdíj garantált volt – igaz, a politikai döntéstől, az állami költségvetéstől függően. A felhasználási szerződések alapján kifizethető díjak mértékét is korlátozták a szerzői jogi törvény végrehajtására szolgáló rendeletek.

A 90-es évektől kezdve új korszakba léptek az európai nemzeti szerzői jogi szabályozások, köszönhetően annak, hogy az Európai Közösség(ek), majd később az EU megkezdte e terület jogalkotási úton való harmonizációját, illetve a nemzetközi szerződések újabb generációja született meg. Ezt tekinthetjük a magyar szerzői jog fejlődése harmadik szakaszának. Magyarországnak az Európai Közösségekhez való csatlakozásra való felkészülés során kellett a szocialista tervgazdasági rendszerből a demokratikus piacgazdasági rendbe átvezetni a szerzői jogi szabályozását, ami kettős terhet rótt a szerzői jogi jogalkotásra és magukra a szabályozott piacokra is. Ezt enyhítette, hogy a szerzői jogi gyakorlat a szocializmus idején is kifejezetten haladó volt, például Magyarország az elsők között biztosította a szoftver mint alkotás szerzői jogi védelmét, vagy a műsorok egyidejű továbbközvetítése engedélyezési jogát. A legfontosabb nemzetközi szerződéseknek korábban is tagja volt Magyarország, így az átalakulás nem érintette a teljes fundamentumot.

Az Európai Közösségekhez való csatlakozás előtt a társulási megállapodásban Magyarország vállalta, hogy a csatlakozás időpontjára összhangba hozza a szabályozását az uniós normákkal, illetve a szerzői jogi (tágabb értelemben a szellemi tulajdoni) védelem szintjét a Közösségekben akkorra elért szinthez közelíti. Ebben az időszakban komolyabb változás történt például abban, hogy 1996-ban az állami közös jogkezelést magánszervezetek vették át (helyesebben: vissza), illetve a korábban rendeleti úton meghatározott és államilag érvényesített jogdíjak szabad megegyezés tárgyává és alapvetően polgári úton érvényesíthetővé váltak. Ezek azonban elsősorban nem közvetlenül az *acquis communautaire* által megkövetelt változások voltak, hanem a piacgazdasági átmenet követelte meg őket, ami előfeltétele volt a csatlakozásnak. Az Sztj. 1994-es novellája volt az első lépés a modern, piacgazdasági szerzői jog megteremtéséhez, amelynek számos megoldását aztán az 1999-es, új törvény is átvette.

Ettől az időszaktól kezdve a magyar szerzői jogi rendszer számos fontos módosítása a harmonizációs kötelezettségekhez igazodott. Az uniós szabályozás igyekszik követni a technológiai fejlődést – ezt támasztja alá, hogy a harmonizáció az új műtípusokat (szoftver, adatbázis), az újabb felhasználási módokat (műhold, kábel, lehívásra hozzáférhetővé tétel) is érintette.

Az uniós jogfejlesztés – a hatáskörére tekintettel – igazodik a nemzetközi folyamatokhoz is. Néhány esetben (még) nem valósult meg harmonizáció, de ettől függetlenül a nemzeti jogok maguk is reagáltak egyes újdonságokra. Így került bevezetésre a 80-as években Magyarországon is a reprográfiai díj, amelynek léte akkor még nem következett az uniós jogból sem (ld. a 10. fejezetet a vagyoni jogokról). Ugyanebben az időszakban nemzetközi szerződésnek, konkrétan a TRIPS-megállapodáshoz való csatlakozásnak köszönhetően került szigorításra a büntetőjogi szankciórendszer. A magyar szerzői felhasználási szerződési rendszer az állami befolyás visszavonulásának hatására lényegesen polgári jogiasabbá vált, azzal együtt, hogy a szerződő feleké közül a szerző érdekeit helyezte előtérbe. Külön figyelmet érdemel végül a közös jogkezelés szabályozásának alakulása, amely az állami jogkezelési rendszer 1996-os lebontását követően átfogó reformon esett át 2008-ban, majd 2010 körül, illetve 2016-ban, a végrehajtott jogharmonizációnak köszönhetően.

Kulcsfogalmak

abszolút szerkezetű jogviszony, alaki viszonosság, az Szt. és a Ptk. viszonya, területiális hatály, legnagyobb kedvezményes elbánás elve, maximumkorlátozások elve, minimumjogok elve, nemzeti elbánás elve

Ismétlő kérdések

- 1) Hogyan alakul a szerzői jog jogágak szerinti besorolása a hatályos jog alapján, és milyen okai vannak ennek?
- 2) Mi jellemzi a szerzői jogi jogviszonyokat a jogági besorolásból következően?
- 3) Hol helyezkedik el a polgári jog rendszerében a szerzői jogi szabályozás?
- 4) Mi az oka, hogy a szerzői jogi védelem részletes szabályait külön törvény határozza meg?
- 5) Milyen szabályok hozzák létre a kapcsolatot a Ptk. és az Szt. között?
- 6) Hogyan hat az új technológiák megjelenése a szerzői jog magánjogi jellegére?
- 7) Mit jelent az oltalmak párhuzamosságának lehetősége?
- 8) Melyek a tipikus egyéb szellemi tulajdonjogi oltalmak, amelyek egy szerzői művet még megillettethetnek?
- 9) Mit véd a védjegyjog?
- 10) Mit véd a formatervezési mintaoltalom?
- 11) Milyen feltételei vannak a jellegbitorlás megvalósulásának?
- 12) Milyen egyéb jogterületek kapcsolódnak a szerzői joghoz, és miben áll ez a kapcsolat?
- 13) Melyek a szerzői jog alapvető forrásai?
- 14) Mit jelent a nemzeti elbánás elve?
- 15) Mit jelent a minimumjogok elve?
- 16) Milyen főbb szerződések rendezik a szerzői jogi viszonyokat nemzetközi szinten?
- 17) Milyen szabályozási tárgyakat szabályoz uniós norma a szerzői jogban?
- 18) Mi az oka, hogy elsősorban törvényi szinten van szabályozva a szerzői jog?
- 19) Melyek azok az alapjogok, amelyek a szerzői jog alapjogi háttérét biztosítják?
- 20) Milyen szakaszokra tagolható a magyar szerzői jog története?
- 21) Mi jellemzi a magyar szerzői jog fejlődésének 1884 előtti időszakát?
- 22) Mi jellemzi a magyar szerzői jog fejlődésének 1884 és 1999 közötti időszakát?
- 23) Hogyan jellemezné a magyar szerzői jogi szabályozásnak a gazdasági rendszerváltás utáni időszakát?

Ajánlott irodalom

- Bacher Vilmos: A szellemi tulajdon védelme és a Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3., 23–32.
- Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózzai*. Budapest, Typotex, 2011
- Boytha György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3., 13–23.
- Boytha György: Zu den Anfängen des ungarischen Urheberrechts. *UFITA* (1996) 115–134.
- Faludi Gábor: Alapjogok metszéspontja az internetes környezetben megvalósuló szerzőijogsértések körében. In Chronowski Nóra et alii (szerk.): *A szabadságszerető embernek*. Liber Amicorum István Kukorelli. Budapest, Gondolat, 2017. 442–457.
- Faludi Gábor: A licencszerződés. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/2., 12–23.
- Faludi Gábor: A magyar szerzői jog közelítése az európai joghoz. In Darázs Lénárd et alii: *Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2001. 293–363.
- Faludi Gábor: A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban. In Faludi Gábor (szerk.): Liber amicorum: Studia P. Gyertyánfy dedicata. *Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2008. 185–209.
- Faludi Gábor: Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. koncepciója. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2., 3–14.
- Ficsor Mihály Zoltán: A szellemi tulajdon és a Ptk. (észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/2., 27–30.
- Görög Márta: *A know-how jogi védelmének alapvető kérdései*. Budapest, HVG-Orac, 2012
- Grad-Gyenge Anikó: Búcsú a szellemi alkotások jogától? *Ptk. 2013*, 2013. február 12., <http://ptk2013.hu/szakcikk/grad-gyenge-aniko-bucusu-a-szellemi-alkotasok-jogatosol-a-szerzoi-jog-es-az-iparjogvedelmi-oltalmi-formak-polgari-jogi-vedelme-a-magyar-maganjogban/1776>
- Gyenge Anikó: *Szerzői jog az új Polgári törvénykönyvben*. Infokommunikáció és Jog, 2007/5., 149–155.
- Gyenge Anikó: *A szerzői jogi szabad felhasználások és a szerzői jog alkotmányos háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010
- Gyertyánfy Péter: Meddig terjedjen még a szerzői jog? *Jogtudományi Közlöny*, 2001/9. 337–348.
- Gyertyánfy Péter: Szerzői jogi jogalkotásunk mérlege 2009–2016. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/7–8., 351–361.
- Jakab Éva: *Szerzők, kiadók, kalózzok – a szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában*. Budapest, Akadémiai, 2013
- Koltay András: *A művészet szabadsága: a nem létező alapjog*. Budapest, PPKE, 2016
- Legeza Dénes: *A kiadói szerződés története*. A reformkortól 1952-ig. Szeged, Iurisperitus, 2018
- Legeza Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In Legeza Dénes (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, SZTNH, 2014. 12–54.
- Legeza Dénes: A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság megalakításához vezető út. In Pogácsás Anett (szerk.): *Quaerendo et creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 383–405.
- Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884:XVI. tc.), <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>
- Pogácsás Anett: *Különbözőség az egységben. A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára*. Budapest, Pázmány, 2017

2. A szerzői mű

2.1. A szerzői mű általában

A ma már bárki számára elérhető modern információtechnológiai eszközök megkönnyítik, hogy az ember kifejezze, rögzítse és megossza másokkal a gondolatait. Az önkifejezés bármely formájában megjelenő gondolat kifejeződése alapját képezheti szerzői jogi védelemnek, ha az eleget tesz a szerzői jogi védelem kritériumainak. Ez nemcsak a szerző számára jelent oltalmat, hanem mindenki más számára is vizsgálandóvá teszi, hogy a további felhasználás engedélyt igényel-e az alkotótól, vagy a teljesítmény közkinccs és szabadon hozzáférhető. Ha úgy tetszik, annak eldöntése, hogy egy szellemi alkotás szerzői mű-e, eldönti, hogy lehet-e szerzői jogi védelemről beszélni. Ha egy alkotásra nem terjed ki a szerzői jog hatálya, az nem feltétlenül jelent teljesen oltalom nélküli állapotot, ugyanis nem zárja ki az Sztj., hogy az a szellemi alkotások más védelmi eszközei (pl. valamilyen iparjogvédelmi oltalmi forma, vagy a *know-how* oltalma) által védett legyen. Ha több oltalmi forma feltételeinek is megfelel a vizsgált szellemi alkotás, akkor több oltalmi forma is védheti, a párhuzamos oltalom elvének megfelelően (ld. az 1. fejezetben).¹¹

2.2. A szerzői mű fogalma

A hatályos szerzői jogi rendben ahhoz, hogy egy szellemi alkotás a szerzői jog által védettnek minősüljön, két pozitív, konjunktív feltételnek kell teljesülnie. Ugyanakkor a törvény e feltételrendszer alkalmazásával nem dönti el, hogy mi minősül védettnek – az mindig az egyedi sajátosságok mérlegelése alapján állapítható meg. A szerzői jogi védelem elsődleges feltétele, hogy az alkotás az irodalom, a tudomány vagy a művészet területére essen. Ezt a három kategóriát tágan értjük, és az Sztj. sem definiálja, hogy mit kell irodalom, tudomány vagy művészet alatt érteni – ennek meghatározása a mindenkori irodalom, tudomány és művészet, illetve a velük foglalkozó tudományágak saját feladata. Ilyen módon tehát csak azt lehet határozottan állítani, hogy nem eshetnek szerzői jogi védelem hatálya alá a műszaki és a technikai alkotások, vagy a tisztán üzleti, piaci megoldások. Ezek közkinccsbe tartozhatnak, vagy egyéb oltalmi forma védheti őket.

Az Sztj. csak egy példálódzó felsorolást tartalmaz arra vonatkozóan,¹² hogy mit tekint az irodalom, a tudomány vagy a művészet területéhez tartozónak (vagyis hogy azt szerzői jog védheti). Így szerzői jogi védelem alá eshet az irodalmi mű (pl. regény, vers, publikáció, forgatókönyv), a nyilvánosan tartott beszéd, a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció akár forrás-, akár tárgykódban vagy más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is (pl. weboldalt üzemeltető szoftver, digitális képszerkesztő program), a színmű, a zenés színmű (opera, musical), a tánc- és a némajáték, a zenemű, szöveggel vagy anélkül, a rádió- és a televíziójáték, a filmalkotás és más audiovizuális

11 SZJSZT 10/1992, Iparművészeti alkotás szerzői jogi oltalma.

12 Sztj. 1. § (2) bekezdés.

mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás), a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve, a fotóművészeti alkotás, a jelmez, a díszlet és azok terve, az ipari tervezőművészeti alkotás, valamint a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis. A lista példálódzó jellege miatt az azon nem szereplő egyéb, az irodalom, a tudomány vagy a művészet területéhez tartozó alkotások is védelmet élvezhetnek.¹³

A modern technológiák alapvetően nem teremtenek új műfajtaikat, de a műveknek létrejöhetnek új hordozótípusai (pl. digitális formában rögzített fotók), amelyek befolyásolhatják a mű hozzáférhetőségét. Maga a technológia is lehet eredője egy új alkotási módszernek (pl. számítógépes design), ami közvetve eredményezheti új sajátosságokkal leírható művek létrejöttét, vagy egyébként könnyítheti a hagyományos alkotófolyamatot (pl. építészeti alkotások számítógépes tervezése,¹⁴ ami az alkotófolyamatot alakíthatja át). Mindez újszerű szerzői jogi problémákat is keletkeztet (pl. a gép közreműködése mennyiben korlátozza az egyéni, eredeti jellegét, vagy a digitális példányok előállítását milyen felhasználási mód alá sorolható – ld. a legutóbbi gyakorlatból a kreatív tűzijátékok szerzői jogi védelmének kérdéséről¹⁵). A szerzői joggal foglalkozó elméleti irodalom egyik legújabb kérdésköre a mesterséges intelligencia közreműködésével létrejövő eredmények szerzői jog által való védhetősége.

Ahhoz, hogy szerzői jogi védelemről beszélhessünk, a létrejövő produktumnak alkotásnak kell lennie, vagyis valamiféle átlagost, hétköznapi meghaladó szellemi tevékenység kell, hogy az alapjául szolgáljon. A gyakorlatban ennek fennállását nem mindig könnyű megállapítani, de egy funkcionális megközelítésben, ha az alkotásként való értelmezés, illetve az akként hasznosítás igénye megvan vagy meg is történik, lehet élni azzal az előfeltételezéssel, hogy alkotásról van szó. (Ez döntő szempont lehet például akkor, amikor a szerzői műveket a folklór nem védett kifejeződéseitől kell elválasztani.) A szerzői jogi védelem második feltétele, hogy az alkotás kifejezőmódjának (megjelenésének) a szerző szellemi tevékenységéből fakadó, egyéni, eredeti jelleggel kell rendelkeznie. Fontos tehát, hogy a szellemi tevékenység azé a természetes személyé legyen, akit az adott mű kapcsán szerzőnek tekintünk: a mű más személy számára nem keletkeztethet szerzői jogi védelmet. A szellemi tevékenység követelménye azt jelenti, hogy nem lehet az alkotás teljesen mechanikus, körülmények, szabályok által determinált: csak abban az esetben keletkezik szerzői jogi oltalom, ha az alkotónak van mozgástere az eredmény létrehozásában, választhat a megoldási, kivitelezési, megfogalmazási lehetőségek közül. (Ez nem jelent feltétlenül bonyolult döntési folyamatot: az Európai Bíróság szerzői jogi védelemre érdemesnek tekintett egy óvodai portréfotót is.¹⁶)

Az egyéni jelleg, az egyéniség követelménye a szerzői jogi védelem célja és feltétele egyben: ennek alapján a mű a szerző személyiségének kifejeződése, személyiségének része. Az eredeti jelleg kritériuma pedig azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelmet élvező mű nem lehet egy másik alkotással azonos, annak másolata vagy szolgai utánpótlása, vagyis a műnek újnak kell

13 Az SZJSZT művészeti alkotásnak minősítette a hagyományos ruházatot viselő babákat (SZJSZT 10/1970, Babák szerzői jogi oltalma), a bohóctréfát (SZJSZT 7/1973, Bohóctréfák szerzői jogi oltalma), a belső dekoráció elemeit (SZJSZT 14/1991, Iparművészeti termékek, belsőépítészeti alkotások szerzői jogi oltalma), a sárgaréz öntvényekből és csövekből készített lépcsőkörlátót (SZJSZT 10/1992, Iparművészeti alkotás szerzői jogi oltalma), a bankjegyképet (SZJSZT 34/2006, Bankjegy látványtervének szerzői jogi védelme és felhasználása) és a honlapot [SZJSZT 3/2005, Internetes portál (weboldal) szerzői jogi védelme].

14 <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2017/05/21/spanish-supreme-court-rules-originality-architectural-works>.

15 <http://ipkitten.blogspot.com/2018/09/evolving-concepts-of-work-and.html>.

16 A C-145/10. sz. Eva Maria Painer kontra Standard Verlags GmbH és társai ügy, ECLI:EU:C:2011:798.

lennie, de nem objektív mércével (mint az iparjogvédelmi oltalmak esetében), hanem a szerző szubjektumára vetítve.¹⁷ A szolgálai utánzás nem csak a teljes megfelelés esetében áll fenn: a bírói és a szakértői gyakorlat 70-80%-os egyezés esetén is fennállónak tekinti.

A szerzői jogi védelem alapvetően a mű formáját, megformálását, megfogalmazását védi, és az csak kivételes esetekben kapcsolódik össze elválaszthatatlanul a tartalommal. Ez a megközelítés eredményezi azt, hogy például ugyanaz az alaptörténet (toposz) akár többször, más megfogalmazásban is védett lehet különböző szerzők javára (ld. az egymást gyűlölő családok leszármazottjainak tragikus szerelmét megfogalmazó műveket). Ritkábban fordul elő, de nem kizárt az sem, hogy a mű tartalma is védett annak egyéni, eredeti jellege okán. Nehezebben különíthető el a forma és a tartalom például a versek esetében. Nem azonos azonban a megformálás, megfogalmazás követelménye a sajátos, felismerhető stílussal, formavilággal.

A stílus, a formai és a technikai eszközök (akár maga a teljes alkotási folyamat) sem élveznek szerzői jogi védelmet. Ebből következően, ha valaki például csupán más stílusát utánozva alkot, de nem használ fel az utánzott művész alkotásaiból konkrét, védelem alatt álló részleteket, elemeket, nem sért szerzői jogot. Ezt hívják művészeti szakkifejezéssel *pastiche*-nek vagy *pasticciónak*. Ettől függetlenül az ilyen típusú utánzás járhat személyiségi jogi, versenyjogi következményekkel. A megfogalmazás eszköztára állhat eredeti és átvett elemekből is, emiatt azt is mindig különös gondossággal kell megállapítani, hogy a megformálás mely sajátosságai védhetők valaki javára, és melyek tartoznak közkincsbe. Az utóbbi időben kezd jelentősége lenni az ún. *appropriation art*nak (elsajátítás művészetének), amely külföldi bíróságok előtt szerzői jogi ügyeket is eredményez: az e művészeti módszerrel alkotók rendszerint nem, vagy alig tesznek hozzá a mások által létrehozott alkotásokhoz, de új művészeti vagy társadalmi kontextusba helyezik őket – ezek az engedély nélküli elsajátítások a bíróságokon jellemzően jogsértőnek minősülnek, hiszen a kifejezésük formája nem változik (ld. Jeff Koons, Richard Prince műveit).¹⁸

A szerzői jogi védelem negatív feltételeként tekinthető, hogy az Szjt. szerint a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől, vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől. Vagyis a szerzői mű terjedelme csak annyiban szempont a védelem fennállása tekintetében, hogy az adott terjedelem alkalmas lehet-e a szerző egyéni, eredeti szellemi tevékenységének tükrözésére. Szerzői mű például a pár hangból álló MÁV-szignál, egy néhány perc hosszúságú Danone-reklámszpot, egy több órás Ligeti György-opera, egy pár perces Quimby-szám vagy egy nagyjátékfilm. A mű terjedelme befolyásolja az árat, illetve a jogdíjat. Az általános feltételek teljesítése esetén egy Nadas Péter-regény mint szépirodalmi alkotás ugyanúgy védett, mint egy, a *slam poetry* körébe tartozó vers, vagy egy Danielle Steel által jegyzett romantikus regény. Nem számít az sem a védelem fennállása szempontjából, hogy a mű milyen művészeti stílusban született: a korszak modern irányzatainak megfelelő-e (például Banksy graffitiszerű alkotásai), vagy valamely korábbi művészeti irányzatba illik (például Losonczy Tamás absztrakt képei). Nem tekinthető a védelem feltételének az sem, hogy az adott mű erős, vagy gyenge alkotás, ami egyébként is csupán igen szubjektív megítélés kérdése lenne.

17 SZJSZT 22/2004, Szakfordítás szerzői jogi védelme.

18 Jonathan Bailey: Is Jeff Koons a Plagiarist? *Plagiarism Today*, 2018. november 13., https://www.plagiarismtoday.com/2018/11/13/is-jeff-koons-a-plagiarist/?utm_source=newsletter-165&utm_medium=email&utm_campaign=Daily+Email+Newsletter; Andrew R. Chow: Copyright Case Over Richard Prince Instagram Show to Go Forward. *New York Times*, 2017. július 20., <https://www.nytimes.com/2017/07/20/arts/design/richard-prince-instagram-copyright-lawsuit.html>.

A védelemből nincsenek kizárva a funkcionalitással bíró alkotások: ha tehát egy alkotás hasznosítható valamilyen gyakorlati célra, de ettől függetlenül teljesíti a szerzői jogi védelem feltételeit, állhat ilyen védelem alatt (pl. egy szoftver vagy egy formatervezett tojástartó). A védelem független attól is, hogy a szerző ismert-, vagy ismeretlen-e, így például védett egy név nélkül vagy álnéven megjelent regény, vagy egy graffiti is.¹⁹ Mindegyik alkotás ugyanolyan szerzői jogi védelem alatt áll. Itt utalni szükséges arra, hogy az Európai Bíróság a C-310/17. számú, ún. Levola Hengelo-ügyben rögzítette, hogy a mű fogalma szükségszerűen magában foglalja a szerzői jogi védelem tárgyának kifejeződését, ami lehetővé teszi, hogy azt kellő pontossággal és objektivitással azonosítani lehessen, még akkor is, ha e kifejeződés nem szükségszerűen állandó. Ilyen módon a sajtó íze nem minősülhet szerzői jogi értelemben vett műnek.

A törvény három műtípust kifejezetten definiál is, amivel a joggyakorlati bizonytalanságokat kívánja csökkenteni. Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film. Szoftver a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció, akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is. Adatbázis az önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.

2.3. A szerzői jogi védelemből kizárt alkotások

Bár a védelem általános feltételeinek rendszerint megfelelnek, valamely egyéb okból kifolyólag a törvény egyes alkotásokat kifejezetten kivesz a szerzői jogi védelem alól, így ezek – szerzői jogi szempontból – szabadon hozzáférhetők. Mindenekelőtt nem tartoznak szerzői jogi védelem alá a jogszabályok, a közjogi szervezetszabályozó eszközök, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények, az ügyiratok és más hasonló rendelkezések. Szerzői jogi szempontból közkinccsé minősíti őket a jogalkotó, vagyis nem kell a felhasználásukhoz a létrehozó engedélye (akinek személye gyakran nem is állapítható meg egyszerűen). Szükséges itt külön kiemelni az ügyiratokat: ha egy mű valamely eljárás során ügyirattá válik (pl. egy építészeti-műszaki tervdokumentáció szerzői jogi védelem alá eső elemei az építési engedélyezési eljárás során), akkor az csak az adott eljárásra vonatkozik, ilyen módon kikerül a szerzői jogi védelemből az alkotás, de mihelyt az eljáráson kívüli, nem ügyiratkénti felhasználására kerül sor, a védelme visszaáll.²⁰

A védelem azon kritériumából, hogy a műveknek a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel kell bírniuk, következik az, hogy az egyszerű tények, a napi hírek (pl. az Országgyűlés megalakulása, egy színházi bemutató időpontja és a darabban szereplő színészek neve) nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ez természetesen csak a tényekre vonat-

19 Eleonora Rosati: Street Heart: Urban Murals as Common Goods. *IPKat*, 2018. január 5., <http://ipkitten.blogspot.com/2018/01/street-heart-urban-murals-as-common.html>.

20 SZJSZT 34/2006, Bankjegy látványtervének szerzői jogi védelme és felhasználása.

kozik, tehát ha például az újságíró azokat önálló értékelésre, a saját véleményének kifejtésére használja fel (pl. hogy mi következik az adott választásokon létrejött parlamenti arányokból, vagy hogy hogyan sikerült a bemutató előadás), azt már illetheti szerzői jogi védelem.²¹

Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek. Ezek a teljesítmények alapvetően éppen megformáltságuk hiánya miatt nem állnak védelem alatt. Az ötletek (pl. egy tévéműsor ötlete²²) általában még nem bírnak olyan szintű kidolgozottsággal, amely tükrözhetné a szerző egyéni, eredeti szellemi tevékenységét, és így érdemes lenne a szerzői jogi védelemre (még ha pl. üzleti titokként védelmet élvezhet is). A különböző eljárások, működési módszerek egyéb oltalmak (pl. szabadalmi oltalom vagy védett ismeret, üzleti titoktartalom) alatt állhatnak, ha azok feltételeit teljesítik. A matematikai műveletek közkincsbe tartoznak, hozzáférhetőségük abszolút közérdek, védelem rajtuk senki javára nem állhat fenn.

A folklór kifejeződéseiben részben azért nem állnak védelem alatt, mert az alkotójuk általában ismeretlen: rendszerint szájról szájra (irodalmi, zenei folklór), betanítás vagy utánzás útján „lábról lábra” (néptánc) terjednek. Nem tekinthető szerzőnek az, aki utoljára elmondta, elénekelte, elmesélte a népi mondókát, népdalt, népmesét, még ha sokszor hozzá ad is vagy el vesz is a korábbi változathoz. Ez az érv legfeljebb csak arra lenne elegendő, hogy a művet ismeretlen szerzőjűnek tekintsük. A folklór kifejeződéseinak az is sajátossága, hogy nem a konkrét személyek egyéni, eredeti szellemi teljesítménye fedezhető fel bennük, sőt, maguk a folklór résztvevői sem az egyéniség, eredetiség szándékával éltetik a hagyományt, hanem ezek a kifejeződések az adott népi kultúra, hagyomány, szokás részeként jönnek létre. Más jellegű, kifejezetten a közösség érdekeit szem előtt tartó oltalmuk az UNESCO keretében biztosított, és a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) keretében több évtizede sikertelenül zajlik egyfajta *sui generis* szellemi tulajdonjogi védelmük kidolgozása. Azonban a szerzői jogi védelem hiánya nem zárja ki azt, hogy ha egy alkotást a népművészet csupán megihlet, az alkotás szerzői jogi védelem alatt álljon.²³ Így Bartók Béla, Kodály Zoltán népdalfeldolgozásai, vagy Palya Bea népi ihletésű zenei művei is szerzői jogi védelem alatt állnak.

A szerzői jogi védelem tekintetében a nemzetközi jogi szabályok kizárják annak előzetes lajstromozáshoz, vagy más alakíthatósághoz kötését, ilyen módon pedig legfeljebb olyan szerzői műkatalógusok, adatbázisok, nyilvántartások létezhetnek, amelyek nem konstituálják, legfeljebb deklarálják a szerzői jogi védelem fennállását. Ugyanakkor nem létezhet a nemzetközi jog sérelme nélkül olyan szerzői jogi nyilvántartás, amely a szerzői jogi védelem fennállásának előfeltétele lenne. Ebből következően pedig legfeljebb megdönthető védelem kapcsolódhat valamely nyilvántartáshoz, de a benne való megjelenés nem jelentheti feltétel nélkül a védelem fennállását. Amikor a technológia minden eddiginél könnyebbé teszi a művek létrehozását és végtelen mennyiségű amatőr alkotás létrejöttét, újra felmerül annak az igénye, hogy a professzionális alkotások valamilyen regiszterben jelenjenek meg, és az ezen kívül ma-

21 SZJSZT 19/2003, Cikkek másolatainak engedély nélküli többszörözése és terjesztése; SZJSZT 28/2003, A sajtófigyeléssel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogi kérdések; SZJSZT 25/2000, Tények, hírek a szerzői jog tükrében; SZJSZT 11/07, Cikkek szerzői jogi védelme.

22 SZJSZT 9/2000, Televíziós műsorformátumok és műsorok szerzői jogi védelme; SZJSZT 26/2000, Rádiós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme; SZJSZT 28/2000/1-2, Televíziós műsorformátum és műsor szerzői jogi védelme; SZJSZT 24/2008, Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege; SZJSZT 32/2010, Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme.

23 SZJSZT 21/2008, Népművészeti jellegű tárgy szerzői jogi védelme.

radók szerzői jogi védelme szűnjön meg, vagy legyen alacsonyabb erősségű. Az oltalom ilyen differenciálása jelenleg nem kivitelezhető.

A szerzői jog kiterjedhet a mű bármely terjedelmű egységére, amely önmagában is magán hordozza az egyéni, eredeti jelleget. Ez az indoka annak, hogy a műcímek is állhatnak védelem alatt, ha sajátosak. Védelem alatt áll például az *Egy boltkóros naplója*,²⁴ de a kifejezés közkincsbe tartozása miatt nem áll védelem alatt a *Csiribiri* hanglemezcím.²⁵ Ebből az elvből következik az is, hogy a szerzőt megilleti a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosításának és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga is, ami szintén szerzői jogi védelem fennállását jelenti, bár az engedélyezési jog itt csak a kereskedelmi hasznosításra vonatkozik.²⁶ A jellegzetesség objektív kategória: felismerhetőséget, sajátosságot, különlegességet, megkülönböztethetőséget jelent, méghozzá a külső szemlélő, a közönség szempontjából.

Magától értetődik, hogy az eredetiség (nem másolt) kritériumának nem lehet eltérő a tartalma a szerzői jog általános kritériumai és az itt tárgyalt, az Szjt. 16. § (3) bekezdése alapján fennálló védelem tekintetében. Egy alak részesülhet védelemben csak a 16. § (3) bekezdése alapján a kereskedelmi hasznosításra tekintettel, de a védelem kumulálódhat is, azaz az alak megfelelhet mind a „teljes” szerzői jogi védelem, mind a kereskedelmi hasznosításra kiterjedő védelem követelményeinek.

A jogirodalom ismer újabb területeket is, amelyeken nincs kiforrott álláspont a szerzői jog által védhetőséggel kapcsolatban, ilyen az illatok (parfümök) szerzői jogi védelme. Míg a holland Hoge Raad 2006. június 16-i Lancôme v. Kecofa-ügyben hozott ítéletében az illatot alkalmasnak találta a szerzői jogi védelemre, mivel a jog olyan általános módon határozza meg a mű fogalmát, amely nem zárja ki az illatokat, addig a francia Cour de Cassation 2006. június 13-i Bsiri-Barbir v. Haarmann ügyben hozott ítéletében a parfümöt az alkalmazott technológiai védett ismeret eredményeként nem tekintette alkalmasnak az irodalmi vagy művészeti alkotásként való védelemre.

2.4. A kapcsolódó jogi oltalom alatt álló teljesítmények

A kapcsolódó jogi oltalom közvetett tárgya kapcsolódó jogi teljesítmény, amely lehet előadóművészi teljesítmény, hangfelvétel, film, rádió- vagy televízió-műsor, sajtókiadvány (ez az öt együtt szomszédos jogi teljesítmény), illetve adatbázis (a szomszédos jogi teljesítményekkel együtt: kapcsolódó jogi teljesítmény), valamint *editio princeps*. Az előadóművészi teljesítmény nagyon sokféle lehet, ezek kimerítő felsorolását nem találjuk egyetlen normában sem. Jellemzően ide tartozik az énekes, a hangszeres a zene-, a tánc-, a szín- és a cirkuszművészeti előadás. Az előadóművészi teljesítmények esetében a szakirodalom szintén az egyéni, eredeti jelleget jelöli meg a védelem feltételeként, bár erre az Szjt.-ben – és a vonatkozó nemzetközi egyezményekben – nincs utalás.

Mindenképp indokolt azonban a védelem parttalanná válásának megakadályozása, ehhez pedig „minőségi” kritérium meghatározása szükséges. Ennek eredményeként azonban

24 SZJSZT 22/2010, Cím szerzői jogi védelme.

25 SZJSZT 21/2009, Cím szerzői jogi védelme.

26 SZJSZT 13/2003, Játékfilm lényes elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben.

például a gyermekelőadások tipikusan nem állnak védelem alatt. Előfordulhat azonban az (ld. a tehetségkutató vetélkedőkben feltűnő előadókat), hogy egy gyermekelőadás is védelem alatt áll, ha az egyéninek, eredetinek tekinthető. A Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) gyakorlatában felmerült már a kérdés, hogy dokumentumfilm szereplőjének részvétele előadóművészi teljesítménynek tekinthető-e. Az SZJSZT azonban megállapította, hogy a dokumentumfilm szereplője nem egyéni, eredeti teljesítményt nyújt, hanem a dokumentumfilm jellegének megfelelően abban csupán közreműködik. Ebből fakadóan sem szerzőként, sem előadóművészként nem élvezhet védelmet.²⁷

Egy másik döntésében az SZJSZT a színpadi rendező teljesítményét ítélte előadóművészi teljesítménynek, bár a tanács hozzátette azt is, hogy a színpadi rendező tevékenysége akár túl is haladhat az előadóművészi tevékenységen, és bizonyos szintű beavatkozás meghaladása esetén akár a mű társszerzőjévé is válhat.²⁸ Bár az Európai Bíróság egy, futballmeccsek nyilvánosságához közvetítésével kapcsolatos kérdéseket vizsgáló ügyében utalt arra, hogy a sportteljesítmények a nemzeti jogalkotó hatáskörében hozott döntés alapján védelem alatt állhatnak,²⁹ a magyar joggyakorlat jelenleg nem ismeri el szomszédos jogi teljesítményként a sportteljesítményeket, még abban az esetben sem, ha azok egy részének elismerten lehet esztétikai értéke is (pl. egy művészitorna-gyakorlat, vagy egy jégtánckűr). A védelem hiánya természetesen megint csak nem befolyásolja azt az üzleti értéket, amit egy magas színvonalú sportrendezvény közvetítése képviselhet (illetve nem érinti az egyéb oltalmi formák fennállásának lehetőségét, pl. a meccs elején elhangzó szignálok, himnuszok szerzői jogi védelmét).

Az Szt. szintén nem határozza meg, hogy mi tekinthető hangfelvételnak, de az alkalmazandó nemzetközi egyezményekben megtalálható a meghatározása.³⁰ Hangfelvétel egy előadás hanganyagának, más hangoknak vagy egyéb hangmegjelenítéseknek a rögzítése, ide nem értve azonban a filmben vagy más audiovizuális műben történt rögzítést (ez utóbbiak filmfelvételnak, filmnek minősülnek). A rögzítés a hangoknak, illetve azok megjelenítéseinek megtestesítését jelenti, amiről azok valamely készülék segítségével érzékelhetővé, többszörözhetővé vagy közvetíthetővé tehető. A hangfelvétel akkor is védelem alatt áll, ha az nem szerzői mű hangjait, hanem például – szerzői jogi védelem alatt nem álló – népdalokat vagy madárhangokat rögzít. Viszont ha az előadás felvétele kifejezetten az audiovizuális alkotás keretében történik (pl. egy képes koncertfelvétel hangsávja, vagy egy filmalkotás párbeszédei), akkor nem beszélünk hangfelvételtől. Ennek a különbségtételnek a védelmi idő számítása szempontjából van kiemelkedő jelentősége.

Szomszédos jogi teljesítménynek minősül a film is, amely azonban nem azonos a filmalkotással, ugyanakkor a fogalmát az Szt. nem határozza meg. E tekintetben ismét az SZJSZT gyakorlatára lehet hagyatkozni, amely szerint filmnek minősül a hanggal kísért vagy hang nélküli filmalkotás, audiovizuális mű vagy mozgókép. Ha a film filmalkotás is, akkor a szomszédos és a szerzői jogi védelem kumulatív. A vonatkozó ügyben az SZJSZT kimondta, hogy azon videofelvételek is hordozhatnak filmelőállítói teljesítményt, amelyek nem rendelkeznek egyéni eredeti jelleggel, és ezért szerzői jogi védelem alá nem tartozhatnak.³¹ Ebből viszont az

27 SZJSZT 42/00, Dokumentumfilm közreműködői, mint szerzők, illetve előadóművészek.

28 SZJSZT 3/2012, Színpadi mű rendezésének szerzői jogi védelme.

29 A C-403/08. sz. Football Association Premier League Ltd és társai kontra QC Leisure és társai, valamint a C-429/08 Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd ügyben 2011. október 4-én meghozott ítélet.

30 WPPT 2. cikk; Római Egyezmény, 3. cikk.

31 SZJSZT 8/2002, Videófelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok.

következik, hogy a szomszédos jogi teljesítményként értékelt filmelőállítói tevékenység eredménye, vagy akár az annak nem tekinthető mozgóképes anyag is alkotásnak minősülhet. Így viszont filmnek minősül a meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozata, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették, és attól is, hogy az egyéni-eredeti jelleggel rendelkezik-e.

Az Sztj. nem tartalmazza a műsor (műsorszám) definícióját sem, hiszen a műsor sem áll feltétlenül teljes egészében szerzői jogi védelem alatt, inkább csak az egyes műsorelemek.³² A hatályos magyar jogban az Mttv. ad műsordefiníciót. A műsorral kapcsolatos teljesítmény pedig, amelyre vonatkozóan a rádió- vagy televízió-szervezetet a szomszédos jogi védelem megilleti, a műsor szerkesztésére és közzétételére irányuló tevékenység. Ez az oltalom elsősorban nem a konkrét műsorszám szerkesztése (pl. a kameraállások, vágások összeállítása – ezek a teljesítmények akár szerzői jogot is keletkeztethetnek), hanem a teljes műsor létrehozatala, a műsorfolyam összeállítása, kiválogatása, finanszírozása teljesítményét értékeli. Itt meg kell tenni azt a kiegészítést, hogy a bírói gyakorlat – helyesen – kiterjeszti a műsorfolyam védelmét a műsorszámra is.

Az Sztj. 2021-es módosítása a DSM irányelv átültetésének eredményeként biztosítja a sajtókiadványok szomszédos jogi védelmét. A sajtókiadvány fogalmát az Sztj. definiálja is. Eszerint a szomszédos jogi védelem tekintetében sajtókiadványnak minősül az a főként újságírói jellegű irodalmi művekből álló – akár egyéb műveket vagy szomszédos jogi teljesítményeket is tartalmazó – gyűjtemény, amely egy azonos cím alatt megjelenő időszakos kiadvány vagy rendszeresen aktualizált kiadvány, célja a nyilvánosság tájékoztatása hírekről vagy más témákról, és valamely szolgáltató kezdeményezésére, szerkesztői felelősségére és ellenőrzése mellett jelenik meg sajtótermékben. Nem minősül azonban sajtókiadványnak a tudományos céllal kiadott időszaki kiadvány. Az Sztj. külön kategóriaként, szerzői joghoz kapcsolódó jog biztosításával (de nem szomszédos jogként) védi az adatbázisokat, függetlenül attól, hogy gyűjteményes műként szerzői jogi védelem alatt is állnak-e, vagy sem. Adatbázis az önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.

Terjedelme szempontjából szomszédos joginak mondható az a védelem, amely az ún. *editio princeps* nyilvánosságra hozóját illeti meg. *Editio princeps* a műnek az az abszolút értelemben vett első megjelenése, amely a védelmi idő lejártát követően történik meg. Az asztalfiókban maradt, elveszettnek hitt művek esetében fordul elő jellemzően, hogy azokat csak a védelmi idő lejártát követően találják, majd jelentetik meg, a jogosultat erre a megjelentetési tevékenységre tekintettel illeti meg a védelem.

A sportról szóló 2004. évi I. törvény 36. §-a értelmében a sporttevékenység, illetve a sportversenyek (mérkőzések) televíziós, rádiós, valamint egyéb elektronikus-digitális technikákkal (pl. interneten) történő közvetítésének, rögzítésének és ezek kereskedelmi célú hasznosításának engedélyezése – beleértve a reklám- és a marketingjogokat is –, továbbá a versenyrendszer kiírása, szervezése, lebonyolítása vagyoni értékű jogot képez. Ez a vagyoni jog a rádió- és a televízió-szervezetek szomszédos jogához hasonló jogot jelent, de szabályozása nincs összekapcsolva a szerzői jogi normákkal.

32 SZJSZT Gyűjtemény II. 41.; Ü.i.sz.: 8/1985. 2.P.20.779/1984. Pf.IV.20.433/1986.

A szerzői jogi oltalom kizárólagossága vonzó védelmi eszköz: több olyan területen is alkalmazták, amelyek nem tipikusan, általában állnak szerzői jogi védelem alatt. Ilyen a nem eredeti fotók szomszédos jogi védelme, amely például a német szerzői jogban biztosított. Az irodalmi és a kottában rögzített zenei művek kiadása gyakran komoly szerkesztői, kiadói teljesítmény, még ha nyilvánvalóan nem is az a cél, hogy egy új szerzői művet hozzanak létre. E kritikai, tudományos teljesítményeket szintén védheti szomszédos jogi oltalom (szintén pl. a német jog ismeri ezt a védelmi formát).

Kulcsfogalmak

egyéni, eredeti jelleg, forma védelme, nevesített műfajtak, nyilvántartásba vétel joghatása, jellegzetesség, jellegzetes és eredeti alak védelme, előadás, hangfelvétel, film, műsor, sajtókiadvány, adatbázis, *editio princeps*

Ismétlő kérdések

- 1) Milyen következménnyel jár, ha valamely alkotás a szerzői jogi szabályok hatálya alá tartozik?
- 2) Hogyan jellemezné a szerzői jogi védelem feltételeit?
- 3) Melyek a szerzői jogi védelem pozitív feltételei?
- 4) Hogyan jellemezné a szerzői művek Sztj.-beli listáját?
- 5) Milyen hatással van a technológiai fejlődés a szerzői művekre?
- 6) Melyek a szerzői műnek minősülés pozitív feltételei?
- 7) Milyen jelentősége van a forma és a tartalom elkülönítésének?
- 8) Melyek a védelem negatív feltételei?
- 9) Mely alkotásokat és milyen okból veszi ki az Sztj. a védelem alól?
- 10) Mit jelent a nyilvántartásba vétel tilalma?
- 11) Milyen szomszédos vagy kapcsolódó jogi és egyéb teljesítményeket véd az Sztj. a szerzői műveken kívül?

Ajánlott irodalom

- Dudás Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme I. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005/2., <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200504/01-dudas-agnes.html>
- Dudás Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme II. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005/3 <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200506/01-dudas-agnes.html>
- Faludi Gábor: A szoftver szerzői jogi szabályozása. *Infokommunikáció és Jog*, 2005/3., 2–5.
- Gyertyánfy Péter: A számítógépi programok és elektronikus adattárak szerzői joga. Kandidátusi értekezés, kézirat, 1989
- Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a védelem tárgya és a mű egysége. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/4., 35–51.
- Kabai Eszter: Az adatbázis mint a *sui generis* védelem tárgya. A jogértelmezés lehetőségei. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 169–186.
- Nemessányi Zoltán – Ujhelyi Dávid: *Breaking the news? A kiegészítő (szerzői) jog szerepe és megítélése. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 2016/6., 29–54.
- Szalay Klára – Polyák Gábor: Sajtókiadók szomszédos joga – a tagállami átültetés kérdőjelei, jövőbeni szabályozási irányok. *Pro Futuro*, 2019/2., 9–25.
- Szinger András: Az eredetiség küszöbe. *Jogtudományi Közlöny*, 2005/3., 117–125.

3. A szerzői és a kapcsolódó jog alanya: a szerző és a kapcsolódó jogi jogosult

3.1. A technológia hatása a szerzői jog jogosultjának személyére

A szerzői jogi szabályozás egyik alappillére a szerzői jog jogosultjának meghatározása, azon személyek körének definiálása, akik szerzőnek, illetve szomszédos jogi jogosultnak minősülnek. Annak köszönhetően, hogy a magyar jogban fő szabály szerint a szerzői jog teljes egészében elidegeníthetetlen az élők között, a szerzői jog alanya mindig a szerző, és nem valamely jogutód. Ezzel szemben a szomszédos jogok jellemzően átruházhatók, így az előadóművészi jogok kivételével a többi szomszédos jog esetében az eredeti jogosult pozíciója teljes terjedelmében átszállhat másra (az előadóművészek esetében sem ruházhatók át a személyhez fűződő jogok).

A modern technológiák, a digitalizáció szélesebb eszköztárat biztosít ahhoz, hogy a szerzők alkotni tudjanak, a szerzőség kritériumait azonban ez jelenleg nem érinti. Azonban a szerzői jogi védelem alacsony belépési küszöbe a technológiai eszközök egyre szélesebb hozzáférhetővé válásával együtt azt is eredményezi, hogy sokkal szélesebb társadalmi csoportok válhatnak szerzővé, mint korábban, mivel a kreativitás kifejezéséhez az eszközök szélesebb spektruma is könnyen hozzáférhetővé vált. Továbbá a technológia fejlődése közel viszi az eszközöket (különösen a számítógépeket) ahhoz, hogy szerzőinek látszó teljesítményeket hozzanak létre egyre kevesebb közvetlen emberi irányítás mellett, emiatt a szerzőség vizsgálatának újabb irodalmában, esetjogában különös jelentőséget kapnak azok az ügyek, amelyekben a gép és az ember együttműködése során (vagy csekély emberi közrehatással, javarészt gépi működés eredményeként) létrejött produktumok szerzői jogi megítélése a vita tárgya.

3.2. A szerző fogalma

A magyar jog szerint a mű szerzője mindig valamely természetes személy, tehát ember, ő a szerzői jog alanya [Sztj. 1. § (4) bekezdés]. Bár számos olyan – jellemzően az angolszász jogcsaládba tartozó – jogrendszer található a világban, amely valamely jogi eszköz (fikció, analógia) útján lehetővé teszi azt is, hogy ne csak természetes személy lehessen szerző, a magyar – és számos más, jellemzően kontinentális, pl. a német, az osztrák és a francia – jogrendszer fő szabály szerint azt a személyt tekinti szerzőnek, aki a művet ténylegesen létrehozta, ez pedig sosem lehet más, mint valamely természetes személy (vagy természetes személyek csoportja). Még a kontinentális jogrendszerek is jelentősen különböznek abból a szempontból, hogy a főszabály alól biztosítanak-e, és ha igen, milyen körben kivételt, vagyis milyen feltételekkel ismerik el a természetes személyektől eltérő személyek szerzőségét (különösen jellemző ez a munkaviszonyban alkotott művek, illetve a megrendelésre készült művek esetében). Ennek általában az a célja, hogy a forgalomképességet korlátozzák.

A szerzői jog kortól és mentális állapottól függetlenül megilleti a természetes személyeket, tehát végeredményben mindegy, hogy az illető cselekvőképese-e. (Ez abban az esetben lehet csak kérdéses, ha a szellemi állapota fiatal kora vagy valamely mentális fogyatkozás miatt még

vagy már nem teszi lehetővé az egyéni, eredeti gondolat kifejezést.) A teljes cselekvőképességgel nem rendelkező személyek esetében tipikus, hogy szerzői vagyoni jogait nem egyedül, hanem képviselőik (törvényes képviselő, gyám, gondnok) közreműködésével vagy kifejezetten ezek útján gyakorolják (Ptk. 2:12., 2:14., 2:20., 2:22. §). Míg a vagyoni jogok esetében azok gyakorlása ilyen módon elkerülhet a szerzőtől, addig az őt a művel kapcsolatban illető személyhez fűződő jogokat még korlátozottan cselekvőképes, illetve cselekvőképességében részlegesen korlátozott állapotban is maga gyakorolja (a törvényes képviselő, gyám, gondnok csak a cselekvőképtelen személyek ilyen jogai érvényesítésében vesz részt – Ptk. 2:54. §). A szerzői jog léte és gyakorlása, statikája és dinamikája eszerint egyes speciális esetekben elválhat egymástól.

Az Sztj. hivatkozott paragrafus *a contrario* értelmezése szerint tehát nem lehet a mű szerzője valamely állat. Az utóbbi időszakban nagy sajtónyilvánosságot kapnak azok a „szelfiző” (fényképezőgéppel önarcképet készítő) majmok, éneklő vagy festő kutyák és más állatok, amelyek az alkotó folyamat eredményéhez hasonló eredményeket tudnak létrehozni. Ezek produktumai azonban semmi körülmények között nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt, sem az állat, sem annak gazdája, esetleg a szelfit készítő fényképezőgép vagy más felhasznált eszköz tulajdonosa javára.³³ Hasonló megítélés alá esik az is, ha a produktum valamely gép erre irányuló működésének eredménye. Ma már számos olyan számítógépi program áll rendelkezésre, amely betáplált, védelem alá nem eső adatokból (hétköznapi szövegekből) zeneinek tűnő eredményt hoz létre (ld. a Songify vagy az Autorap applikációkat), vagy képes valamely vizuális termék előállítására, akár még olyan minőségben is, amely egyébként megtevesztően jó. Ez abban az esetben igaz, ha a létrejövő eredményre nem biztosít a betápláló személy semmilyen befolyást, ilyenkor ugyanis nincs olyan hozzáadott szellemi teljesítmény, ami a védelmet megalapozná. Más a helyzet akkor, ha a gép csupán eszköze az egyébként szellemi tevékenységet végző embernek mint alkotónak. Jellemző az ilyen eszközök használata például az építészet (vagy más alkalmazott művészet) területén, mivel a tervezők számos rajzoló, tervező szoftvert használnak, amelyek azonban nem önmaguk kreálnak alkotásokat, hanem csak a rajzolás egyes mechanikus munkafázisait veszik át az alkotótól.

A művésztörténetben számos példa volt arra, hogy a nagy művészek tanítványokat, ségedeket vontak be az alkotás folyamatába, és a mai alkotók sem idegenkednek ettől. Fontos kérdés, hogy ilyen esetben ők szerzőnek minősülnek-e, amit az fog eldönteni, hogy részvételük az alkotótevékenységben milyen jellegű. Ha kizárólag a mester utasításai alapján, az általa megadott formákat, színeket helyezhetik el egy festményen, akkor hozzájárulásuk alárendelt, technikai, nem áll védelem alatt. Ha azonban ezen túllépve van tere az egyéni-eredeti gondolataik megjelenésének, akkor akár a mesterrel közös művek is keletkezhetnek.

A magyar jog nem tűr kivételt a tekintetben, hogy szerző nem lehet jogi személy, vagyis szerzői jog semmi körülmények között nem keletkezhet nem ember személyében. Egyes kivételes esetekben van arra mód, hogy jogi személy ne csak egyszerű felhasználási jogot, de akár a vagyoni jogok teljes körét is megszerezze a törvény erejénél fogva, vagy átruházás, esetleg egyéb (pl. munka)szerződés útján az eredeti jogosulttól, de ebben az esetben sem válik a jogi személy a természetes személy alkotó személyhez fűződő jogainak alanyává, vagyis a teljes szerzői jog nem kerülhet hozzá.

33 Ben Challis: New Animal Selfie ALERT! 1709 Blog, 2015. január 28., <http://the1709blog.blogspot.co.uk/2015/01/new-animal-selfie-alert.html>.

Nem ritka, hogy az alkotási folyamat környékén megjelennek olyan személyek is, akik nem folytatnak egyéni-eredeti jellegű szellemi tevékenységet, mégis valamiképpen segítik a mű létrejöttét. Ez megvalósulhat egyszerűen úgy, hogy valaki ihletet, ötletet ad a műhöz, vagy helyszínt biztosít az alkotáshoz, adott esetben az eszközöket nyújtja hozzá (filmstúdiót bocsát rendelkezésre). Bár ez a hozzájárulás is lehet olyan, amely nélkül nem jött volna létre az alkotás, ennek szolgáltatója mégsem lesz szerző. (Ha pedig valamilyen okból mégis szerzőnek állítanak, az a későbbiekben okozhatja komoly vitákat, hiszen a szerzőség vélelme alapján annak kell bizonyítani, aki vitatja a szerzőséget.)

Az angol kifejezéssel *ghostwriters* alkalmazása egyre gyakoribb, különösen a közismert emberek életrajzai, egyéb könyvei készítésénél – bár természetesen vannak kivételek, jellemzően nem ők maguk írják az „önéletrajzuknak” nevezett alkotásokat, amelyek viszont kétségtelenül szerzői művek. E helyzetek jogi megítélésénél szerepet játszik, hogy az érintettek között konszenzus van, valamint az is, hogy kinek van szerzői joga, és kinek névfeltüntetési joga. Azonban mindenképp érdemes hangsúlyozni, hogy bár az ismert ember neve kerül feltüntetésre, a szerzőség nem őt illeti, hanem azt a személyt, aki ténylegesen létrehozta az alkotást. Ilyen esetben szerződésben lehet rendezni a felhasználási és a névfeltüntetési kérdéseket. (Amikor valaki a tanulmányai során nem a saját maga által készített, hanem megrendelésre, más által létrehozott alkotást nyújt be valamely minősítés vagy tanulmányi előrehaladás, esetleg versenyen való eredmény megszerzése érdekében, okirathamisítási kérdéseket vet fel).

Az sosem volt kizárt, hogy több alkotó együttműködve, közösen hozzon létre egyetlen alkotást. A technológia fejlődése egyre szélesebb körben teszi lehetővé a kooperációt több személy között, még ha ez a jogi megítélésre nincs is közvetlen hatással. Mindig el kell ettől különíteni a fent említett, alkotótevékenységnek nem minősülő hozzájárulásokat, vagyis ahhoz, hogy többszerzős műről lehessen beszélni, mindig szükséges, hogy valamennyi hozzájárulás egyéni, eredeti jellegű legyen. Több szerző számtalan módon, formában és eredménnyel tud együttműködni egymással, amit a szerzői jog összesen öt kategóriába sorol, így az alkotó folyamat egyes jellemzői alakítják azt, hogy milyen szerzői jog keletkezik a művön, és az milyen feltételekkel gyakorolható.

Ha több alkotó olyan módon készít közös művet, hogy annak részei nem használhatók fel önállóan, akkor együttesen illeti meg őket a szerzői jog. Amennyiben ők maguk nem állapodnak meg arról, hogy milyen arányban részesülnek a szerzői jogban, akkor az fele-fele eszmei hányad szerint illeti meg őket. Ez utóbbinak elsősorban a befolyó díjakban való részesedés tekintetében van jelentősége. A szerzői joguk megsértése esetén bármely szerzőtárs önállóan is felléphet, ami részben azzal függ össze, hogy saját hozzájárulása pontosan nem választható a többi szerzőéről, másrészt a jogsértés éppen ezért a teljes mű tekintetében érinti őt is, így jogérvényesítése során nem szükséges minden szerzőtárs egyetértését megszereznie. A törvényben nem rendezett kérdésekben a közös tulajdon szabályai megfelelően irányadók lehetnek.

Ezzel szemben ha a közös mű részei önállóan is felhasználhatók (összekapcsolt művek), a saját rész tekintetében a szerzői jog önállóan gyakorolható. Az önálló felhasználhatóság elválaszthatóságot és független kereskedelmi hasznosíthatóságot feltételez. Ez azt is jelenti, hogy a jogosultaknak lényegében egymástól független szerzői joga keletkezik ilyenkor. Egy tekintetben rendelkezik eltérően az Szjt., ez pedig az az aleset, ha a közös mű részeit egymásra tekintettel alkották a szerzők, és az ilyen mű valamely részét egy újabb alkotással kívánják össze-

kapcsolni. Ebben az esetben az eredetileg együtt alkotott közös mű valamennyi szerzőjének hozzájárulása szükséges lesz valamely résznek egy újabb alkotással való összekapcsolásához.

Az Sztj. megkülönbözteti továbbá az együttesen létrehozott (kollektív) mű kategóriáját, amely esetben a mű a megalkotásában együttműködő szerzők hozzájárulásai olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni. Ez nem a fent említett alkotói együttműködés, mivel nincs kizárva, hogy az egyes szerzők hozzájárulásai ténylegesen elválaszthatók legyenek, hanem csak a jogok gyakorlása nem lehetséges önállóan. Ilyenek lehetnek a nagyon sokszerzős szoftverek, adatbázisok, térképművek. E művek tekintetében az Sztj. kivételt enged a vagyoni jogok átruházása (sőt, a törvény megfogalmazása szerint a teljes szerzői jog átruházhatatlansága) alól, mivel ebben az esetben az a gazdasági társaságot illeti meg, amelynek kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták, és amely azt a saját nevében nyilvánosságra hozta.

A több alkotó közreműködése alapján létrejövő művek közül az utolsó típus az ún. gyűjteményes mű, amelynek sajátossága, hogy olyan gyűjtemény, amelynek a tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű. Ebben az esetben tehát az alkotóelemekkel való rendelkezés sajátos tevékenységében jelenik meg az egyéni, eredeti jelleg, ennek az engedély nélküli felhasználása ellen védi a szerkesztőt a szerzői jog. A védelem a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak részei, tartalmi elemei nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Nem részesülnek akkor, ha eleve nem alkalmasak a védelemre, pl. jogszabályok vagy népdalok, és nem részesülhetnek védelemben, ha pl. már nem védettek, mert lejárt a védelmi idejük. Ebből fakadóan valójában abban az értelemben nem többszerzős mű a gyűjteményes mű, hogy a beválogatott elemek szerzői és a szerkesztő egymással nem válnak társszerzővé.

A gyűjteményes mű egészére a szerzői jog az összeválogatást, elrendezést, szerkesztést végző szerkesztőt illeti, ez azonban nem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és a kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogait, azokról függetlenül gyakorolható. Ha a gyűjtemény elemei is védelem alatt állnak (pl. még védett versek), és ezeket egy másik gyűjteményben vagy máshol szeretnék felhasználni, ahhoz nem szükséges a gyűjtemény szerkesztőjének engedélye, csak a vers szerzőjétől kell engedélyt kérni ehhez. A gyűjteményes mű szerzői jogi védelme nem terjed ki a gyűjteményes mű tartalmi elemeire, vagyis ha egy gyűjteménybe nem védett elemek kerülnek be, azok a gyűjtemény védettségét nem osztják, emiatt nem keletkezik rajtuk külön szerzői jog.

Sajátos módon több szerző alkotótevékenységéből jön létre az átdolgozott mű, amely szerzői jogi értelemben olyan egyéni, eredeti alkotás, amely általában védelem alatt álló (tehát szintén egyéni, eredetinek minősülő) alkotáson nyugszik, de érinthet már lejárt védelmi idejű művet vagy folklóralkotást is. Az átdolgozásról részletesen a szerző vagyoni jogai között szólunk.

Bár a szerzői és az előadói teljesítmények általában egyértelműen elhatárolhatók egymástól, néha nem egyszerű eldönteni, hogy szerzői vagy „csupán” előadói teljesítményről beszélünk-e. Általában ez nem fokozati különbséget jelent a teljesítmények között, de egyes esetekben a már korábban rendelkezésre állt művel kapcsolatban végzett tevékenység intenzitása dönti el, hogy milyen típusú védelem illeti meg.

A szerzőség (vagyis hogy ki az adott mű szerzője) viszonylag ritkán vitatott. Minél alacsonyabb szintű vagy terjedelmű az egyéni, eredeti jellegű rész egy műben, akár a kreativitás alacsony foka, akár az adott műfaj szigorú szabályai miatt, annál nagyobb az esélye annak, hogy hozzá igen hasonló alkotást más is el tud készíteni. Mivel a szerzői jog nem zárja ki

a párhuzamos védelmet, a szerzőségi vitákban mindig meg kell vizsgálni, hogy az alkotók nem párhuzamosan, egymástól függetlenül hozták-e létre az alkotásaikat. Ha azonban mégis ez a jogvita tárgya, akkor jó eséllyel alkalmazni kell az ún. szerzőség véelmét (ugyanazek a szabályok a kapcsolódó jogi jogosultak tekintetében is alkalmazandók). A szerzőség véelme alapján egyes feltételek fennállása esetén vélelmezni kell a szerző személyét, és ha ezt vitatja valaki, akkor azt, hogy nem ő a szerző, annak kell bizonyítania, aki ezt vitatja (vagyis meg kell döntenie a szerzőség véelmét).

A vélelem alapvetően annak javára áll fenn, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették (pl. egy könyv vagy egy lemez borítóján). Ha nincs olyan személy, akinek a neve a szokásos módon fel lenne tüntetve a művön, vagy az adott területen nem szokás feltüntetni a szerző nevét (pl. szoftverek esetében), akkor az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki a művet sajátjaként az SZTNH-nál vezetett – közhitelesnek minősülő – önkéntes műnyilvántartásba vetette,³⁴ és ezt (a Hivatal által kiállított) közokirattal igazolja. Szükséges megjegyezni, hogy az SZTNH a nyilvántartásba vétel során nem vizsgálja, hogy a benyújtott anyag valóban egyéni, eredeti-e, és valóban a kérelmező a szerzője, vagyis lényegében előzetes vizsgálat nélkül, a bejelentéssel keletkezik a szerzőség véelme. Ha a művet az SZTNH-nál nem helyezték műnyilvántartásba, az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki ezt közös jogkezelő szervezet által a közös jogkezelés alá tartozó művekről, szomszédos jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról fenntartott adatbázis alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja. Ilyen magánokiratot a közös jogkezelő szervezet önként vállalt szolgáltatásként – alapszabályával összhangban – saját tagja számára, a tag kérésére állíthat ki.

A vélelem e szintje tehát szűkebb tárgyi hatályú: csak azon művek és teljesítmények tekintetében alkalmazható, amelyek vonatkozásában működik közös jogkezelő szervezet, az az egyébként önkéntes, a közös jogkezelésen túlmutató feladatként fenntart ilyen adatbázist, és abba be van jegyezve a mű vagy más teljesítmény. Végül, ha egyik korábbi vélelem sem áll be, az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki a művet először hozta nyilvánosságra. (Értelemszerűen itt is érvényesül az a szabály, hogy az első nyilvánosságra hozó is csak természetes személy lehet. Vagyis ha egy kiadó vállalkozás hozza a művet elsőként nyilvánosságra, a szervezetet nem lehet szerzőnek tekinteni.) A bemutatott vélelemrendszerben az egyes vélelmi okok sorrendje kötött, ebből következően, ha például más van feltüntetve szerzőként a művön, és más személy van bejegyezve a műnyilvántartásba, akkor a vélelem annak javára áll be, aki a művön fel van tüntetve.

3.3. A kapcsolódó jogi jogosultak

Az Sztj. a szerzők védelmén túl egyéb jogosultak védelmét is biztosítja, őket összefoglaló néven (szerzői joghoz) kapcsolódó jogi jogosultaknak hívjuk. A „kapcsolódás” elsősorban a jogok kizárólagos, abszolút jellegében fedezhető fel, másodsorban pedig abban, hogy jellemzően (de számos kivétellel) valamely szerzői művekkel kapcsolatos teljesítmény a védelem közvetett tárgya. A kapcsolódó jogi jogosulti csoporton belül elkülönül az ún. szomszédos

34 <http://www.sztnh.gov.hu/hu/szakmai-oldalak/szerzoi-jogi-foosztaly/mivel-fordulhat-hozzank/onkentes-munylvantartas>.

jogi jogosultak nagyobb köre, ide tartoznak az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a filmelőállítók, a rádió- és a televízió-szervezetek, valamint a sajtókiadványok kiadói. A szomszédos jogi jogosultak védelmének több évtizedes hagyománya van, a rájuk vonatkozó szabályok az Szjt. XI. fejezetében található, rajtuk kívül az adatbázis-előállítók köre tartozik még 2002 óta a kapcsolódó jogi jogosultak közé (Szjt. XI/A. fejezet). Rendszertani szempontból azonban ide kell sorolni még az *editio princeps* jogosultjait is, akiknek jogai e fő fejezeteken kívül kerültek elhelyezésre az Szjt.-ben. Bár jogaikat az Szjt. részletesen szabályozza, egyik jogosulti csoport tekintetében sem ad a törvény definíciót arra, hogy kik tartoznak ide.

Az Szjt. az előadóművész fogalmát sem tartalmazza, de több nemzetközi egyezmény is meghatározza, amelyek a magyar jog részét képezik. Így előadóművésznek kell tekinteni azokat a személyeket, akik irodalmi vagy művészeti műsorokban, továbbá folklórműsorban szerepelnek, énekelnek, táncolnak, szöveget mondanak, szavalnak, játszanak, előadnak vagy másformán teljesítményt nyújtanak. Előadóművész tehát szintén csak természetes személy lehet, ráadásul ez a védelem nem követel meg semmilyen végzettséget, előzetes engedélyt. Ettől függetlenül kell megvizsgálni azt a kérdést, hogy az adott előadóművész betölthet-e bizonyos pozíciót, mivel egyes előadóművészi tevékenységek csak előfeltételek teljesítése esetén végezhetők. Nem ritka, hogy egy produkció esetében ugyanaz a szerző és az előadóművész (ld. könnyűzene). Ilyen esetben a szerzői és az előadóművészi védelem párhuzamosan illeti meg az adott személyt, ezeket a jogait egymástól függetlenül tudja gyakorolni, és a kétféle oltalom semmi esetre sem zárja ki egymást. Az előadóművészi vagyoni jogok átruházhatók.

Hangfelvétel-előállítónak az minősül, aki az előadás rögzítését kezdeményezi, és az azzal kapcsolatos felelősséget viseli (vagyis nem a tényleges rögzítést végző hangmérnök, hanem a technikai, gazdasági feltételeket biztosító személy lesz az előállító). Bár hangfelvétel-előállító lehet természetes személy is, jellemzően jogi személyekről van szó. Az utóbbi időszakban egyre több alkalommal fordul elő, hogy maga a szerző vagy az előadóművész készíti a hangfelvételt is, ilyen esetben a hangfelvétel-előállítói jogok is őt illetik. A hangfelvétel-előállítót illető vagyoni jogok átruházhatók.

Filmelőállító az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely a saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről. A feltételek konjunktívak, így nem minősül filmelőállítónak, aki kizárólag anyagi hozzájárulást nyújt a filmhez, és az sem, aki csak a szervezésben működik közre – vagyis a „producer” nem mindig filmelőállító (mindazonáltal a filmelőállítói vagyoni jogok átruházhatók, vagyis más is kerülhet filmelőállítói pozícióba). Koprodukcióban az is előfordulhat, hogy egy filmnek több filmelőállítója van. Filmelőállító az is, aki szerzői jogilag védett filmalkotás létrehozatalát segíti, és az is, aki csupán egyéb film létrehozatalában működik közre. A film szerzői és előadóművészei a vagyoni jogaikat hagyományosan és az Szjt. által is vélelmezett módon átruházzák a filmelőállítóra, ami azzal jár, hogy a filmelőállító nemcsak a saját, hanem e más jogosultak jogainak gyakorlója is (egyébként szigorú elszámolási szabályok érvényesülése mellett).

A rádió- és a televízió-szervezetek tekintetében nemzetközi jogi egyezménybeli fogalmat nem találunk, és a médiajogban megalkotott médiaszolgáltató fogalma sem helyettesíthető be vele teljes terjedelmében, de a magyar jogban ennek definíciója áll hozzá a legközelebb. Az Mttv. értelmében médiaszolgáltató az a természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely szerkesztői felelősséggel rendelkezik a médiaszolgáltatás tartalmának megválasztásáért, és meghatározza annak összeállítását. Az Mttv. megkülönbözteti az ún. lineáris (műsorszámok műsorrend alapján történő egyidejű

megtekintését, illetve meghallgatását lehetővé tevő) és az ún. lekérhető (a médiaszolgáltató által összeállított műsorkínálatban szereplő műsorszámok felhasználó által egyéni kérés alapján, az általa kiválasztott időpontban történő megtekintését, illetve meghallgatását lehetővé tevő) médiaszolgáltatást.

E két szolgáltatói csoport tevékenysége szerzői jogi szempontból eltérő minősítést kap. A lineáris médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatók abban az esetben minősülnek rádió-, illetve televízió-szervezeteknek, ha tevékenységük sugárzást valósít meg szerzői jogi értelemben. A lekérhető médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatók esetében pedig azon teljesítményük tekintetében, amely az Mttv. alapján műsornak minősül, az Szjt.-nek a rádió- és a televízió-szervezetekre mint szomszédos jogi jogosultakra vonatkozó szabályai megfelelően alkalmazandók. A lekérhető médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatók egyébként szerzői jogi értelemben lehívásra hozzáférhetővé tételt megvalósító felhasználók (szolgáltatók), vagyis nem minősülnek szerzői jogi értelemben szomszédos jogi jogosultnak.

A sajtókiadvány kiadója fogalmát az Szjt. nem határozza meg, az uniós jog azonban igen. A sajtókiadvány kiadója szomszédos jogát szabályozó DSM irányelv (55) preambulumbekkezdése szerint sajtókiadó az a szervezet, amelynek tevékenysége a sajtókiadványokat közlétező szolgáltató, például hírszolgáltató vagy hírügynökség, továbbá a létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye az Unión belül van.

Az Adatbázis irányelv implementálása óta az Szjt. kapcsolódó jogi fejezete tartalmazza az adatbázis-előállítók jogosultságaira vonatkozó rendelkezéseket. Azt a személyt illetik meg az Szjt.-ben meghatározott adatbázis-előállítói jogok, aki vagy amely saját nevében és kockázataira kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról.

Az *editio princeps* jogosultjává az válik, aki egy olyan művet, amelyet a védelmi idő alatt nem hoztak jogszerűen nyilvánosságra, a védelmi idő lejártát követően jogszerűen nyilvánosságra hoz. Bár ez nem feltételez semmilyen extra ráfordítást (elegendő akár a találás is), jellemzően kutatók válnak az *editio princeps* jogosultjává, mivel valamely feltáró tevékenység előzi meg a találást. E jogosultat minden szempontból korlátozott jogok illetik: csak vagyoni jogai vannak, és azok is csak 25 évig állnak fenn a nyilvánosságra hozataltól számítva.

Az uniós jog ismeri továbbá a tudományos, kritikai kiadásokon fennálló szomszédos jogot is, amellyel a szerkesztői, tudományos tevékenységet végzőket ismerhetik el a nemzeti jogok (a magyar jogalkotó nem élt ezzel a lehetőséggel). Az uniós jog megengedi továbbá azt, hogy a nem eredeti fotók létrehozói is élvezhessenek szomszédos jogi védelmet – erre a magyar jogban amiatt nincs szükség, mert a fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének köréből gyakorlatilag csak a személyi igazolvány-képek, illetve a biztonsági kamerák képei esnek ki, hiszen ezek semmilyen olyan erőfeszítést nem mutatnak, amely kiemelt védelmet indokolna számukra. Az EU több tagállamában is létezik könyvkiadói szomszédos jog, amely a kiadónak a szerzőkétől elváló szervezési, szerkesztési, anyagi beruházásainak elismerését biztosítja – a magyar jog jelenleg ilyen nem ismer.

Kulcsfogalmak

szerző, szellemi tevékenységből fakadó eredmény, *ghostwriter*, többszerzős művek, közös mű, összekapcsolt mű, együttesen alkotott mű, gyűjteményes mű, átdolgozás, előadóművész, hangfelvétel-előállító, filmelőállító, rádió- és televízió-szervezet, adatbázis-előállító, *editio princeps* jogosult, tudományos vagy kritikai kiadás jogosultja, sajtókiadó

Ismétlő kérdések

- 1) Ki lehet szerző a magyar jog szerint?
- 2) Van-e szerepe a cselekvőképességnek a szerzőség megítélésében?
- 3) Mi a jogi megítélése az állatok, illetve a gépek által létrehozott műveknek?
- 4) A jogi személyek milyen kapcsolatban állhatnak szerzői művekkel?
- 5) Hogyan ítéljük meg a *ghostwriter*ek tevékenységét szerzői jogi szempontból?
- 6) Milyen kategóriákat ismer az Sztj. a közös művek tekintetében?
- 7) Milyen szempontok szerint lehet elhatárolni egymástól a szerzői és az előadóművészi teljesítményeket?
- 8) Hogyan érvényesíthető a szerzőségi vélelem?
- 9) Melyek a magyar jog szerinti kapcsolódó jogi jogosultak?
- 10) Ki minősülhet előadóművésznek, hangfelvétel-előállítónak, filmelőállítónak, rádió- vagy televízió-szervezetnek, adatbázis-előállítónak, *editio princeps* jogosultjának?
- 11) Hogyan határolható el egymástól az Mttv. szerinti médiaszolgáltató és az Sztj. szerinti rádió- és televízió-szervezet?
- 12) Milyen, az EU-s normákban vagy más EU-tagállamokban létező szomszédos jogok ismertek?

Ajánlott irodalom

Békés Gergely: Az előadóművész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/3., 7–39.

Gyenge Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az *editio princeps* jogintézménye. Dualizmus és monizmus. *Magyar Jog*, 2003/11., 649–657.

Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a szerzők személye, a többszerzős művek. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2013/2., 48–65.

Kabai Eszter: Az adatbázis mint a *sui generis* védelem tárgya. A jogértelmezés lehetőségei. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 169–187.

Szinger András: Az eredetiség küszöbe. *Jogtudományi Közöny*, 2005/3., 117–125.

Tomori Pál: A művészek jogállásáról. In Pogácsás Anett (szerk.): *Quarendo et creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapjára*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 645–662.

4. A szerzői jog tartalma

4.1. A szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai

A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége. A szerzői jog tartalma tehát kettős: a szerzőt egyrészt személyhez fűződő, másrészt vagyoni jogi jogosultságok illetik. A szerzőt illető személyhez fűződő jogok (*moral rights, droit moral, die Urheberpersönlichkeitsrechte*) általában vett célja az, hogy biztosítsa a társadalom erkölcsi jellegű elismerését a szerző által kifejtett, a személyisége lenyomatát hordozó alkotó, teremtő munkának. A szerző eszerint maga dönthet arról, hogy a személyisége e sajátos kifejeződését megmutatja-e a világ számára (nyilvánosságra hozatali joga), meddig kívánja lehetővé tenni a közönség számára a mű élvezetét, megismerhetőségét (visszavonás joga), kívánja-e azt, hogy a személyisége és különösen a neve a művel összekapcsolódjék (névfeltüntetés joga), illetve felléphessen a műve sértetlensége megőrzése érdekében (a mű integritásához fűződő jog).

A szerzőt illető vagyoni jogok (*economic rights, droit patrimoniaux, die Verwertungsrechte*) biztosítják azt, hogy az alkotó anyagilag részesülhessen a műve piaci sikeréből, azáltal, hogy a szerző számára tartják fenn annak jogát, hogy rendelkezhessen a műve valamennyi hasznosítása felett. Ilyen módon a törvény alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználása engedélyezésére. A vagyoni jogok hasznosítása nem csupán a már elkészült művek díjazását, anyagi elismerését jelenti, hanem egyúttal ösztönző hatással is bír újabb alkotások létrehozására.

Az Sztj. alapján meg lehet azt állapítani, hogy a személyhez fűződő és a vagyoni jogok igen szoros kapcsolatban állnak egymással. Ennek számtalan megnyilvánulása található a szabályozásban, mindenekelőtt az, hogy a nyilvánosságra hozatali személyhez fűződő jogának gyakorlása elengedhetetlen ahhoz, hogy bármely vagyoni jog gyakorolható legyen. Ilyen továbbá, hogy a vagyoni jogokat korlátozó szabad felhasználások gyakorlása, illetve a felhasználási szerződés alapján történő felhasználások során is figyelembe kell venni a személyhez fűződő jogokat.

4.2. A szerzői jog forgalomképessége

A szerzői jog nem átruházható. A személyhez fűződő jogok semmilyen formában nem szállhatnak át, és lemondani sem lehet róluk, azaz más nem szerezheti meg ezeket, és a szerző nem tudja őket derelinkválni sem. Ezek a szerző halálát követően sajátos, a szerzőt illető személyhez fűződő jogokhoz hasonló tartalmú, kegyeleti típusú jogokká alakulnak át. A vagyoni jogok szintén nem ruházhatók át, másként sem szállhatnak át, és azokról lemondani sem lehet, e tekintetben tehát a személyhez fűződő jogokkal szoros hasonlóságot mutatnak. Azonban a szerző halála esetén ezek a jogok örökölhetők (akár törvényes öröklés, akár végintézkedés útján), és ilyenkor már egy szűk személyi körben korlátozottan forgalomképesekké is válnak: a vagyoni jogokat öröklés útján megszerző személyek azokról egymás javára rendel-

kezhetnek. Az Sztj. összesen hat esetben teszi lehetővé a vagyoni jogok átruházását is, ezek: a film, az adatbázis, a szoftver, a reklámozás céljára készült mű, a munkaviszony keretében létrehozott alkotás és az együttesen létrehozott mű. Ezekben az esetekben a vagyoni jogok az első jogátruházást követően is megőrzik a teljes forgalomképességüket, vagyis a jogok további átengedése is megengedett.

A szerzői személyhez fűződő és a vagyoni jogok összekapcsolódására, valamint a jogátruházás tilalmára épülő, fent bemutatott megközelítést nem minden jogrendszerben ismerik, és az osztrák vagy a magyar jog sem mindig ezt a szemléletet tükrözte. Azokat a szerzői jogi rendszereket, amelyekben a személyhez fűződő és a vagyoni jogok egymással szerves egységet alkotnak, és nem lehetséges az egész szerzői jog (tehát a személyhez fűződő és a vagyoni jogok teljességének) átruházása sem, monista rendszereknek hívjuk. Ilyenek a német, az osztrák és az ezeket modellként alapul vevő más jogrendszerek. Az angolszász szerzői jogi (ún. copyright) rendszerek alapvetően jóval kisebb érvényesülési lehetőséget biztosítanak a személyhez fűződő jogoknak, emiatt ezek a jogok kevésbé is fejlettek. Ezen jogok jogosultjának személye el is válhat attól, aki a vagyoni jogokat gyakorolja, így tehát itt a személyhez fűződő és a vagyoni jogok összekapcsolódása sem olyan szerves, mint a magyar jogban. (Ehhez hasonló megközelítést tartalmazott az 1884-es és az 1921-es szerzői jogi törvény.) A monista és a copyright rendszerek közötti köztes álláspontot foglalnak el az ún. dualista rendszerek, így például Franciaország és az ezt a mintát követő országok (Spanyolország, Portugália stb.) joga. Ezek sajátossága, hogy a személyhez fűződő jogok széles körben biztosítottak, ugyanakkor a vagyoni jogoktól elválnak (ez utóbbiak szűkebb vagy tágabb korlátok között át is ruházhatók).

4.3. Az alakszerűtlenség elve

A magyar szerzői jogi szabályozás a kezdetektől fogva – később már nemzetközi kötelezettségeknek is eleget téve – a mű keletkezésétől fogva biztosítja a szerzői jogokat az alkotónak. Ez következik az Sztj. fent idézett 9. § (1) bekezdéséből is, amely szerint a szerzőt a védelem a mű keletkezésétől illeti meg. Vagyis a szerzői jogi védelem semmilyen regisztrációt nem követel meg, ellentétben a legtöbb iparjogvédelmi oltalmi formával, amelyek ún. előzetesen vizsgált, regisztrált jogok. Ezek alapvetően csak akkor illetik meg a jogosultat, ha az oltalom feltételeinek fennállását a hatáskörrel rendelkező hatóság megvizsgálta, majd a rájuk vonatkozó, konstitutív nyilvántartásban ekként bejegyzésre kerültek, és bejegyzésük hatályban van. Az alakszerűtlenség elvének érvényesülése a szerzői jogban nem érinti az önkéntes műnyilvántartások vagy adatbázisok létrehozásának lehetőségét (ld. részletesen a 3. fejezetet), ezek azonban legfeljebb a szerző beazonosítását könnyíthetik, de az, hogy az adott mű nem szerepel ilyen nyilvántartásban vagy adatbázisban, nem jelenti azt, hogy védett sem lenne.

Kulcsfogalmak

személyhez fűződő jog, vagyoni jog, átruházás tilalma, kegyeleti jog, szerzői vagyoni jogok öröklése, monizmus, dualizmus, alakszerűtlenség elve

Ismétlő kérdések

- 1) Jellemezze a szerzői jog tartalmát általában!
- 2) Átruházható-e a szerzői jog, és mi ennek az oka?
- 3) Vannak-e kivételek az átruházhatósággal kapcsolatos főszabály alól?
- 4) Mit jelent az alakszerűtlenség elve?

Ajánlott irodalom

Az 1999. évi LXXVI. törvény miniszteri indokolása

Pogácsás Anett: *Különbözőség az egységben. A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára.* Budapest, Pázmány, 2017

5. A szerző személyhez fűződő jogai

5.1. A szerzői személyhez fűződő jogokról általában

A szerzőt illető személyhez fűződő jogok általában vett célja az, hogy a társadalom erkölcsi megalapozottságú elismerését biztosítsa a szerző által kifejtett alkotó, teremtő munkának. Ennek szellemében biztosítja a törvény azokat a személyhez fűződő jogokat, amelyek a művel kapcsolatban a szerzőt amiatt illetik meg, mert a mű nem más, mint a személyiségben rejlő alkotóképesség sajátos kifejeződése. Boytha György úgy fogalmazta meg ezt a jelenséget, hogy a „szerzői jog hazafelé tendál, szívósan visszatörekszik a szerző személyéhez, hiszen kizárólagossága a szerzői alkotómunkában gyökerezik.”³⁵

Míg a szerzői jog a szerzőnek a műhöz kapcsolódó valamennyi fő, személyi gyökerű érdekét elismeri, addig ezek a jogok jóval szerényebb terjedelemben és számban védettek a szomszédos jogi jogosultak javára, aminek részben az az oka, hogy köztük nemcsak természetes személyek (pl. előadóművészek), hanem jogi személyek is vannak (jellemzően ilyenek pl. a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és a televízió-szervezetek, a film- vagy az adatbázis-előállítók), de az ő teljesítményeik személyiséghez kapcsolódását és emiatt a védelem szükségességét is csak korlátozottan lehet kimutatni. Hangsúlyozni kell azonban, hogy e jogok tiszteletben tartása a digitális környezetben is messzemenően indokolt, még ha a jogok érvényesítéséhez, a jogsértések elleni hatékony fellépéshez sajátos eszközök kellene is, mivel éppen ezt jelentősen megnehezítheti a jogsértőt óvó internetes anonimitás, a terjedés könnyűsége. A magyar szerzői jogi szabályozás négy nevesített személyhez fűződő jogot biztosít a szerző számára:

- a nyilvánosságra hozatal és
- a nyilvánosságra hozatalhoz adott hozzájárulás visszavonása jogát,
- a szerzői minőség elismerése és névfeltüntetés jogát, valamint
- a mű egysége védelmében való fellépés jogát.

E jogok – a személyiséghez való szoros kapcsolódásuk miatt, hasonlóan a Ptk.-beli személyhez fűződő jogokhoz – nem átruházhatók, azok másként sem szállhatnak át, és a szerző le sem mondhat róluk. Ez nem zárja ki azt, hogy a szerző helyett esetenként más lépjen fel e jogok védelmében: a felhasználó szerződésben feljogosítható a fellépésre. E jogok a szomszédos jogi jogosultak esetében sem forgalomképesek.

A szerzői személyhez fűződő jogokra vonatkozó egyes kiegészítő szabályok – elsősorban e jogok korlátozhatóságára vonatkozóan – a Ptk.-ban található. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a szerzői személyhez fűződő jogok körében is érvényesülne a Ptk. személyhez fűződő jogi generálklauzulája. Azaz további, az Szt.-ben szabályozottakon túlmutató szerzői személyhez fűződő jogokat nem lehet levezetni a Ptk.-ból. Ez pedig azt is jelenti, hogy ahol a szerzői személyhez fűződő jogok határa van (tartalmilag: ha az Szt.-ben meghatározott feltételek már nem teljesülnek; időben: ha a szerző halálát követő 70 év eltelt), onnantól nem

35 Boytha György: *Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére.* In *Ius privatum ius Commune Europae. Liber amicorum: Studia Ferenc Mádl dedicata.* Budapest, ELTE, 2001. 55–74.

lehet a Ptk. alapján szerzői személyhez fűződő jogi igényt érvényesíteni (ez ugyanis *de facto* a szerzői személyhez fűződő jogok időben végtelen oltalmát eredményezné). Természetesen a szerzőket és más jogosultakat – e minőségüktől függetlenül – ugyanúgy megilletik a Ptk.-ban elismert személyiségi jogok, mint bármely más személyt.

5.2. A személyhez fűződő jogok gyakorlása

A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben (Sztj. 31. §). Így a személyhez fűződő jogok védettek a szerző halálát követően is, de – ahogy az alábbiakban az egyes jogok tárgyalásánál fogjuk látni – ekkor már tartalmilag szükségszerűen sajátos kegyeleti jogokká alakulnak át. A szerző életében a jogok gyakorlása a Ptk.-beli személyiségi jogok gyakorlásával azonos módon történik: a személyhez fűződő jogokat főszabály szerint csak személyesen lehet érvényesíteni. A korlátozottan cselekvőképes szerző maga is felléphet a személyhez fűződő jogai védelmében (ez nem zárja ki, hogy gondnoka lépjen fel a jogsértés ellen). A cselekvőképtelen személy személyhez fűződő jogai védelmében törvényes képviselője, az ismeretlen helyen távollevő szerző személyhez fűződő jogai védelmében pedig hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel. (A korlátozott cselekvőképesség, vagy cselekvőképтелenség tehát azt nem befolyásolja, hogy ki a szerző, csak azt, hogy milyen módon, ki által gyakorolhatók a szerzőt illető jogok.)

A szerzővel felhasználási szerződést kötő felhasználó gyakran hamarabb észleli a személyhez fűződő jog megsértését, mint maga a szerző. Ugyanakkor a fent részletesen bemutatott személyhez fűződő jelleg miatt mégsem lehetséges, hogy bármely felhasználó önállóan lépjen fel egy esetleges, a szerzőt érintő személyhez fűződő jogi jogsértés ellen – csak akkor teheti ezt meg, ha ehhez a szerző a felhasználási szerződésben kifejezetten hozzájárult. A szerző halála után a szerzői személyhez fűződő jogok sajátos kegyeleti jogként élnek tovább: tartalmilag fennmarad a fent felsorolt négy személyhez fűződő jog, az eredeti jogosult azonban ilyenkor már nem tudja a jogokat maga gyakorolni. Így ezek megsértése miatt a védelmi időn belül az léphet fel, akit a szerző megbízott az irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával – ilyen hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklési jogcímen megszerezte (itt csak utalunk rá, később, az egyes jogoknál viszont részletesen kifejtjük, hogy a jogutód esetében milyen szempontból korlátozott a jogok gyakorlása).

A védelmi idő eltelte után, a szerző halálát követően továbbélő személyhez fűződő jogok is elenyésznek, így jogsértés miatt tovább már nem lehet fellépni e jogok megsértése ellen. Ez alól egyetlen, észszerű kivétel van: a védelmi idő eltelte után a szerző emlékének megsértése címén az érintett közös jogkezelő vagy szerzői érdekképviseleti szervezet is felléphet olyan magatartás miatt, amely a védelmi időn belül sértené a szerző jogát arra, hogy a művén vagy a művére vonatkozó közleményen szerzőként feltüntessék. (Az előadóművészi és a hangfelvétel-előállítói névfeltüntetés jognak nincs ilyen kiterjesztése, ugyanakkor aligha lehet kétséges, hogy azt a védelmi idő lejártát követően is indokolt tiszteletben tartani. Ehhez a Ptk. névjogi szabályai alapján lehet legfeljebb eljutni.) Természetesen a védelmi idő lejártát követően sincs semmilyen indok arra, hogy a művön a szerzőétől eltérő név kerülhessen feltüntetésre. Ugyanakkor igen gyakori, hogy a szerző halálát követően, ilyen sok idő elteltével már nincsenek olyan jogutódok, akik fel tudnának lépni a jogsértés ellen, így a törvény lehetővé teszi más személyek számára is az igényérvényesítést.

5.3. A mű nyilvánosságra hozatala

A nyilvánosságra hozatalhoz való jog (Sztj. 10. §) alapján a szerző maga jogosult eldönteni, hogy hol, milyen formában, és különösen, hogy mikor kívánja a közönséggel megismertetni a művét. A nyilvánosságra hozattal a mű hozzáférhetővé válik bárki (tehát nem csak konkrétan meghatározott személyek) számára – a hozzáférésnek nem kell megvalósulnia, elegendő, ha a lehetősége fennáll. Ez a jog előzetes engedélyezési lehetőséget, továbbá a jogsértő módon történt nyilvánosságra hozatal elleni utólagos fellépés lehetőségét is biztosítja a szerzőnek. Ez a jog bármilyen formában gyakorolható. A nyilvánosságra hozatal joga a szűken vett műnél tágabb információs körre vonatkozik, ugyanis e jog megsértését jelenti az is, ha valaki a szerző hozzájárulása nélkül, a nyilvánosságra hozatal előtt ad a mű lényeges tartalmáról a nyilvánosságnak tájékoztatást. Vagyis a szerző dönthet arról, hogy a közönség mikor, milyen formában tudhatja meg például azt, hogy új regényt ír, hogy abban milyen alakok lesznek stb.

A nyilvánosságra hozatalhoz adott engedély (hozzájárulás) nem jelent egyben felhasználási engedélyt is, arról külön meg kell állapodni. Ha azonban a szerző már adott a műve felhasználásához engedélyt, és kifejezetten nem tiltotta meg, hogy a felhasználó a mű tartalmáról a felhasználás céljának megfelelő módon a nyilvánosságnak tájékoztatást adjon, akkor az jogszerűnek minősül.³⁶ Ez szükséges lehet ahhoz, hogy egy új könyvet a kiadó reklámozhasson, azt beharangozhassa.

A szerző halála után fellelt művet – ha a szerző vagy jogutódja ellenkező nyilatkozatot nem tett, vagy az ellenkezőjét másképp nem bizonyítják – úgy kell tekinteni, hogy a szerző azt nyilvánosságra hozatalra szánta. Eszerint a jogutód lényegében szabadon rendelkezhet a mű nyilvánosságra hozataláról, még akkor is, ha a szerző ezt kifejezetten megtiltotta volna (ilyen esetben legfeljebb morális, kegyeleti megfontolások akadályozhatják a jogutódot a nyilvánosságra hozatalban, ezt a személyhez fűződő jogot azonban lényegében teljes körben gyakorolhatja).³⁷ De azt is jelentheti, hogy egy, a szerző életében nyilvánosságra nem hozott mű tekintetében dönthet úgy is, hogy nem járul hozzá a nyilvánosságra hozatalhoz, akár annak ellenére, hogy azt a szerző egyébként nem kívánta tiltani.

A munkaviszonyban létrehozott művekre vonatkozóan az Sztj. sajátos szabályokat állapít meg a nyilvánosságra hozatal tekintetében: ilyen esetben a mű átadása a munkáltatónak a

36 Így például rendes gyakorlat kiadó körben, hogy a megjelenés előtt álló címekekről a kiadó a honlapján már közzétesz információkat (megjelenés várható ideje, cím, borító, várható ár, és esetenként a mű rövid összefoglalója).

37 Franz Kafka életműve meghatározó részének fennmaradása annak köszönhető, hogy barátja, Max Brod, nem tett eleget a szerző végakarátának, hanem jogutódi jogaival élve nyilvánosságra hozta a korábban nem publikált műveket. Így váltak megismerhetővé a közönség számára *A per*, a *Kastély* és az *Amerika* című írások. Szabó Magda *Liber mortis* című, a férje elvesztését követően írt naplója az életében nem került nyilvánosságra, és nem is rendelkezett a nyilvánosságra hozhatóságról. Örököse – kifejezett tiltás hiányában – az író halálát követően engedélyt adott a kiadására. Kosztolányi Dezső beszélgetőfüzetek kétséget kizáróan szerzői műként is értelmezhetők, ugyanakkor a jogutódok nem engedték a teljes szövegek nyilvánosságra hozatalát a védelmi idő alatt, az újabb Kosztolányi-összkiadásban csak a védelem lejártát követően jelenhettek meg, amikor ezt már szerzői jogi alapon nem is lehetett volna akadályozni. Radnóti Miklós örököse, Gyarmati Fanni, számos dokumentumhoz nem biztosított a szerző halálát követően és a maga élete során hozzáférést, azok a végakarata szerint az ő halálát követően váltak hozzáférhetővé, egyébként a védelmi idő lejártá előtt egy évvel. Nem akadályozza azonban semmi azt, hogy a jogutód akár a védelmi idő lejártát követően is visszatartsa a nyilvánosságtól műveket, nem szerzői jogi, hanem a műveket hordozó dolgokkal kapcsolatos rendelkezési joga alapján.

nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül. A kulcskérdés tehát az ilyen esetekben az, hogy mi számít átadásnak. A nyilvánosságra hozatal szükségszerű feltétele annak is, hogy a szabad felhasználások (ld. 10. fejezet) gyakorolhatók legyenek a művel kapcsolatban. (Nyilvánosságra nem hozott művel kapcsolatban mindenfajta felhasználási cselekményhez szükséges a szerző hozzájárulása.)

A nyilvánosságra hozatal nem feltétele a szerzői jogi védelemnek. Vagyis ha egy kézirat az íróasztal fiókjában marad, az ugyanúgy védelem alatt áll, mint a több kiadást megért könyv (legfeljebb a szerzői jogot nehezebb megsérteni így). Mindaddig, amíg a kézirat a szerző kizárólagos uralma alatt áll, nincs szó nyilvánosságra hozatalról. Így kell érteni azt is, ha valaki más által biztosított felhőszolgáltatásban tárolja a műveit. A védelmi idő az alkotás időpontjától, és nem a nyilvánosságra hozataltól kezdődik, ez alól azonban kivételt képez, ha a szerző ismeretlen (ilyen esetben gyakran az alkotás időpontja sem állapítható meg) – ebben az esetben a védelem az első nyilvánosságra hozataltól illeti meg a művet. Ugyanígy az együttesen létrehozott mű (ld. 2. fejezet) védelmi ideje a mű első nyilvánosságra hozatalát követő év első napjától számított hetven év, így ha a védelem kezdete szempontjából nincs is jelentősége a nyilvánosságra hozatalnak, a vége tekintetében döntő lehet az időpontja.

A kapcsolódó jogi jogosultaknak nincs nyilvánosságra hozatalhoz fűződő joga, aminek oka az, hogy rendszerint vagyoni jogaik teljes körű átruházása mellett nincs indok e jogok forgalomképességének személyiségi jogon keresztül való korlátozására. Teljesítményeik hozzájárulásuk nélküli nyilvánosságra hozatala ellen legfeljebb a Ptk.-nak a képmáshoz, a hangfelvételhez fűződő jogára vonatkozó rendelkezései, vagy a titokvédelmi szabályai alapján lehet fellépni. A nyilvánosságra hozatal jogának gyakorlása online környezetben részben színesedik: újabb módjai jelennek meg annak, hogy a szerző az alkotását nyilvánosságra hozza (pl. egy honlapon, saját szerzői blogban, egy saját Facebook-felületen,³⁸ akár előfizetéses szolgáltatás keretében). Ezt ellenpontozza, hogy a jogsértő nyilvánosságra hozatallal szembeni hatékony fellépés megnehezül az online környezetben: a másolás és a megosztás technikai korlátlanúsága adott esetben el is lehetetlenítheti a mű eltüntetését. Kétségtelen az is, hogy online környezetben a nyilvánosságra hozatal rendszerint nem tud szűk körű maradni.

5.4. A mű (nyilvánosságra hozatalára adott hozzájárulás) visszavonása

Az Sztj. a mű nyilvánosságra hozatala cím alatt, de a nyilvánosságra hozatal jogától elkülönülten biztosítja a mű visszavonásához való jogot, amely csak igen szigorú feltételek teljesülése esetén gyakorolható: egyrészt a szerző visszavonhatja a nyilvánosságra hozatalhoz adott engedélyt, aminek eredménye az lesz, hogy a művet nyilvánosságra nem hozottnak kell tekinteni, másrészt megtilthatja a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználását, ami nem érinti a korábbi felhasználásokat (és a nyilvánosságra hozatalt sem), de a jövőben a mű nem felhasználható. Azért indokolt ez a szigorúság, mert a művek egyszer már megtörtént nyilvánosságra hozása ténylegesen igen nehezen tehető meg nem törtéنتté, másrészt a társadalom, a közönség érdeke gyakran éppen az, hogy a művek akár a szerző szándékai ellenére is megismerhetők maradjanak. E szempontok figyelembevételével alakul e jog szabályozása. Fontos azt is látni, hogy a visszavonás a mű további felhasználhatóságát akadályozza, de

³⁸ <https://www.facebook.com/Grecsó-Krisztián-294236000634294/?fref=ts>.

a művet csak az első típusú visszavonás esetén kell úgy tekinteni, mintha a nyilvánosságra hozatala jogszerűen nem történt volna meg. Ez a típusú joggyakorlás azonban annyiban mégsem tudja visszaállítani a teljes ismeretlenséget, hogy a visszavonás a jogok gyakorlására hat ki, és nem eredményezi szinte sosem ténylegesen a közönség számára rendelkezésre álló példányok elérhetetlenné válását.

A mű visszavonásához való jog gyakorlása *erga omnes* (azaz minden harmadik személy felé irányuló) módon történhet csak. Vagyis nem beszélhetünk a visszavonási jog gyakorlásáról, ha a szerző egy konkrét felhasználó konkrét cselekményét szeretné megtiltani. A visszavonás azt eredményezi, hogy senki sem használhatja fel a művet tovább. Továbbá a visszavonás mindig *pro futuro* történik, azaz nincs visszaható hatálya, a visszavonó nyilatkozat megtételét megelőzően megvalósult felhasználások – akár szerződés, akár szabad felhasználás alapján – nem válnak jogsértővé. Bár az Szjt. szerint a személyhez fűződő jogok gyakorlásának nincs alakisági feltétele, a visszavonás jogát a szerző mégis csak írásban gyakorolhatja, az *erga omnes* hatályból fakadóan címzetlen (egyoldalú) jognyilatkozatként.

Előfordulhat, hogy a visszavonás előtt egy felhasználó már befektetéseket eszközölt a művel kapcsolatban. Ha nem folytathatja a tevékenységét a mű visszavonása miatt, ezek a befektetések hiábavalóvá válhatnak, amiből kára keletkezhet. A törvény általában kötelezi a szerzőt arra, hogy ilyen esetben térítse meg a keletkezett kárt (mivel itt jogszerű magatartás okozza a kárt, ezért nem kártérítés, hanem kártalanítás történik). Ha a szerző visszavonja a művét, az érintheti a konkrét, hatályban lévő felhasználási szerződések teljesítését, ami mutatja a jogintézmény kettősségét. A felhasználási szerződést ilyen esetben fel kell mondani (a visszavonás csak a személyiségi jogokat érinti, a vagyoni jogokra közvetlen kihatással nincs), viszont a szerző ilyenkor biztosítékot kell, hogy adjon a nyilatkozat időpontjáig felmerült kár megtérítésére. Előfordulhat, hogy a szerző később meggondolja magát, és ismét nyilvánosságra hozza a művet: ekkor a korábbi felhasználót előfelhasználói jog illeti meg.

A visszavonásról való szerzői döntés általában nem képes a művet teljesen hozzáférhetetlenné tenni, aminek több oka is van. Mindenekelőtt az, hogy ha a mű munkaviszony keretében jön létre, és azt a szerző át is adta a munkáltatónak, akkor a visszavonás nem érinti a munkáltató jogát a mű felhasználására (tovább folytathatja azt), azaz munkaviszonyban alkotott művek esetében a visszavonás második típusa nem tud érvényesülni – itt a vagyoni jogok átszállása a személyhez fűződő jog megszűnését eredményezi. Ezt kiegészíti az, hogy ha a szerző visszavonta a művet, a munkáltató – a felhasználás folytatása esetén – mellőzni köteles a szerző nevének feltüntetését. További korlát, hogy azokban az esetekben, amikor lehetőség van a művön fennálló vagyoni jogok átruházására, és ez be is következett, a visszavonás nem akadályozza a jogszerzőt az átruházott vagyoni jogokon alapuló felhasználásban. A visszavonás jogának gyakorlása nem érintheti azokat a műpéldányokat sem, amelyek már kívül esnek a szerző rendelkezési jogán, ilyen módon azokat a példányokat sem, amelyek tekintetében megtörtént a jogkimerülés (ld. 6. fejezet). Mindezekből jól látható, hogy a visszavonás nem egyenlő a műpéldányok teljes eltűnésével a nyilvánosság köréből, legfeljebb a mű további felhasználásai akadályozhatók meg (ez is a fent ismertetett korlátok között).

A visszavonás jogának gyakorlását követően a művel (az esetlegesen hozzáférhető műpéldányokkal kapcsolatban) a továbbiakban nem gyakorolhatók a szabad felhasználások sem: az Szjt. 33. § (1) bekezdése szerint azok csak a nyilvánosságra hozott művekkel kapcsolatban lehetségesek – a visszavonás jogának gyakorlását követően a mű többé nem minősül nyilvánosságra hozottnak. Vitatott, hogy abban az esetben, ha a szerző csak a jövőbeli felhasználá-

sokat tiltja meg, az is azzal jár-e, hogy a szabad felhasználások nem gyakorolhatók. A Kommentár álláspontja szerint a nyilvánosságra hozatalt nem érinti a visszavonás, így a szabad felhasználások továbbra is gyakorolhatók, az Sztj. indokolása szerint ebben az esetben sem alkalmazhatók tovább a szabad felhasználások. Ez utóbbi álláspont mellett szól az is, hogy az Sztj. kifejezetten rögzíti, hogy a szabad felhasználások csak nyilvánosságra hozott művekkel kapcsolatban gyakorolhatók.

A szomszédos jogi jogosultaknak nincs ilyen tartalmú joga, aminek egyértelműen a vagyoni jogok teljes forgalomképessége az oka: ha a vagyoni jogok átruházásra kerülnek, a közönséghez való eljuttatást elsősorban a felhasználási szerződés felmondásával, elállással, felbontásával, megszüntetésével lehet – erős korlátok között – visszaszerezni. A visszavonás joga online környezetben igen nehezen érvényesíthető, hiszen már az egyéb okból jogsértő példányok elérhetőségének felszámolása is embert, illetve jogászt próbáló feladat. Emiatt pedig e körben különösen nagy jelentősége lehet a technológiára érzékeny jogérvényesítési eszközöknek, így például az értesítési és eltávolítási eljárásnak, aminek sikeres lefolytatása ugyan nem eredményezi a visszavonást, de elősegítheti a közönség további szabad hozzájutásának megakadályozását.

5.5. A névfeltüntetés joga

A szerző alapvető jelentőségű joga, hogy a művén és a művével kapcsolatban őt szerzőként feltüntessék. Ennek létjogosultságát a szerzői jog legerősebb ellenzői is elismerik, még ha internetes környezetben a névfeltüntetési jog gyakorlásának vannak is nehézségei. Ez a jog – hasonlóan a nyilvánosságra hozatal jogához – nemcsak szűken értve, a műre, illetve a műpéldányokra vonatkozóan illeti meg a szerzőt, hanem a művel kapcsolatos bármely közleményen való feltüntetéssel kapcsolatban is (pl. a reklámokon, meghívókon). Ez a jog sem feltétel nélküli: a nevet mindig a felhasználás jellegének megfelelően és ahhoz igazodó módon kell feltüntetni, egyes esetekben pedig mellőzni kell. A közleménnyel kapcsolatos névfeltüntetési jogot a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően gyakorolhatja a szerző (ami szintén vezethet oda, hogy automatikusan mellőzzék a nevét). Ebből fakadóan a különböző műtípusoknál lényegesen eltérhet a szerző névfeltüntetési jogának gyakorlási módja.

A törvény külön kimondja, hogy a szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismeretése esetén is meg kell jelölni. Azért fontos, hogy ezt a szabályt a törvény nemcsak a védett művek egyes konkrét szabad felhasználásai tekintetében írja elő, hanem a névfeltüntetés joga körében külön is megemlíti, mert ez biztosítja, hogy a szerzői jog által (már) nem védett művek tekintetében is érvényesülő névjog körében fel lehessen lépni a név elhagyása, nem megfelelő feltüntetés (vagy végső esetben: más név feltüntetés) ellen. Ugyanez igaz az át- vagy feldolgozásokra, illetve a fordításokra is.

Nem kizárt, hogy a szerző nem kívánja a közönség tudomására hozni a nevét, vagy kifejezetten művészi álnevet (felvett nevet) kíván használni. Az előbbi esetben elnehezülhet a szerzői jogok gyakorlása (pl. a felhasználások engedélyezése), így mindaddig, amíg a szerző nem lép fel, az gyakorolja a szerzői jogokat, aki a művet nyilvánosságra hozta. A művészi álnév felvétele esetén figyelemmel kell lenni a névválasztás Ptk.-beli szabályaira is. A jogok gyakorlása ilyen esetben is problematikusá válhat. A joggyakorlás megkönnyítése érdekében az Artisjus Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület önkéntes álnévadatbázist vezet, amelybe bárki

regisztrálhat, így a művének potenciális felhasználói innen nyerhetnek tájékoztatást az álnév mögött álló személy tényleges nevéről. A szerző a nevének feltüntetésével nyilvánosságra hozott műve újabb jogszerű felhasználása esetén is megkívánhatja, hogy azt a továbbiakban nevének feltüntetése nélkül használják fel.

Az építészeti és az ahhoz hasonló művek esetében a tervező névfeltüntetéshez való joga speciális, mivel tekintettel kell lenni az épület tulajdonosi jogaira és egyes esetekben az építészeti mű létrehozásában közreműködő más tervezők, egyéb alkotók érdekeire is. A tervezőnek joga van meghatározni, hogy az épületen vagy a műszaki létesítményen a nevét és a tervezés idejét hol és hogyan tüntessék fel, de ezt a jogot csak a tulajdonos, illetve a használó vagy az üzemeltető jogainak és törvényes érdekeinek indokolatlan vagy aránytalan sérelme nélkül gyakorolhatja. Az ipari termelés célját szolgáló ipari tervezőművészeti és a belsőépítészeti alkotás tekintetében pedig más jogszabály vagy szerződés a szerzői jogi szabályoktól eltérően is rendezheti a névfeltüntetéséhez való jogot. Építészeti vagy műszaki alkotás tervének változatlan újabb felhasználása esetén csak az eredeti terv szerzőjét kell feltüntetni.

A szerző névfeltüntetési joga abban az esetben is fennmarad – hasonlóan a többi személyhez fűződő jogához –, ha a vagyoni jogai átruházásra kerülnek, vagy egyébként átszállnak. Ha azonban ilyen művel kapcsolatban gyakorolja a szerző a visszavonási jogát, a munkáltató a továbbiakban nem tüntetheti fel a szerző nevét. Mellőzni kell a szerző kérésére a nevének feltüntetését, ha a művön a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve csak változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet. (Ez a szabály természetesen azt nem zárja ki, hogy a felek megegyezése esetén a szerző neve mégis feltüntetésre kerüljön.) Ez nem vonatkozik a munkaviszonyban létrehozott filmalkotásokra – ezek tekintetében az általános szabályok érvényesülnek.

A szabad felhasználások szabályai egyes esetekben kifejezetten előírják, hogy a szerző neve és a felhasználás forrása feltüntetésre kerüljön. Ezekben az esetekben a szabad felhasználás jogszerűségének feltétele az, hogy a feltüntetés megtörténjen. Ilyen szabad felhasználások az idézés, az átvétel, a kritika vagy az ismertetés, a nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint a politikai beszédek tájékoztatási célú felhasználása; a napi eseményekhez kapcsolódó, időszzerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy az e témákról sugárzott művek sajtóban való többszörözése és nyilvánossághoz közvetítése; az időszzerű, napi eseményekről való tájékoztatás, a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképének felhasználása, de csak akkor, ha azon egy meghatározott képzőművészeti, építészeti, iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotás vagy műszaki létesítmény bemutatása szerepel; a tudományos ismeretterjesztő előadás, továbbá az iskolai oktatás céljára képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe, valamint a fotóművészeti alkotás felhasználása. Ahogy erre fent utaltunk, ez nem jelenti azt, hogy a többi szabad felhasználás esetében ne kellene feltüntetni a szerző nevét.

A szerző követelheti, hogy e minőségét senki se vonja kétségbe. E jogának gyakorlását biztosítja az a megdönthető vélelemrendszer is, amelyet a szerzőség vélelmének hívunk (részletesen ld. a 3. fejezetben). A névfeltüntetés jogának sérelme megvalósulhat olyan módon is, hogy valaki a névfeltüntetésre irányuló jogkezelési adatot olyan módon hamisítja meg, ami egyben a névjog sérelmét is jelenti. Online környezetben igen elterjedt az anonimitás, álnévhasználat szokása. Ez szerzői jogi szempontból ugyanolyan védelmet követel, mint a hagyományos környezetben.

5.6. A mű egységének védelme

Az Sztj. 13. §-a rendelkezik a mű egységének (integritásának) védelméről. Eszerint sérti a szerző személyéhez fűződő jogát a művének becsületére vagy hírnevére sérelmes mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, megváltoztatása és a művel kapcsolatos más ilyen jellegű visszaélés. E szabály alapján a szerzőnek lényegében a jogsértéstől való utólagos eltiltásra irányuló joga van, ugyanakkor a Ptk.-nak a személyhez fűződő jogok gyakorlására irányuló általános szabálya szerint – ami ebben az esetben is háttérnorma – a szerzőnek lehetősége van a mű egységének a fenti cselekményekkel megvalósuló megváltoztatásához való előzetes hozzájárulásra is, hiszen ezzel eltható ki a jogsértés lehetősége. Érdemes ilyen irányú rendelkezést elhelyezni a mű átdolgozására vonatkozó szerződésekben.

A jogsértő megváltoztatás irányulhat közvetlenül a mű „testére” például úgy, hogy egy zeneműből elhagynak néhány ütemet, egy versből kimarad néhány versszak, letörlik a szobor karját, átépítenek egy épületet. Ezek a tevékenységek a mű egységének közvetlen, direkt sérelmét okozzák – ilyenkor nehezen vitatható a jogsérelem. Nem integritássérelem azonban, ha a művet nem egyedülként hordozó műpéldány sérül meg (pl. kitépnek egy könyvből néhány lapot) – ez az elvont, absztrakt művet nem érintő barbár beavatkozás, csak a hordozó sérül. Lehetséges azonban az is, hogy a megváltoztatás közvetlenül nem a művet, hanem annak körülményeit érinti. Ilyen lehet az, amikor a mű olyan környezetbe kerül, amellyel az alkotó nem ért egyet. Ez a kérdés különösen a szoborparkba száműzött alkotások vagy olyan rádióműsorokkal kapcsolatban merül fel, amelyben az alkotók világnézetével ellenkező beszélgetés szakaszolásaként hangzik el a zeneművük.

A mű egységének védelméhez fűződő jog gyakorolhatósága sajátosan alakul, ha a jogosult és a potenciális jogsértő között átdolgozási jogot adó felhasználási szerződés van. Az Sztj. 50. §-a értelmében, ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, akkor a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat a hozzájárulása nélkül is végrehajthatja. Ha tehát végül a felhasználó hajtja végre ezeket a változtatásokat, akkor az nem lehet jogsértő (sem szerződésszegés, sem a személyhez fűződő jog sérelme nem valósul meg). Más kérdés, hogy ha a megváltoztatás túlterjed a szükségességen, és a szerző becsületére vagy hírnevére is sérelmes, akkor az a személyhez fűződő jogokat sérteni fogja. Az tehát külön ítélandó meg, hogy az átdolgozási jog sérül-e.

A törvény 29. §-ában szabályozott átdolgozás engedélyezésére vonatkozó vagyoni jog gyakorlása vagy az átdolgozás engedélyezése más számára senkit sem hatalmaz fel a személyhez fűződő jog megsértésére. Vagyis még ha a felhasználó engedélyt kap is az átdolgozásra, az nem történhet a személyhez fűződő jog megsértésével. Végül e körben meg kell említeni az Mttv. 33. §-át, amely speciális rendelkezést tartalmaz arra az esetre, ha a szerzői jogi védelem alatt álló műsorszámot reklámmal vagy televíziós vásárlással szakítanak meg. Ez – figyelembe véve a műsorszám belüli természetes szüneteket, a műsorszám időtartamát és jellegét – nem sértheti indokolatlan mértékben a műsorszám egységét, valamint a műsorszám szerzői vagy szomszédos jogi jogosultjának jogát vagy jogos érdekét. Az indokolatlan mérték természetesen azt jelenti, hogy a megszakítás – a fentiek szerint – nem sértheti a jogosultak jogait.

Kulcsfogalmak

erkölcsi tartalmú védelem, nevesített személyhez fűződő jogok, személyes jog gyakorlás, korlátozott képviselés, elenyésző személyhez fűződő jogok, nyilvánosság, visszavonás, alapos ok, felhasználó kártalanítása, névfeltüntetés, álnévhasználat, szerzői minőség kétségbevonása, mű egysége, közvetett és közvetlen integritás-sérelem

Ismétlő kérdések

- 1) Hogyan jellemezné általában a személyhez fűződő jogokat?
- 2) Milyen külföldi modellek léteznek a személyhez fűződő jogok elismerésére?
- 3) Hogyan jellemezné a kapcsolódó jogi jogosultak személyhez fűződő jogait?
- 4) Ismertesse a szerzői személyhez fűződő jogok és a Ptk.-beli személyiségi jogok kapcsolatát!
- 5) Milyen szabályai vannak a szerzői személyhez fűződő jogok gyakorlásának? Milyen sajátosságai vannak a személyhez fűződő jogok szerző halálát követő gyakorlásának?
- 6) Mely személyhez fűződő jog védelmi ideje nem jár le?
- 7) Mire terjed ki a mű nyilvánosságra hozatalához fűződő jog?
- 8) Mire terjed ki a mű visszavonásához való jog?
- 9) Hogyan gyakorolható a visszavonási jog, ha a művel kapcsolatban hatályos felhasználási engedélye van valakinek?
- 10) Mire terjed ki a névfeltüntetés joga?
- 11) Hogyan lehet elhatárolni a névfeltüntetés jogát a névviselés jogától?
- 12) Hogyan érvényesül a szerzőség védelme?
- 13) Mire terjed ki a mű egységének védelme?
- 14) Mit jelent a direkt és az indirekt integritás-sérelem?
- 15) Hogyan viszonyul a mű egységének védelme az átdolgozási jog gyakorlásához?

Ajánlott irodalom

- Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In Keserű Barna Arnold – Kőhidi Ákos (szerk): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös József Könyv-és Lapkiadó Bt. – SZIE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2015. 94–120.
- Faludi Gábor: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. *Infokommunikáció és Jog*, 2011/5., 163–169.
- Görög Márta: Az elhunyt szerzőhöz kapcsolódó (személyhez fűződő) szerzői jogról. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2005/4–5., 38–42.
- Grad-Gyenge Anikó: Első oldal az integritás-védelemről. *Infokommunikáció és Jog*, 2013. június, 51.
- Gyenge Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az *editio princeps* jogintézménye. *Magyar Jog*, 2003. november, 649–657.
- Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010.
- Gyenge Anikó – Békés Gergely: A Digital Rights Management szerzői jogi természetéről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006. február, 41–58.
- Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a védelem tárgya, a mű egysége. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 2012/4., 35–51.
- Mezei Péter: Mitől *fair a fair?* *Iparjogvédelmi és szerzői Jogi Szemle*, 2008/6., 26–68.
- Pogácsás Anett: A szerzői jelentősége és a művel való kapcsolata. *Iustum Aequum Salutare* 2014/1., 149–162.
- Ujhelyi Dávid: Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakívittelre a magyar szerzői jogban? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2017/3., 46–95.

6. A szerző vagyoni jogai

6.1. A vagyoni jogok általában

A műveket igen gyakran nem maguk a szerzők juttatják el közvetlenül a közönséghez, hanem jellemzően valamely professzionális, üzletszerűen működő (azaz ebből a közvetítő tevékenységből rendszeres nyereségszerzésre törekvő) közvetítő szereplő közreműködésével. Ugyan nem ez az általános modell, de egyáltalán nem kizárt az sem, hogy a közvetítő nem professzionális (pl. egy amatőr zenekar), illetve nem rendszeres nyereségszerzésre törekvő személy a felhasználó (pl. egy alapítvány). A szerzői jog elsődleges célja, hogy a szerző és az azok közötti viszonyokat rendezze, akik ezt a (jellemzően professzionális) közvetítést végzik, de nem célja az, hogy a műélvező közönségre szerzői jogi kötelezettségeket telepítsen. Ez a modell azonban az internet korában jelentős változáson megy keresztül: egyrészt a művek felhasználásába gyakran a közönség tagjai is aktívan bevonódnak (pl. szoftver futtatása), sőt, ma már a másokhoz való eljuttatásába is bekapcsolódhatnak (pl. *peer-to-peer* technológia).

Egyelőre azonban mind a joggyakorlat, mind a jogalkotás keresi azokat a szabályozási technikákat, amelyekkel a közönség továbbra is csak a feltétlenül szükséges mértékben vonódik be a szerzői jog hatálya alá. Igen figyelemreméltó – átmeneti és éppen az előzőekkel ellentétes – jelenség az is, hogy azok az új közvetítő technológiákat nyújtó szervezetek, amelyek jelenleg a művekhez való hozzáférést lehetővé teszik, gyakran szintén nem végeznek szerzői jogilag releváns tevékenységet, mivel a hatályos szabályok alapján nem értelmezhető a tevékenységük. A jelenleg zajló reformfolyamatok legfontosabb kérdése, hogy a közönség újabb hasznosítási, illetve e közvetítő technológiai szolgáltatók tevékenységei közül melyek maradhatnak a szabályozás hatályán kívül, és melyek tekintetében elkerülhetetlen a bevonás a szabályozás alá.

A szerző számára a vagyoni jogok rendszere garantálja annak lehetőségét, hogy az ubikvitással rendelkező műve hasznosításait engedélyezhesse, és annak anyagi sikeréből is részesedhessen, méghozzá olyan módon, hogy a szabályozás neki biztosítja ezek lehetőségét, azaz hogy döntsön arról, hogy maga használja fel a művet, vagy hogy mások számára engedélyezze a felhasználást, és ennek fejében díjat kérjen. A vagyoni jog tartalmilag tehát a felhasználás (előzetes) engedélyezésére való jog. A szerző csupán addig tudja teljes mértékben uralma alatt tartani a művet, amíg nem hozta azt nyilvánosságra (ez is mutatja a szerzői vagyoni és a személyhez fűződő jogok elválaszthatatlanságát). Ezt követően ugyanis a művel kapcsolatban már gyakorolhatók az ún. szabad felhasználások is (ld. 10. fejezet), amelyek egyes privilegiált helyzetekben lehetővé teszik a művek előzetes engedély nélküli felhasználását, illetve csak ezt követően van lehetőség a művel kapcsolatos olyan cselekményekre is, amelyek nem esnek a szerzői jog hatálya alá (pl. olvasás).

Az Sztj. 16. § (1) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének, anyagi formában és nem anyagi formában történő, bármilyen felhasználására, és minden egyes felhasználás engedélyezésére. Ebből következően minden olyan műrészletre kiterjed az engedélyezési jog (és így a védelem), amelyben megjelenik és beazonosítható az egyéni, eredeti jellegű

teljesítmény. A művek felhasználhatók fizikai hordozók előállítására, illetve erre irányuló tevékenységek útján (anyagi formában, pl. többszörözéssel, terjesztéssel), és nem hordozó útján, a művek más, kézzel nem fogható megjelenítésével (nem anyagi formában, pl. nyilvános előadással). Bár a digitális formátum nem anyagi formájú, amíg a digitális jeleket fizikai hordozón tárolják, és a rögzítésben áll a felhasználás, addig ez esetben is anyagi felhasználásról beszélünk, míg ha a digitális jel közvetítése történik, az nem anyagi jellegű felhasználásnak tekintendő.

Az Szt. nem ad kimerítő listát a lehetséges felhasználási módokról, mivel a jogalkotói cél egyrészt az engedélyezési jog valamennyi műfelhasználásra való kiterjesztése, másrészt olyan rugalmasság biztosítása volt, hogy a technológia és az üzleti modellek folyamatos fejlődése és ezzel velejáráon az újabb és újabb felhasználási módok megjelenése ne tegye mindig kényszerítő szükségé a törvénymódosítást. Ebből következően a szerző vagyoni jogai sem határozhatók meg kimerítő jelleggel. Az Szt. 17. §-ának példálódzó felsorolása szerint felhasználásnak minősül különösen:

- a többszörözés;
- a terjesztés;
- a nyilvános előadás;
- a nyilvánosságához közvetítés sugárzással vagy másként;
- a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánosságához történő továbbközvetítése;
- az átdolgozás;
- a kiállítás.

Ezek tehát a legjellemzőbb felhasználási módok, így ezekhez igazodik, illetve ezeken az általános kategóriákon belüli esetekként fogalmazódik meg a nevesített vagyoni jogok köre is. Ezekon kívül azonban a joggyakorlat beazonosíthat további felhasználási módokat is. A vagyoni jogok kizárólagos tartalmú, abszolút jellegű jogok, azaz a jogosulttal szemben mindenki más e jogok tiszteletben tartására, tűrésére van kötelezve. E jog alapján a mű felhasználása feletti rendelkezés (a fent már jelzett korlátokkal) a szerzőt illeti: döntési lehetősége kiterjed arra, hogy ő maga használja fel a művet, vagy más az ő – esetleg képviselője – hozzájárulásával, engedélyével teheti meg ezt.

Egyes felhasználások esetében lehetetlen, vagy legalábbis célszerűtlen lenne a konkrét felhasználás egyedi, közvetlenül a szerzőtől származó engedélyhez kötése, mivel ezek a felhasználások igen nagy gyakorisággal, tömegesen valósulnak meg. Azonban éppen ez a tömegesség nem indokolja azt, hogy e felhasználásokért a szerzőt megilletse valamilyen kompenzáció. Ezekben az esetekben a törvény maga veszi el a szerzőtől a döntési lehetőséget arra vonatkozóan, hogy engedi-e a mű felhasználását, vagy sem, viszont fenntartja számára a díjazásra való igényt. Vagyis e felhasználások is alapvetően a szerző engedélyét igényelnék, de a hatékony védelem (a sikerükből való vagyoni részesedés) igénye azt diktálja, hogy ezeket ne engedélyezés útján gyakorolja a szerző. Ezek az úgynevezett kizárólagos jogból származtatott, engedélyezési jog nélkül fennálló díjigények, amelyek szintén a szerző vagyoni igényei körébe tartoznak.

6.2. A szerző egyes nevesített vagyoni jogai

6.2.1. A többszörözés joga

A szerző legalapvetőbb és legrégebbi joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Hogy ez mennyire meghatározó jelentőségű joga, kifejezi az is, hogy az angol nyelvben magát a szerzői jogot is a „másolás joga” (*copyright*) névvel írják le. E jog a technológiai fejlődésnek köszönhetően tartalmát tekintve komoly változáson megy keresztül: egyre szélesebb körben válnak lehetővé azok a felhasználások, amelyek többszörözést jelentenek, de azok is egyre gyakoribbá válnak, amelyek egyáltalán nem, vagy csak ideiglenes jelleggel, a technológiai folyamat szükségszerű részeként, de nem céljaként igénylik a rögzítést, illetve a másolatkészítést.

Ez a jog jelenleg annál szélesebb körben fog át tevékenységeket, mint amelyeket a köznyelvben másolásnak nevezünk. A magyar jogi szabályozás értelmében ide tartozik ugyanis az érzékelhető mű első rögzítésének engedélyezése is, aminek különös jelentősége van az improvizatív – így különösen például a zenei rögtönzések, a performance jellegű – alkotások esetében, hiszen ezek szerzői jogi védelmet élveznek rögzítettség nélkül is. (Léteznek olyan jogrendszerek – többek között pl. az USA szerzői joga –, amelyek a védelem előfeltételként megkövetelik a mű valamilyen hordozón történő rögzítését is.) Ebből fakadóan a szerző kizárólagos joga arra is kiterjed, hogy döntsön arról, kívánja-e egyáltalán a műve rögzítését, vagy sem, illetve, hogy milyen módon szeretné azt rögzíteni.

Az Szt. alapján tehát többszörözésnek minősül a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett – rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, akár időlegesen, valamint egy vagy több másolat készítése a rögzítésről. Anyagi hordozón való többszörözés a műnek bármely fizikai, megtestesült hordozóra való rögzítése. Így többszörözésnek minősül az, ha például papírlapra, textilre, CD-re, DVD-re, memóriakártyára vagy számítógép-monitorra történik meg a többszörözés. Közvetlen a többszörözés, ha egy létező műpéldányról – például kéziratról vagy már meglévő többszörözött példányról – készül, és közvetett, ha egy rádióban valamely hangfelvétel (pl. bakelitlemez vagy CD) lejátszására kerül sor, és a közönség tagja ezt a lejátszott, sugárzott műsort rögzíti a saját készülékével.

A többszörözés különböző módjai többek között a kézzel vagy írógéppel másolás, a fényképezéssel rögzítés, a szkennelés, a faxolás, az e-mailhez, a mobiltelefonon megképzett és közölt üzenethez művet tartalmazó fájl csatolása. A többszörözés megvalósul akkor is, ha a létrejövő példány hosszú távra készül, és akkor is, ha másodpercek után törlésre kerül. Az építészeti alkotások esetében többszörözésként értelmezendő a tervben rögzített alkotás kivitelezése (megépítése) és utánépítése is.³⁹ Ebből következően a terv alapján az épület megépítése még akkor is igényli a szerző engedélyét, ha azt esetleg magánszemély a saját ingatlana területén valósítja meg.

Egyes esetekben a többszörözés tömegesen valósul meg, emiatt a szerzőnek nincs tényleges lehetősége egyedileg engedélyezni minden egyes műpéldány létrehozatalát. Ám éppen

³⁹ SZJSZT 28/2001, Építészeti látványtervek szerzői jogi védelme, látványelemek és műszaki megoldások megépítése; SZJSZT 26/04, Építészeti látványtervek szerzői jogi védelme és felhasználása; SZJSZT 41/2000, Tankönyvek jogellenes másolása.

a tömegességük miatt nem járhat e cselekmények engedélyezés alóli mentesítése azzal a következménnyel, hogy a felhasználásokért az alkotó semmiféle ellenszolgáltatást nem kap. Az ilyen többszörözések jelentős részét teszik ki a magáncélú és az egyes, konkrét feltételek szerint meghatározott, intézményi célú többszörözések. Ezek fejében a jogosultat engedélyezési jog nélküli díjigények illetik meg, amelyek érvényesítéséről a szerző előzetesen nem mondhat le. A digitális többszörözések körében ezeknek különösen nagy jelentősége van, mivel a többszörözés nemcsak rendkívül egyszerű, bárki által megvalósítható tevékenység, hanem rendszerint a másolati példány minősége sem különbözik olyan jelentős mértékben az eredeti példányétól, így könnyebben helyettesíthetők egymással. (Nem megalapozott azonban az a közhiedelem, miszerint a digitális másolat szükségszerűen mindig azonos minőségű – részletességű – lenne, mint az eredeti.)

A díjigények egyik típusa a rádió- és a televízió-szervezetek műsorában sugárzott, a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz közvetítők műsorába belefoglalt, valamint a kép- vagy hanghordozón forgalomba hozott művek magáncélú többszörözésének ellentételezését szolgálja. Vagyis itt elsősorban az audio-, illetve az audiovizuális művek többszörözéséről van szó. Az Szjt. 35. §-ában szabályozott, jogszerű forrást érintő magáncélú többszörözésekre tekintettel az érintett művek szerzőit, előadóművészeit, továbbá a filmek és a hangfelvételek előállítóit műveik, előadóművészi teljesítményeik, illetve filmjeik és hangfelvételeik magáncélú többszörözése (szabad felhasználása) után megfelelő díjazás illeti meg, amelyet a gyakorlat korábban „üreshordozódíjnak” hívott, ma pedig üreshordozódíjnak, esetleg magánmásolási díjnak nevez.

Az üreshordozódíjat valamennyi jogosult nevében az irodalmi és a zenei művekkel kapcsolatos szerzői jogok közös kezelését végző szervezet, az Artisjus érvényesíti az érintett jogosultak közös jogkezelő szervezeteivel egyetértésben, egyablakos módon, a közös díjszabásban meghatározott, szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények rögzítésére alkalmas (adat) hordozók (ide értve az eszközökbe integrált hordozókat is) – például CD-k, DVD-k, mobiltelefonok, memóriakártyák,⁴⁰ kazetták, *pendrive*-ok, táblagépek – tekintetében. A díjszabás figyelemmel van az Európai Bíróságnak ezen a területen kiugróan gazdag joggyakorlatára is, amely elsőként a Padawan-ügyben rögzítette,⁴¹ hogy a díjat valamennyi olyan hordozó és szolgáltatás után meg kell fizetni, amely alkalmas arra, hogy magáncélra használják, és amely eljut a szabad magánmásolás kedvezményezettjéhez, a magánszemélyhez.

A díjat az üres kép- és hanghordozó gyártója, külföldi gyártás esetén a jogszabály szerint vám fizetésére kötelezett személy, vagy – vámfizetési kötelezettség hiányában – egyetemlegesen a hordozót az országba behozó személy és az azt belföldön először forgalomba hozó személy köteles az Artisjusnak a vámkezelés befejezésétől, a vámfizetési kötelezettség hiányában pedig a forgalomba hozataltól vagy – ha ez a korábbi – a forgalomba hozatali céllal történő raktáron tartás megkezdésétől számított nyolc napon belül megfizetni. A jogdíj megfizetéséért az adott hordozó összes belföldi forgalmazója is egyetemlegesen felel.

40 Kúria Pf.IVI.21.272/2012/7. A Kúria szerint a memóriakártyákra és az integrált tárolókapacitással rendelkező mobiltelefon-készülékekre kiterjed az üreshordozódíj-fizetési kötelezettség, mert azok önmagukban is alkalmasak arra, hogy magáncélú másolásra alkalmazzák őket.

41 A C-467/08. sz. Padawan SL kontra Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) ügyben 2010. október 21-én hozott ítélet. 2022-ben az Európai Bíróság arról fog dönteni, hogy a felhőben történő tárolásra tekintettel jár-e magánmásolási díj [Austro-Mechana ügy (C-433-20)].

Ezzel a megoldással kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az Európai Bíróság az Opus-ügyben hozott végzésében kimondta,⁴² hogy a méltányos díj megfizetésének végső kötelezettje az, aki magáncélból ténylegesen többszörözi a védelem alatt álló művet, hiszen a szerzői jogilag értékelhető felhasználást valójában ő végzi. Ennek figyelembevételével ugyanakkor a tagállamok alkothatnak olyan szabályozást, amely szerint a díjat azoknak a személyeknek kell megfizetnie, akik a végső felhasználók rendelkezésére bocsátanak többszörözésre alkalmas berendezéseket, készülékeket és adathordozókat (vagyis a professzionális szervezeteknek), mivel ők e díj összegét beépíthetik (és általában ezt meg is teszik) a végső felhasználó által fizetett árba, aki ezáltal közvetetten viseli a díjat. Ez az olyan határon átnyúló esetekre tekintettel rendezi az üreshordozódíj megfizetésének problémáját, amikor a gyártó vagy forgalmazó és a fogyasztó nem ugyanabban a tagállamban vannak letelepedve.

A magáncélú többszörözést kompenzáló díjak átalánydíjak, vagyis nem feleltethető meg egymásnak egy konkrét többszörözés és a konkrét jogdíj. Az Európai Bíróság az Amazon-döntésben kimondta,⁴³ hogy az uniós jogból az is következik, hogy a megfizetett díjak visszatérítésére vonatkozó szabályozást kell bevezetni az olyan esetekre is, amikor az ezen adathordozók végső használata nem magáncélú, hiszen a nem magáncélú többszörözés nem tartozik az átalánydíj hatálya alá. Magyarországon a visszatérítési rendszert az Artisjus díjszabása tartalmazza.

A Bíróság ugyanebben az ügyben, majd később a Copydan-ügyben szintén kimondta azt is,⁴⁴ hogy vélelmezni lehet, hogy a magáncélú többszörözésre alkalmas hordozókra ténylegesen is magáncélra történik a másolás, azaz előírható a nemzeti jogban, hogy csak a vélelem megdöntése esetén igényelhető vissza a díj. Az ítélet legfontosabb megállapítása azonban az, hogy a díjat nem feltétlenül közvetlenül kell, hogy megkapják a jogosultak, hanem az e jogosultak javára létrehozott szociális és kulturális intézményeknek is juttatható, ami kérdésessé teszi, hogy a magyar jog jelenlegi megoldása, amelynek alapján az üreshordozódíj egy része (25%) a Nemzeti Kulturális Alap részére kerül átadásra, elvi szinten összhangban állhat-e az uniós joggal.

Az Ací Adam-döntésben⁴⁵ az Európai Bíróság kimondta, hogy a kompenzációs díjigény nem terjedhet ki azokra a magáncélú többszörözésekre, amelyek jogellenes forrásból valósultak meg, ezzel megerősítve a magyar SZJSZT jóval korábban hozott, hasonló eredményű véleményét.⁴⁶ E döntéseknek különös jelentősége van a fájlcsere útján megvalósuló többszörözések (letöltések) vonatkozásában, ugyanis ezek alapján az általában illegális forrásból történő fájlcsere többszörözési mozzanata (is) sérti a szerzői jogot.

A már említett Copydan-ügyben a Bíróság úgy értelmezte az uniós jogot, hogy az a tagállami megoldás összhangban van vele, amely méltányos díjazást ír elő az olyan többfunkciós adathordozók tekintetében, mint például a mobiltelefonokban használt memóriakártyák, függetlenül attól, hogy ezen adathordozóknak fő funkciója-e a magáncélú másolatok készítése, azzal

42 A C-462/09. sz. Stichting de ThuisKopie kontra Opus Supplies Deutschland GmbH és társai ügyben 2011. június 16-án hozott végzés.

43 A C-521/11. sz. Amazon.com International Sales Inc. és társai kontra Austro-Mechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte GmbH ügyben 2013. július 11-én hozott ítélet.

44 A C-463/12. sz. Copydan Båndkopi kontra Nokia Danmark A/S ügyben 2015. március 5-én hozott ítélet.

45 A C-435/12. sz. ACI Adam BV és társai kontra Stichting de ThuisKopie és Stichting Onderhandeligen ThuisKopie vergoeding ügyben 2014. április 10-én hozott ítélet.

46 SZJSZT 17/2006, A jogellenes forrásból való másolás kérdése.

a feltétellel, hogy az említett adathordozók egyik – akár másodlagos – funkciója lehetővé teszi birtokosaik számára azok e célból történő használatát. A magyar jogban az ilyen készülékekre már hosszú ideje kiterjed az üreshordozódíj megfizetésének kötelezettsége, és a bírói gyakorlat is összhangban áll az Európai Unió Bírósága (EUB) hivatkozott döntésével (a hordozók körét az Artisjus díjszabása állapítja meg, amely bírósági úton vitatható).

Az EGEDA-ügyben⁴⁷ az Európai Bíróság kimondta, hogy az a tagállami megoldás ellentétes az uniós joggal, amelynek alapján nem a végső felhasználók, és nem is a készülékek vagy hordozók gyártói a díj kötelezettjei, hanem azt az állami költségvetésből finanszírozzák. Az ügyben a spanyol szerzői jogi törvény megoldásának értékelését végezte el a Bíróság, amelynek alapján az állami költségvetésből finanszírozzák az üreshordozódíjakat, és nem a fogyasztóktól, gyártóktól vagy importőröktől (vagyis a felhasználási folyamat résztvevőitől) szedik be.

A magáncélú többszörözések fejében a szerzőt megillető díjigény másik típusa azokra a többszörözésekre vonatkozik, amelyek fénymásolással vagy más hasonló módon, papíron vagy más hasonló hordozón (a továbbiakban együtt: reprográfiával) valósulnak meg. A díjat a reprográfiára szolgáló készülék gyártójának, külföldön gyártott készülék esetében pedig a jogszabály szerint vám fizetésére kötelezett személynek, vagy – vámfizetési kötelezettség hiányában – egyetemlegesen a készüléket az országba behozó személynek és az azt belföldön először forgalomba hozó személynek kell megfizetnie. E díjon felül a reprográfiára szolgáló készüléket ellenérték fejében üzemeltető is köteles díjat fizetni. Mindkét díjat a Magyar Reprográfiai Szövetség érvényesíti. Azoknak a készülékeknek a körét, amelyek reprográfiára szolgálnak, külön kormányrendelet állapítja meg⁴⁸ – ezen a listán szerepel többek között a nyomtató, a fénymásoló, a szkennel és a fax.

47 A C-470/14. sz. Entidad de Gestión de Derechos de los Productores Audiovisuales (EGEDA) és társai kontra Administración del Estado és Asociación Multisectorial de Empresas de la Electrónica, las Tecnologías de la Información y la Comunicación, de las Telecomunicaciones y de los contenidos Digitales (AMETIC) ügyben 2016. június 9-én hozott ítélet.

48 158/2000. (IX. 13.) Korm. rendelet a reprográfiára szolgáló készülékek körének meghatározásáról.

A C-457/11. sz. VG Wort-döntésben az Európai Bíróság kimondta,⁴⁹ hogy a „fotómechanikai vagy ehhez hasonló hatású eljárással végzett többszörözésnek” az uniós jog értelmében vett fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az akkor is magában foglalja a nyomtató és a személyi számítógép segítségével készített többszörözéseket, amikor e készüléket egymással összekötik, ahogy az egyébként a magyar jog alapján is történik.

A C-572/13. sz. Reprobel-ügyben a Bíróság kimondta,⁵⁰ hogy sérti az uniós jogot az olyan nemzeti szabályozás, amely lehetővé teszi a tagállamnak, hogy a jogosultakat megillető méltányos díjazás egy részét a szerzők által létrehozott művek kiadóinak juttassa, anélkül, hogy e kiadókat bármilyen kötelezettség terhelné arra nézve, hogy biztosítsák, akár közvetve is, hogy a szerzők a díjazás tőlük elvont részét megkapják. Továbbá nem felel meg az uniós jognak az a nemzeti szabályozás, amely olyan rendszert vezet be, amely a jogosultakat megillető méltányos díjazás finanszírozása céljából két díjformát vegyít egymással, nevezetesen egyrészt a védelem alatt álló művek többszörözésére alkalmas készülékek gyártója, importőre vagy Közösségen belüli vevője által e készülékeknek az államterületen történő forgalomba hozatalakor – a többszörözési műveletet megelőzően – megfizetett átalánydíjat, másrészt egy kizárólag az elvégzett többszörözések számával megszorzott egységár alapján – e többszörözési műveletet követően – meghatározott arányos díjat, amely az e többszörözéseket végző természetes vagy jogi személyeket terheli, amennyiben:

- az előzetesen megfizetett átalánydíjat kizárólag attól a sebességtől függően számítják ki, amellyel az adott készülék a többszörözést végezni képes;
- az utólagosan beszedett arányos díj attól függően változik, hogy a díjfizetésre kötelezett együttműködött-e a díj beszedését illetően;
- a kombinált díjrendszer összességében véve nem foglal magában olyan mechanizmusokat, többek között visszatérítés formájában, amelyek lehetővé tennék a tényleges és az átalányjelleggel meghatározott hátrány szempontjainak egymást kiegészítő módon történő alkalmazását a felhasználók különféle csoportjai tekintetében.

A DSM irányelv 16. cikke meg kívánta oldani azt, hogy a kiadók a reprográfiai díjból közvetlenül is részesedjenek: ha a szerző és a kiadó kiadói szerződést kötöttek egymással, akkor az magában foglalja az ahhoz való hozzájárulást is, hogy a kiadó a reprográfiai jogdíjből is részesüljön. Ennek megfelelő rendelkezést tartalmaz a magyar közös jogkezelési és szerzői jogi szabályozás.

49 A C-457/11. sz. Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) kontra Kyocera és társai (C-457/11) és Canon Deutschland GmbH (C-458/11), és Fujitsu Technology Solutions GmbH (C-459/11) és Hewlett-Packard GmbH (C-460/11) kontra Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) ügyben 2013. június 27-én hozott ítélet.

50 A C-572/13. sz. Hewlett-Packard Belgium SPRL kontra Reprobel SCRL ügyben 2015. november 12-én hozott ítélet.

6.2.2. A terjesztés joga

A többszörözés felhasználásával gyakran szorosan összekapcsolódik a terjesztés cselekménye, ugyanis az eredeti vagy a többszörözéssel létrehozott műpéldányokat még el is kell juttatni a közönséghez, enélkül haszon nem remélhető belőlük. Ennek a legrégebbi, hagyományos módja a terjesztés. A szerzői jogi törvény a terjesztés alá sokféle cselekményt sorol be. Terjesztés:

- a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozatallal, vagy arra való felkínálással;
- a műpéldány tulajdonjogának átruházása;
- a műpéldány bérbeadása;
- a műpéldánynak az országba forgalomba hozatali céllal történő behozatala;
- a mű egyes példányainak a nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adása.

A felhasználási engedély tehát ezekben az esetekben arra vonatkozik, hogy a felhasználó harmadik személyek (a közönség) számára engedélyezik ezeket a magatartásokat a műpéldány tekintetében. A terjesztés jogának megsértését jelenti a mű jogsértéssel előállított példányának kereskedelmi céllal történő birtoklása is, ha a birtokos tudja, vagy az adott helyzetben az általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a példány jogsértéssel állt elő. Ez esetben tehát nem az aktív magatartás, hanem már önmagában a kereskedelmi céllal való birtoklás, mint passzív magatartás is jogsértő.

Az Európai Bíróságnak a C-572/17. sz. ügyben hozott döntése szerint olyan áruk valamely kereskedő általi raktározása, amelyeken a raktározás helye szerinti tagállamban szerzői jogi védelem alatt álló motívum van elhelyezve, az e rendelkezés által meghatározott értelemben vett kizárólagos terjesztési jog megsértését képezheti, amennyiben e kereskedő a szerzői jogi jogosult engedélye nélkül kínál valamely üzletben értékesítésre az általa raktáron tartott árukkal azonos árukat, és a raktáron tartott árukat valóban az azon tagállam területén történő értékesítésre szánják, ahol e motívum védelem alatt áll. A raktározás és az értékesítés helye közötti távolság önmagában nem lehet döntő tényező annak megállapításánál, hogy a raktáron tartott árukat e tagállam területén történő értékesítésre szánják-e.⁵¹

Ha a műpéldányt a jogosult vagy az ő kifejezett hozzájárulásával másvalaki adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával az Európai Gazdasági Térségben (EGT) forgalomba hozta, a terjesztés joga az így forgalomba hozott műpéldány tekintetében – a bérbeadás, a haszonkölcsönbe adás és a behozatal joga kivételével – a továbbiakban nem gyakorolható. Ezt nevezzük a terjesztési jog EGT-hatályú (pongyolábban, de gyakran használt fordulattal: uniós hatályú) kimerülésének. A jogkimerülést követően az érintett műpéldány további tulajdonjog-átruházással járó terjesztéséhez nem kell a jogosult engedélye, erre épül például az antikvár kereskedelem. A jogkimerülés nem vonatkozik arra, ha a műpéldánynak a jogosult csak a bérbeadását vagy haszonkölcsönbe adását engedélyezte, tehát ebben az esetben a további terjesztési cselekmények közül az elsőhöz kell a hozzájárulása.

51 A C-572/17. sz. Imran Syed elleni büntetőeljárásban 2018. december 19-én hozott ítélet.

Az EUB-nak a Peek & Cloppenburg ügyben kialakított gyakorlata szerint arra sem vonatkozik a jogkimerülés, ha az először tulajdonjog átruházással terjesztett műpéldányt a későbbiekben kívánják bérbe vagy haszonkölcsönbe adni, vagyis a jogkimerülés csak a tulajdonjog átruházásával járó aktusok esetében releváns.⁵² (Az uniós jogban a bérleti és a haszonkölcsönzési jog nem képezi a terjesztési jog részjogosítványát, önálló jogokként kerültek szabályozásra.)

Fontos, hogy a jogkimerülés a Laserdisken-ügyben hozott döntés értelmében csak a jogszerűen forgalomba hozott művek tekintetében értelmezhető: ha az első forgalomba hozatalra nem jogszerűen került sor, akkor a jog kimerülése sem következik be, így az ilyen módon forgalomba bocsátott művek további terjesztése is jogsértő.⁵³

Az EUB-nak az Allposters-ügyben hozott döntése szerint a terjesztési jog kimerülésének szabálya nem alkalmazandó olyan helyzetben, amikor valamely védelem alatt álló mű reprodukciójának – azt követően, hogy azt az EU területén a szerzői jog jogosultjának hozzájárulásával forgalmazták – oly módon helyettesítik az anyagi hordozóját, hogy a papírlakáton szereplő fenti reprodukciót vászonra viszik át, és azt új formájában újra forgalomba hozzák.⁵⁴

Igen fontos és aktuális kérdés, hogy a jogkimerülés elvét digitális környezetben lehet-e alkalmazni. Amennyiben ugyanis egy konkrét digitális fájlnak az első értékesítését követően a további terjesztése jogkimerülés alá esik, a digitális piacok egy jelentős része kiesik az engedélyszerzési kötelezettség alól és ezen túlmenően a bevételforrások közül is. Az Európai Unióban a kérdés nem teljesen eldöntött, az Európai Bíróság elé került eset tágitotta a jogkimerülés hatályát, kizárólag a szoftverre nézve.

Itt az Európai Bíróság *UsedSoft*-ügyben hozott döntésére kell utalni,⁵⁵ amelyben a Bíróság a Szoftver irányelv alapján kimondta, hogy a számítógépi program példányának terjesztési joga kimerül, ha a szerzői jog jogosultja – aki engedélyezte, akár ingyenesen is, e példányt az internetről valamely adathordozóra való letöltését –, az e példány gazdasági értékének megfelelő díjazás megfizetése ellenében a tulajdonában álló műpéldányon időbeli korlátozás nélkül felhasználói jogot is biztosított. A Bíróság azonban erre vagy ehhez hasonló következtetésre más műtípusokkal (pl. zeneművekkel) kapcsolatban egyelőre nem jutott.

Az Európai Bíróság a Tom Kabinet-ügyben viszont azt a kérdést vizsgálta, hogy miként kell megítélni azt az esetet, ha egy olvasóklub egy adott pénzüsszeg fizetése ellenében olyan „használt” elektronikus könyveket kínál tagjai részére, amelyeket vagy maga a szervezet vásárolt meg, vagy amelyeket e klub tagjai ruháztak át ingyenesen a szervezet részére. Az utóbbi esetben az említett tagoknak át kell adniuk a szóban forgó könyv letöltésére szolgáló linket, és nyilatkozniuk kell arról, hogy nem őrizték meg e könyv többszörözött példányát. A szervezet

52 A C-456/06. sz. Peek & Cloppenburg KG kontra Cassina SpA ügyben 2008. április 17-én hozott ítélet.

53 A C-479/04. sz. Laserdisken ApS kontra Kulturministeriet ügyben 2006. szeptember 12-én hozott ítélet.

54 A C-419/13. sz. Art & Allposters International BV kontra Stichting Pictoright ügyben 2015. január 22-én hozott ítélet.

55 A C-128/11. sz. UsedSoft GmbH kontra Oracle International Corp. ügyben 2012. július 3-án hozott ítélet.

ezt követően letölti az elektronikus könyvet a kereskedő internetes oldaláról, és azon elhelyezi saját digitális vízjelét, amely lehetővé teszi az arról való bizonyosságszerzést, hogy jogszerűen megszerzett példányról van szó. Az Európai Bíróság ebben az ügyben azonban nem a terjesztés jogának gyakorlását látta megvalósulni, hanem a lehívásra hozzáférhetővé tételt.⁵⁶

Ha a szerző a filmalkotásra vagy a hangfelvételben foglalt műre vonatkozó kizárólagos bérbeadási jogát a film vagy a hangfelvétel előállítójára ruházta (ami a piaci gyakorlat alapján általában meg szokott történni), vagy egyébként – felhasználási engedély útján – engedélyezte számára e jog gyakorlását, a mű bérbeadással történő terjesztésért továbbra is megfelelő díjazást követelhet attól, ami biztosítja számára a mű sikeréből való folyamatos részesedést, míg a felhasználó a filmalkotásban vagy a hangfelvételben foglalt mű bérbeadását egy kézből, a filmelőállító útján tudja jogosíttatni. E díjról a szerző nem mondhat le előzetesen, a filmelőállítóval kötött szerződésben, azonban a díjigényét csak közös jogkezelő szervezet útján érvényesítheti.

A haszonkölcsönzési jognak mint a terjesztési jog egyik altípusának gyakorlása a haszonkölcsönzéssel legjellemzőbben érintett műtípusok (könyvek, kották) esetében sajátosan alakul. Az irodalmi művek és a kottában rögzített zeneművek szerzőinek ugyanis nem kizárólagos engedélyezési joga van, hanem csak az Szjt. 23/A. §-ában biztosított díjigény illeti meg őket. (A többi szerző a haszonkölcsönzésre vonatkozóan is egyedi engedélyezési joggal bír.) Ezt a díjat viszont nem a felhasználók, vagyis a nyilvános haszonkölcsönzést végző könyvtárak fizetik, hanem a kultúráért felelős miniszter által felügyelt költségvetési fejezetből – külön törvényi soron meghatározott összeg keretén belül –, tehát a központi költségvetésből kerül kifizetésre. A díjra jogosultak szervezetükön, a Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesületen (a továbbiakban: MISZJE) keresztül kapják meg a díjat. A felosztásra a könyvtárak által rendszeresen rendelkezésre bocsátott haszonkölcsönzési adatok alapján kerül sor.⁵⁷

E jognak a szerzői bevételek körében kicsi a jelentősége, de ez megváltozhat, ha az elektronikus haszonkölcsönzés elterjed, és a szabályozás az előzőekben említett díjigényt kiterjeszti ezekre a felhasználásokra is. A haszonkölcsönzések számáról szóló adatszolgáltatás során a könyvtárak ma már jelzik a közös jogkezelő szervezet felé az elektronikus haszonkölcsönzés útján hozzáférhetővé tett példányok számát is, ilyen módon pedig a díj felosztásakor ezt is figyelembe lehet venni.

56 A C-263/18. sz. Nederlands Uitgeversverbond, Groep Algemene Uitgevers kontra Tom Kabinet Internet BV, Tom Kabinet Holding BV, Tom Kabinet Uitgeverij BV ügyben 2019. december 9-én hozott ítélet.

57 Bodó Balázs – Gyenge Anikó: *A könyvtári kölcsönzések után fizetendő jogdíj közgazdasági szempontú elemzése*, http://www.warsystems.hu/wp-content/uploads_bodo/bodo-gyenge.pdf.

Az EUB a C-174/15. sz. ügyben mondta ki,⁵⁸ hogy a haszonkölcsönzés fogalma kiterjed valamely könyv digitális formájú többszörözött példányának haszonkölcsönzésére, amennyiben arra úgy kerül sor, hogy az említett példányt valamely közönyvtár szerverén helyezik el, és lehetővé teszik a felhasználó számára annak a saját számítógépén, letöltés útján történő többszörözését azzal a feltétellel, hogy a haszonkölcsönzés időtartama alatt a felhasználó csak egy példányt tölthet le, és hogy ezen időszak leteltét követően már nem használhatja fel az általa letöltött példányt. A vizsgált felhasználás technikai és jogi feltételeit egyértelműen igyekeztek olyan módon kialakítani, hogy a digitális elérhetőség feltételei a lehető leginkább hasonlítsanak a hagyományos, fizikai példány elérhetőségének feltételeire.

A fent említett esetekben a Bíróság a terjesztési jog, illetve ennek korlátja, a jogkimerülés fennállása kapcsán vizsgálta, hogy az a digitális és az online felhasználás esetében értelmezhető-e. Itt sincs másról szó, mint hogy egy eredetileg analóg felhasználási módra vonatkozó vagyoni jog kiterjeszhető-e a digitális és az online esetekben, vagy sem. A terjesztési jog hosszú távon való fennmaradásának (szükségességének) alapkérdése, hogy egyes digitális és online felhasználások tekintetében értelmezhető lesz-e.

6.2.3. A nyilvános előadás joga

A szerző egyik leghosszabb ideje biztosított, klasszikus joga a műve nyilvános előadásának engedélyezése. Az uniós jog nem ismer ilyen jogot, a nyilvános előadás műszaki úton (nem élő előadással) megvalósuló altípusát a nyilvánosságához közvetítési jog keretében harmonizálták, ennek megfelelően az ehhez kapcsolódó uniós bírósági esetjog a magyar törvény által biztosított nyilvános előadási jog azon része tekintetében is irányadó, amikor az előadás gépi úton valósul meg. Az Szjt. 24. §-a definiálja az előadás és a nyilvánosság fogalmát is. Ebből fakadóan mindkét feltételnek meg kell valósulnia ahhoz, hogy nyilvános előadásról lehessen beszélni. Előadás a mű érzékelhetővé tétele a jelenlévők számára. E felhasználásnak nem feltétele, hogy a jelenlévők a művet érzékeljék is, elegendő hozzá a felhasználó erre irányuló szándéka.

A hatályos magyar jog szerint a nyilvános előadás jellemzően kétféleképpen történhet meg: élő előadásként és műszaki (gépi) úton. Élő előadás a mű előadása a közönség jelenlétében személyes előadóművészi teljesítménnyel – ilyen például a színpadi előadás, a hangverseny, a szavalóest, a felolvasás. Ezekben az esetekben tehát az előadás során jelen van a közönség, jellemzően egy teremben tartózkodik a művet előadó személlyel. Műszaki az előadás akkor, ha a mű érzékelhetővé tétele bármilyen műszaki eszközzel vagy módszerrel történik, ilyen a filmalkotás vetítése (mozi), a közönséghez közvetített vagy (műpéldányon) terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatása, illetve képernyőn való megjelenítése – ilyen például a televízió, a CD- és a DVD-lejátszó vagy a rádió igénybevitelével történő előadás.

58 A C-174/15. sz. Vereniging Openbare Bibliotheken kontra Stichting Leenrecht ügyben 2016. november 10-én hozott ítélet.

Az Szjt. fogalma értelmében nyilvános az előadás, ha az a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen vagy bármely más olyan helyen történik, ahol a felhasználó családján és annak társasági, ismerősi körén kívüli személyek gyűlnek vagy gyűlhetnek össze.⁵⁹ A nyilvánosság fogalma azonban tágan értelmezhető, például egy vállalatnak a munkavállalói számára üzemeltetett üdülője közösségi helyiségében történő zeneszolgáltatáson jelen lévő személyek már nyilvánosságnak számítanak.⁶⁰ Fontos hangsúlyozni, hogy a nem nyilvános előadásra nem terjed ki a szerző engedélyezési joga. A joggyakorlat (és különösen az EUB esetjoga) kidolgozta már a szukcesszív nyilvánosság fogalmát, vagyis akkor is megvalósulhat a nyilvánosság, ha az e körbe tartozó személyek nem egyszerre, hanem egymás után férnek hozzá a műhöz.⁶¹

Az európai bírósági gyakorlat a C-135/10. sz. Del Corso-ügyben megtört,⁶² amikor a Bíróság az egyszerre jelen lévő személyek csekély számára, valamint az előadással kapcsolatban a közönség (a fogorvosi váróban ülő személyek) művelzeti szándékának hiányára tekintettel megállapította, hogy ilyen esetben nincs nyilvánossághoz közvetítés (a magyar jog szerint nyilvános előadás).

Ezt a döntést „korrigálta” a Bíróság a C-117/15. sz. Reha-ügyben,⁶³ amelyben a rehabilitációs központban a foglalkozások során közvetített zenével kapcsolatban megállapította, hogy az a központ pácienseinek a gyógykezelés vagy az azt megelőző várakozási idő alatti szórakoztatására irányul –, kiegészítő szolgáltatást jelent, amely ugyan nem egészségügyi jellegű, ám kedvezően hozzájárul az intézmény rangjához és vonzerejéhez, és ezáltal versenyelőnyt szerez neki, és kétséget kizáróan nyilvánossághoz közvetítésnek minősül.

Figyelemmel arra, hogy egyes műtípusok (pl. popdalok) nyilvános előadása egyszerre számos helyen történhet, viszont mások (pl. a színpadra szánt irodalmi és zenedrámai zeneművek) esetében ez a felhasználás jól kontrollálható egyedileg is, mivel nem fordul elő nagy gyakorisággal. Az előbbi esetekben a nyilvános előadások engedélyezését nem maguk a szerzők, hanem az erre a célra létrehozott, a képviselőtüket ellátó közös jogkezelő szervezetek végzik, az utóbbi esetekben a törvény lehetővé teszi a szerzők számára az egyedi engedélyezést.

6.2.4. A nyilvánossághoz közvetítés joga

A nyilvánossághoz közvetítés többféle cselekménnyel történhet, ezekben (a magyar szerzői jog fogalomrendszerében) az a közös, hogy a mű hozzáférhetővé tétele a felhasználótól távol

59 BH1985. 226.; BH1992. 98.; BH1993. 228.

60 BH2005. 144.

61 A C-306/05. sz. Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) kontra Rafael Hoteles SA ügyben 2006. december 7-én hozott ítélet.

62 A C-135/10. sz. Società Consortile Fonografici (SCF) kontra Marco Del Corso ügyben 2012. március 15-én hozott ítélet.

63 A C-117/15. sz. Reha Training Gesellschaft für Sport- und Unfallrehabilitation mbH kontra Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte (GEMA) ügyben 2016. május 31-én hozott ítélet.

lévő közönség számára valósul meg.⁶⁴ Ahogy arra utaltunk, az uniós jog az Sztj. szerinti nyilvános előadás egyes megvalósulási formáit is nyilvánossághoz közvetítésnek tekinti. A nyilvánosság fogalmára vonatkozóan ezekben az esetekben is alkalmazható a nyilvános előadásnál bemutatott megközelítés.

A közvetítés jogát el kell határolni a terjesztés cselekményétől is. Amíg a terjesztés a fizikai műpéldányok hozzáférhetővé tételét jelenti, addig a nyilvánossághoz közvetítés esetében nem fizikai hordozón való hozzáférhetővé tételről van szó. (Ezt az éles elhatárolást a jövőben módosíthatja a haszonkölcsönzési jog kiterjesztése az e-haszonkölcsönzésekre.) Ennek az elhatárolásnak abban a tekintetben van különös jelentősége, hogy a nyilvánossághoz közvetítés esetében annak megtörténtével nem merül ki a jog, vagyis az újabb nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétellel megvalósuló felhasználások esetében ismét engedélyt kell kérni a jogosulttól. A nyilvánossághoz közvetítés körébe az Sztj. 26–28. §-ai alatt tárgyalt felhasználások tartoznak:

- földfelszíni sugárzás;
- műholdas sugárzás;
- kódolt sugárzás;
- közvetlen betáplálással megvalósult sugárzás;
- vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon;
- a nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel;
- vagy bármely egyéb módon.

A nyilvánossághoz közvetítés körébe sorolandó még a közvetítés az eredetihez képest más szervezet útján, és ennek altípusa, az egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítés is.

A sugárzás során a művek olyan közönséghez jutnak el, amely a felhasználás helyén nincs jelen. Ebben az esetben a mű érzékelhetővé tétele – hangoknak, képeknek és hangoknak, vagy ezek technikai megjelenítésének átvitelével – vezeték vagy más hasonló eszköz nélkül valósul meg a távollévő közönség számára. A sugárzás analóg és digitális módon is megvalósulhat, de hogy az átvivő jel melyik típusba tartozik, a szerzői jogi felhasználás szempontjából lényegtelen. A sugárzás a nyilvánossághoz közvetítés általános típusa is egyben, így ha a nyilvánossághoz közvetítés konkrét technikai megvalósítása nem sorolható az alább tárgyalt valamely speciális kategóriába sem, akkor a felhasználást sugárzásnak kell minősíteni. Az Sztj. a sugárzás három alapvető típusát ismeri: az egyszerű (földfelszíni), a műholdas és a kódolt sugárzást.

⁶⁴ A C-283/10. sz. *Circul Globus București (Circ & Variete Globus București) kontra Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România – Asociația pentru Drepturi de Autor (UCMR – ADA)* ügyben 2011. november 24-én hozott ítélet.

Az Európai Bíróság a STIM-SAMI-ügyben azt vizsgálta, hogy az az üzleti modell, amelyben egy vállalkozás rádiókészülékkel felszerelt gépjárműveket kínál bérbeadásra, közvetlenül vagy közvetítők útján, maximum 29 napos időszakra, amely a nemzeti jog értelmében rövid távú bérletnek minősül, tekinthető-e egyben szerzői jogi szempontból zeneművek nyilvánosságához közvetítésének. A Bíróság megállapította, hogy ebben az esetben nem történik nyilvánosság-hoz közvetítés.⁶⁵

A földfelszíni sugárzás, a frekvencián történő jeltovábbítás hagyományos úton történik, és rendszerint legfeljebb az ország területére terjed ki a foghatósága (eltekintve a határon „túlsordulástól” – *overspill*). A nemzetközi földfelszíni sugárzás technikai okokból problematikus. A földfelszíni jelek továbbjuttatását akadályozhatják a domborzati, földrajzi elemek – bár ezt áthidalják az átjátszóállomások, ez a probléma országon belül is fennállhat. Azonban a nemzetközi földfelszíni sugárzás valódi korlátját a nemzetközi szinten történő frekvenciakiosztás jelenti, amelynek eredménye az, hogy ugyanazt a frekvenciát az egyes országok eltérő célokra használhatják.

A műholdas sugárzásról akkor lehet beszélni, ha a műsor a nyilvánosság körében közvetlenül fogható. Ez akkor valósul meg, ha a rádió- vagy televízió-szervezet a saját felelősségére és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttat el a műholdhoz, majd onnan a Földre, megszakítatlan közvetítés útján, és azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse. Mivel a felhasználók jellemzően akkor alkalmazzák ezt a technológiát, ha több ország közönségének is el kívánják juttatni a műsort, ez rendszerint bír határon átnyúló vonatkozásokkal is. Ha itt a territorialitás elve érvényesülne, akkor valamennyi országban, amelyet a műhold *footprintje* (a műhold hatósugara által lefedett terület) befog, engedélyt kellene kérni a felhasználáshoz. Az EU-ban – és az EGT-ben – ma már egységes szabályozás vonatkozik arra, hogy hol kell a műholdas sugárzást megvalósultnak tekinteni, ha az több országot is érint. Ilyen esetben a felhasználás helye az EGT-nek kizárólag az a tagállama, amelyből a rádió- vagy televízió-szervezet a műsort hordozó jeleket eljuttatja a műholdhoz. Ez természetesen nem befolyásolja azt, hogy a jogdíjat az elérhető közönség méretéhez kell igazítani. Ez az egyszerűsített jogszerzési szabály azonban csak abban az esetben alkalmazható, ha a fellövést ténylegesen megvalósító vagy az azt kezdeményező szervezet az EGT valamelyik tagállamában letelepedett. Minden más esetben az általános szabályok szerint valamennyi, a műhold által befogott országban engedélyt kell kérni.

A jel formájának a szerzői jogi minősítés szempontjából nincs jelentősége. Előfordulhat azonban, hogy a sugárzás nem fogható közvetlenül a nyilvánosság számára, mivel azt valamilyen technikai megoldás akadályozza, még hozzá rendszerint annak érdekében, hogy csak a közönség célzott tagjai érhessék el a tartalmat. A közönség e tagjai rendszerint fizetnek ezért a hozzáférésért. (Nem tartozik ide az az eset, amikor a jel megváltoztatásának az egyetlen célja a tömörítés, annak érdekében, hogy több jel legyen eljuttatható a közönséghez, ha azt a közönség tagja minden további eszköz igénybevétele nélkül tudja fogni.) Az ide tartozó technikai megoldások közül az Sztj. a kódolt sugárzást definiálja. Eszerint akkor kódolt a sugárzás, ha a műsort hordozó jeleket

65 A C-753/18. sz. Föreningen Svenska Tonsättarens Internationella Musikbyrå u.p.a. (Stim), Svenska artisters och musikers intresseorganisation ek. för. (SAMI) kontra Fleetmanager Sweden AB, Nordisk Biluthyrning AB ügyben 2020. április 2-án hozott ítélet.

bármilyen módon átalakítják azzal a céllal, hogy a hozzáférést a nyilvánosság valamely szűkebb körére korlátozzák. Ebből következően, ha a kódolásnak nem a nyilvánosság szűkebb körére való korlátozás a célja, hanem például az, hogy professzionális szervezetek tudják csak fogni a műsort (pl. további feldolgozás céljára), akkor nincs szó kódolt sugárzásról, hiszen ilyen esetben a nyilvánosságnak még egy szűkebb köre sem férhet hozzá a műsorhoz. A kódolt sugárzás kétséget kizáróan a sugárzás egyik alelete, a külön szabályozásnak a felelősség szempontjából van jelentősége.⁶⁶

A törvény a kódolt sugárzás két aleletét határozza meg. Elsőként, ha a műsor a nyilvánosság körében csak azt követően fogható közvetlenül, hogy a műsort hordozó jeleket – az eredeti rádió- vagy televízió-szervezettel kötött megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett eszközzel (kódoldóval) – arra alkalmassá tették. Az ilyen felhasználásért az eredeti rádió- vagy televízió-szervezet és a kódoldót alkalmazó nyilvánossághoz közvetítő szervezet egyetemlegesen felel. Az egyetemlegességnek az az oka, hogy csak abban az esetben válik a folyamat szerzői jogilag relevánssá (de ebben az esetben az egész folyamat egységében), ha a rádió- vagy televízió-szervezet érdekkörében eljárva a műsort a közönséghez ténylegesen eljuttató személy (operátor) el tudja juttatni a közönséghez a televízió-műsort, mivel csak ebben az esetben teljesül a rádió- vagy televízió-szervezet nyilvánossághoz közvetítési szándéka. Ez következik a felhasználási mód megfogalmazásából is, ugyanis mindaddig, amíg fogalmilag nincs lehetőség a nyilvánosság elérésére, addig nincs is felhasználás.

Az Európai Bíróság megerősítette ezt a C-325/14. sz. ún. téves, az EU Broadcasting irányelvében már norma útján kiigazított ítéletében is,⁶⁷ amely kimondta, hogy a nyilvánossághoz közvetítés fogalma két elemet ötvöz, a mű „közvetítésének cselekményét” (amelynek során a televízió-szervezet a műsorjelet a közvetítőhöz eljuttatja) és a mű „nyilvánossághoz” közvetítését (amelynek során a közvetítő a műsorjelet az előfizetőihez közvetíti). A szóban forgó elosztók (operátorok) által folytatott közvetítés célszemélyeinek minősülő előfizetők nem tekinthetők a műsorsugárzó (televízió-szervezet) által végzett közvetítési cselekmény által nem célzott, attól eltérő, „új” nyilvánosságnak, ha pedig csak egy megcélzott nyilvánosság van, akkor a felhasználást is szükségszerűen egynek kell tekinteni. A nyilvánossághoz közvetítés két alkotóeleme kumulatív jellegű.

Az Európai Bíróság a fent hivatkozott C-431/09. sz. Airfield-ügyben hozott döntésében kimondta, hogy valamely műholdas programcsomag-szolgáltató köteles az érintett jogok jogosultjainak engedélyét beszerezni a televíziós műsoroknak az alapügyekben szereplőhöz hasonló közvetett és közvetlen közvetítése során való közreműködése céljából, hacsak e jogosultak nem állapodtak meg az érintett műsorsugárzó szervezettel, hogy a szerzői jogi védelemben részesülő műveket e szolgáltató közreműködésével is továbbítják a nyilvánosság számára, azzal a feltétellel, hogy ez utóbbi esetben az említett szolgáltató közreműködése nem teszi új nyilvánosság számára hozzáférhetővé az említett műveket.

66 A C-431/09. sz. Airfield NV és Canal Digitaal BV kontra Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) és a C-432/09. sz. Airfield NV kontra Agicoa Belgium BVBA egyesített ügyekben 2011. október 13-án hozott ítélet.

67 A C-325/14. sz. SBS Belgium NV kontra Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers (SABAM) ügyben 2015. november 19-én hozott ítélet.

Az Európai Bíróságnak a C-607/11. sz. TV Catch Up-ügyben hozott ítéletének lényegi eleme az ún. nyilvánosság elérése és ezzel kapcsolatban az új felhasználás lehatárolása. A TV Catch Up-ítélet kifejezetten arra utal, hogy ha az eredeti sugárzáshoz képest eltérő technológia útján történik a nyilvánossághoz közvetítés, akkor eleve nem kell figyelembe venni az új nyilvánosság feltételének teljesülését, mivel ebben az esetben egyértelműen új felhasználásról van szó. A TV Catch Up-ügyben vizsgált tényállásban az eredeti sugárzás mellett egy előfizetéses, zárt rendszerben a sugárzott műsorokhoz jogszerűen hozzáférők kaphattak lehetőséget a műsor online elérésére is, de nem ez volt a közvetítés egyetlen és elsődleges útja, hanem az csak az első felhasználás következménye volt.⁶⁸

A mű kódolt sugárzásának minősül másrészt az is, ha a sugárzott műsor jeleit a nyilvánossághoz közvetítő szervezet kódolja, és a mű zavartalan érzékelése a nyilvánosság tagjai számára csak az e szervezettel kötött külön megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett kódoldóval lehetséges. Ezekben az esetben a kódoldást maga a közönség tagja végzi a számára rendelkezésre bocsátott eszközzel (dekóderrel). Ha a közönség tagja a kód oldója, akkor a közvetítő szervezet önálló tevékenységet végez, és önállóan kell megítélni a felhasználását.

A Broadcasting irányelv átültetése során került be a törvénybe 2021-ben az ún. közvetlen betáplálással megvalósuló sugárzás. Közvetlen betáplálással valósul meg az a sugárzás, amelyre akként kerül sor, hogy a műsort eredetető eredeti rádió- vagy televízió-szervezet műsorhordozó jeleit a rádió- vagy televízió-szervezettől különböző szervezet teszi elérhetővé a nyilvánosság számára úgy, hogy az előbbi csak a nyilvánosságot elérő szervezet számára teszi elérhetővé a műsorhordozó jeleket anélkül, hogy a műsorhordozó jeleket a közvetlen betáplálással egyidejűleg közvetlenül a nyilvánosság számára is közvetítené. Az ilyen felhasználás egyetlen, egységes nyilvánossághoz közvetítési cselekménynek minősül. A nyilvánossághoz közvetítésre az eredeti rádió- vagy televízió-szervezeten kívül a nyilvánosságot elérő szervezetnek is felhasználási jogot kell szereznie, feltéve, hogy tevékenysége túllép azon, hogy a felhasználás technikai eszközeit biztosítja. Abban az esetben, ha a nyilvánosságot elérő szervezet csupán a felhasználás technikai eszközeit biztosítja, a rádió- vagy televízió-szervezet köteles felhasználási jogot szerezni az ilyen felhasználásra.

A közvetlen betáplálás esetén a felhasználás engedélyezése során a jogosult úgy is kötet felhasználási szerződést a rádió- vagy televízió-szervezettel, hogy az kiterjed a szervezettől eredő műsorhordozó jelek nyilvánossághoz közvetítésében közreműködő, a nyilvánosságot elérő szervezetek tevékenységére is. Ez a megoldás a gyakorlatban jelentősen egyszerűsítheti az engedélyezési folyamatot, amennyiben ezt a piaci viszonyok lehetővé teszik, és a jogosult nyitott erre. A díj megfelelő elszámolásához azonban mindkét érintett köteles a szükséges adatok szolgáltatására. A 26. §-ban szabályozott jogok gyakorlása nem oldható meg egyedileg, hiszen szinte elképzelhetetlen adminisztrációs terhet jelentene az, hogy az engedélykérésre kötelezett szervezet egyenként kérjen engedélyt a műsorában sugározni kívánt valamennyi

68 A C-607/11. sz. ITV Broadcasting Ltd és társai kontra TVCatchup Ltd ügyben 2013. március 7-én hozott ítélet.

mű (vagy egyéb teljesítmény) valamennyi jogosultjától. Emiatt a jogosultak – egyes nagyobb terjedelmű művek kivételével – ezt a jogukat közös jogkezelésben gyakorolják.

Műholdas sugárzás esetén az ilyen típusú közös jogkezelés csak akkor lehetséges, ha egyidejűleg a rádió- vagy televízió-szervezet földi sugárzással is eljuttatja a közönséghez a művet. Azonban, ha a műholdas sugárzás tekintetében a szerző tett kilépő nyilatkozatot, akkor a közös jogkezelő szervezet ezt a felhasználást nem engedélyezheti. A szerzőnek kétféle továbbközvetítési joga van. Egyrészt jogában áll a sugárzott művét sugárzással továbbközvetíteni (ez valójában továbbsugárzás), vagy erre másnak engedélyt adni, másrészt arra is, hogy engedélyezze az eredeti szervezettől eltérő személy számára, hogy az eredeti, nem lehívásra hozzáférhetővé tétellel történő közvetítéssel egy időben, változatlan formában, csonkítatlanul végezzen továbbközvetítést ellenőrzött környezetben (tehát a műsort csak az előfizetőknek teheti hozzáférhetővé). A két cselekmény közti közös pont, hogy mindkét esetben megtörtént már az első nyilvánosságához közvetítés, és a második cselekmény jellemzően a közönség újabb részét éri el.⁶⁹

A gyakorlatban ez utóbbi tevékenység a kábelszolgáltatók (műsorterjesztők) jellemző tevékenysége, de a továbbközvetítés eszköze bármilyen technológia lehet. Az engedélyre itt azért van szükség, mert a továbbközvetítő személy az eredeti szervezet által megcélzotthoz képest a közönség újabb csoportjához tudja eljuttatni az egyébként változatlan tartalmú műsort, jellemzően önálló bevételre is szert téve ezzel. E jogosultságot a jogosultak kötelező közös jogkezelés útján gyakorolják. Az engedélyt jelenleg az összes érintett jogosulti csoport javára, velük egyetértésben is eljárva az Artisjus adja meg, és az szedi be a jogdíjat is valamennyi arra jogosult javára a saját nevében. A magyar közszolgálati médiaszolgáltató, rádió- vagy televízió-szervezet műsorában sugárzott, vezetéken vagy másként közvetített művek médiajogi szabály alapján kötelező továbbközvetítéséért járó díjakat a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapból kell megfizetni, amiről az Alap kezelője gondoskodik.

Az Európai Bíróság a C-138/16. sz. Zürs-net-ügyben kimondta, hogy abban az esetben, ha a közszolgálati országos vételkörzetű audiovizuális médiaszolgáltató műsorának közvetítésére kerül sor vezetéken keresztül, az osztrák jog azon szabálya, amely beleérti a továbbközvetítést a sugárzás jogába, nem sérti az uniós jogot, mivel a továbbközvetítés – noha technológiája eltér a sugárzás technológiájától – nem ér el új nyilvánosságot. A döntés ellentétben áll a fentebb idézett TV Catch up-határozattal.

Végül az Sztj. szól a nyilvánosságához közvetítés azon esetéről is, amikor a közönség tagja maga választhatja meg a lehívás helyét és idejét – ezt a szakzsargonban lehívásra hozzáférhetővé tételnek, *on-demand* felhasználásnak, vagy egyszerűen internetes közzétételnek hívják. Ide tartoznak egyes sajátos felhasználások is, mint a weboldalak introzenéi, az online zeneáruházak, a videotékák, a műsorarchívumok, az IPTV-szolgáltatások és a zenés képeslapok.

69 SZJSZT 43/07/1, Digitális műsorelosztás és műsorszolgáltatás szerzői jogi megítélése: televízió- vagy rádióműsorok egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítése esetében nincs különbség a műsorjelek analóg vagy digitális továbbközvetítése között.

Az Európai Bíróság a nyilvánosságához közvetítésnek ezt az esetét több ügyben is vizsgálta, amelyek közül kiemelkednek a linkek megítélésével kapcsolatosak. Az első, alapvető jelentőségűnek tekinthető, C-466/12. sz. Swensson-ügyben a Bíróság kimondta,⁷⁰ hogy önmagában nem minősül nyilvánosságához közvetítésnek egy internetes oldalon más internetes oldalon szabadon hozzáférhető művekre mutató, kattintható linkek elhelyezése.

A C-348/13. sz. BestWater-ügyben a Bíróság arra jutott,⁷¹ hogy egy egyébként már nyilvánosan hozzáférhető műre irányuló *link framing* (keretezés) technikával történő újabb hivatkozás nem valósít meg nyilvánosságához közvetítést, ha azzal az eredetihez képest nem érnek el új közönséget, és egyébként sincs olyan technológiai megoldás, amellyel az eredeti közvetítéstől elválna az újabb. Az új közönség többletkritériumként való megfogalmazása miatt az Európai Bíróság e döntésének a nemzetközi joggal való összhangja vitatott.

Az Európai Bíróság a C-160/15. sz. GS Media-ügyben kimondta,⁷² hogy összetett kritériumrendszerrel kell alkalmazni abban a kérdésben, hogy valamely internetes oldalon olyan védett művekhez vezető hiperlinkek elhelyezése, amelyek egy másik internetes oldalon a szerzői jog jogosultjának engedélye nélkül (tehát jogsértően) szabadon hozzáférhetőek, „nyilvánosságához közvetítésnek” minősül-e. Ennek alapján figyelembe kell venni, hogy e linkeket olyan személy helyezte-e el haszonszerzési cél nélkül, aki nem tudott vagy nem tudhatott e műveknek a másik internetes oldalon történt közzétételének jogellenes voltáról, vagy épp ellenkezőleg, e linkeket haszonszerzési célból helyezték el, amely esetben azt kell vélelmezni, hogy erről e személynek tudomása volt. Vagyis a felhasználás nem valósul meg, ha a link nem professzionális megosztója jóhiszemű volt, amivel az Európai Bíróság a tudatállapot szubjektív szempontjának vizsgálatához kötötte annak az objektív tényállásnak az értékelését, hogy megvalósul-e a felhasználás, vagy sem.

Az Európai Bíróság a FilmSpeler-ügyben alkalmazta az új tesztet egy olyan multimédia-lejátszó tekintetében, amely gyárilag illegálisan hozzáférhetővé tett művekre mutató hiperlinkeket is tartalmazott.⁷³ Figyelemmel arra, hogy a multimédia-lejátszót üzleti tevékenység keretében forgalmazták, ez a forgalmazási aktus is megvalósítja a nyilvánosságához közvetítést, mert a linkeknek a gyártó által történő elhelyezése olyan aktív, *for profit* beavatkozás, amely nélkül nem vagy nehezebben lehetne elérni a tartalmat. Az ügy úgy értékelhető, hogy a Bíróság a GS Media-ügyben kialakított teszt „könnyebb elemét” erősítette meg, vagyis azt, amikor a felhasználó üzleti szereplő, és nem találta megdöntöttnek a felróhatósági vélelmet.

70 A C-466/12. sz. Nils Svensson, Sten Sjögren, Madelaine Sahlman, Pia Gadd kontra Retriever Sverige AB ügyben 2014. február 13-án hozott ítélet.

71 A C-348/13. sz. BestWater International GmbH kontra Michael Mebes és Stefan Potsch ügyben 2014. október 21-én hozott végzés.

72 A C-160/15. sz. GS Media BV kontra Sanoma Media Netherlands BV, Playboy Enterprises International Inc., Britt Geertruida Dekker ügyben 2016. szeptember 8-án hozott ítélet.

73 A C-527/15. sz. Stichting Brein kontra Jack Frederik Wullems, agissant sous le nom FilmSpeler ügyben 2017. április 26-án hozott ítélet.

Ugyanez következik a Pirate Bay-ügyből is, amelyben a világméretű fájlmegosztóval kapcsolatban mondta ki a Bíróság, hogy az üzemeltető az online megosztó platform rendelkezésre bocsátásával és üzemeltetésével a magatartása következményeinek teljes ismeretében jár el a védelem alatt álló művek rendelkezésre bocsátása érdekében, indexálva és kategorizálva az említett platformon lévő torrentfájlokat, amelyek e fájlok felhasználói számára lehetővé teszik, hogy e műveket megtalálják, és azokat egy *peer-to-peer* hálózaton megosszák.

A Bíróság a Mircom-ügyben megerősítette döntését, miszerint a torrentrendszeren keresztül történő megosztás nyilvánosságához közvetítésnek minősül, ha valamely védelem alatt álló művet tartalmazó médiafájlnak egy *peer-to-peer* hálózat felhasználója által előzetesen letöltött szegmenseit az említett felhasználó végberendezéséről e hálózat más felhasználóinak ilyen berendezései felé feltöltik, jóllehet e szegmensek önmagukban csak egy bizonyos letöltési aránytól kezdve használhatók.⁷⁴

A Cordoba-ügyben az Európai Bíróság továbbfejlesztette a korábbi ítélezési gyakorlatát, mivel az iskola webfelületén elérhetővé tett dolgozatban felhasznált fotó jogosultja javára megállapította, hogy a szerzői jogi védelem alatt álló valamely műnek egy olyan internetes oldalon való online elérhetővé tételét, amely eltér attól az internetes oldaltól, amelyen e művet eredetileg a szerzői jog jogosultjának engedélyével a nyilvánosságához közvetítették, e mű új közönség számára történő hozzáférhetővé tételének kell minősíteni. A jogsértő ugyanis lementette a képet egy utazási oldalról, és a saját mentéséből illesztette be egy új tartalomba, majd ezt tette elérhetővé. Ilyen körülmények esetén ugyanis az a közönség, amelyet a szerzői jog jogosultja a művének azon az internetes oldalon való nyilvánosságához közvetítésének engedélyezésekor figyelembe vett, amelyen azt eredetileg közzétették, kizárólag az említett második oldal felhasználóiból áll, nem pedig azon internetes oldal felhasználóiból, amelyen az említett jogosult engedélye nélkül tették online elérhetővé a művet, illetve más felhasználókból. Ezen online elérhetővé tétel következményeként ugyanis e mű ez utóbbi oldalon továbbra is elérhető marad, függetlenül attól, hogy ehhez a szerző előzetesen hozzájárult-e, vagy sem, illetve minden olyan intézkedés ellenére, amelyet a jogosult azért tesz, mert úgy döntött, hogy a művét a továbbiakban nem akarja elérhetővé tenni azon az internetes oldalon, amelyen azt eredetileg az ő engedélyével közvetítették a nyilvánosságához.⁷⁵

A VG Bild-Kunst-ügyben a tényállás szerint a Deutsche Digitale Bibliothek (DDB) honlapja a részt vevő intézmények internetes portáljain tárolt digitalizált tartalmakra mutató linkeket tartalmaz. Maga a DDB mint „digitális kirakat” azonban csak miniatűröket (*thumbnails*) tárol, azaz a képeknek az eredeti méretüknél kisebb változatait. Amennyiben a felhasználó e miniatűrök valamelyikére kattint, átirányítják az adott tárgyra vonatkozó, a DDB webhelyén található oldalra, amely a szóban forgó miniatűr nagyított, 440×330 pixel felbontású változatát tartalmazza. E kinagyított miniatűrre kattintva vagy a „nagyító” funkciót használva a miniatűr még nagyobb, legfeljebb 800×600 pixel felbontású változata jelenik meg egy felugró képnézegető ablakban. Egyébiránt a „Tárgy megjelenítése az eredeti lapon” gomb a szóban forgó tárgyat szolgáltató intézmény honlapjára, az utóbbi kezdőlapjára vagy az említett tárgyat

74 A C-597/19. sz. Mircom International Content Management & Consulting (MICM) Limited kontra Telenet BVBA ügyben 2021. július 17-én hozott ítélet.

75 A C-161/17. sz. Land Nordrhein-Westfalen kontra Dirk Renckhoff ügyben 2018. augusztus 7-én hozott ítélet.

érintő oldalára mutató közvetlen linket tartalmaz. A VG Bild-Kunst a katalógusában található művek miniatűr formájában történő felhasználására vonatkozó felhasználási szerződésnek az SPK-val történő megkötését egy olyan rendelkezés beillesztésével teszi függővé, amely szerint az engedélyes kötelezettséget vállal arra, hogy a szerződésben említett művek és védelem alatt álló teljesítmények felhasználása során azokat hatásos műszaki intézkedésekkel védi a DDB honlapján megjelenített művek és védelem alatt álló teljesítmények miniatűrjeit érintő, harmadik személyek általi áthivatkozással szemben. Az ügyben a Bíróság megállapította, hogy nyilvánossághoz közvetítésnek minősül a szerzői jogi védelem alatt álló, a nyilvánosság számára valamely internetes honlapon a szerzői jogok jogosultjának engedélyével szabadon hozzáférhetővé tett műveknek valamely harmadik fél internetes oldalába az áthivatkozás technikája útján történő beágyazása, ha arra az e jogosult által az áthivatkozás ellen hozott vagy kezdeményezett védelmi intézkedések megkerülésével kerül sor.

Az Európai Bíróság a C-682/18. sz. ügyben kimondta, hogy az olyan videómegosztó vagy tárhely- és fájlmegosztó platform üzemeltetője, amelyen felhasználók védelem alatt álló tartalmakat jogellenesen hozzáférhetővé tehetnek a nyilvánosság számára, nem végzi e tartalmaknak az e rendelkezés értelmében vett „nyilvánossághoz közvetítését”, kivéve, ha a platform pusztán a rendelkezésre bocsátásán túl közreműködik abban, hogy ilyen tartalmakat a szerzői jog megsértésével a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyenek. Ez az eset áll fenn különösen akkor, ha az üzemeltető tudomással bír a védelem alatt álló tartalom platformján való jogellenes hozzáférhetővé tételéről, és azt haladéktalanul nem törli, vagy az ahhoz való hozzáférést haladéktalanul nem szünteti meg, vagy ha az említett üzemeltető – noha tudja vagy tudnia kellene, hogy általában véve a platformján keresztül annak felhasználói védelem alatt álló tartalmakat tesznek jogellenesen hozzáférhetővé a nyilvánosság számára – nem hajtja végre azon megfelelő műszaki intézkedéseket, amelyek egy szokásos gondossággal eljáró gazdasági szereplőtől ebben a helyzetben elvárhatók annak érdekében, hogy hitelesen és hatékonyan lépjen fel a szerzői jogok e platformon való megsértése ellen, vagy ha részt vesz a jogellenesen nyilvánossághoz közvetített védelem alatt álló tartalmak kiválasztásában, a platformján kifejezetten ilyen tartalmak jogellenes megosztására szolgáló eszközöket biztosít, vagy tudatosan elősegíti az ilyen megosztásokat, amit bizonyíthat az a körülmény, hogy az üzemeltető olyan üzleti modellt fogadott el, amely arra ösztönzi a platformja felhasználóit, hogy azon védelem alatt álló tartalmakat jogellenesen közvetítsenek a nyilvánossághoz. Az ügyben hozott döntés a tartalommegosztó szolgáltatókra vonatkozó új uniós szabályok irányába mutat.⁷⁶

6.2.5. Az átdolgozás joga

Igen sokszor fordul elő, hogy egy mű más szerzőt arra ösztönöz, hogy azt továbbgondolja, átalakítsa, másképp fogalmazza meg. Az alkotás ráadásul szinte soha nem történhet anélkül, hogy valamely módon az alkotó ne reflektálna a saját vagy mások már korábban létrejött teljesítményeire. A szerzői jogilag nem értékelhető, egyszerű ihlet és a leg súlyosabb szerzői

76 A C-682/18. sz. (Youtube) és a C-683/18. sz. (Elsevier) egyesített ügyekben 2021. június 22-én hozott ítélet.

jogsértésnek minősülő szolgai másolás között igen széles a szerzők kreatív lehetősége arra, hogy reflektáljanak mások alkotásaira. Bár a kultúra alakulásának, fejlődésének szükségszerű feltétele ennek a reflexiós lehetőségnek a biztosítása, az is indokolt szükséglet, hogy a szerző a művét meg tudja különböztetni másokétól, és a mű intenzív hasznosítását jelentő „továbbgondolások” esetében legyen lehetősége arra is, hogy eldöntse, hozzájárul-e ehhez. A mű integritását a vagyoni érdekei oldaláról az átdolgozás joga biztosítja a szerzőnek. Eszerint a szerző engedélye szükséges a műve valamennyi olyan megváltoztatásához, amelynek eredményeként az eredeti – még védett – műből származó más mű jön létre.

Az Sztj. példálódzóan említi azokat az alkotásmódokat, amelyek jellemzően átdolgozások lehetnek. Ilyen a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása, de más is minősülhet átdolgozásnak, például a már meglévő zeneművek remixelése is.⁷⁷ Az átdolgozás – ahogy a törvényi felsorolásból is következik – gyakran jelent más műfajra való adaptálást, ugyanakkor a műfajon belüli átalakítások is átdolgozásnak minősülhetnek, például egy zenemű újrahangszerelése lehet átdolgozás, még ha egyébként e körben igen gyakran csupán technikai gyakorlatokról van is szó. Itt kétségtelenül jellemzően szűkebb a valóban kreatív, egyéni, eredeti jellegű hozzáadás lehetősége, mint ha az átdolgozás során a műfaj is változik.

Szerzői jogi értelemben átdolgozásnak – azaz engedélyköteles műfelhasználás eredményeként létrejövő alkotásnak – csak azok a művek minősülnek, amelyek esetében az „alapanyag” is védett szerzői mű (hiszen ebben az esetben van szükség a felhasználáshoz az eredeti alkotó engedélyére). Így tehát ha a folklór kifejeződése (népdal, népmese) kerül feldolgozásra egy szerzői műben, akkor az szerzői jogi szempontból nem minősül átdolgozásnak, noha a tényleges alkotói folyamat nem különbözik. A szerzői jogilag eltérő megítélésnek az az indoka, hogy a szerzői mű átdolgozása esetén az eredeti mű szerzőjének érdekei fokozott (szerzői jogi) védelemben részesülnek.

Nem lehet átdolgozásról beszélni akkor, ha a mű átalakítása során nem jön létre új mű. A „kisebb jelentőségű”, a szerzőre jellemző egyéni, eredeti jelleget el nem érő beavatkozások lehetnek jogszerűek és jogsértők is. Jogszerű lehet a kisebb mértékű beavatkozás akkor, ha erre a mű felhasználásához feltétlenül szükség van. Ekkor sem alakíthatja át a felhasználó minden további nélkül a művet. Ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat mindenekelőtt ő maga köteles végrehajtani. Ha ennek a kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat a hozzájárulása nélkül is végrehajthatja. Ha a felhasználó úgy alakítja át a művet, hogy ahhoz egyáltalán nem kapott engedélyt a szerzőtől, az akkor is lehet jogsértő, ha nem valósul meg átdolgozás, csak szolgai másolásról beszélünk: ilyen esetben jogsértő többszörözésről van szó. Ha az átalakítás során teljesen eltűnik az eredeti mű, és már nem jelenik meg annak az egyéni, eredeti jellege az újonnan létrejövő alkotásban, legfeljebb ihlet szintű kapcsolat mutatható ki, nincs szükség engedélyre.

Az átdolgozáshoz való hozzájárulás nem teszi jelentéktelenné a személyhez fűződő jogokat. Egyrészt az átdolgozott mű szerzőjének nevét és a mű címét fel kell tüntetni az átdolgozáson is. Ahogy általában a névfeltüntetés joga, úgy ez a kötelezettség sem szűnik meg a védelmi idő lejártával. Azaz ha olyan művet dolgoznak át, amely már nem védett, akkor is fel kell

⁷⁷ SZJSZT 25/2004, Átdolgozás-e a kazettaborítók magyar nyelvű kiadása?; SZJSZT 22/2004, Szakfordítás szerzői jogi védelme; SZJSZT 7/2004, Embléma és logó szerzői jogi védelme és felhasználása.

tüntetni az átdolgozás alapjául szolgáló alkotást és annak szerzőjét. Az átdolgozáshoz való hozzájárulás nem jelenti azt, hogy az eredeti mű szerzője lemond a fellépés lehetőségéről a mű integritásának védelmében. Ha ugyanis az átdolgozás sérti az eredeti mű integritásával kapcsolatos személyhez fűződő jogot – ha ennek megvalósulnak a törvényi feltételei –, akkor a szerzőnek joga van fellépni a személyhez fűződő jog megsértése ellen még akkor is, ha egyébként az átdolgozáshoz felhasználási szerződésben hozzájárult.

Az átdolgozást a szerző mindig kifejezett szerződési kikötés útján engedélyezi, vagyis ha nincs erre vonatkozó utalás a szerződésben, akkor azt úgy kell tekinteni, hogy az átdolgozásra a szerző nem adott engedélyt. Ettől a szoftverek esetében van eltérés, mivel az általános szabályokkal szemben, eltérő megállapodás hiányában, a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a szoftver átdolgozására, feldolgozására, illetve bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is –, ha e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy annak rendeltetésével összhangban végzi. E szabályból az következik, hogy ha a felhasználási szerződésben a felek kifejezetten nem tiltották meg, vagy kötötték a fejlesztő engedélyéhez a szoftver módosítását, átdolgozását vagy feldolgozását, akkor e cselekményeket a felhasználási engedély jogosultja a szerző, illetve a vagyoni jog egyéb jogosultjának engedélye nélkül is elvégezheti.

Annak a technológiai fejlődésnek köszönhetően, amely egyre könnyebben teszi lehetővé laikusok számára a digitális tartalmak átalakítását, vágását, mixelését és más megváltoztatását, egyre nagyobb jogi jelentősége van a nem professzionális átdolgozásoknak és az ezekkel kapcsolatos engedélyezési kérdéseknek. A *user uploaded, generated* vagy *created content* azzal a tevékenységgel kapcsolatos, amikor a jellemzően laikus, nem haszonszerzési célú végfelhasználó valamely korábban, más által létrehozott professzionális tartalmat megoszt, vagy erre a tartalomra (pl. zeneműre vagy filmre) építve, szintén jellemzően kisebb teljesítmény hozzáadásával létrejött eredményt tölt fel, vagy egyenesen erre építve, ezt átdolgozva alkot valamely új tartalmat. Ezek a végfelhasználói tevékenységek igen gyakran nem érik el az új szerzői mű szintjét (azaz nem minősülnek átdolgozásnak), viszont legalább a megosztásuk felhasználás.⁷⁸ E felhasználók jellemzően valóban nem professzionális szereplők, de a tartalmaikat megosztó platformok üzletszerűen működnek, ezért felmerült az az igény, hogy a végfelhasználói cselekmények mentesüljenek az engedélyezés alól, vagy a platformok kerüljenek be a felhasználói körbe, így pedig kötelezzék őket a díjfizetésre. Ezt a kérdéskört az Szjt. a tartalommegosztó szolgáltatókra vonatkozó szabályok körében rendezte.

6.2.6. A kiállítás joga, követőjog, fizető köztulajdon

A képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások rendes, megszokott felhasználási módja azok kiállítása, ami nem más, mint a műpéldány (és a benne megtestesülő mű) ott jelen lévő közönség számára történő, elsősorban vizuális úton való értékelhetővé tétele. A kiállítás tartalmában igen hasonlít tehát a többi műtípus esetében megvalósuló nyilvános előadáshoz. Fontos különbség azonban, hogy ezen művek esetében nem csak az egyetlen műpéldány, hanem egyúttal a konkrét mű közönséghez való eljuttatásáról is szó van. A kiállítási jog az egyetlen olyan szerzői vagyoni jog, amely nem illet meg minden szerzőt – az csak a fent említett négy műtípus szerzőinek joga. A mű kiállításához – kivéve, ha

⁷⁸ <https://www.artisjus.hu/felhasznaloknak/internet/tarifa-7>, 8. Felhasználói tartalom részét képező zeneművek videomegosztón.

a művet már eleve valamely közgyűjteményben őrzik – a szerző beleegyezése, engedélye szükséges. Az SZJSZT gyakorlata egyértelműen megerősíti azt, hogy önmagában az a körülmény, hogy a művet nem a szerző őrzi, nem mentesíti a kiállítás szervezőjét attól, hogy a kiállításához való hozzájárulást tőle beszerezze.

A kiállítási joggal érintett alkotások jellemzően ún. egy példányos (legfeljebb limitált példányos) művek, amelyek a létrehozatalukat követően hamar kikerülnek az alkotó rendelkezése alól, és átkerülnek más tulajdonába. Ez igen gyakran azzal a következménnyel is jár, hogy sem az alkotó, sem harmadik személyek, a közönség szélesebb köre nem tud hozzáférni az alkotáshoz. Amiatt, hogy az egyetlen példány felett nem a szerzőnek, hanem másnak van rendelkezési joga (ami egyébként nem szerzői, hanem tulajdoni tartalmú rendelkezést jelent csak), a szerzői jog gyakorlása is elnehezülhet. A tulajdonos joga és a szerzői jog ugyanis egymással egyenrangú jogok, így egymással érdekellentétben álló jogosultak esetén nem egyszerű a konfliktus feloldása. Az Szjt. ezt segítően a szerző javára korlátozza a tulajdonos rendelkezési jogát, amikor előírja, hogy ezen alkotások tulajdonosa köteles a művet a szerzői jog gyakorlása végett, időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani, feltéve, hogy ez nem sérti a méltányos érdekét. Ez azonban nem segít akkor, ha nem a szerző, hanem a közönség szeretne a műhöz hozzáférni (erre a 10. fejezetben bemutatott szabad felhasználás nyújt lehetőséget).

A névfeltüntetés a kiállítás esetén is kötelező. Ha valaki a művet enélkül állítja ki, az nemcsak a névfeltüntetés személyhez fűződő jogát, hanem a kiállítás vagyoni jogát is sérti. A követőjog (*droit de suite*, *Folgerrecht*, *resale right*) célja, hogy a képző-, ipar- és fotóművészek ne csak a műveik első értékesítése alkalmával kaphassanak díjat, hanem a művek későbbi forgalmazása során is részesüljenek az ebből származó bevételekből. Ez a jogintézmény azt is kompenzálni kívánja, hogy az erre a területre tartozó alkotások igen gyakran az első értékesítésüket követően érnek el jelentős értéknövekedést, amiből – e jogintézmény hiányában – a szerző már nem tudna részesedni. Az egyik leghíresebb példa a mű későbbi sikerére Jean-François Millet *Úrangyala* című képe, amelyet a festő 1860-ban 1000 frankért adott el, harminc évvel később viszont – több tulajdonoscsere után – egy gyűjtő már 750 000 frankért vásárolta meg.

A követőjogi átalánydíj engedélyezési jog nélküli, a jogkimerüléssel szemben kivételként érvényesülő díjigény, amely a szerzőt a műve valamennyi, az elsőt követő, műkereskedő közreműködésével létrejövő visszerthes átruházásából jár a szerzőnek. A díj mértéke degresszíven emelkedő kulcsrendszerben került megállapításra, az induló értéke 4%. Az átruházás nem csak hagyományos keretek között, galériában, aukciós házban történhet: a díjfizetési kötelezettség – elvileg – az online aukciók tekintetében is fennáll, még ha az igényérvényesítés ezekben az esetekben nehezebb is.

A fizető köztulajdon fogalma ehhez kapcsolódik: hasonló művek tekintetében, de a nem védett alkotások után kell fizetni, mértékét az Szjt. egységesen 4%-ban állapítja meg. A díjat ezekben az esetekben már nem a konkrét szerzők (vagy jogutódjaik) kapják, hanem a vizuális alkotóművészek tevékenységének és szociális céljainak támogatására kell fordítani. A követőjogi díjat és a fizető köztulajdon is a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület kezeli. Mind a kiállítási jog, mind a követőjog, mind a fizető köztulajdon alapvetően a hagyományos, fizikai formában létező alkotások után biztosít a szerzőknek jogokat. E jogok igen nehezen értelmezhetők (és érvényesíthetők) digitális, online környezetben. Figyelemmel arra, hogy a műélvezet módjai a vizuális alkotások tekintetében is jelentős átalakuláson mennek keresztül (ha csak az egyre gyarapodó online múzeumi szolgáltatásokat

vagy a *non-fungible token*ként értékesített digitális alkotásokat tekintjük), ez kétségtelenül meg fogja hozni az alkotók igényét arra, hogy az online hasznosítások után is intenzívebben érvényesítsék jogaikat.

Kulcsfogalmak

kizárólagos engedélyezési jog, díjigény, felhasználás, vagyoni jog, első rögzítés, üreshordozó, reprográfia, jogkimerülés, bérlet, haszonkölcsönzés, nyilvánosság a nyilvános előadási jog esetében, nyilvánosság a nyilvánosságához közvetítési jog esetében, szukcesszív nyilvánosság, új nyilvánosság, *hyperlink*, *framing*

Ismétlő kérdések

- 1) Milyen szereplők közti viszonyok szabályozására törekszik a szerzői jogi szabályozás?
- 2) Milyen eszközzel kívánja biztosítani a szerzői jogi szabályozás a mű anyagi sikeréből való részesedést a szerzőnek?
- 3) Mi a célja a felhasználási módok példálódzó felsorolásának?
- 4) Milyen fő típusai vannak a vagyoni jogoknak?
- 5) Milyen átalakuláson megy keresztül a többszörözés joga?
- 6) Milyen cselekményeket fed a többszörözési jog?
- 7) Milyen döntései vannak az EUB-nak az üreshordozódíj tekintetében?
- 8) Milyen döntései vannak az EUB-nak a reprográfiai díj tekintetében?
- 9) Mely cselekményekre terjed ki a terjesztés joga?
- 10) Mit jelent a terjesztési jog kimerülése?
- 11) Milyen tevékenységekre terjed ki a bérbeadás joga?
- 12) Milyen sajátosságai vannak a haszonkölcsönzési jognak?
- 13) Milyen cselekmények tartoznak a nyilvános előadási jog hatálya alá?
- 14) Mikor lehet nyilvánosságról beszélni a nyilvános előadási jog tekintetében?
- 15) Mit jelent az előadás szerzői jogi szempontból?
- 16) Milyen cselekmények tartoznak a nyilvánosságához közvetítés körébe?
- 17) Mit jelent a szukcesszív nyilvánosság?
- 18) Milyen jelentősége van az új nyilvánosság meglétének a nyilvánosságához közvetítési jog tekintetében?
- 19) Hogyan alakul a linkek megítélése az EUB joggyakorlatában?
- 20) Mit jelent a vezetékes továbbközvetítés joga?
- 21) Mely cselekmények tartoznak az átdolgozás joga körébe?
- 22) Milyen művekkel kapcsolatban áll fenn a kiállítás joga?
- 23) Hogyan lehet kiegyensúlyozni a szerző szerzői érdekeit és a tulajdonos tulajdonosi érdekeit egy képzőművészeti alkotás esetében?
- 24) Mire terjed ki a követőjogi díj?
- 25) Mit jelent a fizető köztulajdon fogalma?

Ajánlott irodalom

Faludi Gábor – Gyenge Anikó: A nyilvánosságához közvetítési (előadási) jog az Európai Bíróság gyakorlatában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/1., 77–93.

Gyenge Anikó: A képzőművészeti alkotások szerzői jogi védelméről – különös tekintettel a követő jogi szabályozás módosítására. *Infokommunikáció és Jog*, 2005/3. 86–94., 89.

Hajdú Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és francia szerzői jogban*. Budapest, MTMI, 2016

-
- Kulcsár Eszter: A követő jog nemzetközi és európai uniós szabályozásának alakulása. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005/3., <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200508/01-kulcsar.html>
- Mezei Péter: *Jogkimerülés a szerzői jogban*. Budapest, MTMI, 2016
- Tomasovszky Edit: A követő jog alapproblémái, szabályozási kérdései. *De iurisprudentia et iure publico: Jog- és Politikatudományi Folyóirat*, 2013, 1–29., 2.

7. A szerzői joghoz kapcsolódó jogok

7.1. Általános megjegyzések

A szerzői joghoz kapcsolódó jogi oltalmak sajátossága, hogy általában (de nem kizárólagosan) olyan teljesítmény védelmét biztosítják, amely kötődik, kapcsolódik valamely szerzői műhöz. Ebben a kapcsolatban keresendő annak oka is, hogy e teljesítmények védelme miért biztosít hasonló jellegű, kizárólagos, jellemzően előzetes engedélyezési jogokat a jogosultak számára. Ezen oltalmi formákat a korábbi fejezetekben részletesen tárgyaltuk. A jelen fejezet célja annak bemutatása, hogy ezen oltalmi formák milyen tartalommal bírnak az oltalom céljának megfelelően. A kapcsolódó jogok védelme a szerzői joghoz képest szűkebb körben nemzetközi szinten is biztosított, ennél szélesebb az uniós normákban szabályozott kapcsolódó jogok köre, de a nemzeti jogrendszerekben gyakran találni további sajátos védelmi formákat is.

A kapcsolódó jogi védelem igen erősnek tűnő eszközt jelent elsősorban a piaci versenytársakkal, illetve a *freeriderekkel* szemben, emiatt piacvédelmi eszköznek is tekinthető. Ez különösen igaz az uniós szinten harmonizált adatbázis-előállítói védelemmel és a sajtókiadványok kiadóit megillető joggal kapcsolatban. A kapcsolódó jogok védelmének terminológiája szándékosan azonos a szerzői jogi védelmével: az azonos megnevezésű és jellegű jogok jellemzően azonos tartalmúak is, eltérés abban az esetben lehetséges, ha az adott jog például nem kizárólagos, hanem díjigényre korlátozott. A kapcsolódó jogok nem ritkán olyan teljesítményeken állnak fenn, amelyek egyéb védelmet is élvezhetnek (jellemzően pl. a védett szerzői művek előadásai). A védelem fennállását mindig egymástól függetlenül kell megítélni, és az egyik fennállása nem zárja ki a másik létezését. Az Szt. szerint a szomszédos jogi jogosultak jogaival szemben ugyanazok a szabad felhasználások alkalmazandók, mint a szerzői jogokkal kapcsolatban. Az adatbázis-előállítók kapcsolódó jogi oltalma és a sajtókiadványok kiadóinak oltalma tekintetében az Szt. és a DSM irányelv sajátos kivételeket és korlátozásokat fogalmaz meg.

7.2. Előadóművészi jogok

Az előadóművészek védelemre érdemes teljesítménye az az interpretáció, amellyel a művet vagy más teljesítményt személyes közreműködésükkel a közönséghez közvetítik. Emiatt a védelem tárgya is maga a produkció, amely mind az eredeti, mind a rögzített változatában alkalmas a közönség számára a befogadásra (egyres előadóművészi, pl. a filmes előadóművészi teljesítmények esetében ez szükségszerűen történik meg), így pedig a jogi védelem is célszerűen kiterjed az élő előadásra és a rögzítésre, és a velük kapcsolatos rendelkezés lehetőségét biztosítják az előadóművészeknek. Talán részben amiatt is, mert az előadók interpretációs tevékenysége nélkül a művek jelentős része a szélesebb közönség számára nem lenne befogadható, az előadóművészek mindig is különös jelentőséggel bírtak, ami abban is tükröződik, hogy a védelmük kialakulása idején több alkalommal is felmerült, hogy szerzői jogi védelmet kapjanak, és abban is, hogy a szomszédos jogi védelmük terjedelme a leginkább közelít a szerzői jogi védelem terjedelméhez.

Az előadóművész egyik személyhez fűződő joga a névfeltüntetés joga, amely terjedelmét tekintve hasonló a szerzői névfeltüntetési joghoz, azaz a felhasználás jellegétől függően és ahhoz igazodó módon lehet élni vele. Az egyetlen érdemi eltérés a szerzői névfeltüntetési jogtól, hogy az előadóművészt csak az előadás felhasználásához kapcsolódóan illeti meg a névfeltüntetés joga, ugyanakkor ez nem feltétlenül jelent gyakorlati különbséget. Nem ritka, hogy egy előadás csak több, esetleg számos személy közreműködésével valósulhat meg – ilyen esetben nem mindig lehetséges, vagy a hozzájárulás csekélyebb jelentősége miatt nem mindig indokolt valamennyi közreműködő nevének a feltüntetése. Ha együttesről van szó, akkor a névfeltüntetési jog az együttes, valamint az együttes vezetője és a főbb közreműködők nevének feltüntetésére terjed ki. Az előadóművész névfeltüntetési joga azért is különös jelentőségű, mert egyes szerzői jogi iparágakban az előadó személyének meghatározó szerepe van a mű sikerében, sok területen (pl. a könnyűzenében) pedig akár meg is haladhatja a szerzői hozzájárulás jelentőségét (legalábbis a közönség számára).

Az előadóművészt megilleti az előadása integritásához való jog is, amelynek értelmében az előadóművész személyhez fűződő jogát sérti előadásának mindenfajta eltorzítása, megcsontítása vagy más olyan megváltoztatása, amely az előadóművész becsületére vagy hírnevére sérelmes. Mivel igen sok előadóművészi teljesítmény nem kerül közönség elé teljes egészében (pl. filmek, hangfelvételen rögzített teljesítmények), a műfaji szokások figyelembevételére is szükség van a sérelem megállapításánál. Egyes vagyoni jogok a rögzítetlen (élő) előadásával, mások a rögzített előadással kapcsolatban illetik meg az előadóművészt. Míg a személyhez fűződő jogok minden előadóművészt megilletnek, a vagyoni jogok aszerint különböznek, hogy az előadást hangfelvételen, filmen vagy másképp rögzítették. Minden előadóművészt megillet:

- a rögzítetlen előadás rögzítésének joga (pl. az élő koncert felvétele hangfelvételre vagy videóra);
- a rögzítetlen előadás sugárzásának vagy más módon nyilvánossághoz közvetítésének joga, kivéve, ha az előadás, amelyet sugároznak vagy más módon nyilvánossághoz közvetítenek, már maga is sugárzott előadás (pl. színházi előadás televíziós közvetítése);
- a rögzített előadás többszörözésének joga (pl. egy korábban rögzített operaelőadás DVD-re másolása);
- a rögzített előadás terjesztésének joga (pl. az opera-DVD lemezbolt útján való adásvétele);
- a rögzített előadás vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy más módon a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételének joga úgy, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg (pl. az operafelvétel letöltésre való felkínálása valamely online szolgáltatásban).

Az előadóművésznek csak a kereskedelmi céllal kiadott hangfelvételen foglalt előadás sugárzására vagy más módon való nyilvánossághoz közvetítésére van joga, de ez a jog nem illeti meg az audiovizuális előadóművészeket. Az előadóművészi együttesek a jogukat képviselőjük útján gyakorolják (ez a törvényes és ügyleti képviselőlet sajátos elegye). Az előadóművészi teljesítmény felhasználása fejében engedélyt kell kérni, és a jogosultat díjazás illeti meg. Ha a filmes előadóművész hozzájárult ahhoz, hogy előadását filmalkotásban rögzítsék, jogátzállási vélelem áll be a filmelőállító javára, vagyis a hozzájárulással – ellenkező kikötés hiányában – a film előállítójára ruházta át a vagyoni jogait, kivéve az üreshordozó-, a bérleti-, illetve a sugárzásidő-igényt.

7.3. Hangfelvétel-előállítói jogok

Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a hangfelvétel előállítójának hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy a hangfelvételt többszörözzék, terjesszék vagy vezetékek útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg. A felhasználónak a kereskedelmi célból kiadott hangfelvétel vagy az arról készült másolat sugárzásáért és bármilyen más módon történő nyilvánossághoz közvetítéséért a szerzői jogi védelem alatt álló művek felhasználásáért fizetendő díjon felül további díjat kell fizetnie, amely – a jogosultak közötti eltérő megállapodás hiányában – fele-fele arányban illeti meg a hangfelvétel előállítóját és az előadóművészt. A hangfelvétel forgalomba hozott példányainak nyilvános haszonkölcsönbe adásához, bérbeadásához – a hangfelvételben foglalt mű szerzőjének hozzájárulásán kívül – a hangfelvétel előállítójának, valamint előadás hangfelvétele esetében az előadóművésznak a hozzájárulása is szükséges. E felhasználásért díjazás jár, amelyből a jogosultak – eltérő megállapodásuk hiányában – egyenlő arányban részesednek.

A szerzők és az előadóművészek díjigényüket közös jogkezelő szervezeteik útján érvényesíthetik, díjukról csak a felosztás időpontját követő hatállyal, a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le. A hangfelvétel előállítójának csupán egyetlen szomszédos jogi személyhez fűződő joga van, ez pedig a névfeltüntetési jog, azonban ez is a hangfelvétel másolatainak való feltüntetésre korlátozódik. Mivel a hangfelvétel-előállítók jellemzően gazdasági társaságként működnek, természetesen megilletik őket a polgári jogi személyhez fűződő jogok.

7.4. A rádió- és a televízió-szervezetek jogai

A rádió- és a televízió-szervezetek szomszédos joga viszonylag új keletű: igen sokáig – a technológiai, a gazdasági és a politikai viszonyoknak megfelelően – csak kedvezményezett helyzetben lévő felhasználók voltak. Műsoraik vagyoni értékére hivatkozva érték el a szomszédos jogi védelmet. A védelem lényegében azt biztosítja számukra, hogy szerzői jogi alapon is meg tudják határozni, mely közönséghez kívánják eljuttatni a műsoraikat. Utalni kell itt arra, hogy ezek a felhasználási módok a mai közönséghez eljuttatási technológiáknak nem mindegyikét fedik le. A rádió- vagy a televízió-szervezet hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy műsorát

- más rádió- vagy televízió-szervezetek, illetve vezetékek útján a nyilvánossághoz történő közvetítést végzők sugározzák, illetve a nyilvánossághoz közvetítsék;
- rögzítsék;
- rögzítés után többszörözzék, ha a rögzítés a rádió- vagy televízió-szervezet hozzájárulása nélkül készült, vagy ha a többszörözés a hozzájárulással készült rögzítés céljától eltérő célra készül;
- vezetékek útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.

Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a televízió-szervezet hozzájárulása szükséges ahhoz is, hogy a műsorát olyan helyiségben közvetítsék a közönséghez, amely belépti díj ellenében

hozzáférhető a közönség számára. (Ez nem vonatkozik azokra az esetekre, amikor a televízió a szórakozóhelyen szól, és a közönség tagjai csak a fogyasztásért fizetnek.)

Az EUB Edelweiss-döntése értelmében a televízió- és a rádióműsoroknak a szállodaszobákban elhelyezett televíziókészülékek segítségével történő közvetítése nem minősül a nyilvánosság számára belépti díj ellenében hozzáférhető helyiségben történő közvetítésnek.⁷⁹

E felhasználások esetében a rádió- vagy televízió-szervezetet, illetve a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz átvivőt csak egyetlen személyhez fűződő jog illeti meg, méghozzá az, hogy a nevét feltüntessék.

7.5. Filmelőállítói jogok

A filmelőállítók önálló szomszédos jogi védelmének biztosítása uniós jogharmonizációs kötelezettségből fakad. A filmelőállítók a világban mindenütt hagyományosan könnyített módon szerzik meg a filmalkotással kapcsolatos bármely szerzői vagy előadóművészi jogot: a filmipar mindig nemzetközi volt, és a működése mindig igényelte azt, hogy lehetőség szerint egy kézben, mégpedig a filmelőállítóban legyen valamennyi, a film felhasználhatóságát biztosító vagyoni jog, mivel ez biztosította a felhasználók számára a könnyebb jogszerzést. Emiatt a filmelőállító már a rá átruházott szerzői és előadóművészi jogok jogosultjaként is meglehetősen erős tárgyalási pozícióban van a felhasználókkal szemben, de a jogi szabályozás biztosítja számára azt is, hogy egyes jogoknak eredeti jogosultja legyen. Ilyen módon a filmelőállítónak kétféle jogcíme is van egyes felhasználások engedélyezésére. Ha valamilyen okból nem szereznék meg a szerzői vagy az előadóművészi jogokat, a saját jogai biztosítják számára azt, hogy az ő hozzájárulása nélkül ne legyen mód a felhasználásra.

A film előállítójának az engedélye szükséges ahhoz, hogy a filmet többszörözzék. Hagyományosan ilyen többszörözésnek tekintjük a VHS-kazettán, a DVD-n, a Blue Ray-lemezen való többszörözést. A film előállítójának többszörözési jogát is sérti az, ha valaki a moziban kamerával rögzíti a vetített filmet (amire a mozivetítések előtt figyelmeztetik a nézőket), de az is, aki fájlcsereelő rendszerben letölti a filmet a saját számítógépére. A film terjesztéséhez is a filmelőállító engedélye szükséges.

Mára elavult a filmek DVD-n terjesztése, de ha a bírósági gyakorlat úgy értelmezi a terjesztést, hogy az elektronikus úton is történhet (egyes feltételek megvalósulása esetén), akkor lehetséges, hogy ennek is nagyobb jelentősége lesz a jövőben. Terjesztésnek minősül a film kópiáinak a mozihálózatok számára történő rendelkezésre bocsátása is. A törvény kifejezetten nevesíti a nyilvános haszonkölcsönbe adást, itt azonban meg kell jegyezni, hogy e jogukat a filmelőállítók általában olyan módon gyakorolják, hogy nem adnak engedélyt a kölcsönzésre. A film előállítójának engedélye kell ahhoz is, hogy a filmet vezeték útján vagy bármely

79 A C-641/15. sz. Verwertungsgesellschaft Rundfunk GmbH kontra Hettegger Hotel Edelweiss GmbH ügyben 2017. február 16-án hozott ítélet.

más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.

7.6. A sajtókiadványokon fennálló jogok

A sajtókiadvány kiadójának igen szűk tartalmú vagyoni jogokat biztosít a szabályozás. E vonatkozásban a sajtókiadványok kiadóinak nincs külön személyhez fűződő joga. A vagyoni jogaik biztosítása abból a szempontból is sajátos, hogy kizárólag az Ektv. szerinti információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatókkal mint felhasználókkal szemben állnak fenn. Ennek alapján a jogosult hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy a sajtókiadványt vezető útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg, és hogy azt az előző felhasználás megvalósítása céljából elektronikus úton többszörözzék. A törvény kötelezi a sajtókiadvány kiadóját arra is, hogy megfelelő mértékű részesedést biztosítson a sajtókiadvány felhasználásából származó bevételeiből a sajtókiadványban megjelent művek szerzőinek.

Mivel a felhasználás csak meghatározott felhasználók tekintetében értelmezhető, a szabad felhasználások is sajátosan alakulnak, és ezek is csak az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatókkal szemben értelmezendők. Nem szükséges tehát a sajtókiadvány kiadójának hozzájárulását kérniük a nyilvánosságra hozott sajtókiadványra mutató hiperhivatkozás, a sajtókiadvány egyes szavai vagy nagyon rövid részletei, vagy a sajtókiadvány egyéni felhasználók általi magán- vagy nem kereskedelmi célú felhasználásához. Ezek a szabályok inkább az engedélyezési jog értelmező rendelkezéseinek, semmint valódi szabad felhasználásoknak tekintendők.

A szomszédos jogi jogosultak jogainak korlátait az Szjt. nem nevesíti külön, hanem utal arra, hogy nincs szükség a szomszédos jogi jogosult hozzájárulására azokban az esetekben, amelyekben a törvény a szerzői jogi védelem alatt álló alkotás felhasználásához sem kívánja meg a szerző hozzájárulását. Ebből következően az Szjt. X. fejezetében felsorolt szabad felhasználások irányadók a szomszédos jogi jogosultak tekintetében is, és természetesen ahol az Szjt. díjazással kompenzálja a szabad felhasználásból kieső bevételeket, abból a szomszédos jogi jogosultak is részesülnek. Hangsúlyozni kell, hogy az adatbázis-előállítóra ezek a szabályok nem vonatkoznak. Ha az Szjt. szerint a szomszédos jogi jogosultnak díjazás jár a felhasználásért, akkor a 16. § (4)–(5) bekezdéseinek első mondatában szereplő, a díjazás arányos mértékére vonatkozó rendelkezést a szomszédos jogi jogosultak esetében is alkalmazni kell.

7.7. A szomszédos jogok védelmi ideje

A jogalkotó rövidebb időtartamban állapítja meg a szomszédos jogi jogosultak védelmi idejét, mint a szerzői jogi védelmet élvező alkotókét. Ennek oka abban az – egyébként több szempontból már túlhaladott – szemléletben lelhető fel, hogy a társadalom számára az alkotás maga hordozza a legnagyobb értéket, emiatt kell számára a leghosszabb idejű védelmet biztosítani. Azonban egyre több olyan terület van, ahol a közönséghez való eljuttatás legalább olyan fontos szerepet játszik, mint a szerzői mű, így a teljesítmény értéke is jobban igazodik a szerzőéhez. A szomszédos jogok védelmi ideje a következőképpen alakul:

- a hangfelvételek és az azokban rögzített előadások a hangfelvétel első forgalomba hozatalát követő év első napjától számított ötven évig, illetve a hangfelvétel elkészítését követő év első napjától számított ötven évig védettek, ha ezalatt nem hozták forgalomba a hangfelvételt;
- a nem rögzített előadások az előadás megtartását követő év első napjától számított ötven évig állnak védelem alatt;
- a sugárzott műsorok vagy a vezeték útján a nyilvánossághoz átvitt saját műsorok az első sugárzást vagy átvitelt követő év első napjától számított ötven évig védettek;
- a filmek az első forgalomba hozatalát követő év első napjától számított ötven évig, illetve a film elkészítését követő év első napjától számított ötven évig, ha ezalatt nem hozták forgalomba a filmet;
- a sajtókiadvány első nyilvánosságra hozatalát követő év első napjától számított két évig (ezt a szabályt a 2019. június 6. után megjelentetett kiadványok tekintetében kell alkalmazni).

Ha a hangfelvételt az elkészítését követő év első napjától számított ötven éven belül nem hozták forgalomba, viszont ezalatt azt a nyilvánossághoz közvetítették, akkor a védelmi időre meghatározott időtartamot az első ízben a nyilvánossághoz történő közvetítést követő évet alapul véve kell számítani. A törvény nem definiálja a forgalomba hozatal fogalmát, de a joggyakorlat ma már nemcsak a fizikai hordozón, hanem a (visszterhes kereskedelmi fórumon történő) online elérhetővé tétel is annak tekinti, különös tekintettel arra, hogy a gyakorlat egyre inkább ebbe az irányba mutat. Ha a film nyilvánosságához közvetítése megelőzi a forgalomba hozatalát, a film védelmi idejére vonatkozó időtartamot az első forgalomba hozatalát követő év helyett az első ízben a nyilvánosságához történő közvetítést követő évet alapul véve kell számítani.

7.8. Az adatbázis *sui generis* oltalmának tartalma

A védelem bevezetése idején hosszú elméleti vita zajlott arról, hogy lehetséges-e, illetve indokolt-e azt a szerzői jogi törvényben elhelyezni. Az adatbázis-előállítói védelem elválik az adatbázis készítőjét esetlegesen megillető szerzői jogi védelem fennállásától. Míg a szerzői jogi szempontból védett adatbázisok esetében a védelem kritériuma továbbra is az egyéni, eredeti jelleg, addig az előállítói védelem attól függően áll fenn, hogy jelentős ráfordítás történt-e. A két típusú oltalom párhuzamosan is fennállhat, és akár eltérő személyeket is illethet. Az alapul fekvő uniós harmonizációs irányelvnek hármas célja volt: egyrészt az európai adatbázis-piacon segítse a tisztességtelen versenycselekmények elleni fellépést, másrészt védje az adatbázisok létrehozásába fektetett jelentős emberi, műszaki és pénzügyi ráfordítást a kiugróan könnyű jogszerűtlen másolással és hozzáférhetővé tétellel szemben, továbbá, hogy az uniós adatbázis-ipart megerősítse. A magyar szabályozás gyakorlatilag az uniós rendelkezések tükörképe, köszönhetően annak, hogy az irányelv ezen a területen teljes harmonizációra törekedett.

Mivel az adatbázis-előállító tevékenysége elsősorban gazdasági jellegű, a védelmének is ez a fő iránya. A védelem az adatbázis egésze vagy jelentős része tekintetében áll fenn. Az adatbázis-előállítót alapvetően vagyoni jogok illetik meg, de a szerzői vagyoni jogoknak csak egy szűkebb körét biztosítja számára a törvény. Bár a felhasználási cselekmények megnevezése eltér a szerzői jogi terminológiától, azok tartalmilag beazonosíthatók a szerzői felhasználási módokkal a többszörözés és a lehívásra hozzáférhetővé tétel esetében. Az adatbázis-előállító hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy az adatbázis tartalmának egészét vagy jelentős ré-

szét másolat készítése útján többszörözzék, vagy hogy a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyék az adatbázis példányainak terjesztésével vagy lehívásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánossághoz való közvetítéssel.

A fogalmak nem teljesen azonosak a szerzői jogi fogalmakkal: a kimásolás fogalmilag megfelel a többszörözésnek azzal, hogy az első rögzítésre nem terjed ki. A nyilvánossághoz közvetítés joga sem tartalmazza a sugárzási jogot. A törvény maga is szűkebb felhasználási cselekménykört definiál itt terjesztésként, mint a szerzői művek esetében: terjesztésnek minősül az adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával való forgalomba hozatal, az országba forgalomba hozatali céllal történő behozatal és a bérbeadás. A jogkimerülés elvét viszont az adatbázisokkal kapcsolatban is alkalmazni kell. Az adatbázis-előállítói védelem nem terjed ki az adatbázisban megjelenő egyes adatokra, ugyanakkor a visszaélés megvalósulhat úgy is, hogy az adatbázis tartalmának jelentéktelen részét ismételt és rendszeresen másolják ki, feltéve, hogy az egyébként sérelmes az adatbázis rendes felhasználására, és indokolatlanul károsítja az adatbázis előállítójának jogos érdekeit – emiatt a védelem erre is kiterjed. Azonban a jelentéktelen rész ismételt és rendszeres kimásolása az egyébként jogszerű felhasználó számára megengedett, erre nem terjed ki külön a jogosult engedélyezési joga, és ennek lehetőségét a felhasználási szerződésben sem lehet kizárni.

A törvény egyes uniós jogharmonizáció alá eső oltalmi tárgyak, így az adatbázisok esetében is meghatároz olyan cselekményeket, amelyekhez az adatbázis egyébként jogszerű felhasználójának nincs szüksége hozzájárulásra az adatbázis jogosultjától. Ez tehát nem szabad felhasználás, hanem inkább a vagyoni jog olyan korlátozása, amely csak a jogszerű felhasználók tekintetében áll fenn – ha viszont más valósítja meg e felhasználási cselekményeket, akkor az jogsértésnek minősül. Ez a szabály tehát lehetővé teszi a jogszerű felhasználó számára nemcsak a megismerést, hanem a „kinyerést” is az adatbázisból. Ha a felhasználás szerzői művet is érint, akkor le kell folytatni a vizsgálatot, hogy az érint-e valamilyen szerzői jogot és az adott cselekmény szabad felhasználás-e, vagy engedélyt kell kérni hozzá a szerzői jogi jogosulttól.

Az EUB gyakorlata alapján a felsorolt magatartások csak akkor sértik az adatbázis-előállító jogait, ha eredményük veszélyezteti az adatbázis-előállító védelem alá eső ráfordításainak a megtérülését, azaz versenyző adatbázis jön vagy jöhet létre.⁸⁰

Az adatbázisok tartalmának keresésére specializált olyan internetes keresőmotor, amely az interneten szabadon hozzáférhető adatbázis egészét vagy jelentős részét lemásolja és indexeli, majd lehetővé teszi a felhasználói számára, hogy a saját internetes honlapján ezen adatbázisban az utóbbi tartalma szempontjából releváns szempontok alapján keresést végezzenek, ezen adatbázis tartalmának a fenti rendelkezés értelmében vett „kimásolását” és „újrahasznosítását” végzi, amit az ilyen adatbázis előállítója jogosult megtiltani, ha e cselekmények veszélyeztetik az e tartalom megszerzésével, ellenőrzésével vagy előállításával kapcsolatos ráfordítását, vagyis veszélyt jelentenek e ráfordításnak a szóban forgó adatbázis rendes üzemeltetése melletti megtérülésének lehetőségére, aminek vizsgálata a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

80 A C-202/12. sz. Innoweb BV kontra Wegener ICT Media BV és Wegener Mediaventions BV ügyben 2013. december 19-én hozott ítélet; a C-762/19. sz. SIA „CV-Online Latvia” v SIA „Melons” ügyben 2021. június 3-án hozott ítélet.

A kizárólagos engedélyezési jog alóli, mindenkit érintő szabad felhasználások külön kerültek szabályozásra – az általános szabad felhasználási rendelkezések az adatbázisokkal kapcsolatban nem alkalmazhatók, de a szabad felhasználásokra vonatkozó általános szabályokat itt is érvényesek. Az adatbázisok tekintetében a következő szabad felhasználások megengedettek: magáncélra bárki kimásolhatja az adatbázis tartalmának jelentős részét is, ha az jövedelemszerzés vagy -fokozás célját közvetve sem szolgálja (e rendelkezés nem vonatkozik a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra); a forrás megjelölésével iskolai oktatás vagy tudományos kutatás céljára – a célnak megfelelő módon és mértékig – az adatbázis tartalmának jelentős része is kimásolható, ha az jövedelemszerzés vagy -fokozás célját közvetve sem szolgálja; bírósági, továbbá közigazgatási vagy más hatósági eljárásban bizonyítás céljára az adatbázis tartalmának jelentős része is kimásolható vagy újrahasznosítható, a célnak megfelelő módon és mértékig.

Nem szükséges továbbá az adatbázis-előállító engedélye az adatbázis felhasználásakor, ha az kulturális örökségvédelmi intézmények általi, kereskedelmi forgalomban nem elérhető, gyűjteményének állandó részét képező adatbázis lehívásra hozzáférhetővé tételét célozza, feltéve, hogy a felhasználás során az adatbázis előállítójának neve – ha ez lehetséges – feltüntetésre kerül, továbbá a felhasználás nem kereskedelmi céllal fenntartott honlapon valósul meg, és a felhasználni kívánt adatbázis tekintetében a kizárólagos jog gyakorlására reprezentatív közös jogkezelő szervezet nem rendelkezik engedéllyel. Szabad felhasználás az adatbázison végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges kimásolás, ha egyébként az általános szöveg- és adatbányászati szabad felhasználás feltételeinek megfelel. Szabad felhasználás a kutatóhelyek és a kulturális örökségvédelmi intézmény által adatbázison tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges kimásolás, feltéve, hogy a kutatóhelyek és a kulturális örökségvédelmi intézmények számára megengedett szöveg- és adatbányászati szabad felhasználás feltételeinek megfelel.

Az adatbázisok kapcsolódó jogi oltalmának védelmi ideje eltér a szomszédos jogokétól. A védelem az adatbázis első nyilvánosságra hozatalát követő év első napjától számított 15 évig, illetve az adatbázis elkészítését követő év első napjától számított 15 évig áll fenn, ha ezalatt nem hozták nyilvánosságra az adatbázist. Fontos számítási módszerbeli eltérés, hogy az adatbázis védelmi ideje újra kezdődik, ha az adatbázis tartalmát jelentősen megváltoztatják úgy, hogy annak eredményeként a megváltoztatott adatbázis önállóan is jelentős ráfordítással előállítottak számít. Az adatbázis tartalmának jelentős megváltoztatása eredhet az egymást követő bővítések, elhagyások és módosítások halmozódásából is.

Nemzetközi szerződés eltérő rendelkezése hiányában az Szjt.-ben meghatározott védelem akkor illeti meg az adatbázis előállítóját, ha az EGT valamely tagállamának állampolgára, vagy szokásos tartózkodási helye az EGT területén van, jogi személyként pedig akkor lehet jogosult, ha az EGT valamelyik tagállamának jogszabályaival összhangban vették nyilvántartásba, és a létesítő okiratban megjelölt székhelye, a központi ügyvezetésének helye vagy az üzleti tevékenységének fő helye az EGT területén van. Ha a jogi személynek csak a létesítő okiratban megjelölt székhelye van az EGT területén, akkor válhat jogosulttá, ha a működése ténylegesen és folyamatosan kapcsolódik valamelyik tagállam gazdaságához.

Kulcsfogalmak

szomszédos jog, kapcsolódó jog

Ismétlő kérdések

- 1) Milyen jogai vannak az előadóművészeknek? Ezek közül melyek forgalomképesek?
- 2) Milyen jogai vannak a hangfelvétel-előállítóknak? Ezek közül melyek forgalomképesek?
- 3) Milyen jogai vannak a filmelőállítóknak? Ezek közül melyek forgalomképesek?
- 4) Milyen jogai vannak a rádió- és a televízió-szervezeteknek? Ezek közül melyek forgalomképesek?
- 5) Milyen jogai vannak az adatbázis-előállítóknak? Ezek közül melyek forgalomképesek?
- 6) Milyen kivételek és korlátozások alkalmazandók e jogok tekintetében?
- 7) Milyen jogok illetik meg a sajtókiadványok kiadóit? Ezek közül melyek forgalomképesek? 8. Milyen kivételek és korlátozások alkalmazandók e jogok tekintetében?

Ajánlott irodalom

- Darázs Lénárd – Faludi Gábor – Kisfaludi András: *Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban*. Budapest, KJK–Kerszöv, 2001
- Gyenge Anikó: A védelmiidő-irányelv módosításáról szóló szabályok átültetése a magyar jogba. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/4., 17–34.
- Gyenge Anikó: „Érted haragszom, nem ellened.” Néhány gondolat a védelmi idő meghosszabbításához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/1., 5–22.
- Kabai Eszter: Adatbázis, mint a *sui generis* védelem tárgya. A jogértelmezés lehetőségei. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 169–186.
- Munkácsi Péter: „Még *broadcasting*nek hívták...” – aktuális fejlemények a rádió- és televízió-szervezetek szomszédos jogi védelmét érintő nemzetközi szerződéstervezetről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2007/1. különszám, 70–77.
- Nizsalovszky Endre: Az előadóművész jogállása. *Állam- és Jogtudomány*, 1963/1., 3–25.
- Sár Csaba: A műsorsugárzó szervezetek jogi védelmének aktuális kérdései. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004
- Sár Csaba – Horváth Katalin: A rádió- és televízió-szervezetek műsor-továbbközvetítési joga a nemzetközi és a Magyar szabályozás alapján. In *Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából barátaitól*. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 293–315.
- Szalai Klára – Polyák Gábor: Sajtókiadók szomszédos joga – a tagállami átültetés kérdőjelei, jövőbeni szabályozási irányok. In Polyák, Gábor (szerk.): *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog: A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*. Budapest, HVG–Orac, 2020. 234–254.
- Tomori Pál: A művészek jogállásáról. In Pogácsás Anett (szerk.): *Querendo et creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapjára*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 645–662.

8. A felhasználási szerződés

8.1. A felhasználási szerződésről általában

A kizárólagos vagyoni jogok biztosítják a szerző számára a műve feletti anyagi jellegű rendelkezés lehetőségét. Ahhoz, hogy a megcélzott közönséghez eljussanak a művek, a legtöbb esetben szükség van közvetítőkre, akik a művet a közönség számára „fogyaszthatóvá”, elérhetővé teszik: a regény kéziratából könyvet készítenek, a kottából előadják a zeneművet, a szobrot kiállítják, az újságcikket újságba szerkesztik és terjesztik, vagy online hozzáférhetővé teszik. A szerző kizárólagos engedélyezési joga miatt a közvetítők a művel nem végezhetnek ilyen tevékenységeket a szerző előzetes hozzájárulása nélkül.

A szerző kizárólagos vagyoni jogának egyik gyakorlási módja a felhasználásra szóló engedély megadása (természetesen ennek alapján akár meg is tilthatja a felhasználást). Az engedély jogi hordozója a felhasználási szerződés, amely rendelkezik a szerződésekre vonatkozó valamennyi általános jellemzővel, vagyis legalább kétoldalú, a felek joghatás kiváltására vonatkozó, egybehangzó akaratnyilatkozata. A felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad a felhasználásra, ennek fejében pedig a felhasználó díjat köteles fizetni. A felhasználási szerződés a Ptk.-n kívüli, nevesített szerződéstípus. A szerződésre a következő rendelkezések alkalmazandók:

- az Sztj. V. fejezete (A felhasználási szerződés);
- az Sztj. 3. §-a alapján a Ptk. szabályai akkor, ha a szerződéssel kapcsolatos valamely polgári jogi kérdést a szerződés vagy az Sztj. nem szabályoz, így különösen:
 - a kötelek, valamint a szerződések általános szabályai;
 - a nem csak felhasználási elemet tartalmazó szerződések esetében az egyes más nevesített szerződéstípusok speciális szabályai;
 - a Ptk. egyéb rendelkezései.

8.2. A felhasználási szerződés elemei: az alanyok, az engedély és a díj

A felhasználási szerződés alanyai a szerző és a felhasználó. Szerző alatt értjük magát a szerzőt, továbbá a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is (ez utóbbi a közös jogkezelő szervezet vagy a független jogkezelő szervezet). Egyre gyakoribb az, hogy nem maga a szerző, hanem az ő oldalán gazdasági társaság, képviselő, ügynök köti a szerződést. Ilyen esetben különös figyelmet kell fordítani arra, hogy ez a szervezet olyan jogi pozícióban legyen, hogy alkalmas legyen felhasználási szerződés kötésére (vagyis léteznie kell egy, az e szervezet és a szerző között fennálló, képviseleti jogot vagy jogátruházást tartalmazó megállapodásnak is). Felhasználó bárki lehet, ugyanakkor előfordulhat, hogy a felhasználónak ahhoz, hogy a felhasználást megvalósíthassa, működési engedélyt kell szereznie, vagy legalábbis nyilvántartásba kell magát vetetnie.

A szerző fő szerződéses kötelezettsége a felhasználási engedély megadása, tehát egy felhasználás megengedésére irányuló jognyilatkozat megtétele. A szerződésnek nem feltétlen, szükségzerű eleme a mű, illetve a műpéldány átadására vonatkozó kötelezettségvállalás, hiszen

az sok esetben máshonnan is beszerezhető. Ha pedig csak a műpéldány átadására kerül sor (pl. egy festmény megvásárlása során), az önmagában nem jogosít a mű felhasználására (pl. kiállítására). A dolgon fennálló tulajdonjog megszerzése tehát elválik a felhasználási engedély megszerzésétől, és nem is feltétlenül jár azzal együtt.

A felhasználási lehetőség biztosításának fejében a felhasználó díjat fizet a szerzőnek – ez a díj a köznyelvben a felhasználási vagy jogdíj. E díj mértékének megállapítása a felek diszkrecionális joga, ugyanez vonatkozik a díj fizetésének egyéb aspektusaira is (mikor, milyen pénznemben, milyen számítási módszerrel kalkulálva kerül sor a kifizetésre stb.). Az Sztj. 16. § (4) bekezdése e vonatkozásban ajánlást fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy az álljon arányban a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel, de ettől szabadon el lehet térni. A szerződésben kikötött díj csak abban az esetben tisztán felhasználási díj, ha már létrejött mű felhasználására vonatkozik – más esetekben a megbízási, vállalkozási és egyéb díjak is részét képezhetik, esetleg az előállítási költségek is felszámításra kerülhetnek.

8.3. A felhasználási engedély terjedelme

A felhasználási szerződés kizárólagos felhasználási jogot biztosíthat a felhasználónak, ilyenkor senki más (még a szerző sem) használhatja fel a művet, azonban ehhez kifejezetten ilyen tartalmú szerződési kikötés szükséges. Ha tehát a szerződésben nincs ilyen tartalmú rendelkezés, akkor a felhasználási engedély nem kizárólagos. A kizárólagosság az egyes vagyoni jogok tekintetében értendő, tehát akkor is kizárólagosságról beszélünk, ha a szerző egy könyvkiadónak többszörözési engedélyt ad, egy filmproducernek pedig megfilmesítési lehetőséget (a kizárólagosság az adott felhasználási mód tekintetében áll fenn). A kizárólagos engedély adása azt jelenti, hogy a szerző vállalja azt, hogy nem ad másnak engedélyt az adott felhasználás tekintetében, és maga sem használja fel a művet. Ha azonban nincs ilyen kizárólagossági kikötés a szerződésben, akkor az nem minősül kizárólagosnak. Ez a szabály megfordul a kiadói, az ipari tervezőművészeti és a belsőépítészeti alkotás felhasználására kötött szerződések esetében: ha a felek nem rendelkeznek arról, hogy kizárólagos legyen-e a szerződés, akkor azt ilyennek kell tekinteni, és azt kell kifejezetten kikötni, ha nincs ilyen szándéka a feleknek.

Előfordul, hogy a szerző a kizárólagos felhasználási engedélyt tartalmazó szerződés megkötése előtt már kötött mással nem kizárólagos felhasználási szerződést. Ilyen esetben az előbbi szerződés fennmarad (vagyis e tekintetben korlátozott lesz a később kötendő szerződés kizárólagossága), kivéve, ha a szerző és a felhasználásra nem kizárólagos jogot szerző felhasználó közötti szerződés eltérően rendelkezik. Tehát az előzőleg kötött szerződésben kell rendelkezni arról, hogy esetleg egy későbbi szerződés megszünteti-e ezt.

A felhasználási szerződésben kapott jog nem ruházható át másra, csak akkor, ha ehhez a szerző kifejezett hozzájárulást adott. Ez megakadályozza, hogy a mű felhasználását olyan személy végezze, akinek ezt a szerző nem kívánná lehetővé tenni. Ha a felhasználó megszegi a továbbengedélyezésre vonatkozó megállapodást (ennek hiányában a törvényi rendelkezést), a felhasználó és az a személy, aki tőle szerzi a felhasználási jogot, egyetemlegesen felelősek a felhasználási szerződés teljesítéséért (illetve az annak megszegéséből fakadó következményekért). A felhasználási szerződés nem szűnik meg szükségképpen valamelyik fél halálával

vagy megszűnésével, vagyis nem szorosan személyhez kötődő szerződés. A szerző helyébe a jogutódja lép, a felhasználó helyébe pedig az ő jogutódja léphet.

8.4. A felhasználási szerződés értelmezésének általános elvei

A szerződési szabadság elve a felhasználási szerződések körében is érvényesül. Ez a következőket jelenti:

- a felhasználási szerződés tartalmában a felek megállapodása az irányadó, ahol pedig nincs a szerződő feleknek kifejezett akarata, ott az Sztj. szabályai alkalmazandók (ilyenek hiányában a Ptk. pótolhatja a felek megállapodását);
- a feleknek azokban az esetekben is van szabad rendelkezési lehetősége, amelyekben az Sztj. vagy a Ptk. tartalmaznak rendelkezést, de azok lehetővé teszik az eltérést. A kógens szabályoktól eltérő szerződési nyilatkozat azonban érvénytelen, ehelyett a törvényi szabályok érvényesülnek. Ezek a szabályok általában a szerzőt mint gyengébb tárgyalási pozícióban lévő felet kívánják védeni.

A szerző javát szolgálja az a szabály is, ami szerint ha a szerződés tartalma többféleképpen is értelmezhető, akkor a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni. Ez nem azt jelenti, hogy ha az egyik értelmezés abszurd vagy jogellenes, de kedvezőbb lenne a szerzőnek, akkor a bírónak azt az értelmezést kellene elfogadnia, hanem csak akkor alkalmazható az alapelv, ha a felmerülő értelmezési lehetőségek közül mindegyik jogszerű.

8.5. A felhasználási szerződés értelmezésének speciális elvei

A felhasználási engedélyt akár földrajzi (pl. Európa), akár időbeli kiterjedés (pl. öt év), akár felhasználási mód (pl. többszörözés) vagy mérték (pl. 5000 példány) tekintetében is meg lehet határozni. Ha ezt a felek esetleg elfelejtik, vagy szándékosan nem rendelkeznek róla a szerződésben, az Sztj. meghatározza, hogy miként kell érteni a felhasználási engedély terjedelmét:

- ha a felek nem rendelkeznek a földrajzi hatályról, akkor az Magyarország területére terjed ki;
- ha nem határozzák meg az időtartamot, akkor a műhöz hasonló művek felhasználására kötött szerződésekben szokás szerint kikötött időtartamhoz igazodik az időbeli hatály (ez rendszerint korlátozott, és nem a teljes védelmi időre kiterjedő engedélyt jelent);
- ha a felhasználási módokról és a mértékről nem határoznak, akkor az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik.

Így egy könyvkiadónak adott engedély a többszörözésre és a terjesztésre fog kiterjedni, de kifejezett rendelkezés nélkül nem fogja magában foglalni a regény megfilmesítésének jogát. Ott, ahol az anyagi jogi szabály definiálja, hogy több ország érintettsége ellenére csak egy helyen történik meg a felhasználás, a felhasználási engedélyt is értelemszerűen ezen országban kell megszerezni (pl. a műholdas sugárzás vagy a kiegészítő online szolgáltatás esetében).

A hordozhatósági rendelet közvetve befolyásolja a megszerzendő felhasználási engedély területi hatályát: azzal, hogy előírja, hogy az online tartalomszolgáltatást nyújtó szolgáltató biztosítsa, hogy az az előfizető, aki ideiglenesen tartózkodik egy tagállamban, ugyanúgy hozzáférjen az online tartalomszolgáltatáshoz, és azt ugyanúgy igénybe vehesse, mint a lakóhelye szerinti tagállamban, végső soron rákényszeríti a szolgáltatókat arra, hogy azok a szolgáltatásuk alapjául szolgáló felhasználási szerződéseikben is olyan tartalmú felhasználási engedélyeket szerezzenek, amelyek lehetővé teszik számukra az EGT teljes területén a nyilvánossághoz közvetítést, illetve többszörözést. A rendelet azt a fikciót rögzíti, hogy az online tartalomszolgáltatást olyan előfizető részére nyújtják, aki ideiglenesen tartózkodik egy tagállamban, és az e szolgáltatáshoz való előfizetői hozzáférést, valamint az e szolgáltatás igénybevételét úgy kell tekinteni, hogy arra kizárólag az előfizető lakóhelye szerinti tagállamban kerül sor (a területi hatály fikció útján való kiterjesztése).

Ez a szabályozási megoldás megkerüli a nyilvánossághoz közvetítési jog értelmezésének azon problémáját, hogy ahol elérhető a közönség számára a tartalom, ott mindenhol megvalósul a nyilvánossághoz közvetítés, és ehhez engedélyt is kell kérni. Ezt ráadásul nem a közvetítő személy (a felhasználó) tekintetében szűkíti, hanem a közönség, azaz a befogadók körében. Ez értelemszerűen visszahat a szolgáltató tevékenységére is, hiszen azt sem lehet másképp tekinteni, mint ami csak az előfizető székhelye szerinti tagállamban történik meg, emiatt el kell jutni odáig, hogy a felhasználási engedélyt csak a közönség eredeti országa tekintetében kell megadni, még ha értelemszerűen valamilyen módon figyelembe is kell venni, hogy az ténylegesen más országokba mozgó közönséget is el fog érni.

A felhasználás ingyenességéről a szerződésben kifejezetten rendelkezni kell. Ha a felhasználás díjáról való rendelkezés elmarad, a bíróság szükség esetén a piaci körülmények figyelembevételével állapítja meg a díj mértékét. Ilyen esetben irányadó lehet például:

- a közös jogkezelő szervezet díjszabása;
- a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak az ár megfelelőségének megállapítására vonatkozó gyakorlata;
- a Magyar Építész Kamara díjszabályzata;
- a jog hasznosítása nyomán létrejött termék piaci ára;
- a mű adott felhasználási piacának szokásai;
- az érintett műtípus;
- a kizárólagos és az egyszerű engedélyek díjának arányára kialakult gyakorlat.

A speciális értelmezési elvek között külön csoportot alkotnak azok, amelyek azokat a felhasználási módokat határozzák meg, amelyekről kifejezetten rendelkezni kell a szerződésben. Ezek a korábban említett alapelvekhez képest speciálisak, vagyis az értelmezés során elsőbbséget élveznek. Ezek a következők:

- a felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására;
- a mű többszörözésére adott engedély csak kifejezett kikötés esetén ad jogot a felhasználónak arra, hogy a művet kép- vagy hangfelvételen rögzítse, illetve hogy azt számítógéppel vagy elektronikus adathordozóra másolja;
- a mű terjesztésére adott engedély csak kifejezett kikötés esetén ad jogot a felhasználónak arra, hogy a műpéldányokat forgalomba hozatal céljából az országba hozza;

- a mű többszörözésére adott engedély – kétség esetén – kiterjed a többszörözött műpéldányok terjesztésére is, de ez nem vonatkozik a műpéldányoknak az országba forgalomba hozatal céljából történő behozatalára, vagyis erről szintén kifejezetten rendelkezni kell.

8.6. Érvénytelen szerződési kikötések

A még meg nem alkotott művekre előre köthető szerződések veszélyeit igyekszik limitálni az a szabály, amely szerint semmis a felhasználási szerződésnek az a kikötése, amellyel a szerző meghatározatlan számú jövőbeli művének felhasználására ad engedélyt (életműszerződés). Ez nem azt jelenti, hogy ne lehetne jövőben létrehozandó művekre szerződést kötni, és azt sem, hogy ne lehetne több mű létrehozatalára kötelezettséget vállalni egy felhasználási szerződésben, csak meg kell határozni a számukat. Ha viszont a szerződésben életműszerződési kikötés van, akkor az a kikötés nem fog tudni joghatást kiváltani a semmissége okán.

Abban az esetben, ha a számon kívül csak a fajtát és a jelleget határozzák meg a szerződésben (pl. történelmi regény), de ennél közelebről nem definiálják a műveket (melyik korszak, milyen történet, milyen terjedelem), a szerződés megkötésétől számított öt év elteltével és azt követően újabb öt-öt év elteltével bármelyik fél (akár a szerző, akár a felhasználó) hat hónappal felmondhatja azt. E felmondási jogról nem lehet lemondani a szerződésben. Az ilyen szerződések teljesítésével kapcsolatos további, a felhasználót is védő szabály, hogy a jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés alapján átadott mű elfogadásáról a felhasználó a mű átadásától számított két hónapon belül köteles nyilatkozni. Ha a művet a felhasználó kijavításra visszaadta, a határidő a kijavított mű átadásától számít (vagyis ezt követően újabb két hónapja van a nyilatkozattételre). Ha a felhasználó az elfogadásra nyitva álló határidőn belül nem nyilatkozik (hallgat), a művet elfogadottnak kell tekinteni.

Csak a jövőben megalkotandó művek esetében biztosítja a törvény azt, hogy a felhasználó a szerzőnek akár ismételt is visszaadja a művet javításra. Ha a szerző a kijavítást alapos ok nélkül megtagadja vagy határidőre nem végzi el, a felhasználó a szerződéstől díjfizetés kötelezettsége nélkül elállhat, azaz a szerzőt az addig elvégzett munkáért sem illeti meg egyáltalán díjazás. Ha viszont végrehajtja a szerző a javítást, de a mű a javítás után sem alkalmas a felhasználásra, a szerző igényt tarthat a díjazásra, de csak mérsékelt díjazás illeti meg.

Az első szerzői jogi törvény óta töretlen a magyar jogban az a gyakorlat, amely szerint semmis az a szerződési kikötés, amellyel a szerző a szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra ad engedélyt. A szabály a gyakorlatban inkább úgy érvényesül, hogy a szerződéskötés idején ismeretlen felhasználási mód tekintetében nem lehet úgy értelmezni a szerződést, hogy arra is kiterjedt volna a szerző által adott engedély. Így például az 1930-as években kötött szerződés nem terjedhetett ki a lehívásra hozzáférhetővé tételre – így ezek a jogok a szerzőnél (vagy annak jogutódjánál) vannak. Ugyanakkor a felhasználásnak a szerződés megkötését követően kialakuló módszere nem tekinthető a szerződés megkötésekor még ismeretlen felhasználási módnak pusztán azért, mert a korábban is ismert felhasználási mód megvalósítását hatékonyabban, kedvezőbb feltételekkel vagy jobb minőségben teszi lehetővé. Ezt a szabályt meglehetősen tágan kell érteni: a korábban adott sugárzási engedély kiterjedhet a digitális jeltovábbításra is, ha az egyébként megfelel a sugárzás kritériumainak, vagy a film-terjesztési szerződés kiterjed a videón történő terjesztésre is.

A felhasználási szerződés érvényességének alakisági feltétele az írásbeliség, amely teljesíthető elektronikus úton is [Ptk. 6:7. § (3) bekezdés]. Az érvénytelen szerződésből folyó következmények a Ptk. érvénytelenségi szabályai szerint alakulnak. Egyértelmű, hogy e szigorú alakisági kritérium elsősorban a szerzőt védi, ugyanakkor figyelemmel van arra is, hogy a felhasználási szerződések rendszerint hosszabb időre rendezik a felek jogviszonyát, ilyen esetben pedig a későbbi bizonyítás megkönnyítése érdekében is célszerű írásban kötni a szerződést. A törvény ismer néhány kivételt az írásbeliség követelménye alól:

- sajtótermékben, napilapban vagy folyóiratban történő közzétételre kötött,
- nem kizárólagos, ingyenes, a lehívásra hozzáférhetővé tételre felhasználási jogot engedő,
- szoftver és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis nem kizárólagos felhasználására felhasználási jogot engedő, vagy
- a szerző nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek tett, ingyenes, nem kizárólagos felhasználási jog engedésére tett ajánlata elfogadásával létrejött felhasználási szerződés esetén.

A törvény tartalmaz még egy kivételt, amely szerint bizonyos feltételek teljesülésekor akkor is írásba foglaltnak kell tekinteni a szerződést, ha egyébként nem felel meg az írásbeliség fent említett kritériumainak. A közös jogkezelő szervezet és a felhasználó között abban az esetben jöhet létre felhasználási szerződés elektronikus úton, ha a közös jogkezelő szervezet és a felhasználó előzetesen az elektronikus út alkalmazását előíró, írásba foglalt jognyilatkozatot tesznek, és a felhasználási szerződést az ebben meghatározott elektronikus úton kötik meg. Az így megkötött felhasználási szerződést írásba foglaltnak kell tekinteni.

8.7. A felhasználási szerződés alapján fennálló tájékoztatási kötelezettség

A felhasználási szerződés alapján a felhasználó évente legalább egyszer tájékoztatni köteles a szerzőt a mű felhasználásáról, a felhasználás módjáról és mértékéről, a mű felhasználásából eredő bevételekről minden felhasználási mód tekintetében külön-külön, és a szerző részére fizetendő díjazásról. A jog (további) átruházása esetén a szerző mindig a vele szerződő féltől követelheti a tájékoztatást. Ez a kötelezettség csak az ingyenes szerződések esetében nem áll fenn. A filmek és az audiovizuális művek esetében a felek rendelkezhetnek úgy, hogy a felhasználónak csak a szerző írásbeli vagy elektronikus tájékoztatási igénye alapján kell tájékoztatást adnia. Ha a tájékoztatás a felhasználó számára aránytalan költséggel járó adminisztratív terhet jelent, a tájékoztatást az adott helyzetben általában elvárható mértékig kell teljesíteni. Ha a szerzőnek a teljes műhöz való hozzájárulása nem jelentős, a tájékoztatási kötelezettség nem áll fenn.

8.8. A felhasználási szerződés bírósági módosítása

Abban az esetben, ha a felek a szerződéskötés időpontjában nem tudták megbecsülni a várható sikert, és a felhasználási jog sokkal nagyobb értékű, mint amennyi jogdíjat a szerződéskötéskor a szerző kapott, a polgári jog általános szabályai szerint a bíróság akkor is módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos része-

sedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagygyá válik a felek szolgáltatásai közötti értékkülönbség (ez a törvény ún. bestseller-klauzula). Ez a rendelkezés nem vonatkozik a közös vagy a független jogkezelő szervezet által a felhasználóval kötött felhasználási szerződésre, valamint a közös jogkezelő szervezet által a díjigény gyakorlása körében a díjfizetésre kötelezettel kötött megállapodásra. Ennek oka a közös jogkezelő szervezetek díjmegállapításának szigorú szabályozottsága, továbbá éves ciklusokban való engedélyezési rendje. Ha a felek nem akarnak rögtön bírósághoz fordulni, vitájukat elvihetik az SZJSZT mellett működő egyeztető testülethez is.

Fontos összevetni ezt a rendelkezést a Ptk.-nak a felhasználási szerződések vonatkozásában szintén alkalmazható, feltűnő értékkülönbségre vonatkozó szabályával. Eszerint ha a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között anélkül, hogy az egyik felet az ajándékozás szándéka vezetné, a szerződés megkötésének időpontjában feltűnően nagy az értékkülönbség, a sérelmet szenvedő fél megtámadhatja a szerződést. A különbség az, hogy a feltűnő értékkülönbségnek a Ptk. szerint a szerződés megkötésekor kell fennállnia, az Szjt. szerint ezt követően kell létrejönnie, illetve a Ptk. szerinti jogkövetkezmény a megtámadhatóság, annak valamennyi szankcionálási lehetőségével, az Szjt. szerint ezek közül csak a bírósági szerződésmódosítás lehetséges. A különbségek arra vezethetők vissza, hogy a szerződéskötéskor még nem történt teljesítés, így könnyebb az eredeti helyzet visszaállítása irányába ható eszközöket alkalmazni, míg ez a felhasználás megkezdését követően, esetleg annak befejezése után már igen nehéz (sok esetben lehetetlen). Ha a felek között egyéb jellegű vita nincs, a szükségszerű megoldás a szerződés módosítása.

8.9. A felhasználási szerződés felmondása

A felhasználási szerződés tekintetében az Szjt. tartalmaz speciális felmondási okokat. Ezek a Ptk. általános kötelmi részében meghatározott felmondási szabályokhoz képest speciálisak, de nem zárják ki azoknak a felmondási jogoknak a gyakorolhatóságát. Az Szjt.-beli speciális felmondási okok a kizárólagos felhasználási engedélyt szerző felhasználóval kapcsolatban gyakorolhatók. Az ilyen engedélyekben a szerző komoly korlátozást vállal arra vonatkozóan, hogy más úton aknázza ki a művében rejlő sikert. Emiatt különösen fontos, hogy a felhasználó fel is használja a művet, illetve hogy ezt úgy tegye, ahogy arról megállapodtak, vagy ahogy egyébként a szerződés szelleméből következik. Tehát a szerző felmondhatja a szerződést, ha a felhasználó nem kezdi meg a mű felhasználását a szerződésben meghatározott vagy – ennek hiányában – az adott helyzetben általában elvárható időn belül, vagy a felhasználó a szerződéssel megszerzett jogait nyilvánvalóan a szerződés céljának megvalósítására alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.

Még erősebben kötelezi el magát a szerző, amikor kizárólagos engedéllyel hosszú távra ad engedélyt a felhasználáshoz (ez egyes műtípusok, pl. a könyvek kiadása esetében jellemzően így van, másokéban, pl. a filmek sugárzása esetében ritkábban fordul elő). A hosszú távra kötött szerződések esetében hosszabb idő kell, hogy rendelkezésre álljon a felhasználó számára a mű felhasználásához, így a felmondási jog gyakorlása sem lenne észszerű rövid idővel a szerződés megkötését követően. Emiatt ha a kizárólagos felhasználási szerződést határozatlan vagy öt évnél hosszabb időtartamra kötötték, a szerző az előbb említett okokból fakadó felmondási jogát csak a szerződés megkötésétől számított két év eltelte után gyakorolhatja.

A felmondási jog gyakorlásának általános szabálya, hogy csak azt követően kerülhet rá sor, hogy a szerző a felhasználónak megfelelő határidőt szabott a teljesítésre, és az eredménytelenül telt el. A felmondási jogról előzetesen nem lehet lemondani (ez az utólagos lemondást nem zárja ki). A jog gyakorlása azonban kizárható legfeljebb öt éves időtartamra (ha két évnél hosszabb időre zárták ki a felmondási jog gyakorlását, akkor a korábban említett két éves határidő nem alkalmazandó). A felhasználással kapcsolatos problémák nem csak felmondással szüntethetők meg: ha a szerző nem kívánja megszakítani a felhasználóval fennálló jogviszonyát, lehetősége van arra is, hogy a fenti okok fennállása esetén megszüntesse az engedély kizárólagosságát, vagyis a szerződésben adott engedélyt egyszerű felhasználási engedéllyé alakítsa át. Ez a továbbiakban nem indokolja a kizárólagosságért kapott díj megfizetését sem, vagyis ilyenkor arányosan csökkenteni indokolt a díjat.

8.10. A felhasználási szerződés megszűnése

A felhasználási szerződés megszűnésére vonatkozóan a szerződések megszűnésére vonatkozó általános szabályok irányadók: ha lejárt a szerződésben megállapított idő (pl. a felhasználó öt évig terjeszthette a könyv példányait), illetve ha bekövetkeztek a szerződésben meghatározott körülmények (pl. sugározták a filmet, és az ismételt sugárzásra is sor került). A felhasználási szerződések sajátos megszűnési oka a védelmi idő eltelte: ha lejárt a védelem, a mű közkinccsbe tartozik, és tovább már nincs szükség engedélyre a felhasználásához. Ilyen módon nem kell tovább teljesíteni a korábban kötött szerződésben foglalt feltételeket sem a jogszerű felhasználáshoz.

8.11. A tartalomjegyzék szolgáltató által megvalósított felhasználás engedélyezése

Az Sztj. a felhasználási szerződésekre vonatkozó fejezetében rendezi a tartalomjegyzék szolgáltatók tekintetében irányadó speciális szabályokat. Tartalomjegyzék az az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó (de nem közvetítő) szolgáltató, amelynek fő vagy egyik fő célja a szolgáltatás igénybe vevője által feltöltött, jelentős mennyiségű, szerzői jogi védelem alatt álló mű vagy szomszédos jogi teljesítmény tárolása, üzletszerű összerendezése, népszerűsítése és nyilvánossághoz közvetítése (ideértve a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételét is). E felhasználók nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételt végeznek, ilyen módon pedig felhasználásaikhoz engedélyt kell kérniük a jogosultaktól. Az engedély sajátos olyan szempontból, hogy magában foglalja a szolgáltatást igénybe vevő személyek által az e szolgáltató tartalomjegyzék szolgáltatója céljából megvalósított – nem kereskedelmi célú, illetve nem kereskedelmi mértékű bevételt eredményező – felhasználásokat is. Ha a szolgáltatást igénybe vevő szerzi meg a lehívásra hozzáférhetővé tételre vonatkozó engedélyt (ő szintén lehívásra hozzáférhetővé tételt végez), akkor annak hatálya kiterjed a tartalomjegyzék szolgáltatóra az igénybe vevőnek engedett felhasználási jog keretein belül.

Az Európai Bíróság korábban már említett, a C-682/18. és a C-683/18. egyesített ügyekben hozott ítéletében rögzítette, hogy a közvetítő szolgáltatókra vonatkozó szabályok hatálya alá tartozik valamely videómegosztó platform vagy tárhely- és fájlmeosztó platform üzemeltetőjének tevékenysége, feltéve hogy ezen üzemeltető nem játszik olyan tevőleges szerepet, amely révén tudomással bír a platformjára feltöltött tartalmakról, vagy azokat ellenőrzi.

A felhasználási engedély elmaradása esetén a szolgáltató felel a jogsértésért. A felelősség alóli kimentés szabályai szintén sajátosak. A tartalommesztó szolgáltató mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy:

- az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal járt el a felhasználási engedély megszerzése érdekében;
- a szakmai előírásokra és szokásokra tekintettel az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal járt el annak biztosítása érdekében, hogy a szolgáltatása keretében ne váljon elérhetővé olyan mű vagy szomszédos jogi teljesítmény, amelyet az azonosításhoz szükséges lényeges információknak a tartalommesztó szolgáltató részére való megküldésével a jogosult megjelölt, és
- a jogosult által a jogosulatlan felhasználás okán megküldött, megfelelően indokolt értesítés beérkezését követően haladéktalanul intézkedett az értesítésben megjelölt műnek vagy szomszédos jogi teljesítménynek az eltávolítása vagy hozzáférhetetlenné tétele érdekében, és az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal járt el az értesítésben megjelölt mű vagy szomszédos jogi teljesítmény jövőbeni elérhetővé tételének megakadályozására (ez az Ektv. szerinti értesítési és eltávolítási eljárás).

Annak megítéléséhez, hogy a tartalommesztó szolgáltató eleget-e tett a fenti feltételeknek, az arányosság elvére tekintettel figyelembe kell venni különösen:

- a tartalommesztó szolgáltató által nyújtott szolgáltatás méretét, típusát és igénybevevőit;
- a szolgáltatást igénybe vevő személyek által a tartalommesztó szolgáltató szolgáltatásának keretei között felhasznált művek vagy szomszédos jogi teljesítmények típusát, és
- a tartalommesztó szolgáltató által használt eszközök alkalmasságát és hatékonyságát, valamint ezen eszközöknek a szolgáltatót terhelő költségeit.

Az olyan tartalommesztó szolgáltató, amelynek szolgáltatása kevesebb mint három éve érhető el a nyilvánosság számára az EGT tagállamainak területén, és a 2003/361/EK bizottsági ajánlással összhangban kiszámított éves forgalma nem éri el a 10 millió eurót, a felelősség alóli mentesüléshez kizárólag a felhasználási engedély megszerzésére vonatkozó feltételnek köteles megfelelni amellet, hogy az értesítési és eltávolítási eljárást is le kell folytatnia. Ha viszont e tartalommesztó szolgáltató egyedi látogatóinak havi átlagos száma az előző naptári év alapján számítva meghaladja az 5 milliót, akkor a tartalommesztó szolgáltató a felelősség alóli mentesüléshez köteles azt is bizonyítani, hogy az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal járt el az értesítésben megjelölt mű vagy szomszédos jogi teljesítmény jövőbeni elérhetővé tételének megakadályozására.

A tartalomjegyzék szolgáltató a hatékony és gyors jogorvoslat biztosítása érdekében panasztételi eljárást köteles működtetni a szolgáltatás igénybe vevői számára, különösen az általuk felhasznált mű vagy szomszédos jogi teljesítmény hozzáférhetetlenné tételével, valamint eltávolításával kapcsolatos viták rendezésére. A tartalomjegyzék szolgáltató továbbá az általános felhasználási feltételeiben köteles tájékoztatást nyújtani a szolgáltatást igénybe vevő számára a művek és a szomszédos jogi teljesítmények szabad felhasználásának lehetőségeiről.

8.12. A felhasználási szerződések szabályainak alkalmazása más szerződések esetében

Az Sztj. felhasználási szerződésekre vonatkozó rendelkezései olyan szerződések kötésénél, értelmezésénél is alkalmazandók, amelyek nem tartoznak a fent bemutatott körbe. E szerződéseknek három csoportját lehet elkülöníteni:

- a törvény külön nevesíti a kiadói és a megfilmesítési szerződést, továbbá a szoftverek felhasználására vonatkozó szerződéseket mint viszonylagosan önállósult szerződési alípusokat. Ezek felhasználási szerződésnek minősülnek, emiatt a felhasználási szerződés szabályai alkalmazandók rájuk, de mivel néhány szempontból sajátosságokkal bírnak, illetve el is térnek a felhasználási szerződéstől, a törvény ezeket az aspektusait külön szabályozza (ezekről később részletesen lesz szó).
- A felhasználási szerződési szabályokat megfelelően alkalmazni kell a szerzői vagyoni jogok átruházására irányuló szerződésekre is azokban a kivételes esetekben, amelyekben a törvény lehetővé teszi a jogok átruházását, továbbá az előadóművészi teljesítmények felhasználására vonatkozó szerződésekre. Ez utóbbi személyi körre a törvény azért terjeszti ki a felhasználási szerződés szabályait, mert ők – a szerzőhöz hasonlóan – természetes személyek, és az általában jogi személy felhasználókkal szemben gyengébb szerződési pozícióban vannak. A törvény nem ad részletes szerződési szabályozást a jogátruházás és az előadóművészi teljesítmények vonatkozásában, tehát ezeknél lényegében csak a felhasználási szerződésekre fent bemutatott szabályok alkalmazhatók.
- A többi kapcsolódó jogi jogosult jogairól szóló szerződések a szerzői jogi szabályok értelmében nem szabályozott szerződések, de analógia útján bekapcsolhatók a felhasználási szerződések körébe, mivel tartalmuk, tárgyuk, funkciójuk leginkább azokkal rokon.

A kiadói szerződés szabályai az irodalmi művek kiadására vonatkozó szerződéseket foglalják magukban. A fentiek szerint ezek tekintetében is érvényesülnek a felhasználási szerződésekre vonatkozó általános szabályok. A kiadói szerződések esetében a törvény kifejezetten előírja a mű rendelkezésre bocsátásának kötelezettségét a szerző számára, ez sem jelent azonban feltétlen átadást, csupán azt, hogy a kiadót olyan helyzetbe kell hoznia a szerzőnek, hogy a műpéldányhoz (adott esetben a kéziratához) hozzá tudjon jutni. Ha a szerző más módon rendelkezésre tudja bocsátani a művet, akkor a mű átadására ebben az esetben sem kell, hogy sor kerüljön. A kiadói szerződés alapján sincs kötelezettsége a felhasználónak (aki itt a kiadó) a művet kiadni, illetve forgalomba hozni, hanem erre csak jogot szerez. (Természetesen itt is alkalmazandók a speciális felmondási rendelkezések arra az esetre, ha végül a kiadó nem élne ezzel a jogával.)

A szerződés értelmezésének vannak speciális szabályai: ha nem határozták meg a felek, hogy milyen nyelvű kiadásra jogosít a szerződés, akkor az a magyar nyelvű kiadásra vonatkozik. Ellentétben az általános felhasználási szerződésekkel, a kiadói szerződés fő szabály szerint kizárólagos engedélyt ad a mű kiadására. (A kizárólagos és nem kizárólagos engedélyek viszonyára alkalmazandók az általános szabályok.) A kizárólagossági szabály nem alkalmazandó a gyűjtemények, a napilapok és a folyóiratok számára készült művek vonatkozásában (vagyis itt az általános szabályok érvényesülnek). Ettől még a kiadói szerződés szabályai egyébként alkalmazandók e művek esetében is. Nem ritka, hogy az irodalmi művek kiadása során a kötetbe vizuális alkotások kerülnek. Ez akár érdemi befolyást is gyakorolhat az olvasóban a műről kialakuló képre, ilyen módon pedig indokolt, hogy a képek alkalmazásához a szerzőnek hozzá kell járulnia. Ha viszont a szerző hozzájárult ahhoz, hogy illusztrációkkal adják ki a művét, akkor az egy általános hozzájárulásnak tekintendő, az egyes képek felhasználásához való hozzájárulását csak alapos okból tagadhatja meg.

A megfilmesítési szerződés a filmalkotás létrehozására kötött szerződés, amelyet a filmelőállító köt a film szerzőivel. A filmalkotás szerzőinek körét a törvény nem határozza meg kizárólagossággal. Mindig szerzőnek minősülnek a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, valamint a film rendezője. Ezen a körön kívül eseti jelleggel kell megállapítani a szerzőséget – ide tartozhatnak mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. Ilyennek tekintjük az általános gyakorlat szerint az operatőrt és a jelmeztervezőt.

A megfilmesítési szerződés alapján – a kiadói szerződéshez hasonlóan – a szerző átruházza a filmelőállítóra a felhasználás és a felhasználás harmadik személyek számára való engedélyezésének jogát. A jogátruházásnak két korlátja van: az első az, hogy a szöveges vagy szöveg nélküli zenemű szerzője csak az átdolgozásra (megfilmesítésre) ad engedélyt, a többi jogát a későbbiekben a filmelőállítóval szemben az őt képviselő közös jogkezelő szervezet érvényesíti. A második kivétel általános: egyik szerző sem tudja átruházni a bérleti, a haszonkölcsönzési, az üres hordozóra, valamint az egyidejű továbbközvetítésre vonatkozó díjigényét. Az előállító a szerződés alapján őt megillető jogokat más – akár belföldi, akár külföldi – természetes vagy jogi személlyel együttesen is gyakorolhatja.

A vagyoni jogok átruházása nem érinti a szerzők személyhez fűződő jogait, tehát azok megmaradnak az alkotóknál, de ezek védelmében a filmelőállító is felléphet. A többi szerző számára is biztosított személyhez fűződő jogokon túlmenően egy speciális integritásvédelmi tartalmú jog is megilleti a szerzőt. A filmalkotás akkor minősül befejezettnek, ha végleges változatát a szerzők és az előállító ilyenként elfogadják. Ezt követően a végleges változatot egyik fél sem változtathatja meg egyoldalúan, vagyis mindkettőjüknek véglegesnek kell tekintenie a filmet. A már befejezettnek tekintett film hozzáadással, elhagyással vagy kicseréléssel való módosításához vagy bármilyen más megváltoztatásához a szerzők és az előállító engedélye szükséges. Figyelemmel arra, hogy a filmnek több szerzője van, és meglehetősen időigényes lenne valamennyiük hozzájárulásának megszerzése, a törvény úgy rendelkezik, hogy e jogok gyakorlásakor – a szerzők közötti eltérő megállapodás hiányában – a rendező képviseli a többi szerzőt. Ezen személyhez fűződő jog tekintetében a filmelőállító nem képviselheti a szerzőket.

A filmelőállító a szerzőknek minden egyes felhasználási mód tekintetében külön-külön díjazást köteles fizetni. A felhasználáshoz kapcsolódó bevétel – amelynek alapján általában a szerzők számára fizetendő díjat számítják – magában foglalja a támogatást is, amelyet az

előállító a film megvalósításához kap. Mivel nem a szerzők, hanem a filmelőállító lép kapcsolatba a film felhasználóival, annak érdekében, hogy tudható legyen, mennyi a szerzőknek járó jogdíj, az előállító évente legalább egyszer köteles a filmalkotás felhasználásához kapcsolódó bevételeiről a szerzőnek felhasználási módokként írásban beszámolni. A megfilmesítési szerződés kizárólagos, ezért a szerző lényegében csak ebből a felhasználásból remélhet sikert és díjat. Ezért ha az előállító a mű elfogadásától számított négy éven belül nem kezdi meg a megfilmesítést, vagy megkezdi ugyan, de észszerű határidőre nem fejezi be, a szerző komoly hátrányba kerül. Emiatt a törvény biztosítja neki, hogy felmondhatja a szerződést, és arányos díj megfizetését követelheti. A szerzőt ilyen esetben megilleti a felvett előleg (ez lényegében átalakul a fel nem használás kompenzációjává), a művel pedig a továbbiakban már szabadon rendelkezik.

Gyakran előfordul, hogy a filmhez nem már korábban megalkotott műveket használnak fel, hanem kifejezetten a film céljára készül az alkotás – ilyen esetben ez természetesen a jövőben megalkotandó művek sorsában osztozik. Erre speciális átvételi, kijavítási szabályok alkalmazandók: az előállító köteles a mű átvételétől számított hat hónapon belül a szerzőt írásban értesíteni arról, hogy a művet elfogadja-e, vagy annak kijavítását igényli. A mű kijavításra való visszaadása esetén a kijavítás elvégzésére megfelelő határidőt kell tűzni. Az előállító az átvételtől számított három hónapon belül köteles nyilatkozni a kijavított mű elfogadásáról. A mű, illetőleg a kijavított mű elfogadására vonatkozó nyilatkozattételi kötelezettség elmulasztása esetén a művet elfogadottnak kell tekinteni.

Az előállító elsődlegesen a film üzleti sikerében érdekelt, aminek egyik biztosítéka lehet, ha a szerző más számára meghatározott ideig nem ad megfilmesítési engedélyt. Ezt a törvény azzal az eltéréssel engedő szabállyal segíti, hogy a szerző az előállítás befejezésétől számított tíz éven belül ugyanarra a műre csak az előállító hozzájárulásával köthet újabb megfilmesítési szerződést. Ez a korlátozás nemcsak a teljes megfilmesítendő regényre, novellára stb. terjed ki, hanem magában foglalja a rajz- vagy bábfilmekben szereplő jellegzetes alakot is. Ha a szerzőnek a film céljára több műve is készült, vagy azonos témában több alkotása is létezik, erre vonatkozóan is kizárható a megfilmesítés, de erről kifejezetten rendelkezni kell a szerződésben, mivel ez már a szerzői mozgástérnek az általánosan megszokott túlmenő korlátozása a.

8.13. Új engedélyezési modellek

A felhasználási szerződések, általános szerződési feltételek újabb alakzatai az angol megnevezéssel General Public Licence (GPL), Creative Commons Licence és European Public Licence. Ezeknek az USA-ból származó általános szerződési feltételrendszernek közös jellemzője, hogy a művek online környezetben való felhasználását kívánják segíteni, és a szerzői jog általános üzleti modelljétől olyan szempontból eltérő üzleti modelleket segítenek, amelyek önmagukban a műveknek a felhasználókhoz való eljuttatásából nem biztosítanak bevételt a szerzőnek. (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ezek csak nonprofit célokat szolgálhatnak, de a szerző és a felhasználó között nem az engedély fejében történik az ellenszolgáltatás fizetése.) Ez több élethelyzetben lehet működőképes modell, például ha a szoftver működtetéséhez nyújtott támogatásért kell ellenszolgáltatást fizetni, vagy a tudományos művek esetében, amikor a kutató tevékenységét egyéb forrásból finanszírozzák. Olyan fiatal szerzők

esetében is sikerrel alkalmazható, akiknek a pályájuk kezdetén még fontosabb az ismertség elérése, mint a bevétel. Bár ezek a szerződésmodellek igen népszerűek, csak kiegészítő jelleggel vannak jelen a szerzői jogi forgalomban.

A GNU GPL-je (nem hivatalos magyar fordításban: GNU Általános nyilvános licenc) a Free Software Foundation (FSF) által fejlesztett első szabad szoftverhez készült licenc. Ma már a harmadik verziója (GPLv3) érhető el. A GPL sajátossága, hogy ennek alapján a mű szabadon terjeszthető és szabadon módosítható, de ezek a terjesztett, illetve módosított szoftverek is minden esetben a GPL alatt kell, hogy engedélyezésre kerüljenek, ilyen módon pedig a származékos tartalmak is szabadok maradnak. A licenc hivatalos nyelve az angol, semmilyen más nyelven nem érvényes.

A GPL közeli rokona az European Union Public Licence (EUPL, magyar fordításban: Európai uniós nyilvános licenc), amely az Európai Unió Bizottsága által készített szabad szoftverlicenc. A Bizottság célja ennek a kifejlesztésével az volt, hogy a saját fejlesztési programjaihoz olyan önálló licencet tudjon alkalmazni, amely megfelel az EU többnyelvűségének és sokféle szerzői jogi rezsimjének, és ami kompatibilis a GNU GPL licenccel is. Ma már a teljes uniós adminisztrációban használják. Az EU valamennyi hivatalos nyelven érvényes, és összhangban áll a tagállamok szerzői jogi szabályaival.

A Creative Commons licencek bármilyen szerzői jogi védelem alá eső mű vonatkozásában alkalmazható szabad licencek. Ezeknek is az a célja, hogy a művek a lehető legszabadabban terjedjenek, ugyanakkor a szerző eldöntheti, hogy megengedi-e a műve átdolgozását, kereskedelmi célú felhasználását. Ez a licenctípus azokon a nyelveken érvényes, amelyekre a honosítási eljárásban lefordították, és hozzáigazították az érintett ország jogrendszeréhez.

Kulcsfogalmak

felhasználási engedély, bestseller-klauzula, ismeretlen felhasználási mód, tartalomjegyzék szolgáltató felhasználása, kiadói szerződés, megfilmesítési szerződés, GPL, GNU, EUPL, CC

Ismétlő kérdések

- 1) Mit jelent a felhasználási szerződés fogalma?
- 2) Milyen viszonyban áll egymással a felhasználási engedély és a művet hordozó dolog tulajdonjog?
- 3) Mit jelent a felhasználási engedély kizárólagossága? Hogyan viszonyul egymáshoz egy kizárólagos és egy nem kizárólagos felhasználási szerződés?
- 4) Hogyan érvényesül a szerződési szabadság a felhasználási szerződések körében?
- 5) A szerző javára értelmezés követelménye hogyan érvényesül a gyakorlatban?
- 6) A felhasználás hatályával kapcsolatban milyen értelmezési szabályok érvényesülnek?
- 7) A felhasználási szerződés területi hatályának mi a fő elve, és ettől milyen esetekben vannak eltérések?
- 8) Milyen esetben minősül a felhasználási szerződés ingyenesnek?
- 9) Milyen korlátozások vonatkoznak a szerződéskötéskor még nem létező művek tekintetében kötött felhasználási szerződésekre?
- 10) Hogyan lehet értelmezni a szerződéskötéskor ismeretlen felhasználási mód tekintetében a szerződés hatályát?
- 11) Milyen okai vannak a felhasználási szerződés írásbeliségét megkövetelő szabálynak?
- 12) Mely problémákat orvosolhatja a bestseller-klauzula?

- 13) Milyen speciális felmondási okok vannak a felhasználási szerződések tekintetében?
- 14) Milyen sajátosságai vannak a tartalomjegyző szolgáltató által végzett felhasználás engedélyezésének?
- 15) Milyen specifikumai vannak a kiadói és a megfilmesítési szerződésnek?
- 16) Milyen új típusú felhasználási szerződések ismertek, és ezeknek melyek a fő sajátosságai?

Ajánlott irodalom

Baranyi Róbert: De ki őrzi az őrzőket? A CDSM irányelv szűrési mechanizmusa és a véleményszabadság. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/6., 32–64.

Dudás Ágnes: Creative Commons – közjó vagy közellenség? *Infokommunikáció és Jog*, 2006/1., <https://infojog.hu/portfolio-item/11-szam-2006-februar/>

Dudás Ágnes: Szerződésszövevény, avagy a licencekkel kapcsolatos joggyakorlat aktuális kérdései. *Infokommunikáció és Jog*, 2009/1., 23–26.

Faludi Gábor: *A felhasználási szerződés*. Budapest, KJK, 1999

Faludi Gábor: A licenciaszerződés fogalma a joghatósági rendelet szemszögéből (a Falco-döntés megjegyzésekkel). *Európai Jog*, 2010/10., 29–37.

Faludi Gábor: A szerzői jogi és iparjogvédelmi jogátruházás a Ptk. háttere előtt. *Jogtudományi Közlöny*, 2013/12., 581–593.

Gyenge Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája I. *Infokommunikáció és Jog*, 2006/1., 17–22.

Gyenge Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája II. *Infokommunikáció és Jog*, 2006/2., 57–61.

Gyenge Anikó: A szerzői mű ára – díjak az egyéni felhasználási szerződésekben. I. rész *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2004. december. 28–36.

Gyenge Anikó: A szerzői mű ára – díjak az egyéni felhasználási szerződésekben. II. rész *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 2005. február. 20–38.

Lábody Péter: A szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalomjegyző platformokon. *In Medias Res*, 2021/1., 102–127.

Telek Eszter: A szoftver felhasználási szerződések elmélete és gyakorlata, avagy végfelhasználók és szoftvergyártók háborúja. *Infokommunikáció és Jog*, 2008/5., 206–213.

9. Közös jogkezelés

9.1. A közös jogkezelés általában

A szerzői jogi közös jogkezelés kialakulásának okát abban kell keresni, hogy a művek egyes felhasználásait sem a szerzők, sem a felhasználók nem tudják egyedileg jogosítani, jogsíttatni. Abban az esetben, ha a művet sok helyen, különösen, ha egyidejűleg sok helyen használ(hat)ják fel, a szerző nem tudja maga ellenőrizni az összes felhasználás jogszerűségét. Ha a felhasználó nagy mennyiségben használ fel műveket, szintén igen nagy adminisztratív teherrel járna, ha valamennyi jogosulttól egyedi tárgyalás során kellene megszereznie az engedélyt (és egyáltalán nem biztos, hogy valamennyi alkotó meg is adná azt).

Az első közös jogkezelő szervezetek 150 évvel ezelőtt a zeneművek szórakozóhelyeken, éttermekben, kávéházakban, kocsmákban való előadásainak engedélyezésére jöttek létre. Mára azonban jelentősen kibővült azoknak a felhasználásoknak a köre, amelyek esetében szükség és indokolt is a jogkezelés. A technológiai fejlődés már nagyon régóta lehetővé teszi a művek tömeges felhasználását, ami csak fokozza a közös jogkezelés iránti igényt. Ezen az internet megjelenése sem változtatott. Még ha a technológia gyakran ma már jelentősen megkönnyíti is az egyes felhasználások nyomán követését, sok esetben nem marad más hatékony eszköz a joggyakorlásra.

A közös jogkezelés tekintetében 2016-ban lépett hatályba az EU hasonló tartalmú irányelvét átültető,⁸¹ első önálló törvény (korábban a közös jogkezelés szabályait kormányrendelet, illetve maga az Szjt. tartalmazta), a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Kjkt.). A törvény a szabályozott jogviszonyok jellege szerint két lábon áll: egyrészt a mellérendelt, egyenjogúságra épülő jogviszonyok tekintetében az Szjt. és a Ptk. a háttérszabályai, másrészt a közigazgatási jogviszonyok vonatkozásában az Ákr. alkalmazandó.

9.2. A közös jogkezelés általános szabályai

Fogalmilag akkor beszélhetünk jogkezelésről, ha a jogosult érdekében más gyakorolja a saját nevében az egyébként a jogosultat megillető valamely konkrét vagyoni jogot vagy jogokat *sui generis* képviselőként, tipikusan ezen belül bizományosként. A magyar szabályozás szerint a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg hatékonyan nem gyakorolható szerzői vagyoni jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó vagyoni jogok gyakorlása és érvényesítése történik közös jogkezelés útján. E joggyakorlás több, a jogkezelés története során kikristályosodott, elkülönült sajátossággal bír:

- a felhasználás engedélyezése és a felhasználás fejében járó díj beszedése, általános szerződési feltételek (ún. tarifák vagy díjszabások) alapján;

81 Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről.

- a beszedett díjak szintén előre rögzített elvek szerinti felosztása a felhasznált művek jogosultjai között, a felhasználás arányai (esetleg ráosztás) alapján;
- a világ- és a nemzetközi repertoár képviselte ún. kölcsönös képviseleti szerződések alapján;
- a tevékenység végzése nem nyereségszerzési céllal (mivel egyrészt kizárólag a beszedés és a felosztási költségei vonhatók le a díjakból, másrészt a feladata a szolidaritás elve alapján az alkotók támogatása és a felhasználókkal, esetlegesen az állammal szembeni érdekvédelem ellátása).

A Kjkt. a korábban bemutatottakhoz képest a közös jogkezelésnek egy elvontabb fogalmát használja: minden olyan joggyakorlás ide tartozik, amelynek során bármely szervezet több szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogosult javára, a jogosultak közös érdekében szerzői vagy kapcsolódó jog körébe eső vagyoni jogot gyakorol. Közös jogkezelő szervezet csak olyan szervezet (a magyar szabályozás szerint szűkebben meghatározva: egyesület) lehet, amelynek ez a főtevékenysége, és vagy a képviselt jogosultak („tulajdonosi”) ellenőrzése alatt áll, vagy nyereségszerzési cél nélkül működik. A közös jogkezelő szervezetek igen sokféle szervezeti formát ölthetnek, a világban számos különféle társasági jogi formában működnek. A magyar szabályozás 1996 óta az egyesületi formát írja elő, figyelemmel a közös jogkezelés nemzeti előzményeire és mai sajátosságaira.

A Kjkt. kiemeli a többi jogkezelési szerveződés közül az ún. reprezentatív közös jogkezelés, illetve a közös jogkezelő szervezet fogalmát. Ha az Szjt. előírja az adott vagyoni jog közös kezelését (kötelező közös jogkezelés), az kizárólag reprezentatív közös jogkezelő szervezet útján történhet. Minden más esetben csak akkor lehetséges a közös jogkezelési tevékenység végzése reprezentatív közös jogkezelő szervezetként, ha az adott szerzői jog vagy kapcsolódó jog egyedileg hatékonyan nem gyakorolható. Azaz ha az adott jog tekintetében a jogosultak az egyedi joggyakorlás hatékonyságának hiányát nem tudják igazolni, legfeljebb nem reprezentatív közös jogkezelő szervezetet tudnak létrehozni.

Ahhoz azonban, hogy egy szervezet reprezentatív közös jogkezelőként tudjon működni, számos minőségi követelménynek is meg kell felelni, ezek közül pedig kiemelkedik, hogy megfelelően széles képviseleti jogot kell szerezni a jogosultaktól, azaz az általa végzett közös jogkezelési tevékenységgel érintett jogosultak jelentős részét képviselni kell csatlakozás vagy a megfelelő külföldi közös jogkezelő szervezetekkel kötött képviseleti szerződések útján. A reprezentatív közös jogkezelő szervezetek kiterjesztett hatályú közös jogkezelést gyakorolnak, ez teszi lehetővé számukra, hogy a tagjukká nem váló jogosultak javára is eljárjanak. Ez elsősorban a felhasználó számára kedvező, hiszen ilyen módon jogszavatosságot vállalhatnak a repertoár teljes képviseletéért. A külső jogosultak a tagokkal egyenlő feltételekkel részesednek a felosztás során. A kiterjesztett közös jogkezelést támogatja a repertoár védettségéhez fűzött törvényi vélelem is, amelyet a mechanikai többszörözés kivételével alkalmazni kell. Eszerint az ellenkező bizonyításáig vélelmezni kell, hogy a felhasznált művek, illetve szomszédos jogi teljesítmények védettek, vagyis még nem váltak közkinccsé.

Korábban a törvény által előírt monopólium (azonos jogosulti csoport azonos joga tekintetében csak egy közös jogkezelő szervezet volt bejegyezhető) biztosította azt, hogy egyetlen

kiterjesztett közös jogkezelést végző szervezet biztosítsa a jogszerzés biztonságát.⁸² A Kjkt.-nek a monopóliumot feloldó szabályai elvileg lehetővé teszik a többes közös jogkezelést, de nem engedik meg, hogy ugyanazon jogosulti csoport ugyanazon jogával kapcsolatban több reprezentatív közös jogkezelő szervezet működjön. Ha több szervezet működik, maguk között állapotodhatnak meg a kiterjesztett jogkezelésről, vagy az SZTNH jelöli ki az ilyen hatályú képviselőt ellátó szervezetet. Azonban a kiterjesztett közös jogkezelés esetében többes nyilvántartásba vétel csak akkor lehetséges, ha:

- mindegyik szervezet megfelel a nyilvántartásba vétel szigorú követelményeinek;
- a többes jogkezelés a közös jogkezelés működőképességét és hatékonyságát – sem a jogosultak, sem a felhasználók vagy a díj fizetésére kötelezettek oldalán – nem veszélyezteti;
- a kiterjesztett hatályú képviselőről való, fent említett döntés megszületik;
- engedélyezési jog nélkül fennálló díjigény esetén pedig megállapodnak a közös jogdíj-közleményük tartalmáról is, és arról, hogy az érintett fizetésre kötelezettekkel szemben melyikük jár el.

Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a közös jogkezelésnek a működőképes módja a tényleges (*de facto*), vagy jogi (*de iure*) monopólium. (Ahol Európában hosszabb-rövidebb időre ettől eltérő helyzet alakult ki, ott engedélyezési káosz keletkezett, és hamarosan részben fel is számolták a megengedőbb szabályozást, pl. Csehországban, Ukrajnában és Törökországban.) Ha a közös jogkezelő szervezet nem reprezentatív (pl. nem is kíván kiterjesztett közös jogkezelést gyakorolni), akkor a működéséhez is kevesebb feltételt rendel a Kjkt. Ezek a jogkezelő szervezetek nem végezhetnek törvény által előírt jogkezelést, csak ott fejthetik ki tevékenységüket, ahol önkéntes jogkezelésre van lehetőség. Az ilyen típusú közös jogkezelő szervezetek közül több is élfer egymás mellett az érintett piacon, nincsenek együttműködésre kötelezve, és tevékenységüket is csak be kell jelenteniük az SZTNH felé. Ebben az esetben is megfelelő munkavállalókkal, informatikai felkészültséggel kell rendelkezniük.

Ha létezik az adott jogosultság gyakorlására bejegyzett közös jogkezelő szervezet, akkor a nyilvántartásba vett közös jogkezelő szervezettől különböző más személynek vagy szervezetnek történő díjfizetés, illetve más személlyel vagy szervezettel történő megállapodás a közös jogkezelő szervezet által képviselt jogosultak irányában nem hatályos, és nem mentesít a szerzői jog megsértésének jogkövetkezményei alól. Kivételt képez ez alól, hogy a közös jogkezelő szervezet által képviselt jogosultak nem kereskedelmi célra maguk engedélyezhetik műveik felhasználását. Nem kereskedelmi cél, ha sem a jogosult nem kap érte díjazást, sem semmilyen más személy nem szerez közvetlenül vagy közvetve jövedelmet a felhasználással összefüggésben.

A Kjkt. az irányelvben foglaltak átültetéseként lehetővé tette egy harmadik típusú, ún. független jogkezelő szervezet alapítását is, amely nyereségszerzési céllal működik, és nem áll a jogosultak ellenőrzése alatt, ezáltal igen széles kört lefedő csoportot definiálva. Ebbe a körbe tartozik valamennyi olyan szervezet, amely a saját nevében, de több jogosult javára eljárva

82 Az Európai Unió Bírósága a C-351/12. sz. OSA-ügyben kimondta, hogy az EUMSZ 56. és 102. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azokkal nem ellentétes a közös jogkezelő szervezet jogi monopóliuma az esetlet érintett nyilvánossághoz közvetítési (nyilvános előadási) jog közös gyakorlása körében, sem az, hogy a jogi monopólium megakadályozza a másik tagállamban letelepedett jogkezelő szervezet által nyújtott szolgáltatások igénybevételét.

felhasználást engedélyez, díjat szed be vagy végez esetleg még más, egyébként közös jogkezelőként is végezhető tevékenységet. E szervezetekre azok a garanciális szabályok sem vonatkoznak, amelyeknek a közös jogkezelő szervezeteknek meg kell felelniük. Az SZTNH felé csak be kell jelenteni a működésüket, és a díjszabásukat is nyilvánosságra kell hozniuk, de ezt nem hagyja jóvá hatóság. Transzparens működésük felett az SZTNH felügyeleti jogot gyakorol.

A belföldiekkel azonos engedélyezési, illetve bejelentési kötelezettség terjed ki a külföldön letelepedett közös és független jogkezelő szervezetekre, ha tevékenységük magyarországi felhasználás engedélyezésére (díjigény érvényesítésére) is kiterjed. (Kivétel ez alól a zeneművek több területre kiterjedő hatályú online felhasználásának engedélyezése). Az EGT valamely államában letelepedett közös jogkezelő szervezetek a bejelentés (reprezentatív közös jogkezelés esetén az engedélyezés) követelményeinek való megfelelést igazolhatják a saját felügyelő hatóságuk által kiállított igazolással. A szervezeti formára irányadó követelményt, a munkavállalói alkalmasság és az adatfeldolgozási képesség követelményét e szervezetekre nem kell alkalmazni.

A közös jogkezelés a díjigények esetében kötelező, mivel ezek nem gyakorolhatók egyedileg. Ezenkívül néhány kizárólagos jog esetében is így rendelkezik az Szjt. (pl. vezetékes továbbközvetítés). A közös jogkezelésbe került igényekről a jogosult előzetesen nem mondhat le, az ezekből eredő jogdíjkövetelésekkel csak a jogdíjak személyre szóló felosztása után rendelkezhet. A közös jogkezelő szervezet a saját nevében érvényesíti a közös jogkezelésbe tartozó igényeket, igényérvényesítéséhez nem szükséges az általa képviselt jogosultak perben állása. A nyilvántartásba vett reprezentatív és „sima” közös jogkezelő szervezetek legfontosabb, mindenkor aktuális adatai, így többek között a közösen kezelt vagyoni jog Szjt. szerinti megjelölése, a képviselt jogosulti csoport megjelölése, az ellátott jogkezelési tevékenységek felsorolása, a szervezetek díjszabásai, felosztási szabályzatai, pénzügyi beszámolója a Hivatal honlapján elérhetők.⁸³ A független jogkezelő szervezetek legfontosabb adatai ugyanígy elérhetők.

A közös jogkezelő szervezetnek nincs olyan mértékű szerződési szabadsága, mint az egyes jogosultaknak. A közös jogkezelő köteles bármely felhasználóval, megkülönböztetés nélkül és különösen különbségtétel nélküli feltételek mentén szerződést kötni, még hozzá azon díjszabás alapján, amelyről tájékoztatnia is kell a felhasználót. E díjszabástól (amely az engedélyezés valamennyi fontos feltételét tartalmazza) eltérni nem lehet (értelemszerűen, ha a díjszabás maga tartalmaz eltérési lehetőséget, akkor azon feltételekkel nyílik mozgástér). Egyes esetekben a törvény határozza meg a díj mértékét, ezektől a díjszabásban sem lehet eltérni. (A reprezentatív közös jogkezelő szervezet évente teszi közzé a díjszabását, a többi jogkezelő bármilyen időtartamra megállapíthatja a szerződési feltételeit.)

9.3. A közös jogkezelő szervezetek díjszabásai

A jogosultak a felhasználás fejében kért díjat ún. díjszabásokban állapítják meg. A díjszabást indokolni kell, a díjak mértékének észszerűnek kell lennie, figyelemmel kell benne lenni a felhasználás valamennyi érdemi körülményére, a szolgáltatás gazdasági értékére. A Kjkt. ennek elfogadását a reprezentatív közös jogkezelő szervezetek esetében az SZTNH előkészítését követően az igazságügyi miniszter jóváhagyásához köti, és megköveteli, hogy a közös jogkezelő szervezetek évente alakítsanak ki új díjszabást. Az előkészítő folyamatban az SZTNH

83 <http://kjk.sztnh.gov.hu>.

véleményt kér a jelentős felhasználóktól és a felhasználók érdekképviselői szervezeteitől (jelentős felhasználó az előző naptári évben a jogdíjak 5%-át fizető felhasználó, illetve az olyan érdekképviselői szerv, amelynek tagjai a megfelelő jogdíjak 10%-át fizették), valamint ezt követően a kultúráért felelős minisztertől, a nyilvános előadásra vonatkozó díjszabást illetően a kereskedelemért, a turizmusért és a vendéglátásért felelős minisztertől is.

Ha egy közös jogkezelő szervezet a következő naptári év első napjától alkalmazni kíván egy jogdíjközleményt, azt az előző év szeptember 1-jéig kell jóváhagyásra benyújtania a Hivatalhoz (a tervezett alkalmazási időpontot megelőzően 90 nappal). Ebből 60 nap a véleményezés, és 30 nap a jóváhagyás határideje. A jóváhagyott díjszabást a reprezentatív közös jogkezelő szervezet a Hivatalos értesítőben saját nevében nyilvánosságra hozza. Amennyiben nem történik meg időben az új díjszabás jóváhagyása, az előző időszakra megállapított és jóváhagyott díjszabást kell tovább alkalmazni. A többi közös jogkezelő szervezet díjszabásaira vonatkozó tartalmi feltételek azonosak, a közzétételt megelőzően azonban nincs jóváhagyási eljárás. A független jogkezelő szervezetek esetében a tartalmi szabályok nem alkalmazandók, de érvényesek rájuk a Ptk. általános szerződési feltételekre vonatkozó előírásai és értelemszerűen a versenyjogi szabályok is.

Az általános szerződési feltételeknek minősülő díjszabás a Ptk. szerinti általános szerződési feltételként megtámadható tisztességtelenségre hivatkozással. Korlátozza a tisztességtelenségre való hivatkozás eredményét, hogy a Ptk. értelmében „a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.” Nem akadályozza azonban a megtámadásnak, hogy a törvény szerinti jóváhagyás a feltétele a díjszabás alkalmazásának. Igénybe vehető jogorvoslatként a jóváhagyó vagy azt megtagadó határozat bírósági felülvizsgálata is. Erre a közigazgatási nemperes eljárásra a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság rendelkezik kizárólagos hatáskörrel. Mindezekon túlmenően alkalmazandó a díjszabások versenyfelügyeleti kontrollja is, így különösen a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés miatti versenyfelügyeleti eljárás.

9.4. A beszedett díjak felosztása

A beszedett díjak felosztása felosztási szabályzat alapján történik, amit a mindenkorai legfőbb döntéshozó szerv fogad el. A díjakból mindenekelőtt a kezelési költség levonása, illetve egyes esetekben a Nemzeti Kulturális Alapnak (NKA) átadásra kerülő rész meghatározása történik meg. Ezt követi az általános gondossági, a jogosultak érdekeit szem előtt tartó felosztás folyamata. A közös jogkezelés meghatározó eleme a beszedett díjak felosztása az arra jogosultak között (függetlenül attól, hogy milyen módon kapcsolódnak az adott szervezethez). Korábban a felosztásnak nem voltak részletes szabályai, a Kjkt. azonban – az irányelv átültetésének köszönhetően – viszonylag részletesen szabályozza a felosztás rendjét. A beszedett jogdíjat legkésőbb a beszéd évét követő év harmadik negyedévének végéig kell a képviselt jogosultak részére a mindenkorai felosztási szabályzat szerint felosztani és kifizetni. Egyetlen kivételt enged ez alól a jogszabály: ha a jogdíjak felosztása vagy kifizetése a közös jogkezelő szervezeten kívül álló okból e határidőn belül nem lehetséges – ilyen lehet például, ha a szervezet a felhasználó hibájából nem jut hozzá azokhoz az adatokhoz, amelyek a felosztáshoz szükségesek lehetnek.

Ha a felosztás azért nem lehetséges, mert a jogosult ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, az ilyen jogdíjat egy elkülönített számlára kell helyezni, és a továbbiakban is törekednie kell arra a szervezetnek arra, hogy megtalálja a jogosultat. Ha ez a beszédés évét követő kilenc hónapig nem történik meg, ennek lejártát követő három hónapon belül tájékoztatást kell közzétenni a közös jogkezelő szervezet honlapján, és értesíteni kell a közös jogkezelő szervezet tagjait (valójában inkább az összes jogosultat) azokról a művekről, teljesítményekről, amelyek jogosultja vagy a jogosult tartózkodási helye nem ismert. A honlapon erről közzé kell tenni a megfelelő tájékoztatást, amelyet egy év után frissíteni kell. Ezt a tájékoztatást a jogosult vagy a jogosult tartózkodási helyének ismertté válásáig, de legalább három éven át folyamatosan hozzáférhetővé kell tenni. Ha viszont a jogdíj a beszédése szerinti év végét követő három éven belül sem fizethető ki („ki nem fizethető jogdíj”), akkor annak a 90%-át át kell adni az NKA-nak. Az átadás egyébként nem érinti azt, hogy a jogosult az általános elévülési időn túl kérje a közös jogkezelő szervezettől az őt illető díj kifizetését. Erre tekintettel a közös jogkezelő szervezet tartalékot képezhet.

A jogdíjak egy részét lehet szociális, kulturális célra is fordítani. A magánmásolási díjak 25%-át nem kell felosztani, hanem azokat az NKA-nak történő átadással az érintett jogosultak javára, de csak kulturális célra lehet fordítani, azonban a jogosult (külföldi közös jogkezelő szervezet) hozzájárulása nélkül közösségi célra nem lehet felhasználni jogdíjat. A magánmásolási díjak 25%-ának kulturális célú NKA általi felhasználásához nem kell a jogosultak hozzájárulása, erre a Kjkt. kötelez. A kulturális, szociális célok támogatásához a közös jogkezelő szervezetnek ún. támogatási politika elfogadására van szüksége. Ha a támogatási politika kulturális támogatásról rendelkezik, azt csak az arra szánt díj NKA-nak történő átadásával lehet teljesíteni. A kulturális támogatási politikának összhangban kell állnia az NKA támogatási elveivel.

A Kjkt. mellett, hogy a díjszabások esetében jogorvoslatot biztosít, egyéb, a közös jogkezelésből fakadó viták rendezésére is ad előírásokat. A közös jogkezelő szervezetnek lehetővé kell tennie az írásbeli panasztételt, és annak kezelési mechanizmusát, valamint akár a belső jogorvoslati rendet is szabályoznia kell. Természetesen ezt követően vagy ennek helyettesítéseként is bírósághoz lehet fordulni. A reprezentatív közös jogkezelő szervezetek díjszabásának jóváhagyására irányuló eljárásban szerepe lehet az SZJSZT mellett működő ún. egyeztető testületnek is, amely segítheti a közös jogkezelő szervezet és a felhasználó vagy felhasználói érdekképviselői szervezet közötti megállapodás létrejöttét. Az egyeztető testület igénybe vehető a közös jogkezelő szervezetek egymás közötti, a közös jogkezelő szervezetek és tagjaik vagy más képviselt jogosultak között, valamint a közös jogkezelő szervezet és a felhasználók között a közös jogkezeléssel összefüggésben felmerülő jogvitákban is mint vitarendezési fórum.

9.5. A közös jogkezelés gyakorlása határon átnyúló szolgáltatások esetén

A szerzői jogi engedélyezés évszázadokon keresztül területiális hatályú volt, azonban az internetes felhasználások engedélyezése igen nehezen tolerálja ezt a megközelítést. Ennek köszönhető, hogy az irányelv megalkotásának egyik kiemelt célja lett, hogy olyan rendszert hozzon létre, amely a nagy felhasználók (pl. a Spotify, a Deezer, esetleg az Apple) számára megkönnyíti az egynél több EGT-tagállamra kiterjedő zenei felhasználások (kizárólag!) szerzői közös jogkezelési engedélyezését.

Az a közös jogkezelő szervezet, amely ilyen engedélyezést kíván végezni, magasabb szintű elvárásoknak kell megfeleljen, mint a többi (de nem kell reprezentatívnak lennie, és az adott jogosult teljes repertoárját sem kell képviselnie). Ezek a többletfeltételek az ún. *passport*-követelmények, amelyek elsősorban az elektronikus adatfeldolgozásra, számlázásra, kapcsolattartásra vonatkoznak. Azok a szervezetek, amelyek nem tudják ezeket a feltételeket teljesíteni, a teljes repertoárjukkal rákapcsolódhatnak (*tag-on*) egy így működő szervezetre, amely köteles a kapcsolódást tūrni, ha már mástól is elfogadott ilyet. Ezt követően pedig ez a szervezet köteles ugyanolyan feltételekkel hozzáférést nyújtani valamennyi repertoárhoz, mint a sajátjához. Ha a Kjekt.-ban meghatározott határidőn belül a közös jogkezelő szervezet nem csatlakozik több tagállamra kiterjedő jogosítást végző szervezethez, a jogosultjai közvetlenül is csatlakozhatnak ilyen szervezethez. Ezt anélkül is megtehetik, hogy kilépnének a helyi szervezetből (lényegében meghagyhatják nála az adott területre vonatkozó jogosítási lehetőségét). Ez az online jogosítási modell nem alkalmazható a rádió- és a televízió-szervezetek műsorsugárzásához kapcsolódó (kiegészítő) online szolgáltatásainak az engedélyezésére.

9.6. Az árva művek felhasználásának hatósági engedélyezése

Az engedélyezés sajátos esetei között meg kell még említeni az ún. árva művek felhasználásának engedélyezését. Ha az érintett felhasználás nincs közös jogkezelésben, és nem tartozik szabad felhasználás alá sem, akkor az egyedi jogosulttól kell erre engedélyt kérni. Viszont ha nem tudható, hogy ki az, vagy nem lehet tudni, hogy hol tartózkodik, akkor tőle *de facto* nem lehet engedélyt kérni, így a mű nem lenne jogszerűen felhasználható. Az olyan műveket, amelyekről nem tudjuk, hogy ki a jogosultjuk, vagy hogy az hol tartózkodik, árva műveknek nevezzük. Ezekre az esetekre alkalmazandó az Szjt. speciális engedélyezési eljárása akkor, ha az érintett felhasználás nem tartozik más rezsím alá.

E szabályozás célja, hogy teljes lefedettséget, logikai zártságot hozzon létre a szerzői jogi rendszerben, vagyis minden felhasználást jogszerűen lehessen végezni. Ennek a célnak végső soron az egyetlen érdemi korlátja az, hogy az SZTNH árva mű átdolgozására nem tud engedélyt adni, és erre a szabad felhasználás sem jogosít fel (ennek a felhasználásnak a személyiségi jogi összefüggései miatt), de egyébként az SZTNH minden, nem transzformatív felhasználást tud engedélyezni, ha arra vonatkozóan nem lelhető fel más jogosult, és a kérelmező eleget tesz valamennyi feltételnek, valamint a felhasználás nem tartozik a szabad felhasználás körébe. Az egyetlen kivételt az építészeti alkotások esetében engedi a jogalkotó, akkor, ha a felhasználási engedély iránti kérelmet az épület mint építészeti alkotás tulajdonosa terjeszti elő.

Az SZTNH által adható felhasználási engedély „egyszerű felhasználási engedély”: legfeljebb öt évre szól (természetesen nincs kizárva újabb engedély, ha az engedély feltételei továbbra is fennállnak), csak Magyarország területére terjed ki minden lehetséges felhasználási mód esetében, nem kizárólagos (vagyis ugyanazon mű tekintetében többen is kaphatnak engedélyt), harmadik személyre át nem ruházható, és nem jogosít harmadik személy számára további felhasználási engedély adására. Az építészeti művek esetében az engedély egyszer meghosszabbítható az eredeti engedély időtartamával, de legfeljebb öt évvel. Az SZTNH által adott engedély annyiban hasonlít egy felhasználási szerződésbe foglalt engedélyhez, hogy a felhasználás fejében ezekben az esetekben is díj jár (sőt, szigorúbb is, mivel az SZTNH-nak nincs lehetősége az ingyenes engedélyadásra sem). A díj egyébként a felhasználás módjához

és mértékéhez igazodik (a törvény itt nem olyan rugalmas, mint a felhasználási szerződésekre vonatkozóan).

A szabályozás két szempontból is differenciáltan kezeli az árva művek egyes felhasználása-it: eltérő szabályok vonatkoznak a jövedelemfokozást közvetve sem szolgáló, illetve a legalább közvetve jövedelemfokozást szolgáló felhasználásokra az eljárási díj, illetve a felhasználási díj szempontjából. A felhasználási díjat a szerző személyének vagy tartózkodási helyének ismertetését követően kell megfizetni, ha a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. Ha a felhasználás közvetve vagy közvetlenül jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját szolgálja, a díjat az SZTNH-nál letétbe kell helyezni. A díj letétbe helyezése a felhasználás megkezdésének feltétele. Ez azt jelenti, hogy az első körbe tartozó felhasználások esetében az SZTNH csupán megállapítja a díj mértékét, de annak letétbe helyezésére sem kerül sor. Az eljárási díj összegét az Árvaműr. mérsékli a jövedelemfokozási célt közvetve sem szolgáló esetekben. Az Árvaműr. alapján egy kérelemben egy mű vagy egy teljesítmény felhasználására kérhető engedély. Több műre vagy teljesítményre vonatkozóan akkor lehet benyújtani közös kérelmet, ha a kérelem ugyanazon jogosult ugyanazon típusba tartozó műveinek vagy teljesítményeinek azonos felhasználási módjára vonatkozik.

Még ha a gondos keresés megvalósult is, az SZTNH lényegében nem tud teljes bizonyossággal meggyőződni arról, hogy nincs jogosultja a felhasználásnak, ezt a rendelkezésére bocsátott bizonyítékok alapján csak valószínűsíteni tudja. Ugyan várhatóan igen ritkán fog ez előfordulni, a jogosult akár még a felhasználási engedély hatálya alatt, akár ezt követően ismertté válhat. Az előbbi esetben az SZTNH a szerző, illetve a felhasználó kérelmére a felhasználási engedélyt a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjával kezdődő hatállyal visszavonja azzal, hogy a felhasználás a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napján meglévő mértékig, az engedély alapján még hátralévő időtartamig, de a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjától legfeljebb egy évig folytatható a felhasználási engedély által biztosított feltételek között, az engedély hatálya alá tartozó teljes mértékben.

Ilyen módon tehát a törvény a szerző ismertté válását követően is korlátozza a szerződési szabadságot, de ezt a korábban jogszerű felhasználó jogos érdekeinek (befektetéseinek, ráfordításainak) védelmében teszi. Ezt a rendelkezést megfelelően alkalmazni kell akkor is, ha a felhasználásra a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjáig komoly előkészületeket tettek, de azt még nem kezdték meg, azzal, hogy ebben az esetben a felhasználást az előkészületnek a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásakor meglévő mértékéig lehet megkezdeni és folytatni. Vagyis ebben az esetben a felhasználó korlátozása jóval tágabb, hiszen a felhasználás sem kezdődött még meg, csupán az előkészületek nem teszik indokolttá a szerző szerződési szabadságának korlátozását.

Mivel a felhasználás az SZTNH engedélye alapján, jogszerűen zajlott, az időközben ismertté vált szerző nem tud eredményesen pert indítani a felhasználó ellen szerzői jogsértésre hivatkozva. Ugyanakkor az SZTNH által a felhasználás fejében megállapított díjra igényt tarthat, méghozzá a felhasználási engedély hatályának megszűnésétől vagy a visszavonásáról szóló határozat jogerőre emelkedésétől számított öt évig a felhasználótól, illetve – a díj letétbe helyezése esetén – az SZTNH-tól. Az öt év lejártát követően az SZTNH a nála letétbe helyezett díjat átutalja annak a közös jogkezelő szervezetnek, amely az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználását jogosítja, vagyis ezt a hátridőt követően a jogosult már nem követelheti ennek a kifizetését. Ha az ismeretlen vagy

az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználásait több közös jogkezelő szervezet jogosítja, akkor ezek a díjból egyenlő arányban részesülnek. Ilyen szervezet hiányában az SZTNH az NKA-nak utalja át a díjat, amely ezt a kulturális javak hozzáférhetővé tételére fordítja. A díj mértékének vitatása a szerzői jogi perekre irányadó szabályok szerint bírósági útra tartozik.

Kulcsfogalmak

reprezentativitás, kiterjesztett közös jogkezelés, törvényi monopólium, független jogkezelő szervezet, kötelező közös jogkezelés, árvamű-engedélyezés, hatósági engedély

Ismétlő kérdések

- 1) Milyen fogalmi elemei vannak a közös jogkezelésnek az elméletben és a jogi szabályozásban?
- 2) Milyen esetben minősíthető reprezentatívnak egy közös jogkezelő szervezet?
- 3) Mely esetekben kötelező a reprezentatív jogkezelés?
- 4) Mit jelent a közös jogkezelés kiterjesztett hatálya?
- 5) Hogyan van lehetőség több közös jogkezelő szervezet működésére ugyanazon jogosult csoport ugyanazon jogának gyakorlása tekintetében?
- 6) Mely területen és milyen feltételekkel működhetnek nem kiterjesztett hatályú joggyakorlást végző közös jogkezelő szervezetek?
- 7) Milyen szabályok vonatkoznak a külföldi közös jogkezelő szervezetekre?
- 8) Hogyan történik meg a közös jogkezelő szervezet díjainak meghatározása?
- 9) Milyen szabályok vonatkoznak a beszedett díj felosztására?
- 10) Mi történik a ki nem fizethető jogdíjakkal?
- 11) Milyen szabályai vannak a jogdíjak kulturális, szociális célokra való kifizetésének?
- 12) Milyen terjedelmű felhasználási engedélyt tud adni az SZTNH az árva művek felhasználásai tekintetében?

Ajánlott irodalom

- Cserba Veronika – Munkácsi Péter: Lehetőség az önszabályozásra? A DRM (Digital Rights Management) – megoldások a nemzetközi szerzői jogi közös jogkezelés gyakorlatára. Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről. 2007. 155–172.
- Detrekői Zsuzsa – Petrányi Dóra: A közös jogkezelés – felhasználói szemmel *Infokommunikáció és Jog*, 2009/2. 49–50.
- Faludi Gábor: A szerzői és szomszédos jogok közös kezelése. *Közjegyzők Közlönye*, 1998/7–8., 31–33.
- Faludi Gábor: A közös jogkezelő szervezetek felhasználási szerződésai. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 81–105.
- Faludi Gábor: A szerzői közös jogkezelés, mint szabályozott monopólium. *Infokommunikáció és Jog*, 2009/4. 126–135.
- Faludi Gábor – Kabai Eszter: A lényegtelené vált CISAC-ügy margójára. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/1., 71 – 104.
- Ficsor Mihály: *Collective administration of copyright and neighboring rights*. WIPO, Genf, 2004
- Géra Eleonóra: *A zeneszerzők szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig. 1907–2007. A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon*. Budapest, Artisjus, 2007

Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában*. Budapest, MTMI, 2014

Gyenge Anikó: Árva mű nevelőszülőt keres. *Magyar Jog*, 2009. március. 160–172.

Gyertyánfy Péter: A magyar közös jogkezelés az Európai Unió követelményeinek tükrében (A jogosultak és a közös jogkezelő viszonya) In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 133–163.

Gyertyánfy Péter: A szerzői és azzal szomszédos jogok közös kezelése, I. *Magyar Jog*, 1997/3., 129–137.

Gyertyánfy Péter: A szerzői és azzal szomszédos jogok közös kezelése, II. *Magyar Jog*, 1997/5., 257–265.

Gyertyánfy Péter: Tévúton az európai zenei közös jogkezelés. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/6. 5–34.

Hajdú Dóra: A közös jogkezelés kihívásai a digitális szerzői jogban. In P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus in litteris V – előadások a 10. debreceni állam- és jogtudományi doktoranduszkonferencián*. Debrecen, DE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Lícium-Art, 2013. 127–136.

Hepp Nóra: A „kis számok törvényének” diadala a hatékony közös jogkezelés fokozásáért a közös jogkezelő szervezetekről szóló osztrák törvényben. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/1., 54–62.

Hepp Nóra: Szabad út a rejtett műalkotások feltárására, avagy az árva művek szabályozása a szerzői jogban. In Penyigey Krisztina – Kiss Marietta (szerk.): *Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről 2008–2009*. Budapest, Magyar Szabadalmi Hivatal, 2010. 225–243.

Koltay Krisztina: Néhány gondolat a közös jogkezelő szervezetek díjmegállapításáról, különös tekintettel a reprográfiai jogdíjakra. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 235–247.

Lewinski, Silke: A szerzői jogok kötelező közös jogkezelésének magyar szabályai a nemzetközi jog és az európai jog tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 2004/7–8., 247–255.

Sarkady Ildikó: Közös jogkezelés és médiaszabályozás. In *Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről*. Budapest, MSZH, 2007. 143–154.

Tóth Péter Benjámín: A közös jogkezelő szervezet által érvényesíthető szankciók köre, különös tekintettel a további jogsértéstől való eltiltásra. In Király Miklós – Gyertyánfy Péter (szerk.): *Liber amicorum: studia Gy. Boytha dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004. 309–330.

10. A szerzői jog korlátai

10.1. A korlátok célja általában

A szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai nem érvényesülnek minden korlátozás nélkül, mivel a különböző egyéb jogos érdekek (különösen a közérdek, mások alaptörvényben biztosított jogai, pl. a művészeti és az információs szabadság, az oktatás vagy a kulturális élet szabadsága) azt diktálják, hogy a közönségnek a művekhez való hozzájutása ne legyen kizárólag a szerző döntésének kiszolgáltatva. Ezt a jogi szabályozás többféle eszközzel is segíti, amelyek révén – kivételesen – még akkor is lehet jogszerű a felhasználás, ha a szerző nem adott engedélyt a felhasználásra, de ennek feltételeit a törvény részletesen meghatározza. Vagyis ha egy felhasználásra vonatkozóan ilyen korlátozásról szóló rendelkezés nem található a törvényben, akkor úgy kell tekinteni, hogy arra engedélyt kell kérni a szerzőtől.

A szerzőt megillető kizárólagos jogokat érintő belső, azaz magában a szerzői jogi rendszerben szabályozott korlátozások a következők: szabad felhasználások, egyedi engedélyezéstől független átalánydíjak (ezeket azon joghoz kapcsolódóan tárgyaljuk, amelyből származtathatók), védelmi idő és jogkimerülés. (Bár szokás a kötelező közös jogkezelést is a szerzői jog korlátjaként értelmezni, álláspontunk szerint az olyan esetekben van előírva, amelyekben egyébként az adott jog gyakorlása nem lenne megoldható, ilyen módon pedig nem korlát, hanem éppen lehetőség a jog gyakorlására.)

A szerzői kizárólagos rendelkezési jogok terjedelmét korlátozzák a szerzői jogi szabályozáson kívüli, ún. külső korlátok is, ezek a következők lehetnek:

- a szerző érdekével szemben védelmet biztosító adatvédelmi szabályok (pl. a felhasználói személyes adatok védelme a szerzői adatszolgáltatási igénnyel szemben);
- a szerzői monopoljogra épülő szerződési szabadságot korlátozó versenyjogi korlátok;
- az eredeti műpéldány tulajdonosát megillető dologi jog;
- kulturális örökségvédelmi rendelkezési jog korlátozás (feltéve, hogy a védelmi idő még nem telt el).

A korlátozások egy jelentős része nemzetközi egyezmények, illetve uniós jogforrások keretei között került megállapításra, bár ezen eszközök rendszerint széles mozgásteret hagynak a nemzeti szabályozók számára, hogy saját kulturális, szociális és gazdasági adottságaikhoz igazodó szabályozást vezessenek be.

10.2. A szabad felhasználások

A szabad felhasználások a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén már azelőtt jogdíjfizetési kötelezettség alól kivett (szabad) hozzáférést biztosítanak a közönség számára a műhöz, hogy annak védelmi ideje lejárt volna. Ha a törvény egy felhasználást szabadnak nyilvánít, akkor nem szükséges a szerzőtől engedélyt kérni a felhasználáshoz, és a felhasználónak nem kell érte díjat sem fizetnie. A szabad felhasználások alapvetően a szerző vagyoni jogait korlátozzák, de egyesek ezek közül csak speciális személyhez fűződő jogi szabályok érvényesülése mellett megengedettek. A szabad felhasználások ma már különböznek aszerint

is, hogy kizárhatja-e őket a jogosult, vagy sem, továbbá vannak olyanok, amelyekhez vagyoni kompenzáció társul, és olyanok, amelyek esetében ez nincs előírva, illetve általánosak és műfaj vagy a felhasználás funkciója szerint kötöttek. A szabad felhasználásoknak elsőbbsége van a szerződéses rendelkezésekhez képest is, azaz főszabály szerint szerződéses úton nem lehet kizárni a szabad felhasználások érvényesülését. Ez alól csak azok az esetek jelentenek kivételt, amikor ezt a törvény kifejezetten lehetővé teszi.

A szabad felhasználás lehetővé tétele a közönség, a felhasználók szabadságát, alapjogainak gyakorlását biztosítja. Az oktatás, a művelődés és a tudományos kutatás szabadsága, valamint a szabad információhoz jutás négy olyan cél, amelyek a szerző jogainak korlátozását indokolhatják. Ha az adott felhasználás nem sorolható be pontosan a szabad felhasználásra vonatkozó szabályok alá, akkor a szerző engedélyét kell kérni a megvalósításához, ellenkező esetben ugyanis jogsértő lesz. Annak eldöntése, hogy az adott cselekmény szabad felhasználásnak minősül-e, vita esetén a bíróság feladata.⁸⁴

Az Szt.-ben az egyes szabad felhasználásokra vonatkozó, közvetlenül meghatározott feltételeken kívül (pl. idézés esetén az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven kell történnie a felhasználásnak, továbbá a forrást és a szerzőt is meg kell nevezni) egy általános tesztnek is meg kell felelni ahhoz, hogy a felhasználás ténylegesen szabadnak minősüljön. Az ennek való megfelelést tehát mindig együtt kell vizsgálni a speciális feltételek fennállásával. E teszt szerint:

- a szabad felhasználás nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására;
- nem károsíthatja indokolatlanul a szerző jogos érdekeit;
- meg kell felelnie a jóhízeműség és tisztesség követelményének, és
- nem lehet a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célja.

E feltételrendszer a szerző biztosítása és a közönség szabadságának gátja, amit egy ötödik, általános tilalom foglal össze, újabb akadályt állítva a szabad felhasználások „elburjánzása”, a megengedő bírói gyakorlat elé: a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések nem értelmezhetők kiterjesztően.

Az Európai Bíróság a Pelham-ügyben⁸⁵ a Kraftwerk együttes *Metall auf Metall* című számának hangfelvételéből kivett hangminta engedély nélküli felhasználása kapcsán járt el. A Bíróság kimondta, hogy a 2001/29 irányelvet – az EU Alapjogi Chartájára figyelemmel – úgy kell értelmezni, hogy a hangfelvételek előállítója „felléphet a hangfelvételéből valamely harmadik személy által valamely más hangfelvételbe való belefoglalás céljából átvett hangrészlet felhasználásával szemben, még ha e részlet igen rövid is. Ettől csak akkor lehet eltérni, ha e részletet az említett hangfelvételbe módosított és egyébként a felvétel meghallgatásakor felismerhetetlen formában foglalják bele.” A Bíróság a kizárólagos jog korlátozásának azzal az indokolással szabott gátat, hogy a tagállamok szabályozási hatásköre nem terjed ki arra, hogy a nemzeti jogokban a hangfelvétel-előállítók engedélyezési joga tekintetében az InfoSoc irányelv 5. cikkében

84 BH2004.18.; BH2002.759.

85 A C-476/17. sz. Pelham GmbH, Moses Pelham, Martin Haas kontra Ralf Hütter, Florian Schneider-Esleben ügyben 2019. július 29-én hozott ítélet.

meghatározottakon túlhaladó kivételeket és korlátozásokat állapítsanak meg. Az említett felhasználást a nemzeti jogban szabadabb minősítő kivételi lehetőség pedig nincs az InfoSoc irányelvben.⁸⁶

E nyomon továbbhaladva az EUB a korlátozott terjesztésű dokumentumok sajtóban történt kiszivárogtatásáról szóló *Funke Medien (Afghanistan Papiere)* ügyben⁸⁷ kimondta, hogy az InfoSoc irányelvben foglalt kizárólagos jogok anyagi jogi tartalma tekintetében az irányelv teljes körű harmonizációt előírányzó intézkedésnek minősül. Ezzel szemben az irányelv 5. cikkében hozzá kapcsolt kivételek és korlátozások nem minősülnek a bennük foglalt kivételek vagy korlátozások terjedelme tekintetében teljes körű harmonizációt előírányzó intézkedésnek, vagyis ezek tekintetében a tagállamoknak van mozgástere. Mindazonáltal arra a kérdésre, hogy EU Alapjogi Chartájának 11. cikkében biztosított tájékoztatói szabadság és sajtószabadság az irányelvben előírt kivételeken és korlátozásokon túlmenően igazolható-e eltérést (kivételt, korlátozást) a szerző kizárólagos többszöröségi és nyilvánosságához közvetési joga alól, a Bíróság nemleges választ adott. Eszerint az irányelvbeli kivételek és korlátozások saját maguk, kizárólagosan szolgálják az Alapjogi Charta érvényesülését, de nem lehet ezeken túlhaladni. Így azonban a nemzeti bíróságok feladata is arra szorul vissza, hogy az adott ügy körülményeinek összességére tekintettel alakítsák ki a védett érdekek közötti egyensúlyt, amely – miközben tiszteletben tartja azok szövegét és fenntartja hatékony érvényesülését – teljes mértékben összhangban van az Alapjogi Charta által biztosított alapvető jogokkal. Eszerint a nemzeti bíróságok (továbbá az EUB) értelmezési, kiegyensúlyozási feladata az irányelv keretein belülre szorul. Ilyen módon nemcsak a kizárólagos jog terjedelme van uniós szinten meghatározva, hanem a kivételek és a korlátozások legtagabb terjedelme is – a legszűkebb terjedelmüket pedig a tagállamok a többi alapjogra is tekintettel kell kialakítsák.⁸⁸

Mindezidáig utolsóként az EUB a *Spiegel Online*-ügyben foglalkozott a kérdéssel, amely egy politikai szereplő szerző később hátrányossá vált cikke közzétételével kapcsolatban folyt.⁸⁹ Ebben a Bíróság kimondta, hogy az irányelvvel ellentétes az olyan nemzeti szabály, amely arra az esetre korlátozza az e rendelkezésben előírt kivétel vagy korlátozás alkalmazását, amikor a védett mű napi eseményekről szóló tudósítás céljából történő felhasználására vonatkozó előzetes

86 Caterina Sganga: A Decade of Fair Balance Doctrine, and How to Fix It: Copyright Versus Fundamental Rights Before the CJEU from *Promusicae* to *Funke Medien*, *Pelham* and *Spiegel Online*. (11) *European Intellectual Property Review* (2019); Christoph Geiger – Elena Izyumenko: The Constitutionalization of Intellectual Property Law in the EU and the *Funke Medien*, *Pelham* and *Spiegel Online* Decisions of the CJEU: Progress, but Still Some Way to Go! 51(3) *International Review of Intellectual Property and Competition Law* (2020) 282–306.; Thom Snijders – Stijn van Deursen: The Road Not Taken: The CJEU Sheds Light on the Role of Fundamental Rights in the European Copyright Framework. A Case Note on the *Pelham*, *Spiegel Online* and *Funke Medien* decisions. 50 *International Review of Intellectual Property and Competition Law* (2019) 1176–1190.; Bernd J. Jütte – João P. Quintais: Advocate General Turns down the Music: Sampling Is Not a Fundamental Right under EU Copyright Law. 41(10) *European Intellectual Property Review* (2019) 654–657.

87 A C-469/17. sz. *Funke Medien NRW GmbH* kontra *Bundesrepublik Deutschland* ügyben 2019. július 29-én hozott ítélet.

88 Ansgar Kaiser – Stefan Scheuerer: The Impact of Fundamental Rights on European Copyright Law: Opinion on the CJEU Decisions C-516/17 „*Spiegel Online*” and C-469/17 „*Funke Medien*”. *GRUR International* (2019) 1153–1160.; Alan Hui – Frédéric Döhl: Collateral Damage: Reuse in the Arts and the New Role of Quotation Provisions in Countries with Free Use Provisions after the ECJ’s *Pelham*, *Funke Medien* and *Spiegel Online* Judgments. 52 *International Review of Intellectual Property and Competition Law* (2021) 852–892.

89 A C-516/17. sz. *Spiegel Online GmbH* kontra *Volker Beck* ügyben 2019. július 29-én hozott ítélet.

engedély kérésére észszerűen nincs lehetőség. A Bíróság arra hivatkozott, hogy ez utóbbi kritérium olyan módon szűkíti tovább az irányelvben foglalt tudósítási célú kivétel hatályát (és szélesíti ezáltal a szerző rendelkezési jogát), amely az irányelvben egyrészt nem szerepel, másrészt nem indokolhatóan korlátozza a művekhez való ilyen célú hozzáférést, ezáltal ténylegesen akadályozza a tájékozódási szabadság érvényesülését. Nem az volt a kifogás tárgya, hogy a nemzeti szabályozás olyan megszorítást emelt be, amelyet az irányelv nem szabályozott, hanem az, hogy az túl szigorú kritériumnak bizonyult, mert így már nem volt teljesíthető a szabályozás alapjogi megfelelése az információs szabadság tekintetében. Ez azt is jelenti, hogy a szerző kizárólagos jogának szűkítése kivétel vagy korlátozás bevezetésével egyes esetekben nemcsak lehetőség, hanem akkor, ha a vele szemben álló alapjog másként nem tud érvényesülni, akár jogalkotási kényszerré is válhat. Ez pedig az ilyen és az ehhez hasonló helyzetekben akár oda is vezethet, hogy a jogalkotónak mérlegelnie kell, hogy valamennyi szempontra tekintettel elégségesen korlátozta-e a kizárólagos jog érvényesülését, és a kizárólagos jog szűkre szabott korlátozása során nem „védte-e túl” a jogosultat, vagy szélesítenie kell-e a korlátozás hatályát a kiegyensúlyozottság érdekében.

A mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az abban megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti. Az idézés mint szabad felhasználás a művészeti és a tudományos élet szabadságát hivatott szolgálni, hiszen e jogintézmény nélkül szinte elképzelhetetlen lenne egy tudományos munka elkészítése. (Minden egyes hivatkozott szerzőtől a külön-külön való engedélyszerzés szinte több időt venne el, mint maga az érdemi alkotófolyamat, ami korlátozná a vitatás, a kritika lehetőségét is.) Ahhoz azonban, hogy az idézés szabad felhasználásként jogszerű legyen, szükséges a forrás és a szerző megnevezése – ennek elmaradása esetén az idézés engedélyhez kötött, ha pedig ez hiányzik, akkor az idézés jogsértő (ezek elmaradása a felhasználást plágiumszerűvé is teszi).⁹⁰

Csak abban az esetben beszélünk idézésről, ha az idézet maga is védelem alatt áll, emiatt ha csak adatok, tények átvételére kerül sor, nincs idézés. Ugyanakkor elvárható a forrás feltüntetése, de nem szerzői jogi, hanem szakmai szokások, morális elvárások alapján. Nem tartoznak az idézés körébe a keresőmotor által listázott *thumbnail*ek (kicsinyített képek) vagy a *snippet*ek (szöveges művek kis részletei) sem. A zeneipari *sampling* eljárás azonban felveti a kérdést, hogy a korábbi zenemű felvételéből származó hangminta felhasználása idézés-e, amire az általános szabályok alapján kell a választ megadni. Az Európai Bíróság a Painer (vagy másképp: Natascha Kampusch⁹¹) ügyben értelmezte az idézés szabadságát, megállapítva, hogy nem történik jogsértés, ha a nyomozó hatóságok bűnüldözési célú felhasználás során nem tüntetik fel a portré szerzőjének nevét, ha az egyébként olyan nyilvános forrásból származik, ahol a szerző neve eredetileg sem volt feltüntetve. Más esetben azonban nem lehet eltekinteni a szerző nevének feltüntetésétől.

Nyilvánosságra hozott irodalmi vagy zenei mű, film részlete vagy kisebb terjedelmű ilyen önálló mű, továbbá képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe, valamint fotóművészeti alkotás szemléltetés érdekében iskolai oktatási célra,

90 SZJSZT 5/2004, Átvételek jogszerűségének kérdése.

91 A C-145/10. sz. Eva-Maria Painer kontra Standard Verlags GmbH és társai ügyben 2011. december 11-én hozott ítélet.

valamint tudományos kutatás céljára a forrás és az ott megjelölt szerző megnevezésével a cél által indokolt terjedelemben átvehető, feltéve, hogy az átvevő művet nem használják fel üzletszerűen. Átvételnek minősül a mű olyan mértékű felhasználása más műben, amely az idézést meghaladja. Az oktatási és a tudományos ismeretterjesztési célra történő átvétel, illetve a művek tankönyvvé vagy segédkönyvvé alakításának szabaddá tétele közvetve a szerzői jognak az oktatás szabadsága, közvetlenül pedig az az általi korlátozását jelenti, hogy a diákok a kultúrát minél kevesebb akadályoztatással ismerhessék meg. Ez a szabad felhasználás elsősorban a szöveggyűjtemények, válogatások létrehozását segíti elő. Ugyanakkor az átvevő mű többszörözése és terjesztése csak akkor szabad, ha ez nem üzletszerűen történik. Abban az esetben tehát, ha pl. a szöveggyűjteményt a kiadó nem költségáron árusítja, hanem annál magasabb árat kér érte, a felhasználáshoz engedélyt kell kérni, és a szerzőnek jogdíjat kell fizetni.

Nem szükséges a szerző engedélye az átvevő mű többszörözéséhez és terjesztéséhez, ha azt az irányadó jogszabályoknak megfelelően tankönyvvé vagy pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítják, és a címdalán feltüntetik az iskolai célt, illetve iskolai oktatás céljából az iskolai oktatás helyszínén történő digitális formában, elektronikus eszközön történő felhasználásához, illetve biztonságos elektronikus hálózaton keresztül történő nyilvánosságához közvetítéséhez, feltéve, hogy e felhasználásokra nem üzletszerűen kerül sor. Az utóbbi esetkörbe tartozó felhasználást úgy kell tekinteni, hogy az átvevő művet felhasználó oktatási intézmény székhelye szerinti tagállamban valósul meg. A művet a forrás és az ott megjelölt szerző feltüntetésével kritika vagy ismertetés céljából, illetve a mű felidézése, valamint humor vagy gúny kifejezése útján, karikatúra, paródia vagy stílusutánzat (*pastiche*) céljából bárki felhasználhatja. A felhasználás során az eredeti műből való átvételre a cél által indokolt terjedelemben kerülhet sor.

Az Európai Bíróság a Deckmyn-ügyben megállapította, hogy „a paródia lényeges jellemzője egyrészt egy létező mű felidézése, bemutatva ugyanakkor az e műtől való érzékelhető eltéréseket, másrészt a humor vagy a gúny kifejezése. Az e rendelkezés értelmében vett paródia fogalma nem függ olyan feltételektől, amelyek szerint a paródiának eredeti, sajátos jellegről kell tanúskodnia, amely különbözik a parodizált eredeti műtől való érzékelhető eltérések bemutatásától, ésszerűen az eredeti mű szerzőjétől eltérő személynek kell legyen tulajdonítható, magára az eredeti műre kell irányulnia, vagy meg kell jelölnie az eredeti mű forrását.”⁹²

Természetes személy magáncélra készíthet másolatot a műről, feltéve, hogy az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a felhasználással érintett műhöz jogszerűen fért hozzá. Ez a rendelkezés nem vonatkozik az építészeti műre, a műszaki létesítményre, a szoftverre és a számítástechnikai eszközzel működtetett adatbázisra, valamint a mű nyilvános előadásának kép- vagy hanghordozóra való rögzítésére – tehát ezeknél a műtípusoknál nem megengedett a magáncélú másolatkészítés sem.⁹³

92 A C-201/13. sz. Johan Deckmyn, a Vrijheidsfonds VZW kontra Helena Vandersteen, Christiane Vandersteen, Liliana Vandersteen, Isabelle Vandersteen, Rita Dupont, az Amoras II CVOH, a WPG Uitgevers België ügyben 2014. szeptember 13-án hozott ítélet.

93 A magyar bíróságok több ügyben is kimondták, hogy szoftver esetében akár egy másolati példány készítése is megvalósíthat jogsértést, BH2003.101.; EBH2002.616.

Az SZJSZT 17/2006. szakértői véleménye értelmében a nemzetközi, a közösségi és a hazai szerzői jogi szabályozásból az következik, hogy a jogellenes magáncélú másolás nem megengedett, sem szabad felhasználásként, sem pedig a jogdíjigényre való korlátozás alapján. Az eljáró tanács megjegyzi továbbá, hogy (i) a jogellenes forrásból történő magáncélú másolásra tekintettel nem indokolt a felhasznált kép- és hanghordozókra kivetett jogdíjigény csökkentése (főleg nem annak kizárása); (ii) a jogellenes forrásból való másolással megvalósított jogsértés miatti kártérítési igény érvényesítése esetén figyelembe kell venni, hogy a felhasznált kép- és hanghordozókat milyen díjigény terhelte. Ide kapcsolódik még a 36/07/1. számú SZJSZT döntés is, amely kimondta, hogy az előfizetői *set-top-box* egységen belül elhelyezett PVR alkalmazása esetén az előfizető által végzett műsorrögzítési tevékenység a hatályos Sztj. 35. § (1) bekezdése értelmében szabad felhasználásnak minősül, amennyiben az előfizető természetes személy, és a többszörözés egyébként megfelel a magáncélú másolás és a szabad felhasználás valamennyi követelményének [Sztj. 33. § (2), amivel kapcsolatban ld. az SZJSZT 17/06. sz. szakvéleményét]. A network PVR alkalmazása esetén – tehát, ha a szolgáltató saját központi szerverén különít el minden előfizető számára egy-egy, a szolgáltató által meghatározott kapacitású tárterületet, amelyhez csak az adott előfizető, azonosítást követően férhet hozzá – a tárhelyen való műsorrögzítés nem minősülhet magáncélú másolásnak és ily módon szabad felhasználásnak, ugyanis ebben az esetben a másolat elkészítésében a szolgáltató aktívan és folyamatosan közreműködik, és teljes mértékben irányítása alatt tartja a másolási folyamat elvégzéséhez szükséges komplex technikai-műszaki folyamatot.

Kulturális örökségvédelmi és oktatási intézmény másolatot készíthet a műről, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és:

- tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges;
- nyilvános könyvtári ellátás vagy a dedikált terminálon való hozzáférhetővé tétel céljára készül;
- megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkről belső intézményi célra készül;
- iskolai oktatás célját szolgáló felhasználáshoz szükséges.

A kulturális örökségvédelmi és az oktatási intézmény definícióját maga az Sztj. adja meg. A kulturális örökségvédelmi intézmény az általa tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz előállított másolatot kutatóhely és más kulturális örökségvédelmi intézmény részére, az iskolai oktatás célját szolgáló felhasználás céljára előállított másolatot oktatási intézmény részére jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgáló módon szabadon terjesztheti.

A kulturális örökségvédelmi és az oktatási intézmények gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes (ún. dedikált) terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében – külön jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel – a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. Az Sztj. végrehajtási rendelete lehetővé teszi a gyűjtemények zárt láncú összekapcsolását,

azonban nem engedi meg a hálózaton keresztül a többszörözést. A TU Darmstadt-ügyben az EUB rávilágított, hogy az ilyen módon történő hozzáférhetővé tétellel a magáncélú másolást csak akkor lehet összekapcsolni, ha a nemzeti jog biztosítja a többszörözés tekintetében a megfelelő díjazást a jogosultak számára.⁹⁴

A művek egyes sajátos oktatási célokra is szabadon használhatók fel. Ezek közül kettő emelkedik ki. Könyvként kiadott mű egyes részei, valamint újság- és folyóiratcikkek az iskolai oktatás céljára egy-egy iskolai osztály létszámának megfelelő, illetve a köz-, a szak- és a felsőoktatási vizsgákhoz szükséges példányszámban többszörözhetőek. Ez a szabad felhasználás akkor nyújthat segítséget, ha az oktatáshoz egyébként rendelkezésre álló tankönyvek, szöveggyűjtemények nem tartalmazzák az adott forrást. A jogszerű többszörözés mennyiségét a vizsgán részt venni szándékozók száma határozza meg. Az oktatás kreativitását segíti az a szabad felhasználás, amelynek alapján a mű iskolai oktatási célra iskolai foglalkozás keretében – beleértve a biztonságos elektronikus hálózaton keresztül tartott foglalkozást – átdolgozható. Az átdolgozott mű felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélye is szükséges, kivéve az iskolai foglalkozás körében történő előadást, illetve az oktatásra használt zárt hálózatban való nyilvánosságához közvetítést. Eszerint a szabad felhasználás az iskolai foglalkozás részeként, tantermi körülmények között történhet, de például a mű interneten való megosztása már megköveteli a szerző hozzájárulását. A belső intézményi célokra történő másolás, az iskolai célokra történő többszörözés, valamint az ideiglenes többszörözés szabad felhasználással minősítése szintén olyan korlátozások, amelyek alapvetően a felhasználók kultúrához való hozzáféréseinek joga biztosításaként értelmezhetőek. Ugyanakkor ezeknek a cselekményeknek a törvényben körülhatárolt feltételektől eltérő megvalósítása a szerző engedélyét igényli.

A DSM irányelv átültetésével két adatbányászati kivétel került be a szabad felhasználások körébe. (Szöveg- és adatbányászatnak minősül minden olyan automatizált analitikai módszer, amely információk feltárása céljából digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez.) Az első szerint szabad felhasználás a műveken végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges többszörözés, ha a felhasználással érintett műhöz jogszerűen fértek hozzá, a jogosult a szabad felhasználás ellen előzetesen, megfelelő módon – az elektronikus úton nyilvánosan hozzáférhetővé tett tartalom esetében géppel olvasható formában – nem tiltakozott, és a szöveg- és adatbányászathoz szükséges másolatok megőrzésére kizárólag a szöveg- és adatbányászat céljából szükséges ideig kerül sor. Ez a tág szabad felhasználás végső soron az ipari, üzleti adatbányászatot is lehetővé teszi.

A második szerint szabad felhasználás a kutatóhelyek és a kulturális örökségvédelmi intézmények által műveken tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges többszörözés, feltéve, hogy a felhasználást végző személy az érintett műhöz jogszerűen fért hozzá, a szabad felhasználás keretében létrejött másolatok megfelelő biztonsági szinten vannak tárolva, és megőrzésükre tudományos kutatás céljából kerül sor. Mindkét esetben a létrejött többszörözött példányokat a felhasználásra jogosított személyek az érintett kutatási együttműködés keretei között, vagy a tudományos mű szakmai értékelése céljából személyek egy zárt csoportja számára lehívásra hozzáférhetővé tehetik, feltéve, hogy ez a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. A nyilvánosságához közvetítés kizárólag az itt meghatározott célhoz szükséges mértékben és ideig állhat fenn.

94 A C-117/13. sz. Technische Universität Darmstadt és az Eugen Ulmer KG ügyben 2014. szeptember 11-én hozott ítélet.

Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul. Az említett művek gyűjteményes kiadásához a szerző engedélye szükséges. Napi eseményekhez kapcsolódó, időszzerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy e témákról sugárzott művek a sajtóban szabadon többszörözhetőek, nyilvánosság-hoz közvetíthetőek – ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is –, feltéve, hogy a szerző nem tett az ilyen felhasználást megtiltó nyilatkozatot. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni. Ha azonban a szerző tiltó nyilatkozatot tesz, akkor attól kezdve a sajtótermék csak a jogosult kifejezett engedélyével szemlélhető.⁹⁵ A televíziós műsorszolgáltatásban bármely képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás díszletként szabadon felhasználható. Ilyen felhasználás esetén a szerző nevének feltüntetése sem kötelező. A díszlet és jelmez céljára készült műveknek a televíziós műsorszolgáltatásban való felhasználásához a szerző engedélye és nevének feltüntetése szükséges.

Egyes művek az időszzerű, napi eseményekről való tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak az lehetetlennek nem bizonyul. A társadalom információhoz való szabad hozzáféréseinek garantálása korlátozza a szerzői jogot abban az esetben, amikor a tény- és híryananyagot tartalmazó közlemények, a nyilvános tárgyalások és beszédek tartalma, valamint a politikai hírműsorszámok, továbbá a műsorszolgáltató más időszzerű műsorszámaiban egyes művek a napi eseményekkel kapcsolatban, az alkalom által indokolható mértékben szabadon közölhetőek, valamint akkor, amikor a törvény a nyilvánosan kiállított képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti iparművészeti és ipari tervezőművészeti művekre tekintettel mind a napilapok és a folyóiratok, mind a műsorszolgáltatók híradói és más időszzerű műsorszámaiban történő bemutatása vonatkozásában szabad felhasználást enged.

Az Szjt. a nyilvános előadás engedélyezésére vonatkozó kizárólagos jog alól is biztosít kivételeket. Öt esetben ezt a szabad felhasználás kedvezményezettjei a következő feltételekkel végezhetik:

- színpadi mű esetében műkedvelő művészeti csoportok előadásán, kiadott szöveg vagy jogosan használt kézirat alapján, feltéve, hogy ez nem ütközik nemzetközi szerződésbe;
- iskolai oktatás céljára és iskolai ünnepélyeken;
- szociális és időskori gondozás keretében;
- vallási közösségek vallásos szertartásain és vallásos ünnepségein;
- magánhasználatra, valamint alkalomszerűen tartott zártkörű összejevetelen (a törvény nem definiálja a zártkörűséget, de kimondja, hogy – többek között – ilyen a gazdálkodó szervezetek, továbbá a gazdálkodó szervezetnek nem minősülő jogi személyek által kizárólag tagjaik, tisztségviselőik, munkavállalóik részére rendezett összejevetel is).

Egy esetben viszont részesülhetnek díjazásban a közreműködők: a nemzeti ünnepeken tartott ünnepségeken. E felhasználás ilyen módon lényegében egy díjazáshoz kötött felhasználás, mivel értelemszerűen minden jogosult közreműködőnek számít.

95 SZJSZT 11/07, Cikkék szerzői jogi védelme.

A terjesztési jog körében szabályozott nyilvános haszonkölcsönzési jog (és a hozzá kapcsololt díjigény) alól jelent kivételt, hogy az országos szakkönyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez alól kivételt képez a szoftver és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázis, mivel ezek nyilvános haszonkölcsönzése a jogosult engedélyével lehetséges csak (ezt a jogukat a jogosultak pedig inkább tiltó, mint megengedő tartalommal gyakorolják). Az országos szakkönyvtárak körét a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 3. melléklete határozza meg.

Az Sztj.-be nemrég, az építészeti örökséggel kapcsolatban felmerülő aktuális építési tevékenységek (jellemzően a felújítás és a helyreállítás) szerzői jogi megsegítésére bevezetett új szabad felhasználás kifejezetten az építészeti alkotások tekintetében biztosítja, hogy valamely épület helyreállítása céljából építészeti alkotás vagy annak terve, továbbá az építészeti alkotás rajza és az azt tartalmazó mű a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül többszörözhető és a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tehető. Helyreállítás az újjáépítés, valamint az építészeti alkotás rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmassá tétele érdekében végzett felújítási tevékenység az építmény, építményrész eredeti építészeti kialakításának megtartása mellett.

Az Sztj. tág (a konkrét felhasználási mód megjelölése nélküli, tehát minden felhasználási módra vonatkozó) szabad felhasználást biztosít a fogyatékos személyek számára is annak érdekében, hogy a fogyatékoságuk ne akadályozza őket a műélvezetben. Ilyen felhasználás lehet jellemzően: a) a mű hozzáférhető formátumú példányának az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő kedvezményezett személy kizárólagos használatára történő előállítása, akár a kedvezményezett személy, akár valamely, az ilyen személy nevében eljáró személy vagy jogosított szervezet által, feltéve, hogy a hozzáférhető formátumú példány alapjául szolgáló műhöz a hozzáférhető formátumú példány előállítója jogszerűen jutott hozzá; b) a jogosított szervezet által az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő kedvezményezett személyek vagy más jogosított szervezetek számára hozzáférhető formátumú példányok terjesztése és nyilvánossághoz közvetítése, ideértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, amikor a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választják meg.

Ez a szabad felhasználás sem lehet üzletszerű tevékenység, és kizárólag a fogyatékosággal összefüggő igények kielégítését szolgálhatja, valamint nem haladhatja meg az e cél által megkívánt mértéket. Tehát bármennyire is könnyebben hozzáférhető például egy irodalmi mű hangoskönyv formátumban a vakok számára, a hangoskönyv készítése általában nem esik szabad felhasználás alá, csak igen szigorú megszorítások mellett. Ez a szabad felhasználás jelentős mértékben átalakult a WIPO új, a vak, a látáskárosult és az olvasási képességükben akadályozott személyeknek a kiadott szerzői művekhez való könnyebb hozzáféréséről szóló Marrakesh-i Szerződésének implementálása során. Ilyen új szabály, hogy a Magyarországon letelepedett jogosított szervezet a lehívásra hozzáférhetővé tételt az EU bármely tagállamában letelepedett jogosított szervezet vagy az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő kedvezményezett személy számára szabadon végezheti. De ennek a fordítottja is lehetséges: a Magyarországon letelepedett jogosított szervezet és az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő kedvezményezett személy a hozzáférhető formátumú példányt az EU más tagállamában letelepedett jogosított szervezettől szabadon megszerezheti.

Szabad felhasználás segíti a bírósági, továbbá a közigazgatási vagy más hatósági eljárásban való felhasználást akkor, ha a művet bizonyítás céljára, a célnak megfelelő módon és

mértékben használják fel. Ez kiegészíti azt az Sztj. hatályára vonatkozó rendelkezést, amely szerint a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések nem védettek. Tehát ha a mű ilyen irattá minősül, az egyáltalán nem védett, ha pedig a mű nem minősül az eljárás iratának, de bizonyítás céljára felhasználják (akár tárgyi bizonyíték-ként, akár más bizonyítási eszközként), az szabad felhasználásnak minősül – az eljárás szempontjából azonos módon, nem kell a szerző engedélyét kérni hozzá. Végül az Országgyűlés törvényhozási feladata, valamint az ezzel összefüggő országgyűlési képviseleti feladatkörhöz tartozó tevékenységek ellátása céljából a mű e célnak megfelelő módon és mértékben szabadon felhasználható, ha a felhasználás a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E szabad felhasználás 2014 tavaszán került be az Sztj.-be – a nemzetközi és az uniós normákkal összefüggő értelmezése még várat magára, de az a tág megfogalmazása miatt mindenképp indokolt.

10.3. Az árvamű-felhasználások körében engedett szabad felhasználás

Az Sztj. az árva művek tekintetében a IV/A. fejezetben külön szabályozott, kettős rezsimet alkalmaz: egyes felhasználások az SZTNH-nál szerzhető hatósági engedély alapján kerülnek jogosításra, mások pedig szabad felhasználás alá esnek. Mindkét rezsím alá tartozó felhasználások tekintetében azonos módon kerül megállapításra, hogy mi minősül árva műnek, továbbá az is, hogy ezt milyen módon kell megállapítani és adminisztrálni. Ezek a szabályok szubszidiárius módon alkalmazandók: csak akkor jönnek számításba, ha a felhasználási engedély más úton (szerzői jogosítással, közös jogkezelés útján vagy más szabad felhasználás igénybevételeivel) nem szerzhető meg.

Az árva művé minősítés alapvető feltétele, hogy a leendő felhasználó vagy a szabad felhasználás kedvezményezettje által az ismeretlen helyen tartózkodó vagy ismeretlen jogosult felkutatására az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatás nem vezetett eredményre, vagyis a felhasználó eleget tett a gondos keresés követelményének. A polgári jog itt alkalmazott általános felróhatósági klauzulája igen rugalmas szabály, tartalma esetről esetre tölthető ki. Az árva műnek tekintett mű vagy teljesítmény jogosultja vagy az ő tartózkodási helye ismertté válik, a saját jogai tekintetében bármikor megszüntetheti a mű vagy teljesítmény árva mű jogállását, és a további felhasználást illetően gyakorolhatja jogait, azaz helyreáll a szerzői jog gyakorlásának rendje.

A szabad felhasználás kedvezményezettjei a kulturális örökségvédelmi és az oktatási intézmények, valamint a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- és televízió-szervezetek gyűjteményei vagy archívumai, méghozzá azért, mert ezek stratégiai szerepet játszanak a kultúra megőrzésében. A szabad felhasználás hatálya alá a szöveges művek tartoznak, valamint a mozi-, az audiovizuális, valamint az audioalkotások. A törvény ugyan „hangfelvételekről” ír, mivel az egész szakasz az árva művekről szól, ez alatt nyilván a hangfelvételen rögzített audioalkotásokat is kell érteni. Végül ide tartoznak a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televízió-szervezet által 2002. december 31-ig előállított és az archívumában található hangfelvételek, filmalkotások és más audiovizuális művek.

Az intézmények alapvetően két felhasználási módon hasznosíthatják az árvának minősülő műveket: nyilvánossághoz közvetítéssel, vagy többszörözéssel – ez utóbbi esetben csak digitalizáció,

hozzáférhetővé tétel, indexálás, katalogizálás, megőrzés vagy felújítás céljára. A szabad felhasználás a gyűjtemény intézményi állományának részét képező művekre és teljesítményekre terjed ki. Ide értelemszerűen azok tartoznak, amelyek a gyűjtőkörnek megfelelően kerülnek a gyűjtemény intézményi állományába, de nem képezik részét azok az alkotások és teljesítmények, amelyek csak ideiglenesen találhatóak meg ott. A művek és más teljesítmények továbbá csak közérdekű feladat teljesítésére használhatók fel. A kedvezményezett intézmény felhasználhatja a művet vagy teljesítményt bevételszerzésre, de a bevételét kizárólag az ilyen felhasználások megvalósításával felmerülő költségei fedezésére fordíthatja, vagyis nem finanszírozhat belőle más tevékenységet. E költségek körébe tartozhatnak a jogosultaknak járó jogdíjak is.

A kedvezményezett intézmény sem végezhet szabad felhasználást gondos keresés lefolytatása nélkül. Erről nyilvántartást kell vezetnie, továbbá az SZTNH felé elektronikus úton adatot kell szolgáltatnia, amit az továbbít a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnak [Office for Harmonization in the Internal Market (Trade Marks and Designs)] az általa vezetett nyilvánosan hozzáférhető egységes online nyilvántartásban történő rögzítés céljából, ami egyébként a felhasználás megkezdésének (jogszerűségének) feltétele. Az Szt. bevezette az Árva mű irányelv 4. cikkében rögzített kölcsönös elismerési elvet. Ennek értelmében az irányelv rendelkezéseivel összhangban bármely EGT-tagállamban árva műnek tekintett mű vagy hangfelvétel Magyarországon is annak tekintendő, amiből következően a kedvezményezett intézmény jogosultkutatás nélkül szabadon felhasználhatja, feltéve, hogy az saját gyűjteménye vagy archívuma részét képezi.

10.4. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művekre vonatkozó szabad felhasználás és azok jogkezelés útján való engedélyezése

A DSM irányelv átültetése nyomán az Szt. önálló szabályozási rezsimet alakít ki a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek és más teljesítmények egyes felhasználásainak lehetővé tétele érdekében. Az a mű vagy más védelem alatt álló teljesítmény minősül kereskedelmi forgalomban nem kaphatónak, amelyről a kereskedelmi forgalomban létrehozhatóan az adott helyzetben általában elvárható gondossággal végzett vizsgálat alapján vélelmezhető, hogy a szokásos kereskedelmi csatornákon keresztül a nyilvánosság számára nem hozzáférhető. A mű vagy szomszédos jogi védelem alatt álló teljesítmény nem tekinthető kereskedelmi forgalomban nem elérhetőnek, ha a mű vagy a szomszédos jogi védelem alatt álló teljesítmény egyéb változata – ide nem értve a mű átdolgozását – a kereskedelmi forgalomban hozzáférhető.

A szerzők és a szomszédos jogi jogosultak képviselőit a kulturális örökségvédelmi intézmények gyűjteményének állandó részét képező, kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű nem kereskedelmi célú többszörözésének, terjesztésének és nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére és az ennek fejében fizetendő díj mértékére vonatkozóan közös jogkezelő szervezet köt szerződést a kulturális örökségvédelmi intézménnyel, kivéve, ha a szerző vagy a szomszédos jogi jogosult tiltakozó nyilatkozatot tett.

Nem szükséges a szerző vagy a szomszédos jogi jogosult engedélye a kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű többszörözéséhez és nyilvánossághoz közvetítéséhez, továbbá a szoftver átdolgozásához és terjesztéséhez, amennyiben a felhasználás kulturális örökségvédelmi intézmények által a gyűjteményének állandó részét képező, kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű elérhetővé tételét célozza, feltéve, hogy a felhasználás során a szerző vagy

a szomszédos jogi jogosult neve – ha ez lehetséges – feltüntetésre kerül, a nyilvánossághoz közvetítés nem kereskedelmi céllal fenntartott honlapon valósul meg, és a felhasználni kívánt műtípus tekintetében a kizárólagos jog gyakorlására reprezentatív közös jogkezelő szervezet nem rendelkezik az érintett jogok gyakorlására vonatkozó engedéllyel és hatályos díjszabással. A felhasználás ellen a szerző vagy a szomszédos jogi jogosult bármikor – akár a felhasználás megkezdését követően is – tiltakozhat. A felhasználást a tiltakozást követően észszerű időn belül be kell fejezni. A szabad felhasználást a kulturális örökségvédelmi intézmény székhelye szerinti tagállamban történő felhasználásnak kell tekinteni.

Kulcsfogalmak

háromlépcsős teszt, kivétel, korlátozás, szabad felhasználás, idézés, átvétel, dedikált terminál, árva mű, kereskedelmi forgalomban nem kapható mű

Ismétlő kérdések

- 1) Milyen indokai lehetnek a szerzői kizárólagos engedélyezési jogok korlátozásának?
- 2) Hogyan érvényesülnek a szerzői személyhez fűződő jogok a szabad felhasználások gyakorlása során?
- 3) Milyen szabad felhasználásokat tesz lehetővé az Szt. a többszörözési jog tekintetében?
- 4) Milyen szabad felhasználások ismertek az átdolgozási jog tekintetében?
- 5) Milyen szabad felhasználások ismertek a nyilvános előadási jog tekintetében?
- 6) Milyen szabad felhasználások szolgálják a közszféra működését?
- 7) Mely művek minősülnek árva művek?
- 8) Mely szervezetek használhatják fel az árva műveket szabad felhasználás keretében?
- 9) Milyen általános kritériumai vannak a gondos keresésnek?
- 10) Mely művek minősülnek kereskedelmi forgalomban nem kapható műveknek?
- 11) Mely rezsimok alkalmazhatók a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek jogszerű felhasználásaira?

Ajánlott irodalom

Faludi Gábor: A szerzői jog és iparjogvédelem egyes belső alkotmányos korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/7–8. 280–291.

Grad-Gyenge Anikó: Szabad felhasználások a látáskárosultak művekhez való jobb hozzáférése érdekében. In Pogácsás Anett (szerk.): *Querendo et creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapjára*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 219–242.

Gyenge Anikó: A szerzői jogok korlátozásának általános szabályai: a háromlépcsős teszt értelmezése. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/5. 171–185.

Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. Budapest, HVG-Orac, 2010

Legeza Dénes: A kereskedelmi forgalomban nem elérhető szerzői művek szabályozásának fejlődése – Mária Teréziától a DSM irányelvig. In Görög Márta – Mezei Péter (szerk.): *Innovatív társadalom – innovatív szellemi tulajdonvédelem*. Szeged, Iurisperitus, 2020. 24–42.

Mezei Péter: A fájlcsere-dilemma. A perek lassúak – az internet gyors. Budapest, HVG-Orac, 2012

11. Jogérvényesítés

11.1. A jogsértés fogalma, jelentősége és a jogérvényesítés jogi eszközei

Bár a szerzői joggal összefüggésben a leggyakrabban felmerülő kérdés, hogy az interneten történő megosztás szerzői jogsértésnek tekinthető-e, és milyen szankcióra számíthat az, aki védett tartalmat oszt meg, valójában ezen cselekmények értékelése igen különböző lehet. Így például nem minden megosztás minősül jogsértésnek, és még ha jogsértés történik is, a jogsértések egy része jelentéktelen vagy igen csekély hátrányt okoz, mások viszont súlyos hátrányt okoznak a jogosultaknak. Szerzői jogsértés valamennyi műtípussal és teljesítménytípussal kapcsolatban megvalósulhat.

- A szerzői jogi jogsértés alapvető fogalmi feltételeit az Szt. definíciószerűen összegyűjtve nem tartalmazza, de a törvényből a következő fogalmi kritériumok következnek:
- az érintett magatartás olyan, az Szt. szerinti műre vagy kapcsolódó jogi teljesítményre irányult, amely Magyarországon a jogsértés időpontjában szerzői jogi védelem alatt állt és vagyoni jog megsértése valósult meg, vagyis a magatartás felhasználásnak minősül;
- a magatartás tanúsításához a felhasználó vagy nem kért engedélyt, vagy kért, de túllépte az engedély kereteit, és a magatartás nem esik szabad felhasználás hatálya alá, illetve személyhez fűződő jog megsértése valósult meg, vagyis a magatartás a szerzőnek vagy kapcsolódó jogi jogosultnak a művel vagy más védett teljesítménnyel kapcsolatban fennálló valamely törvényben meghatározott személyhez fűződő jogát sérti.

Mindenekelőtt tehát azt kell tisztázni, hogy az adott szellemi alkotás szerzői mű-e. Különösen gyakran merül fel ez a kérdés a szerzői jogi jogsértés megállapításánál olyan szempontból, hogy a szellemi alkotás egyéni, eredeti jellegűnek tekinthető-e egyáltalán. Ha ugyanis a vizsgált anyag nem bír egyéni, eredeti jelleggel, akkor az nem tekinthető szerzői műnek, és rá nézve szerzői jogsértés sem követhető el (ez nem jelenti azt, hogy más oltalom alá ne eshetne, és annak az oltalomnak a feltételeit ne sérthetné az adott magatartás). Ide tartozik az is, hogy ha az egyébként védett műnek olyan eleme kerül felhasználásra, amely önmagában nem hordoz egyéni, eredeti jelleget, azaz nem védett, akkor sem valósul meg a jogsértés. Ezen túlmenően a műnek védelem alatt kell állnia, ami egyszerre jelenti azt, hogy Magyarország területén védelmet kell élveznie, másrészt azt, hogy a művet megillető védelmi idő vele kapcsolatban még fennáll.

Magyarország területén a magyar jog szerint élvez védelmet minden olyan szerzői mű, amely Magyarországon került először nyilvánosságra, valamint az a mű, amely bár először külföldön került nyilvánosságra, a szerzője magyar állampolgár, vagy a szerzője nem magyar állampolgár, de védelem illeti nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján. A külföldi jogosultak közül ki kell emelni az EGT-hez tartozó országok állampolgárait: őket az EGT-megállapodás, illetve az EUMSZ alapján illeti védelem, annak tartalmát pedig az ő vonatkozásukban a diszkriminációtilalom értelmében a magyar jogosultakkal azonos módon kell megállapítani. Az, hogy az adott mű hol került először nyilvánosságra, a jogérvényesítési eljárás során bizonyítás kérdése lehet, de erre vonatkozóan az SZJSZT alább ismertetésre kerülő szakvéleménye irányadó. (A kapcsolódó jogi teljesítmények tekintetében hasonló nemzetközi jogi rendezőelvek biztosítják a magyarországi védelmet.)

A védelmi idő fennállásának megállapítása szintén különös gondosságot igényel, mivel ehhez az elhunyt szerzők esetében általában szükséges annak a ténynek az ismerete, hogy az illető mikor halt meg. (A kapcsolódó jogi jogosultak esetében a védelmi idő számítása szempontjából nem releváns az illető halálának vagy a jogosult szervezet megszűnésének az időpontja.) Figyelemmel kell lenni arra, hogy a védelmi idő számítása eltérően alakulhat egyes közös művek esetében, és befolyásolhatja az is, hogy a művet EU-n kívüli, vagy EU-s államban hozták először nyilvánosságra. Egyetlen esetben lehet nem védett művel kapcsolatban szerzői személyiségi jogot sérteni: ha a lejárt védelmi idejű művön vagy a műre vonatkozó közleményen nem tüntetik fel a szerző nevét, akkor sértik az emlékét. Ilyen esetekben – mivel már gyakran jogutódként értelmezhető személy sincs – az érintett közös jogkezelő szervezet vagy szerzői érdekképviselői szervezet is felléphet.

Nem ritka, hogy a jogsértés egyszerre érint vagyoni és személyhez fűződő jogokat is, de ahhoz, hogy egy magatartás szerzői jogsértésnek minősüljön, elegendő, ha a szerzőnek egyetlen joga sérül. Valamennyi jog esetében külön kell vizsgálni, hogy a vitatott magatartás sérti-e azt. A vagyoni jog megsértéséhez szükséges, hogy az adott magatartás az Szt. szerint felhasználásnak minősüljön. Egyszerűbb a helyzet, ha a magatartás jól beazonosíthatóan valamely, az Szt.-ben is nevesített és részletesen szabályozott felhasználási módon valósul meg. Mivel azonban a szerző vagyoni jogai a mű valamennyi felhasználására kiterjednek, akár olyan magatartás is engedélyköteles lehet (az engedélykérés elmaradása pedig jogsértő), amelyet az Szt. nem nevesít.

Ha az adott magatartás felhasználás, a gyakorlásához főszabály szerint a szerzőtől vagy más jogosulttól (pl. a közös jogkezelő szervezettől) engedélyt kell kérni, ennek elmaradása esetén jogsértésről beszélünk. Nem ritka, hogy a felhasználó engedélyt kért a felhasználáshoz a jogosulttól, de túllépi az engedély szerinti mértéket – ezzel jogsértést valósít meg. Végül annak érdekében, hogy teljesen biztosan meg lehessen állapítani, hogy történt-e jogsértés, a felhasználás tekintetében ki kell zárni, hogy az valamely szabad felhasználás körébe esik-e. Mivel az Szt. a szabad felhasználások taxatív felsorolását tartalmazza, ha az adott felhasználás nem esik ezek hatálya alá, azt jogsértőnek kell tekinteni, ha egyébként az előbb tárgyalt feltételek mindegyike fennáll. Az Szt. értelmében a szabad felhasználásokra vonatkozó szabályokat ráadásul nem lehet kiterjesztően értelmezni, emiatt pedig analógia útján sem lehet bevonni egy felhasználást a szabad felhasználások körébe.

Figyelemmel arra, hogy az Szt. a szerzői személyhez fűződő jogok taxatív listáját adja, azt kell megvizsgálni, hogy a vitatott magatartás ezek körébe esik-e. Az Szt. ráadásul nem is általában védi ezeket a személyhez fűződő jogokat, hanem az egyes jogoknál vagy pontosan meghatározza azok terjedelmét, vagy példálódzó felsorolással segíti annak eldöntését, hogy az adott magatartás jogsértő-e, vagy sem. Felmerülhet, hogy ha nem szerzői személyhez fűződő jogot sért az adott magatartás, akkor a Ptk. szerinti személyiségi jogokat sért-e, de ez csak abban az esetben lehetséges, ha az adott magatartás tekintetében a szerző személyisége, és nem a műhöz való viszonya sérül, ugyanis a Ptk. szerinti személyiségi jogi védelmet nem lehet a szerzői személyiségi jogok kiterjesztéseként értelmezni – ezek határait az Szt. rögzíti.

A jogérvényesítési eszközök ugyanúgy alkalmazhatók a szerzői, az előadóművészi vagy más kapcsolódó jogok megsértésével kapcsolatban is.⁹⁶ Az előzőekben bemutatott feltételek

96 BH2005. 56., erre a következtetésre jutott a Legfelsőbb Bíróság a rádió- és televízió-szervezetekkel, a Fővárosi Ítéltábla pedig a 14.Gf.40.520/2010/7. ítéletében az adatbázis-előállítókkal kapcsolatban.

a polgári jogi jogérvényesítés anyagi jogi feltételei. Mivel a büntetőjogi tényállások és a szabálysértési tényállások ún. kerettényállások, vagyis tartalmukat alapvetően nem a Btk. vagy a Szabstv., hanem az Szjt. tölti ki, ezek a feltételek a büntetőjogi és a szabálysértési jogi jogérvényesítés körében is alkalmazandók. Azonban a büntetőjogi tényállások további feltételeket is megállapítanak, amelyeknek szintén fenn kell állni ahhoz, hogy a jogsértés ellen büntetőjogi úton fel lehessen lépni.

11.2. Polgári jogi igények

A szerzői jogsértések esetében mindig alapvető kérdés, hogy ki jogosult az ellenük való fellépésre. A polgári úton való jogérvényesítésre a magánautonómia miatt a szerzői jogi jogosult döntése alapján kerülhet sor. Ha jogsértés történik, de a jogosult nem lép fel ellene, az ő helyében, akarata ellenére, nem léphet fel más személy. (Ha az adott jogot közös jogkezelő szervezet gyakorolja, az általa történő igényérvényesítéshez nem szükséges az eredeti jogosult egyetértése vagy fellépése.)

A személyhez fűződő jogok érvényesítése a Ptk. általános rendelkezései szerint személyesen történhet, sőt még a korlátozottan cselekvőképes kiskorú is felléphet a jogsértés ellen a törvényes képviselője hozzájárulása nélkül. Ha a művet valaki felhasználja, a felhasználó is felléphet a személyhez fűződő jogi jogsértéssel szemben, de csak akkor, ha ehhez a jogosult kifejezetten hozzájárult. A szerző halála után a szerzői személyhez fűződő jogok sajátos tartalmú kegyeleti jogokként maradnak fenn (szemben a polgári jogi személyiségi jogokkal, amelyek a halállal elenyésznek), és ezek megsértése miatt az léphet fel, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott – ilyen hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklési jogcímen megszerezte (a jellemző gyakorlat ez utóbbi).

A vagyoni jogok érvényesítése szintén elsősorban a szerzői jogi jogosult (a szerző vagy a jogutódja) joga. Itt azonban a művet felhasználónak szélesebb körű jogosítványai vannak, tekintettel arra, hogy míg a személyhez fűződő jogokat akkor sem ő gyakorolja, ha van engedélye a felhasználásra, és egy esetleges személyiségi jogsértésnek legfeljebb csak közvetett jelentősége van az ő tevékenységére nézve, a felhasználó által gyakorolt vagyoni jog (nem bármely vagyoni jog!) megsértése szükségszerűen érinti a felhasználási engedélyes tevékenységét is.

A szerző vagyoni jogainak megsértése esetén a kizárólagos felhasználási engedéllyel bíró felhasználó felszólíthatja a szerzőt, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a jogsértés abbahagyására. Ha azonban a szerző a felhívástól számított 30 napon belül nem intézkedik, a jogszerző a saját nevében felléphet a jogsértés miatt (ez természetesen nem akadályozza a szerzőt abban, hogy akár felszólítás nélkül is fellépjen). Az a felhasználó, aki egyszerű felhasználási engedélyt kapott a szerzőtől, abban az esetben léphet fel a jogsértés ellen, ha erre kifejezetten jogot szerzett a felhasználási szerződésében. A Legfelsőbb Bíróság megállapította a *Vízipók-csodapók* című mesefilmmel kapcsolatban, hogy ennek alakjai engedély nélküli felhasználása miatt az egyébként jogszerű felhasználó nem léphet fel harmadik személlyel szemben, mivel erre a megfilmesítési szerződés nem terjedt ki.⁹⁷

Ha a műnek több alkotója van, és a hozzájárulásaik olyan módon egyesülnek, hogy azok nem használhatók fel önállóan, a szerzői joguk ugyan közös, de a szerzői jog megsértése ellen bármelyik szerzőtárs önállóan, a szerzőtársaktól függetlenül is felléphet. Az eljárás megindítását könnyítő eszköz a korábban már tárgyalt szerzőség vélelme. Jogot érvényesíteni alapvetően azzal szemben lehetséges, aki a jogot megsérti. Ha több jogsértő együttes cselekménye valósítja meg a kárt is okozó jogsértést, ők a Ptk. általános szabályai szerint egyetemlegesen felelnek a jogsértésért, illetve köztük felróhatóságuk, ha ez nem bizonyítható, közrehatásuk arányában, ha pedig ez sem lehetséges, egyenlő mértékben kell megállapítani a felelősséget. Nem alkalmazzuk ezt a szabályt, ha a jogsértők egymás után, egymástól elváló, több jogsértést valósítanak meg (pl. az egyikük többszöröz, a másikuk terjeszt). Az ilyen esetekben a cselekményeiket egymástól függetlenül kell értékelni.

A szerzői jogsértések esetében egyes igények nem csak a jogsértővel szemben érvényesíthetők: a polgári jogi igények közül több a jogsértésben meghatározott módon közreműködőkkel szemben is alkalmazható, illetve a büntetőjogi jogérvényesítés a büntetőjog általános elvei szerint kiterjed a felbujtóra és a bűnsegédre is. A szerzői jogi szabályok a személyhez fűződő, illetve a vagyoni jogok megsértése esetére szinte teljesen azonos polgári jogi eszköztárat biztosítanak, így ezeket az alábbiakban együttesen tárgyaljuk.

11.2.1. A polgári jogi jogérvényesítés

A szerzői jog megsértése esetén érvényesíthető polgári anyagi jogi igényeket az Szt. tartalmazza, ezek közül a jogosult maga is szabadon választhat, és a jogosult kérelme alapján a bíróság is mérlegeléssel, az eset összes körülményére tekintettel rendeli el valamelyik alkalmazását. Az igények az Szt.-ben klasszikus módon kerültek megfogalmazásra, de az Európai Bíróság jogfejlesztő gyakorlatának köszönhetően az online cselekményekkel kapcsolatban modernebb, a technológiai kihívásokat követő módon is alkalmazhatók. Az igények többsége ún. objektív igény, vagyis az adott jogkövetkezmény megállapításánál a bíróság nem vizsgálja, hogy a jogsértő úgy járt-e el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Alapvető szerzői jogi igény a jogsértés bírósági megállapítása, ami lényegében minden más igény megállapíthatóságának is előfeltétele. Azonban a BDT2008. 1756. döntés szerint a jogsértés megállapítása nem jelenti automatikusan azt, hogy bármely más jogkövetkezmény is érvényesíthető lenne, ezek érvényesíthetőségének feltételeit külön kell megvizsgálni, így például a kártérítési igényhez az ahhoz szükséges feltételek fennállását külön kell bizonyítani.

A jogosult követelheti, hogy a jogsértő – nyilatkozattal vagy más megfelelő módon – adjon elégtételt, és szükség esetén a jogsértő részéről és költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak. Ennek a esetének, az elégtételadás egy sajátos formájának lehet tekinteni azt az igényt, amelynek alapján a bíróság a szerző kérelmére elrendelheti a határozatnak a jogsértő költségére történő nyilvánosságra hozatalát. A nyilvánosságra hozatal módjáról a bíróság dönt. Nyilvánosságra hozatalon kell érteni különösen az országos napilapban, illetve az internet útján történő közzétételt. Ez az elégtétel helyének, módjának, szövegének megjelölését is szükségessé teszi, ez utóbbi esetben pedig azt is meg kell jelölni, hogy a határozat mely részének (vagy egészének) közzétételét kívánja a jogosult.

A jogsértés abbahagyására és a további jogsértéstől való eltiltásra vonatkozó igényt azzal szemben lehet érvényesíteni, aki a jogsértést elkövette, sőt olyan, a jogsértésben közreműködő

személyekkel szemben is, akik maguk nem valósítottak meg jogsértő cselekményt. Ez utóbbiakkal szemben értelemszerűen az kérhető, hogy a jogsértéshez vagy a közvetlenül fenyegető jogsértéshez való segítségnyújtást hagyják abba, illetve ne tegyék a jövőben (értelemszerűen ilyenkor is szükség van a jogsértés bizonyítására). Közreműködő az, aki:

- kereskedelmi mértékben birtokolta a jogsértéssel érintett dolgokat;
- kereskedelmi mértékben vette igénybe a jogsértéssel érintett szolgáltatásokat;
- kereskedelmi mértékben nyújtott szolgáltatást a jogsértés elkövetéséhez;
- az előző pontokban meghatározott személyek állítása szerint közreműködött a jogsértéssel érintett dolgok előállításában és terjesztésében, illetve a jogsértéssel érintett szolgáltatások nyújtásában.

Ezek a cselekmények kereskedelmi mértékűek, ha az érintett dolgok, illetve szolgáltatások jellegéből és mennyiségéből nyilvánvaló, hogy e cselekmények – közvetlenül vagy közvetetten – kereskedelmi vagy más gazdasági előny szerzését szolgálják. Az ellenkező bizonyításáig nem minősülnek kereskedelmi mértékűnek a fogyasztó által jóhiszeműen végzett cselekmények.

Ez az igény az Ekertv. 7. § (5) bekezdésével összhangban közvetítő szolgáltatókkal szemben is érvényesíthető. Ennek az igénynek azonban határt szab az, hogy a szolgáltatókat nem lehet arra kötelezni, hogy folyamatosan figyeljék, történik-e jogsértés a szolgáltatásokon keresztül. Az e két szabály közti egyensúlyt az Európai Bíróság több ítélete keresi.

Egy belga ügyben a SABAM (a belga zenei közös jogkezelő szervezet) ideiglenes intézkedést kért a Scarlet Extended SA ellen, amelynek során megállapították, hogy a Scarlet internetszolgáltatásán keresztül engedély nélküli fájlcserevel megvalósuló szerzői jogsértés zajlik. A SABAM a nemzeti bíróságtól kérte, hogy kötelezze a Scarletet arra, hogy hagyja abba a jogsértéshez nyújtott szolgáltatói tevékenységét, és ezt egy blokkolási és szűrési módszer bevezetése útján valósítsa meg. Az Európai Bíróság az előzetes döntéshozatalra felterjesztett ügyben⁹⁸ végül arra a következtetésre jutott, hogy

a nemzeti bíróság jogértelmezési lehetősége nem terjed ki a szűrésre, illetve blokkolásra kötelezésre. Ezek az eszközök nem értelmezhetők a jogsértés abbahagyására kötelezés egy módjaként, hanem új szankciónak minősülnek;

- a nemzeti bíróság jogértelmezési lehetősége a konkrét ügyben nem terjed odáig, hogy általában, valamennyi érintett és nem érintett szereplőre tovaryűrűző hatással bíró rendelkezést hozzon, ehhez nemzeti jogalkotói lépés szükséges;
- a nemzeti jogalkotó is csak az arányosság elvének figyelembevételével vezethet be online tartalomszűrést;
- a szűrés nem lehet minden elektronikus kommunikációra kiterjedő;
- a szűrés és a blokkolás nem alkalmazható általános prevenció céljával;
- egyáltalán nem alkalmazható szűrés és blokkolás ott, ahol nincs jogsértés;
- a szűrést és a blokkolást nem lehet kizárólag az internetszolgáltató költségére bevezetni.

98 A C-70/10. sz. Scarlet Extended SA kontra Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ügyben 2011. november 24-én hozott ítélet.

A Scarlet-ügyben hozott döntés lényegét megismételte a Bíróság a Netlog-ügyben hozott döntésében,⁹⁹ amelyben ugyanúgy a SABAM perelt egy internetes szolgáltatót, ez esetben egy Facebookszerű szolgáltatást működtető tárhelyszolgáltatót. A Bíróság annyiban haladta meg a korábbi ügyben hozott döntését, hogy a nemzeti szintű bírósági döntés nem irányulhat a szűrési rendszer felállítására elrendelése esetén arra sem, hogy folyamatosan azonosítsa a SABAM repertoárjába tartozó valamennyi zeneművet, filmet vagy más audiovizuális alkotást, akár olyanokat is, amelyek a döntés időpontjában még meg sem születtek, csak később kerülnek be a jogkezelés körébe. Egy ilyen szűrési rendszer ugyanis indokolatlanul és aránytalanul korlátozná a tárhelyszolgáltató vállalkozási szabadságát, a korábban már említett alapszabadságok indokolatlan korlátozásán túlmenően.

Ezek után a Bíróság nem tekintette az uniós jogba ütközőnek azt a (svéd) tagállami megoldást, amely lehetővé teszi, hogy egy adott internet-előfizető vagy internethasználó azonosítása érdekében arra kötelezzék az internet-hozzáférést biztosító szolgáltatót, hogy a szerzői jog jogosultjának vagy ez utóbbi jogutódjának tájékoztatást adjon arról az előfizetőről, akinek a szolgáltató egy adott IP-címet biztosított, amely címről állítólag a jogsértést elkövették. A svéd nemzeti jogszabály a kereshetőségi joggal rendelkező személy által előterjesztett személyes adatok közlésére vonatkozó meghagyás iránti kérelem tárgyában eljáró bíróság számára lehetővé teszi, hogy az egyes esetek körülményei alapján és az arányosság elvéből eredő követelmények megfelelő figyelembevételével mérlegelje az ellentétes érdekeket.¹⁰⁰

A C-314/12. sz. UPC Telekabel-ügyben hozott döntés értelmében a hozzáférés biztosító szolgáltató eltöltő végzés alapján kötelezhető előzetes tartalomszűrésre, ha annak a konkrét módja a vállalkozáshoz való alapjogát nem korlátozza aránytalanul.¹⁰¹ Az összemérést a tagállami bíróságnak kell elvégeznie. Az ügyben a jogosult konkrét filmek tekintetében kérte a hozzáférést biztosító szolgáltató kötelezését a szűrésre.

Míndezen ügyek alapján lehet azt mondani, hogy az Európai Bíróság igen régóta foglalkozik olyan ügyekkel, amelyekben a közvetítő szolgáltatást végző szolgáltató felelőssége nem szűnik meg az eltávolítással, hanem további szankciók is alkalmazhatók ellene. Ezeket a Bíróság nem tekintette minden körülmények között aránytalan kötelezésnek, sőt, a szűrés minimumszankciónak tekinthető, és a jogsértés abbahagyására, eltiltásra vonatkozó szankciónak a technológiai környezetre való adaptálásával végeredményben lehetővé tette egyéb, fajsúlyos következmények bevezetését is.

A Bíróság megállapította, hogy maga az online piac üzemeltetője a saját tevékenységével nem használja a védjegyeket, ha csupán annyi a tevékenysége, hogy lehetővé teszi az ügyfelei számára, hogy azok védjegyekkel megegyező megjelöléseket jelenítsenek meg az oldalon.

De ha a megjelenítések súlyozását is végzi (optimalizálja), akkor viszont olyan „tevéleges szerepet” is játszik, amelynek révén nem mentesülhet a felelősség alól. Sőt, a Bíróság ezt követően azt is kifejtette,

99 A C-360/10. sz. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) kontra Netlog NV ügyben 2012. február 16-án hozott ítélet.

100 A C-461/10. sz. Bonnier Audio AB, Earbooks AB, Norstedts Förlagsgrupp AB, Piratförlaget AB, Storyside AB kontra Perfect Communication Sweden AB ügyben 2012. április 19-én hozott ítélet.

101 A C-314/12. sz. UPC Telekabel Wien GmbH kontra Constantin Film Verleih GmbH és Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH ügyben 2014. március 27-én hozott ítélet.

hogy egyes esetekben még a tevőleges magatartásra sincs szükség, mivel ha megfelelő gondosság mellett tud vagy tudnia kellene olyan tényekről vagy körülményekről, amelyek alapján valamely gondosan eljáró gazdasági szereplőnek fel kell ismernie az online eladásra való felkínálások jogellenességét, akkor haladéktalanul gondoskodnia kell a szóban forgó adatok eltávolításáról vagy az azokhoz való hozzáférés megszüntetéséről, nem kell ehhez felszólítás sem. Ha pedig ezt nem teszi meg, a felelőssége megállapítható, és kötelezhető arra, hogy intézkedéseket hozzon az eladóként tevékenykedő ügyfelei azonosítására.

A korábban már említett C-597/19. sz. Mircom-ügyben a Bíróság megállapította, hogy jogszerű a fájlcserélő hálózatok olyan felhasználói IP-címeinek szisztematikus rögzítése, akiknek az internetkapcsolatait állítólagosan jogsértő tevékenységek végzésére használták, és a felhasználók nevének és postacímének e jogosulttal vagy harmadik féllel való közlése annak lehetővé tétele érdekében, hogy e jogosult polgári jogi jogérvényesítést kezdjen, ha ez indokolt, arányos és nem visszaélésszerű, és a hírközlési adatvédelmi nemzeti szabály megengedi.

Az Európai Bíróság eddigi gyakorlatából mindenesetre az tűnik ki, hogy egyrészt a közvetítő szolgáltatói pozíciót igen szélesen értelmezi (megmarad ez akkor is, ha a közvetítő szolgáltató maga állít össze adatbázist a felhasználói számára), másrészt a kimentés körében következetesen érvényesíti az irányelvet, vagyis csak az eltávolítást, illetve az abbahagyásra, eltiltásra kötelezést írja elő. Ez megtörni látszott, amikor a L'Oréal-ügyben az eltávolítási kötelezettséget külön értesítés nélkül is fennállónak tekintette. Ez viszont közvetve azt is jelenti, hogy egyes speciális körülmények fennállásakor a szolgáltatónak figyelnie, szűrnie, illetve blokkolnia kell a jogsértő tartalmakat, vagyis az uniós jog is túlmutat az egyszerű abbahagyási kötelezettségen.

A CDSM irányelv átültetése változást hozott a tartalommegosztást megvalósító közreműködői szolgáltatói felelősség szempontjából: az Sztj. immár jogsértésnek tekint bizonyos közreműködést („aktív” tárhelyszolgáltatás – a felhasználói tartalom közönséghez eljuttatására), azaz a felelősség közvetettből közvetlenné vált. A jogsértést megelőző állapot visszaállása szintén alapvető jelentőségű igény, amelyet széles körben egészítenek ki a jogsértőt vagy a jogsértésben közreműködő személyt a jogsértés fizikai megvalósulásán túlmenően is szankcionáló lehetőségek a jogsértéshez használt eszközök és anyagok lefoglalására, végső soron megsemmisítésére. Ezek a következők:

- a jogsértő sérelmes helyzet megszüntetésére kötelezése;
- a jogsértő jogsértést megelőző állapot helyreállítására kötelezése;
- a jogsértéssel előállított dolgok lefoglalása, átadása meghatározott személynek, visszahívása kereskedelmi forgalomból, végleges kivonása a kereskedelmi forgalomból, jogsértő mivoltától való megfosztása vagy megsemmisítése;
- a jogsértéshez használt eszközök, anyagok lefoglalása, átadása meghatározott személynek, visszahívásuk kereskedelmi forgalomból, végleges kivonásuk a kereskedelmi forgalomból, jogsértő mivoltuktól való megfosztásuk vagy megsemmisítésük;
- a jogsértő dolgok, vagy a jogsértéshez használt anyagok és eszközök lefoglalása olyan közreműködő harmadik személy tulajdonostól, aki a jogsértésről tudott vagy arról az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellett volna.

A kivont eszközökkel, anyagokkal, egyéb dolgokkal kapcsolatban a jogosult kérheti, hogy azokat fosszák meg a jogsértő mivoltuktól, vagy – ha ez nem lehetséges – semmisítsék meg

őket, egyes esetekben pedig a végrehajtási értékesítés is kérhető. A lefoglalást olyan személlyel szemben is lehet érvényesíteni, aki nem jogsértő, de a dolog tulajdonosa, és tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy a dolog jogsértő. Igen fontos jogérvényesítési eszköz, hogy a jogosult a jogsértővel szemben követelheti, hogy a jogsértő szolgáltatson adatot a jogsértéssel érintett dolgok vagy szolgáltatások előállításában, forgalmazásában, illetve teljesítésében részt vevőkről, a jogsértő felhasználásra kialakított üzleti kapcsolatokról. Ezen túlmenően a jogosult az adatszolgáltatási igényt nem csak a jogsértővel, hanem a fent tárgyalt közreműködővel szemben is támaszthatja. Ez az igény nem önmagában áll, hanem az eredménye (a szükséges információk megszerzése) gyakran a további igényérvényesítésnek is előfeltétele.

Az adatszolgáltatási igény érvényesítése az Ekertv. szerinti közvetítő szolgáltatókkal szemben sem teljesen kizárt. A közvetítő szolgáltató ugyanis a jogsértésben közreműködő személynek minősül a fentiek szerint, és tevékenysége rendszerint eléri a kereskedelmi mértéket is. Ez az igény amiatt is érvényesíthető vele szemben, mert egyes vélemények szerint az Ekertv. felelősségkorlátozási szabályai csak az anyagi jellegű igényekkel szemben mentesítik őt. Más értelmezésben az adatszolgáltatási igény a magyar jog alapján jelenleg egyáltalán nem érvényesíthető vele szemben, mivel az Ekertv. azt is kifejezetten rögzíti, hogy mely igények érvényesíthetők, ha a felelősségkorlátozás egyébként érvényesül, de ezek között nem szerepel az adatszolgáltatás. A Kúria az utóbbi értelmezést erősíti meg.¹⁰² Mindenképp szűkíti a kérhető adatok körét polgári eljárásban az adatvédelmi szabályozás, mivel amikor a jogsértő csak magánjellegű közlés keretében sért szerzői jogot, és ő maga nem minősül elektronikus hírközlési szolgáltatónak (elektronikus kereskedelmi jogi értelemben: tartalomszolgáltatónak), a közvetítő szolgáltató nem köteles polgári eljárásban kiadni a személy nevét, címét és az azonosításhoz szükséges adatait. Ez a korlát azonban egyáltalán nem érvényesül a büntető eljárásban.

Bármelyik értelmezést fogadjuk el is, az uniós jog a magyarnál mindenképp tágabb teret ad az adatszolgáltatási igény érvényesítésének, mivel az alábbi esetekben hozott döntések nem zárják ki még azt a nemzeti szabályozási megoldást sem, amelyben az adatközlési kötelezettség polgári eljárásban és magánjellegű közlés esetén is fennállna.

A Promusicae-ügyben a Bíróság kimondta, hogy az Eker. irányelv, az InfoSoc irányelv és az Adatvédelmi irányelv nem kötelezi a tagállamokat arra, hogy a szerzői jog hatékony védelmének biztosítása céljából előírják a személyes adatok polgári eljárás keretében történő közlésének kötelezettségét. Vagyis ezen a téren a tagállamok saját kompetenciáik alapján dönthetnek a kötelezettség megerősítéséről.¹⁰³ (Azt, hogy a tagállamokat nem akadályozza az uniós jog abban, hogy a személyes adatok polgári eljárás keretében történő közlésének kötelezettségét a nemzeti jogban előírják, megerősítette az azóta született LSG-döntés is.¹⁰⁴)

102 Pfv.IV.20.133/2016.

103 A C-275/06. sz. Productores de Música de España (Promusicae) kontra Telefónica de España SAU ügyben 2008. január 29-én hozott ítélet.

104 A C-557/07. sz. LSG-Gesellschaft zur Wahrnehmung von Leistungsschutzrechten GmbH kontra Tele2 Telecommunication GmbH ügyben 2009. február 19-én hozott végzés.

A jogosult a jogsértő által a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését is követelheti. Ennek a minimumának azt az összeget lehet tekinteni, amelyet a jogsértő – a jogsértés következtében – elmulasztott jogdíjként megfizetni a jogosult felé. A legtöbb esetben azonban a jogsértő a felhasználással a jogdíjat meghaladó mértékű gazdagodásra is szert tesz, ebben az esetben ez a többlet is érvényesíthető azzal, hogy a jogsértő igazolt költségei ebből levonásra kerülnek. A gazdagodás visszatérítése kapcsán szükséges megemlíteni azt is, hogy e szankciót nem csupán objektív, vagyis a jogsértő magatartásának felróhatóságától független jellege különbözteti meg a kártérítéstől, hanem hogy kártérítési igényként a szerző elmaradt haszna is érvényesíthető, amely többletelem lehet a gazdagodással elért bevételhez képest. Különösen a szerző személyhez fűződő jogainak megsértése esetén merülhet fel olyan, az objektív igények alkalmazásával kellőképpen nem minden esetben orvosolható nem vagyoni sérelemokozás, amely a sérelemdíj iránti igényt megalapozhatja (ld. alább).

A Fővárosi Ítéltábla állapította meg, hogy a jogsértőnek akkor is meg kell térítenie a gazdagodást az elmaradt jogdíj erejéig, ha az általa végzett felhasználás veszteséges volt.¹⁰⁵ A jogosult – a jogsértés esetén támasztható polgári jogi igényeken felül – az ideiglenes intézkedésre vonatkozó feltételekkel kérheti a bíróságtól a) biztosítási intézkedés elrendelését a bírósági végrehajtásról szóló törvény szabályai szerint, ha valószínűsítette, hogy a kártérítés, illetve a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítése iránti követelésének későbbi kielégítése veszélyben van, és a jogsértés kereskedelmi mértékű; b) a jogsértő kötelezését banki, pénzügyi és kereskedelmi adatainak és iratainak közlésére, illetve bemutatására a biztosítási intézkedés elrendelése céljából.

Az előzőekben ismertetett igényeket attól függetlenül lehet érvényesíteni, hogy a jogsértő úgy járt-e el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható – a szerződésen kívüli jogsértését a jogsértő csak felróhatóság esetén felel. Míg a gazdagodási igény érvényesítése során nem lehet figyelembe venni a jogosult elmaradt hasznát és a jogosult oldalán felmerült költségeket, addig itt ezeket is lehet érvényesíteni. Emiatt ezek egymással párhuzamosan is érvényesíthetők, de a bíróság egymásra figyelemmel ítéli meg ezeket. A Debreceni Ítéltábla állapította meg, hogy az elmaradt jogdíj gazdagodás megtérítéseként igényelhető, de ha a felperes nem bizonyítja, hogy ezt meghaladó kára keletkezett a felhasználás során, kártérítést nem érvényesíthet.¹⁰⁶

Az egyetlen, kifejezetten személyhez fűződő jogi szankció a sérelemdíj, amely bármely személyhez fűződő jog megsértése esetén megilleti a jogosultat, és feltétele, hogy a jogsértés nem vagyoni sérelmet okozzon. A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és a környezetre gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg, tehát itt nincs lehetőség járadékban való marasztalásra. Azokban az esetekben, amikor a jogsértés szerződéses kötelezettséget sért, a Ptk. szerződésszegésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni, erre vonatkozóan nincsenek sajátos szerzői jogi rendelkezések.

Bonyolultabb a helyzet, ha a felhasználás hátterében áll ugyan egy szerződés, a felhasználó annak kereteit meghaladta. Ilyenkor felmerül a kérdés, hogy a szerződéssel okozott kárért való felelősség, vagy a szerződésen kívüli kárért való felelősség szabályait kell alkalmazni. A Ptk. 6:145. §-a értelmében a jogosult akkor is a szerződésszegéssel okozott kárért való fele-

105 2.Pf.21.306/2008/5.

106 Pf.1.20.139/2008/6.

lősség szabályai szerint érvényesítheti a kártérítési igényét a kötelezettel szemben, ha a kár a szerződésen kívüli károkozásért való felelősséget is megalapozza. Ha a jogsértés a meglévő szerződésről leválasztható és leválasztandó jogi tény, mert önmagában, szerződés nélkül is megáll, deliktuális alapon kell megállapítani a kártérítést. Ám ha a jogosult szerződésszegési alapon lép fel, vagy a kötelezett így védekezik, a bíróság mérlegeléssel dönti el, melyik utat választja.

A szerzői jogsértések esetére az ideiglenes intézkedés elrendelésének szabályai is könnyítettek (a kérelmezőnek igazolnia kell, hogy ő a jogosult, és a mű védett – ebben az esetben az ideiglenes intézkedés elrendelését különös méltánylást érdemlő érdekűnek kell tekinteni), valamint ideiglenes intézkedés benyújtása lehetséges a keresetlevél benyújtását megelőzően is (de ehhez szükséges a 15 napon belüli keresetindítás). Továbbá ha a késelem egyébként helyrehozhatatlan károkat okozna, lehetőség van az ideiglenes intézkedésnek a másik fél meghallgatása nélküli elrendelésére is. Mindezek a lehetőségek a szerzői jogi jogsértések elleni polgári jogi fellépés gyorsítását, hatékonyságának fokozását szolgálják.

Az Európai Bíróság a már többször említett C-682/18. és a C-683/18. sz. ügyekben mondta ki, hogy összhangban áll az uniós joggal, ha a nemzeti jog értelmében valamely szerzői jog vagy szomszédos jog jogosultja csak akkor eszközölhet ki ideiglenes intézkedést az olyan közvetítővel szemben, amelynek szolgáltatását harmadik személy a jogosult jogának megsértése céljából anélkül vette igénybe, hogy ezen közvetítő tudomással bírt volna e jogsértésről, ha a bírósági eljárás megindítása előtt az említett közvetítőt e jogsértésről előzetesen értesítették, és e közvetítő haladéktalanul nem távolította el a szóban forgó tartalmat, vagy nem szüntette meg az ahhoz való hozzáférést, és nem gondoskodott arról, hogy ilyen jogsértésekre újból ne kerüljön sor. Mindazonáltal a nemzeti bíróságok feladata, hogy az ilyen feltétel alkalmazása során meggyőződjenek arról, hogy az nem késelteti a jogsértés tényleges megszüntetését, aránytalan kárt okozva ezzel a jogosultnak.

11.3. Büntetőjogi eszközök

A szerzői és a kapcsolódó jogok súlyosabb megsértései esetében a büntetőjogi szankciórendszer is rendelkezésre áll, bár nem kizárt, hogy egy jogsértés miatt párhuzamosan polgári jogi és büntetőjogi eljárás is induljon. Ez nem jelenti azt, hogy a polgári jogi és a büntetőjogi felelősség feltételeinek vizsgálatát ne külön-külön kellene lefolytatni, sőt a Be. 10. §-a szerint a büntetőbíróságot nem köti a polgári jogi bíróság döntése.

A szerzői és a kapcsolódó jogok egyes megsértései ellen büntetőjogi eszközökkel már a korábbi Btk. hatálya idején is fel lehetett lépni. A Btk. 1. §-a szerint az elkövető büntetőjogi felelősségét csak olyan cselekmény miatt lehet megállapítani, amelyet – a nemzetközi jog általános elismert szabályai alapján büntetendő cselekmények kivételével – az elkövetés idején törvény büntetni rendelt. Jelenleg még számos olyan büntetőügy van folyamatban, amely a régi Btk. hatálya idején elkövetett magatartásokat vizsgál. Fő szabály szerint a büncselekményt az elkövetése idején hatályban lévő büntetőtörvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntetőtörvény szerint a cselekmény már nem büncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új büntetőtörvényt kell alkalmaz-

ni. Az új büntető törvényt visszaható hatállyal kell alkalmazni a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmény elbírálásakor, ha az az elkövetés idején a magyar büntető törvény szerint nem volt büntetendő. Mindezek miatt főszabályként érvényesül, hogy a 2013. július 1-je előtt elkövetett cselekményekre a régi Btk. rendelkezései, az ezt követően megvalósuló cselekményekre pedig az új Btk. rendelkezései irányadók.

A Btk.-ban a szerzői jogi jogsértésekhez kapcsolódó tényállások kerettényállások, ami célszerű szabályozási technika amiatt, hogy olyan fogalmak esetében, amelyeket a szerzői jog maga is használ, ne legyen mód a polgári jogi és a büntetőjogi területen az egymástól eltérő értelmezésre, vagyis ahol a büntető norma nem ad a szerzői jogtól eltérő fogalmat, ott a szerzői jogi törvény értelmében kell használni az adott kifejezést. A szerzői jogot érintő bűncselekmények ellen hivatalból indul eljárás, de ez természetesen nem zárja ki a jogosulti feljelentést. A szerzői jogot érintő bűncselekményekben a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a nyomozó hatóság, az első fokon eljáró bíróság pedig az illetékes járásbíróság, kivéve, ha a bűncselekmény legalább különösen jelentős vagyoni hátrányt okozó szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése, mert akkor az illetékes törvényszék.

11.3.2. Bitorlás

A bűncselekmény tárgya a sértett szellemi alkotása, illetve a szellemi alkotásokon fennálló kizárólagos (vagyoni és személyhez fűződő) jogok. A büntetőjogi úton is szankcionált bitorlást nem lehet elkövetni kapcsolódó jogi jogosultak sérelmére (ezen jogsértések ellen csak polgári úton lehet fellépni), hanem csak szerzői jogvédelem alatt álló alkotásokkal kapcsolatban. Az elkövetési tárgy „a szerzői jogi védelem alá tartozó irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás,” így ha valaki egy már nem védett alkotást bitorol, az ellen legfeljebb más bűncselekmény elkövetése miatt (pl. fogyasztók megtévesztése) lehet fellépni, de az illető bitorlást nem követ el. A Btk. ennél részletesebb definíciót nem ad, vagyis azt, hogy mi minősül például irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotásnak, az Szjt. alapján kell megítélni. A bűncselekmény passzív alanya a szellemi alkotás létrehozója (írója, festője, zeneszerzője stb.), vagy más jogosultja.

A bitorlás két, egymástól elváló elkövetési magatartással valósítható meg. Egyrészt más szellemi alkotásának sajátként való feltüntetésével – ez az eset a klasszikus plágium, amely nemcsak az elkövetési tárgy egészére, hanem egy részére is elkövethető (pl. egy közös műként készült számítógépi program kísérő dokumentációján az egyik fejlesztő csak a saját nevét tünteti fel, tehát arra a részre vonatkozóan is, amelyet nem ő maga alkotott). A bitorlásnak ez a megvalósulási formája materiális bűncselekmény, a befejezettséghez az szükséges, hogy vagyoni hátrány következzen be. Másrészt úgy is elkövethető a bitorlás, hogy a mű hasznosítását attól teszik függővé, hogy annak díjából, hasznából vagy nyereségéből az elkövetőt részesítsék, illetve hogy jogosultként tüntessék fel, méghozzá úgy, hogy az elkövető a gazdálkodó szervezetnél betöltött munkakörével, tisztségével, tagságával visszaél. Ekkor az elkövető lényegében speciális zsarolást valósít meg, hiszen a döntési helyzetét kihasználva kér valamilyen anyagi juttatást, előnyt, vagy kényszeríti egyébként cselekvésre az alkotót. Ennek az elkövetési magatartásnak a törvény meghatározza az elkövetési módját is, ami nem más, mint a munkakörrel, tisztséggel vagy tagsággal való visszaélés, ez viszont nem feltétlenül jelent vezető beosztást.

A bitorlás első elkövetési magatartását bárki megvalósíthatja, viszont a második, zsarolási típusú megvalósulási formájának alanya csak olyan személy lehet, akinek bármilyen gazdálkodó szervezetnél a munkakörénél fogva kötelezettsége a szellemi alkotásokkal kapcsolatos ügyintézés (pl. a harmadik személyek által történő felhasználás során kötendő szerződések előkészítése). Bitorlást csak szándékosan lehet elkövetni. A rendbeliség a sértettek számához (és nem az érintett művek számához!) igazodik. A bitorlásnak a második elkövetési magatartással történő megvalósítása a hivatali visszaéléshez, vesztegetéshez, befolyással üzérkedéshez, zsaroláshoz képest speciális bűncselekmény, így az alaki halmozat is csak látszólagos, tehát az elkövetőt ilyen esetben csak a bitorlás miatt lehet felelősségre vonni.

11.3.3. Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése

A Btk. szellemi alkotásokra vonatkozó tényállásai közül ez a tényállás az egyetlen, amely kizárólag a szerzői jog és a kapcsolódó jogok védelmét szolgálja, a releváns tényállások közül a legtöbbször megvalósuló alakzat. Az Szjt. határozza meg, hogy az egyes jogosultakat (szerző, előadóművész, hangfelvétel-előállító, rádió-, televízió-szervezet, filmelőállító, adatbázis-előállító), akik egyben a bűncselekmény passzív alanyai is lehetnek, milyen jogok illetik meg, a tényállás pedig kerettényállás. Az új Btk. indokolása egyértelművé teszi, hogy e tényállás csak a vagyoni jogok megsértése útján valósítható meg, tehát ide tartoznak a díjigények is, de nem védi a Btk. e tényállás keretei között a személyhez fűződő jogokat.

Bármely szerzői vagyoni jog engedély nélküli gyakorlása lehet jogsértő, ezért a bűncselekmény elkövetési tárgya sem mindig valamilyen dolog, amelyben a teljesítmény megtestesül, hanem lehet akár egy (immateriális) előadás, műsor, világhálón elérhetővé tett védett tartalom is. A bűncselekmény elkövetési magatartása valamely jognak a jogosulttól származó, vagy a törvény alapján biztosított engedély nélküli gyakorlása. A szabad felhasználás megvalósítása nem lehet bűncselekmény (ahogy erre a fejezet bevezetőjében is utaltunk), de ha a szabad felhasználás valamely Szjt. szerinti feltétele nem teljesül, akkor az megvalósíthatja a Btk. 385. §-a szerinti tényállást.

A bűncselekmény alapesetében a befejezettséghez szükséges a tényleges vagyoni hátrány okozása, vagyis ez eredmény-bűncselekmény. A Btk. már nem minősíti tényállásszerűnek, ha a jogsértés „csak” haszonszerzési célzattal valósul meg (a korábbi Btk. szerint a haszonszerzési célzat is elég volt a tényállás megvalósulásához). A Btk. indokolása szerint erre a következők miatt kerül sor: „Lényegét tekintve a szerzői jogok megsértése mindig vagyoni hátrányt jelent a jogosult oldalán, és a cselekmény minősülése szempontjából a vagyoni hátrány meghatározása szükségszerű. A tényállás tehát eredményt fogalmaz meg vagyoni hátrány formájában, amely a jogsértő magatartással okozati összefüggésben következik be. A cselekmény akkor befejezett, ha az eredmény bekövetkezik.” Kísérletnek minősül és ekként büntetendő, ha nem következik be a vagyoni hátrány, de az erre irányuló célzat bizonyítható.

Az elkövetés rendbelisége a régi Btk. alapján a sértettek számához igazodott. Tipikus – de nem kizárólagos – jogsértő magatartás a műsoros hang-, illetve képhordozókkal kapcsolatban valósul meg, és ebben az esetben a sértett a hangfelvétel- vagy a filmelőállító, illetve az előállító jogán a forgalmazó, zenét tartalmazó hordozók esetében pedig emellett a többszörözési jogokat kezelő zenei közös jogkezelő szervezet is. Az új Btk. a tényállást többes számban fogalmazza meg (aki másnak vagy másoknak a jogát vagy jogait megsérti), eszerint a korábbi

több rendbeliség a jövőben várhatóan egy rendbeli bűncselekménnyé válik, például ha több filmalkotás illegális másolására és terjesztésére kerül sor, az lehet egy rendbeli bűncselekmény is (ilyen módon természetesen az egyes sértetteket érő vagyoni hátrányt össze kell számolni). A Btk. indokolása szerint „[t]örvényi egység jön létre, a jövőben az elkövetőnek az egy vagy több jogosult szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait sértő cselekményei egységet alkotnak. E változtatással összefoglalt bűncselekmény jön létre: az elkövetőnek a különböző jogosultak sérelmére akár egységes akarat-elhatározással egy alkalommal, akár eltérő akarat-elhatározással, különböző alkalommal elkövetett és egy eljárásban elbírált cselekményei törvényi egységet alkotnak.”

A tényállás minősített esetei a vagyoni hátrány nagyságától függenek. A Btk. 385. § (2) bekezdése szerint ugyanúgy büntetendő, aki a szerzői jogi törvény szerint a magáncélú másolásra tekintettel a szerzőt, illetve a kapcsolódó jogi jogosultat megillető üreshordozó-, illetve reprográfiai díj megfizetését elmulasztja. Ez nem rontja le az (1) bekezdés kerettényállási jellegét, csak – korábbi jogalkalmazási viták eredményeként végrehajtott módosításnak köszönhetően – megerősíti, hogy a tényállás kiterjed azokra a jogokra is, amelyek a szerző számára díjigényt biztosítanak, de egyedi engedélyezési lehetőséget nem, és a díj megfizetésére kötelezett személy nem a tényleges felhasználó, hanem egy köztes személy lenne az Sztj. alapján. Emiatt ezekben az esetekben az elkövető is a díj megfizetésére az Sztj. szerint kötelezett személy.

Az elkövetési tárgy ezekben az esetekben az üreshordozó, illetve a reprográfiaira alkalmas készülék, amelyen a díj megfizetésekor természetesen még nem jelenik meg maga a mű vagy a védett teljesítmény. Az elkövetési magatartás a díj megfizetésének elmulasztása. A mulasztás akkor áll be – azaz akkor tényállásszerű a cselekmény –, ha a díj megfizetésére az Sztj.-ben rögzített határidőt elmulasztja a kötelezett. A 385. § (5) bekezdése szerint nem valósítja meg az (1) bekezdés szerinti bűncselekményt, aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel sérti meg, feltéve, hogy a cselekmény jövedelemszerzés célját közvetve sem szolgálja. A kivétel célja, hogy a torrenthasználók tevékenységét kivegye a büntetőjogilag üldözhető cselekmények köréből. A kivétellel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy csak alapesetben nyújt mentesülést: a minősített esetekre egyébként sem alkalmazandó. Ha tehát a torrentező nagyobb vagyoni hátrányt okoz a cselekményével (azaz ötszázezer forint és ötmillió forint közé esik az okozott vagyoni hátrány), a büntetőjogi felelősségre vonása lehetségessé válik.

11.3.4. A szerzői jog vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése szabálysértés

Az új Btk. hatálybalépésével egyidejűleg hatályba lépett a Szabstv. módosítása is, amelynek új 192/A. §-a bevezeti a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése szabálysértési tényállást, illeszkedve a Btk.-beli tényállás alsó küszöbéhez. A szabálysértést alapvetően kétféle magatartással lehet megvalósítani: egyrészt azzal, ha valaki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait százezer forintot meg nem haladó vagyoni hátrányt okozva megsérti, másrészt ha a szerzői jogról szóló törvény szerint a magáncélú másolásra tekintettel a szerzőt, illetve a kapcsolódó jogi jogosultat megillető, százezer forintot meg nem haladó üreshordozó-, illetve reprográfiai díj megfizetését elmulasztja. A szabálysértés konkrét elkövetési magatartására, a rendbeliség-

re vonatkozóan az új Btk.-nál kifejtettek az irányadók. Csak szándékosan lehet elkövetni, a törvény nem szankcionálja a kísérletet. A szabálysértés általános elévülési ideje hat hónap, ezt követően már csak polgári eljárás indítható az ügyben. Ez a szabálysértés nem szankcionálható elzárással, viszont valamennyi további büntetés (pénzbírság, közérdekű munka) és intézkedés (járművezetéstől eltiltás, elkobzás, kitiltás, figyelmeztetés) alkalmazható az elkövetőjével szemben (ez utóbbiak értelemszerűen nem alkalmazhatók ezekben az esetekben).

Hangsúlyozni kell, hogy a második elkövetési magatartás esetében a százezer forintos értékhatár nem a hordozók értékére, hanem az azok tekintetében fizetendő üreshordozódíjra vonatkozik. A díj mértékét az elkövetés idején hatályos „Ü” jelű, a Hivatalos Értesítőben közzétett díjközlemény határozza meg – természetesen itt nem a szankciós jellegű dupla díjat, hanem a jogkövető magatartás esetén alkalmazandó díjat kell figyelembe venni a mérték megállapításánál. Az eljáró szabálysértési hatóság a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszerve, amely ilyen módon megegyezik a bűncselekmények esetében eljáró nyomozó szervvel. Az elkövetési magatartások köréből való kizárás a szabálysértés esetében is azonos szövegezésű, mint az új Btk.-ban.

11.3.5. Vagyoni hátrány okozása

A vagyoni hátrány a Btk. 459. § (1) bekezdés 16–17. pontjai szerint lehet elmaradt haszon vagy vagyoni előny, és a vagyonban okozott tényleges kár is, a mértéke nem releváns. Ebben különbözik a csalástól, mivel az eleve jogtalan haszonszerzési célzattal is követel, itt azonban ennek nem kell megvalósulnia. A Btk. értelmező rendelkezései alapján ahhoz, hogy bűncselekmény valósuljon meg, legalább százezer forintos vagyoni hátrányt kell okozni (ez alatti összegű vagyoni hátrány esetében szabálysértési eljárás indul).

A vagyoni hátrány pontos mértékét a szerzői jogsértések esetében nem egyszerű meghatározni, tekintettel a védett oltalmi tárgy sokféleségére és a felhasználások által okozható hátrány mértékének eltéréseire is. Az okozott vagyoni hátrány mértékét jellemzően a jogosult vagy sértett nyilatkozatának figyelembevételével állapítják meg. A vagyoni hátrány mértékének megállapításánál bevált eszköz az ún. licencanalógia alkalmazása is, ami abban az esetben segít, ha az adott mű adott felhasználására vonatkozóan a jogosult már adott felhasználási engedélyt, vagy a piacon ismert a hasonló művek felhasználására vonatkozó szokásos díjazás mértéke. A közös jogkezelésben gyakorolt jogok esetében az okozott vagyoni hátrányt a közös jogkezelő szervezet díjszabása alapján kell megállapítani, ahol a jogkezelés kötelező. Ahol a jogosult ebből kiléphet, a vagyoni hátrány tekintetében csak tájékoztató jelleggel lehet figyelembe venni a díjszabást, de a jogosult saját nyilatkozata is szóba jön.

Kereskedelmi forgalomban egyébként kapható művek esetében a nettó kiskereskedelmi ár 8-10%-át szokták elmaradt licencdíjként megállapítani. A zeneművek engedély nélküli online hozzáférhetővé tétele tekintetében a hangfelvétel-kiadók egy dal esetén 40 ezer forint (a letöltések számától függetlenül), illetve egy album esetén 400 ezer forint (a letöltések számától függetlenül) vagyoni hátrányt ismernek el. Léptékekben jóval nagyobb lehet a vagyoni hátrány akkor, ha az adott album a jogszerű megjelenést megelőzően kerül nyilvánosságra, megakadályozva ezzel a hagyományos kereskedelmi csatornákon keresztül

való értékesítést. Erre az esetre a vagyoni hátrány mértékét a jogosultak ötmillió forintban állapítják meg.

Filmek esetében a megállapításnak két alapvető módja van:

- a mű jogszerűtlen on-line hozzáférése lehetővé tételének a jogszerű felhasználásra gyakorolt hatása alapján (pl. egy letöltés egyenlő egy DVD nagykereskedelmi nettó árával (2009-ben és azóta lényegében változatlanul átlagosan 1100 Ft/lemez, ill. letöltés);
- az on-line forgalmazás jogdíja alapján. Ennek értéke Magyarországon a platformok és az érintett jogok, valamint a jogosított piaci helyének függvényében 800-3000 dollár között mozog – a jelenlegi piaci tapasztalatok alapján. Például a felső ár egy amerikai sikerfilm két éves licencének díja egy Magyar Telekom nagyságú cég számára, Magyarországra, magyar nyelvű változatban, mind IP-tévére, mind PC-re – ez utóbbi platformnál mind megtekintésre (*video-on-demand* vagy *streaming*), mind letöltésre (*download-to-burn*), az alsó ár egy európai vagy amerikai ún. standard film IP-tévés és PC-s joga, de csak megtekintésre.

11.3.6. Védelem a műszaki intézkedések megkerülésével, kijátszásával szemben

Az Sztj.-hez készült miniszteri indokolás értelmében „hosszabb távon is megfelelő választ kell adni azokra a kihívásokra, amelyeket a technikai fejlődés támaszt – elsősorban a digitális technika és a távközlés korszerű módszereinek terjedése folytán – a szerzői joggal szemben.” Ez az oka, hogy a magyar jogalkotó úgy döntött, hogy a műszaki intézkedések megsértésével szemben komplex, a polgári és a büntetőjog eszközrendszerét is igénybe vevő, magas szintű védelmi rendszert alkot (az új Btk. indokolása szerint a cél a szerzői jogi művek és teljesítmények teljes körű védelme).

Gyakori félreértés, hogy e tényállásnak is maga a szerzői vagy a kapcsolódó jog sérthetlensége a tárgya – elsődleges célja, hogy a jogszerű felhasználásokat garantálni kívánó műszaki intézkedések megsértésével szemben fel lehessen lépni. A műszaki intézkedés megkerülését, kijátszását megvalósító személy ugyanis nem valósít meg automatikusan szerzői jogsértést is, mivel tipikus esetben nem a műszaki intézkedés megkerüléséhez szükséges eszköz készítője, forgalmazója az, aki ténylegesen többszörözi, terjeszti a műszaki intézkedéssel védett művet. Mivel fogalmilag a műszaki intézkedés szerzői jogilag releváns, de jogosulatlan cselekményeket akadályoz meg, ebből az is következik, hogy ha a műszaki megoldás csak szerzői jogilag irreleváns cselekményeket tud megakadályozni (pl. az egyszerű műérzékelést), akkor nem lehet védett műszaki intézkedésről beszélni (eltekintve attól, hogy hatásos, vagy nem hatásos), vagyis a megkerülésével kapcsolatos cselekmények sem fognak jogsértőnek minősülni.

Az Sztj. határozza meg, hogy mi minősül műszaki intézkedésnek: minden olyan eszköz, alkatrész vagy technológiai eljárás, illetve módszer, amely arra szolgál, hogy a szerzői jog jogosultja által nem engedélyezett cselekményeket – rendeltetészerű működése révén – megelőzze, illetve megakadályozza. Az Sztj. nem állapít meg külön szankciórendszert a műszaki intézkedés megsértése esetére, hanem a szerzői jog megsértésének következményeit rendeli alkalmazni. Jogsértésnek minősül a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedés megkerülése, feltéve, hogy az említett cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja, vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése.

A szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni olyan eszköz, termék vagy alkatrész előállítására, behozatalára, terjesztésére, eladására, bérbeadására, eladás vagy bérbeadás céljából történő reklámozására, kereskedelmi céllal való birtoklására, illetve olyan szolgáltatás nyújtására:

- amelyet a hatásos műszaki intézkedés megkerülése céljából kínálnak, reklámoznak vagy forgalmazznak;
- amelynek a hatásos műszaki intézkedés megkerülésén kívül nincs számottevő gazdasági jelentősége, illetve célja, vagy
- amelyet elsősorban a hatásos műszaki intézkedés megkerülésének lehetővé tétele vagy megkönnyítése céljából terveztek, gyártottak, alakítottak át, illetve teljesítettek.

A szoftverek esetében csak olyan eszköz, termék vagy alkatrész forgalomba hozatalát vagy kereskedelmi céllal történő birtoklását kell a műszaki intézkedés megsértésének tekinteni, amelynek egyedüli szándékolt célja, hogy megkönnyítse a szoftver védelmére szolgáló műszaki megoldás engedély nélküli megkerülését vagy eltávolítását.

Egyes szabad felhasználásokat akadályozhat, ha a műpéldányt hatásos műszaki intézkedés védi. Az Szt. a reprográfiával történő magáncélú másolás, az átvétel, az intézményi célú többszörözések, valamint a fogyatékkal élők hozzáférését segítő szabad felhasználások esetében lehetővé teszi, hogy a szabad felhasználás kedvezményezettje követelhesse, hogy a jogosult a műszaki intézkedések megkerülésével szemben biztosított védelem ellenére tegye lehetővé számára a szabad felhasználást, feltéve, hogy a szabad felhasználás kedvezményezettje a műhöz jogszerűen férhet hozzá. Ha a felek között nem jön létre megállapodás a szabad felhasználás lehetővé tételének feltételeiről, a felek bármelyike kezdeményezheti az SZJSZT mellett működő egyeztető testület eljárását. Ez csak akkor nem lehetséges, ha a művet szerződés alapján teszik lehívásra hozzáférhetővé a nyilvánosság számára. A Btk. 386. §-ában szabályozott, védelmet biztosító műszaki intézkedés kijátszása bűncselekmény tárgya a szerzői és a kapcsolódó jogok védelmét szolgáló műszaki intézkedések sérthetlensége, közvetve pedig a szerzői és kapcsolódó jogok védelme. A bűncselekmény elkövetési tárgya a műszaki intézkedés megkerüléséhez szükséges eszköz, termék, berendezés vagy felszerelés, és az új Btk. külön nevesíti a számítástechnikai programot.

Az elkövetési magatartás a védett műszaki intézkedés kijátszása, amely a törvényben meghatározott módokon valósulhat meg. Ebből következően büntetendő cselekmény a műszaki intézkedés megkerüléséhez szükséges eszköz, termék, berendezés vagy felszerelés készítése, előállítása (tehát gyártása), átadása (birtokba adása), forgalomba hozatala (több, meg nem határozható személy részére történő átadása), a vele való kereskedés (haszonszerzési célzatú rendszeres értékesítés) – ez utóbbi az új Btk. szerint már minősített esetként az üzletszerűség körében kerül megítélésre, ugyanakkor bekerül ebbe a körbe a hozzáférhetővé tétel, a következő indokolással: „Igen elszaporodott ugyanis a hatásos műszaki intézkedés megkerülését lehetővé tévő számítástechnikai programok interneten keresztül történő hozzáférhetővé tétele, ezért a büntetőjogi védelem kiterjesztése erre a magatartásra is indokolt. A hozzáférhetővé tétel nem vonható az átadás fogalma alá, mert közvetlen személyhez kötődő átadásról nincs szó, ezért az egyértelmű szabályozás érdekében szükséges e fordulat beiktatása.”

A Btk. *sui generis* tettesi bűncselekményként, a kijátszás külön esetköréként rendel büntetni egyes bűnsegédi magatartásokat is, mégpedig azokat, amelyek a megkerüléshez szükséges vagy azt megkönnyítő gazdasági, műszaki, szervezési ismeret (pl. kód, jelszó) rendelkezésére

bocsátásával valósulnak meg. A műszaki intézkedés megkerülése önmagában is büntetendő cselekmény. Ebből következően a megkerülés akkor is büntetendő, ha nem valósít meg egyben szerzői jogsértést is.

A bűncselekmény alanya bárki lehet. Az elkövetés az alapesetben és a *sui generis* bűnsegédi magatartások esetében is célzatos. Az első esetben az elkövetési magatartást haszonszerzési célzattal kell megvalósítani, a második esetben a magatartás célja a műszaki intézkedés megkerülése. Abban az esetben tehát, ha a műszaki intézkedés megkerülését lehetővé tevő eszközt nem kifejezetten erre a célra gyártják, az eszköznek csak egy mellékes tulajdonsága, hogy meg lehet vele kerülni a műszaki intézkedést, de a fő célja teljesen más, az elkövetés nem büntetendő, itt azonban a döntés gondos mérlegelést igényel. A megkerüléssel megvalósuló elkövetési magatartást jelenti bármely kijátszás, kódfeltörés.

A bűncselekmény minősített alakzata az üzletszerűen elkövetett magatartás, vagyis ha valaki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik. Így a sorozatszerű készítés és előállítás, átadás, ismeretátadás, kereskedés minősített esetet jelent. Mindkét törvény büntethetőséget megszüntető okot is meghatároz, de csak a készítő és az előállító esetében, és azzal a feltétellel, hogy a hatóság tudomására jutást megelőzően felfedi a tevékenységét a hatóság előtt, és az elkészített, illetve előállított dolgot a hatóságnak átadja, valamint lehetővé teszi a készítésben illetőleg előállításban részt vevő más személyek kilétének megállapítását.

11.3.7. A jogkezelési adatok védelme

Jogkezelési a jogosultaktól származó minden olyan adat, amely a művet, a szerzőt vagy a műre vonatkozó jogok más jogosultját azonosítja, vagy a felhasználás feltételeiről tájékoztat, ideértve az ilyen adatokat megjelenítő számokat vagy jelzéseket is, feltéve, hogy az adatokat a mű példányához kapcsolják, illetve a mű nyilvánosságához történő közvetítésével összefüggésben jelenítik meg. Ez az adat tájékoztatást nyújt tehát a művel kapcsolatban fennálló akár személyhez fűződő, akár vagyoni jogokról. A védelem nem szűkül az elektronikus jogkezelési adatokra – bármilyen jogkezelési adat ide tartozhat (ennek értelmében pl. az üres hordozókon megjelenő ún. Artisjus-matrica is jogkezelési adatnak minősül). Tehát a védelem szempontjából lényegtelen a jogkezelési adat formátuma, illetve az, hogy azt milyen módon kapcsolták a mű egyes példányaihoz – a védelem ilyen feltétel nélkül is megilleti azokat.

A jogkezelési adat azonosíthatja a művet, de a művel kapcsolatos jogosultakra vonatkozóan is tartalmazhat információkat. Az Szjt. a szerzón kívül kifejezetten utal a szerzői jog egyéb jogosultjaira is. Az egyéb jogosult fogalmába a szomszédos jog jogosultjain túl bele kell érteni a szerző jogutódját és a szerzői és szomszédos jogok közös kezelését végző egyesületeket is. A védelem független attól, hogy a jogosult kizárólagos joggal rendelkezik-e, vagy sem, illetve hogy egyébként jogosult lenne-e fellépni a szerzői jog megsértése ellen. Ezt támasztja alá az is, hogy a védelem nem csupán a jogosult személyére, hanem a felhasználás feltételeit kijelölő adatokra is kiterjed. Ezenkívül az Szjt. 99. §-ának utaló szabálya alapján ide kell érteni az őt megillető jogok tekintetében az adatbázis-előállítót is. Ez a kör lehet tehát a bűncselekmény sértettje.

A jogkezelési adatok védelmére hasonló okból van szükség, mint a műszaki intézkedésekére. A magyar jog itt is kettős szintű védelmet biztosít, egyrészt az Szjt., másrészt a Btk. útján. A védelem tárgya a jogkezelési adat sérthetetlensége, közvetve pedig a szerzői művekhez

és kapcsolódó jogi teljesítményekkel összefüggő személyhez fűződő (különösen a névjog), illetve vagyoni jogok, amelyekkel kapcsolatban a jogkezelési adat információkat hordoz. Az Szt. itt sem határoz meg önálló szankciórendszert, hanem a szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni a jogkezelési adat védelmének megsértése esetén. Megsértésnek minősül a jogosulatlan eltávolítás vagy megváltoztatás, továbbá olyan művek jogosulatlan terjesztése, terjesztés céljából történő behozatala, sugárzása vagy a nyilvánossághoz másként történő közvetítése, amelyekről eltávolították vagy amelyekben megváltoztatták a jogkezelési adatot, feltéve, hogy a felsorolt cselekmények bármelyikét elkövető személy tudja, vagy az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett e személynek tudnia kellene, hogy cselekményével lehetővé teszi, megkönnyíti vagy leplezi a szerzői jog megsértését, vagy mást arra indít.

A Btk. 387. §-a szerinti jogkezelési adat meghamisítása tényállás is kerettényállás mind a régi, mind az új Btk.-ban, ami különösen abban nyilvánul meg, hogy a jogkezelési adat fogalmára nem ad az Szt.-től eltérő, önálló definíciót, hanem visszautal a fenti, az Szt. 96. §-ában foglalt fogalomra. A bűncselekmény elkövetési tárgya a jogkezelési adat, elkövetési magatartása a meghamisítás, amely történhet eltávolítással vagy megváltoztatással. Eltávolítás minden olyan tevékenység, amelynek eredményeként az adat megszűnik láthatóvá lenni a hordozón, megváltoztatás alatt pedig az adat bármely módosítását, torzítását kell tekinteni. A Btk. a hamis jogkezelési adat készítését is meghamisításnak tekinti.

A jogkezelési adattal kapcsolatos jogsértéseket meg kell különböztetni az adott műpéldánnyal kapcsolatos egyéb jogsértésektől. Ha a meghamisítás olyan adatot érint, amely egyben valamely szerzői jog (pl. a név feltüntetéséhez való jog) gyakorlását is jelenti, akkor a bűncselekmény halmazatban állhat a szerzői jog megsértése bűncselekménnyel, amennyiben e bűncselekmény egyéb tényállási törvényi feltételei is megvalósulnak. Nem szankcionálható a hamis jogkezelési adat feltüntetése egy olyan hordozón, amelyen azt megelőzően ilyen nem szerepelt. Ezen az sem változtat, hogy az új Btk. már szankcionálja a hamis jogkezelési adat készítését, ugyanis annak esetében csak a készítés, az eredeti jogkezelési adatok körében pedig az eltávolítás, illetve a megváltoztatás tényállásszerű. A bűncselekmény alanya bárki lehet. A bűncselekmény csak egyenes szándékkal követhető el, mivel célzatos, a célzata pedig a régi és az új Btk. minden elkövetési magatartása vonatkozásában is a haszonszerzés.

11.4. Az „alternatív vitarendezés” lehetőségei

Bár a jogérvényesítés legtöbb esetben bírósági úton zajlik, szólni kell azokról az egyéb lehetőségekről, amelyek más utak igénybevételeit is lehetővé teszik a jogaikban sértett felek számára. Nemzeti szinten ide tartozik lényegében az értesítési és eltávolítási eljárás, amely az elektronikus úton megvalósított jogsértések elleni fellépést teszi gyorsabbá, illetve a mediáció vagy közvetítői eljárás, amely a kisebb súlyú jogsértések esetén lehet hatékony, a bírósági eljárást megelőző, elkerülő megoldás. Itt kell megemlíteni a választottbírósági úton való vitarendezést is, amely a nagyobb értékű, szerződési alapú jogsértések esetén lehet a jogérvényesítés hatékony útja. Mivel a mediációra és a választottbírósági útra vonatkozóan a szerzői jogban nem található sajátos szabályok, ezeket itt csak megemlítjük.

Nemzetközi szerzői jogi jogviták esetén különös jelentőséggel bír a Szellemi Tulajdon Világszervezete mellett működő vitarendezési rendszer, amelyben magánfelek közötti jogvi-

ták eldöntésére van mód, illetve a TRIPS-megállapodás végrehajtását segítő, a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) keretében működő vitarendezési eljárás, amelyet a TRIPS szerződő államai vehetnek igénybe.

11.4.2. Az értesítési és eltávolítási eljárás

A magyar jogérvényesítési eszköztárban a polgári jogi eszközök között is szerepel a jogsértés abbahagyására kötelezés, illetve lehet kérni a jogsértés vagy az azzal közvetlenül fenyegető cselekmények abbahagyását, és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől. A jogosult ráadásul harmadik személlyel szemben is érvényesíthet egyes igényeket (ld. fent). Ugyanakkor a polgári jogi jogérvényesítés időigényes, hónapokig vagy akár évekig is eltarthat, ami az elektronikus környezetben elkövetett jogsértések esetében sokszor nem lehet elég hatékony.

Az Ekertv. hatálybalépése, 2001 óta, de a piaci szereplők önszabályozása útján valójában már 1999 óta ismert a magyar jogban az ún. értesítési és eltávolítási eljárás, amelynek általános jellemzője, hogy a jogsértőnek állított, szerzői jogi védelem alatt álló tartalom gyors eltávolítására nyújt lehetőséget. Az eljárás ma már nemcsak szerzői jogi, hanem védjegyjogi jogsértések és kiskorú személyiségi jogainak megsértése esetén is alkalmazható. Ualni kell itt arra, hogy számos online szolgáltató alkalmaz értesítési és eltávolítási eljárást a Magyarország területén hozzáférhető tartalmak tekintetében, de ezek nem mind esnek a magyar jog hatálya alá (pl. Google).

Az Ekertv. szabályai szerint a közvetítő szolgáltató felel a rajta keresztülmenő tartalomért, kivéve, ha eleget tesz azoknak a követelményeknek, amelyeket az egyes szolgáltatótípusokkal kapcsolatban maga az Ekertv. rögzít, és amelyeket a szolgáltató tevékenységéhez igazodó általános felelősségi rendszernek lehet tekinteni. Szerzői jogi jogsértések esetén a mentesülés további feltétele, hogy a szolgáltató részt vegyen az értesítési és eltávolítási eljárásban, de csak abban az esetben, ha erre a jogosult felhívta. Az eljárás kezdeményezése a jogosult részéről azzal az előnnyel jár, hogy ebben az esetben a szolgáltató felelősségének vizsgálata későbbre toódik, és ezt megelőzően a jogsértőnek állított tartalom jó eséllyel viszonylag gyorsan eltávolítható.

A jogosult a szolgáltatónak a megfelelő alakísági szabályoknak megfelelő dokumentumban küldi meg az értesítést, amelynek a jogsértéssel és a jogosulttal kapcsolatos valamennyi releváns információt tartalmaznia kell. A szolgáltató az átvételtől számított 12 órán belül gondoskodik arról, hogy a tartalom a továbbiakban ne legyen hozzáférhető, és erről három munkanapon belül értesíti azt is, aki a tartalmat hozzáférhetővé tette. Ezt csak akkor tagadhatja meg, ha korábban már történt eltávolítás jogosulti kérésre, kivéve, ha az újabb eltávolítást bíróság vagy hatóság rendeli el. Aki a tartalmat hozzáférhetővé tette, nyolc napon belül kifogással élhet, méghozzá szintén a releváns információk megadásával. Ha a kifogás megfelel a törvényi feltételeknek, a szolgáltató ismét hozzáférhetővé teszi a tartalmat, és értesíti a jogosultat. Ha nem felel meg, akkor az eltávolítást fenn kell tartani. Ezt követően a jogosult már csak úgy tudja ismét eltávolíttatni a tartalmat, ha tíz munkanapon belül abbahagyás és eltiltás iránti ideiglenes intézkedési kérelmet is tartalmazó keresetet indít, vagy fizetési meghagyás iránti kérelmet nyújt be, vagy büntetőfeljelentést tesz, és a bíróság így rendelkezik.

A magyar jog az eljárás egy igen részletesen szabályozott változatát ismeri, és a szolgáltatót aktív magatartásra készíti a felelősség alóli mentesülése érdekében. Léteznek azonban olyan, hasonló eljárások is, amelyekben a szolgáltató jóval passzívabb szerepben van, és az első felszólítást követően megtörténő eltávolítás után már nincs lehetősége újra elérhetővé tenni a tartalmat,

kivéve, ha bíróság megállapítja a jogszerűségét (*notice and stay down*). Az értesítési és eltávolítási eljárás nagy gyakorlati előnye az eltávolítás gyorsasága, hátránya azonban az, hogy rendszerint nem teszi lehetővé az eltávolítást követő további igényérvényesítést, mivel a szolgáltató vagy nem éri el az érintett igénybevevőt, vagy az nem kifogásolja az eltávolítást. A szolgáltató egyéb úton pedig csak a fent bemutatott feltételekkel kötelezhető a személyes adatok kiadására.

11.4.3. A Szellemi Tulajdon Világszervezete alternatív vitarendezési rendszere

Bár az alapító szerződése erre nem tartalmaz kötelezettséget, a WIPO 1994 óta működtet egy vitarendezési rendszert (*alternative dispute resolution*),¹⁰⁷ amely egy önkéntes közvetítői, mediációs és egy kötelező döntést hozó választottbírói fórumot is biztosít a jogkeresőknek, valamint szakértői véleményezést is nyújt, amelynek döntése szintén kötelező, ezáltal lefedve lényegében valamennyi főbb vitarendezési utat. A WIPO saját szakértői listával rendelkezik. Az eljárások szabályai előre rögzítettek és nyilvánosan hozzáférhetők. Előnye, hogy egységes eljárási szabályok alapján zajlik, nincs valamely ország jogához kötve, a felek maguk választhatják ki a döntéshozókat, a döntés végleges, nincs ellene jogorvoslati lehetőség, és végrehajtható. A felek előre is rendelkezhetnek arról, vagy akár a vita felmerülése után is dönthetnek úgy, hogy esetleges jövőbeli vitájuk során a WIPO vitarendezési eljárását veszik igénybe. A WIPO támogatja azt, hogy a szerződő országok maguk is hozzanak létre hasonló eljárásokat, aminek érdekében tréningeket, konferenciákat is tart.

11.4.4. A Kereskedelmi Világszervezet vitarendezési eljárása

Egész országokat érintő jogsértések esetén meghatározó szerepe van a WTO keretében működő vitarendezési eljárásnak, amelyet az 1994-ben, a GATT Marrakesh-i fordulójában elfogadott nemzetközi szerződés csomag II. melléklete tartalmaz, és többek között szellemi tulajdonjogi jogsértésekkel kapcsolatban is igénybe vehető. Figyelemmel arra, hogy a WTO alapvetően a tagok közötti kereskedelmi szabályokat rendezi, a felek a szellemi tulajdonjogokat, a nemzetközi kereskedelmet érintő kérdésekben fordulnak ehhez a fórumhoz. A vitarendezési eljárás meghatározó jelentőséggel bír a konkrét felek vitáján túlmenően az egyes nemzetközi szerződések értelmezésében is. Mivel a szerződő országok rendszerint igyekeznek a szerződéssel összhangban álló szabályokat alkalmazni, a szerzői jogi ügyek száma meglehetősen alacsony (eddig tíz alatti).¹⁰⁸

11.5. A Szerzői Jogi Szakértő Testület

A Szerzői Jogi Szakértő Testületet – elődszervezete nyomdokain – a mai formájában az 1969-es Szjt. hozta létre. A Testülettől szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő kérdésekben a bíróságok és más hatóságok kérhetnek szakvéleményt, illetve a felhasználási jog gyakorlásával

107 <http://www.wipo.int/amc/en>.

108 https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_subjects_index_e.htm?id=11#selected_subject.

kapcsolatos kérdésekben felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt, így lényegében bárki fordulhat hozzá. A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a Testület a törvényileg kijelölt hatáskörét észszerű keretek között, de tágan értelmezi. Jelenleg az SZTNH mellett működik, a Hivatal biztosítja számára a Titkárságot, ugyanakkor a szakvélemények teljes szakmai függetlenségben születnek, a szakértők a Hivatallal nem állnak jogviszonyban.

A Testület tagjait az SZTNH elnökének javaslata alapján az igazságügyért felelős miniszter, a kultúráért felelős miniszterrel egyetértésben, ötéves időtartamra nevezi ki, a tagság korlátlanul megújítható. A tagok listája és az adott ügyben eljáró szakértők neve is nyilvános. A Testület az általános szabályok alapján háromtagú tanácsban, tanácsülésein alakítja ki a szakvéleményt. Különösen indokolt esetben, ha az ügy súlya vagy egyéb körülmény ezt indokolja, az eljárás lefolytatható öttagú tanácsban is, illetve ha az ügy egyszerűen megítélhető, a Testület egyes szakértői eljárásban is kiadhatja a szakvéleményt. Ha olyan speciális szakértelem is szükséges az ügy eldöntéséhez, amely a Testület tagjainak nem áll rendelkezésére, tanácskozási joggal külső szakértő is felkérhető. Az eljárás díja a tanács létszámához igazodik.

A Testület két további ügytípusban is eljárhat, a keretében létrehozott egyeztető testületben. Egyrészt ha a felhasználó és a jogosult között, vagy a felhasználók vagy érdekképviselői szervezetük és a jogosultak közös jogkezelő egyesülete között nem jön létre megállapodás a díjazásról és a felhasználás egyéb feltételeiről, bármelyik fél a Testület körében létrehozott egyeztető testülethez fordulhat. Az eljárás célja a megállapodás elősegítése. Másrészt ha a szabad felhasználás kedvezményezettje és a jogosult között nem jön létre megállapodás arról, hogy a szabad felhasználást a műszaki intézkedések megkerülésével szemben biztosított védelem ellenére milyen feltételekkel teszik lehetővé, a felek bármelyike az egyeztető testülethez fordulhat. Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha a törvény egyébként lehetővé teszi, hogy a szabad felhasználást a műszaki intézkedés alkalmazása ellenére is gyakorolják.

A Testület szakvéleményei közül a legfontosabbak közzétételre kerülnek az *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlében*, illetve valamennyi nyilvános szakvélemény hozzáférhető az SZTNH honlapján. Amennyiben a szakvéleményt bíróság vagy hatóság kérte, és azt megküldik a Testület részére, az ítélet is hozzáférhetővé válik a honlapon.

11.6. A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület tevékenysége

A Hamisítás Elleni Nemzeti Testületet (HENT) 2008-ban hozta létre az akkori igazságügyért felelős miniszter, közösen az akkori Magyar Szabadalmi Hivatallal. A HENT azóta is működik, otthonát immár az SZTNH biztosítja. Az alapvetően koordinatív, véleményező, javaslattevő feladatokat végző, társadalmi szervezeteket és állami szereplőket is tömörítő testület elsődleges célja az, hogy elősegítse a jogsértések elleni hatékony fellépést a szellemi tulajdonjogok minden területén. A HENT-ben Műtárgyhamisítási, Gyógyszerhamisítási, Tudatosságfejlesztési, Ipari és Kereskedelmi, Infokommunikációs, valamint Jogérvényesítési munkacsoportok működnek.¹⁰⁹

A HENT közvetett célja, hogy a jogérvényesítés hatékonyabbá tételével, valamint a hamisítás elleni küzdelem eszközeinek megerősítésével segítse a gazdaságban működő vállalkozások (elsősorban különösen a kis- és középvállalkozások) versenyképességét. Ez a célkitűzés

109 <http://www.hamisitasellen.hu/testuletrol/munkacsoportok>.

azon a felismerésen alapul, hogy a hamisítás elleni hatékonyabb fellépés fehériti a gazdaságot, több munkahelyet teremt, növeli az állami adóbevételeket, fokozza a fogyasztói biztonságot. A HENT személyi összetételét tekintve is kettős: tagjai azok az állami szervek, amelyeknek tág értelemben a szellemi tulajdon védelmével összefüggő feladatköre van, valamint azok a reprezentatív érdekképviseleti szervezetek, amelyek vagy tagjaik tevékenysége szintén a szellemitulajdon-védelemhez kapcsolódik.¹¹⁰ Ez a paritásos jelleg biztosítja a párbeszéd hatékonyabbá tételét, valamint a jogérvényesítéssel kapcsolatos valamennyi releváns szempont figyelme vételének esélyét.

- A HENT működését a Hamisítás Elleni Nemzeti Testületről szóló 287/2010. (XII. 16.) Korm. rendelet szabályozza, amelynek alapján a feladatai a következők:
- a hamisítás elleni nemzeti stratégia és az ahhoz kapcsolódó intézkedési tervek kidolgozása, végrehajtásuk összehangolása [Stratégia utoljára 2008-2010-ben készült, az elmúlt években (2010–2015) a Hamisítás elleni Akcióterv végrehajtása zajlott];¹¹¹
- a hamisítás elleni nemzetközi és európai uniós kezdeményezésekkel kapcsolatos kormányzati tevékenység összehangolása és támogatása;
- a hamisításra vonatkozó statisztikai adatok rendszerezése, elemzése (a HENT rendszeresen végeztet felméréseket, így pl. több alkalommal mérte fel a fájlcserevel kapcsolatos attitűdöket, és foglalkozott a bioélelmiszerek hamisításának kérdésével is);¹¹²
- tudatosságnövelő, felvilágosító programok, kampányok kezdeményezése, összehangolása, valamint végrehajtásuk figyelemmel kísérése (a HENT maga is indít ilyen programokat, és aktívan részt vesz a más szereplők által szervezett hasonló programokban, így pl. a Design Héten, a Sziget Fesztiválon és a Kriminálexpón);¹¹³
- a hamisítás elleni fellépésben közreműködő rendészeti és igazságügyi szervek alkalmazottainak továbbképzése;
- javaslattétel a szellemi tulajdonjogok érvényesítését szolgáló jogszabályok megalkotására és módosítására.

Kulcsfogalmak

közvetítő szolgáltató, kerettényállás

Ismétlő kérdések

- 1) 1. Milyen szempontok figyelembevételével dönthető el, hogy egy magatartás sérti-e a szerző vagyoni jogait?
- 2) Megvalósít-e szerzői jogsértést, ha valaki példány könyv nyomtatására szerez engedélyt, és példányt nyomtat belőle?
- 3) Milyen szempontok figyelembevételével dönthető el, hogy egy magatartás sérti-e a szerző személyhez fűződő jogait?
- 4) Megvalósít-e szerzői jogsértést, ha a statiszták nevét nem tüntetik fel a színházi előadás plakátján?
- 5) Ki léphet fel polgári úton a szerzői jogsértés ellen?

110 <http://www.hamisitasellen.hu/testuletrol/a-testulet-tagjai>.

111 <http://www.hamisitasellen.hu/testuletrol/akciotervunk-es-kapcsolodo-jogszabalyok>.

112 <http://www.hamisitasellen.hu/dokumentumtar/kutatasok>.

113 <http://www.hamisitasellen.hu/rendezvenyek/kepzesek-eloadasok>.

- 6) Felléphet-e a vagyoni jogok örököse a névfeltüntetési jog megsértése ellen?
- 7) Ki ellen lehet fellépni szerzői jogsértés esetén polgári úton?
- 8) Fel lehet-e lépni a fájlcsere-ő személy ellen polgári jogi úton és milyen jogkövetkezmények alkalmazhatók/nem alkalmazhatók a fájlcsere esetében?
- 9) Mely igények érvényesíthetők úgy, hogy a bíróságnak nem kell vizsgálnia a jogsértő magatartásának felróhatóságát?
- 10) Mely igények esetében kell megvizsgálnia a bíróságnak a jogsértő magatartásának felróhatóságát?
- 11) Milyen vagyoni jellegű jogkövetkezményeket lehet alkalmazni a szerzői jogsértővel szemben? Ha a gazdagodás megtérítését sikeresen kéri a jogosult, az alapot ad-e a kártérítés követelésére is?
- 12) Milyen feltételekkel kötelezhető szűrésre, blokkolásra egy közvetítő szolgáltató az Európai Bíróság szerint?
- 13) Milyen feltételekkel kötelezhető egy közvetítő szolgáltató a személyes adatok kiadására az Európai Bíróság szerint?
- 14) Milyen alternatív vitarendezési utak állnak rendelkezésre a bírósági jogérvényesítés mellett?

Ajánlott irodalom

Grad-Gyenge Anikó (szerk.): *Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez*, www.szerzoi jogikezikonyv.hu

Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014

Faludi Gábor: A jogsértéssel elért gazdagodás megtérítésére irányuló igény a szerzői jogi törvény bírói gyakorlatában. *Védjegyvilág*, 2007/1–2., 36–48.

Fazekas Judit – Gyenge Anikó: Büntetőjogi jogérvényesítés a szellemi tulajdon-jogok területén európai és nemzeti szinten. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/6., 5–22.

Kiss Zoltán: A vagyoni hátrány megállapítása szerzői és szomszédos jogok megsértése miatt indított eljárásokban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2001/3., 1–6.

Legeza Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In Legeza Dénes (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, SZTNH, 2014

Nagy Zoltán András: A szerzői jogi jogsértések számítógépes környezetben (új szemlélet a nemzetközi jogban, régi válaszok a hazai jogban). *Magyar Jog*, 2007/8., 169–185.

Nagy Zoltán: A szerzői jogi jogsértések számítógépes környezetben, különös tekintettel a fájlcsere. *Belügyi Szemle*, 2004/11–12., 169–185.

Ujhelyi Dávid: Megjegyzések a büntető törvénykönyv szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tényállásához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2015/6., 59–77.

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczian Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)
17. Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre* (2015)
18. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014/2* (2015)
19. Apró István (szerk.): *Média és identitás 2.* (2016)
20. Mezei Péter : *Jogkimerülés a szerzői jogban* (2016)
21. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 I.* (2016)
22. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 II.* (2016)
23. Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* (2016)
24. Grad-Gyenge Anikó: *Film és szerzői jog – A megfilmesítési szerződés* (2016)
25. Kőhidi Ákos: *Fájlcseré és felelősség* (2016)
26. Hajdú Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia szerzői jogban* (2016)
27. Tóth J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalalmazás és becsületsértés* (2017)
28. Kelemen Roland: *Az első világháború sajtójogi forrásai – Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában* (2017)
29. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar médiumok 2016* (2017)
30. Klein Tamás (szerk.): *Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről* (2018)

31. Kiss Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteherviselési és jogdíjfizetési szabályok* (2018)
32. Merkovity Norbert: *A figyelemalapú politika a közösségi média korában* (2018)
33. Csapody Miklós: *Az „irányított nyilvánosság” és a „szerkezet megváltoztatása” Magyarországon* (2018)
 34. Apró István (szerk.): *Média és identitás 3.* (2019)
 35. Mák Ferenc: *Sajtó a Birodalom határán. Hírlapok és a nemzeti újjászületés a kiegyezés utáni Délvidéken* (2019)
36. Paál Vince: *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944* (2019)
 37. Kiss Zoltán Károly – Kiss Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog – 1. A képzőművészet szabályozása* (2019)
38. Gálik Mihály – Csordás Tamás (szerk.): *A média gazdaságtanának kézikönyve* (2020)
 39. Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből* (2020)
 40. Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020* (2020)
 41. Apró István (szerk.): *Média és identitás 4.* (2021)
42. Kiss Zoltán Károly: *A vizuális művészetek és a jog 2. Az építészet, a fotóművészet és az alkalmazott művészetek jogi szabályozása* (2021)
 43. Apró István (szerk.): *Magyar médiaműhelyek a Kárpát-medencében* (2021)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 10,25 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 44.: ISBN 978-615-5302-40-4